

วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา

Journal of Buddhist Studies

ISSN : 1905-534x (Print)

ISSN : 2697-3995 (Online)

TCI

Group 2

ภาพปก รศ. ลิปิกร มาแก้ว

บัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
139 ถนนสุเทพ ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200

วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา Journal of Buddhist Studies

ปีที่ 13 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน) 2565

ISSN : 1905-534x (Print)

Vol. 13 No. 1 (January - June) 2022

ISSN : 2697-3995 (Online)

วัตถุประสงค์

วารสารพุทธศาสตร์ศึกษาเป็นวารสารวิชาการราย 6 เดือน (ปีละ 2 ฉบับ ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน, ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม) มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้า และเพื่อเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการของนักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ และนิสิตในระดับบัณฑิตศึกษา ในมิติทางด้านพระพุทธศาสนา ปรัชญา สังคมวิทยา พัฒนาสังคม เศรษฐศาสตร์ ศิลปศาสตร์ ศิลปกรรม และรัฐศาสตร์ ทุกบทความที่ดีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 2 ท่าน โดยเปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสารพุทธศาสตร์ศึกษา จะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อการตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารพุทธศาสตร์ศึกษา (Journal of Buddhist Studies) อย่างเคร่งครัดรวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่วารสารพุทธศาสตร์ศึกษากำหนด

ทัศนะและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความวารสารพุทธศาสตร์ศึกษา ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสารพุทธศาสตร์ศึกษา

๑ เจ้าของ (Owner)

บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

139 ถนนสุเทพ ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200

053 - 278967, 053 - 270451 ต่อ 311

๑ ที่ปรึกษา (Advisors)

พระธรรมวัชรบัณฑิต, ศ.ดร	อธิการบดี
พระวิมลเมธี	รองอธิการบดีวิทยาเขตเชียงใหม่
พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.	ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์
พระมหาสมบุญ วุฒิกโร, รศ. ดร.	คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,รศ.ดร.	ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ
พระมหาสุติภัก อภินนโท	ผู้อำนวยการส่วนงานวางแผนและส่งเสริมการวิจัย

๑ บรรณาธิการบริหาร (Executive Editor)

ดร.พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
------------------------	---

๑ ผู้ช่วยบรรณาธิการ

นายบุญมี แก้วตา	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
-----------------	---

๑ หัวหน้ากองบรรณาธิการ (Chief Editor)

รศ.ดร.พูนชัย ปันนียะ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
----------------------	---

๑ กองบรรณาธิการ (Editorial Board)

พระครูประวิตรวรานุกต, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต เชียงใหม่
พระสัจชัย ญาณวิโร, ดร	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
พระอธิวัฒน์ รตนวณโณ, ดร	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต เชียงใหม่
รศ. ดร. ฉลองเดช คุณานุมาน	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ. ลิปิกร มาแก้ว	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตล้านนา
ผศ. ดร. ตระกูล ชำนาญ	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

ผศ.ดร. โผน นามณี	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
ผศ. ดร. สมหวัง แก้วสุฟอง	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ. ดร. สัญญา สะสอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
ผศ. ดร. ประทีป พิษทองกลาง	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
ดร. ส่งเสริม แสงทอง	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ดร. บุญญาพร ยอดคง	สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่
พอ.พญ. นิภาพรณ ธรรมเดชศักดิ์	โรงพยาบาลค่ายกาวิละ

๑ ผู้ทรงคุณวุฒิภายในมหาวิทยาลัย

พระมหาดร. วิชา มหาสี, รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระครูพิพิธสุตาท, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
พระครูสิริปริยัตยานุศาสตร์, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
พระวิสิทธิ์ จิตวิสิโท, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
รศ.ดร.พูนชัย ปันนียะ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
ผศ.ดร.เทพประวิณ จันทรแรง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
รศ.ดร. วรวิทย์ นิเทศศิลป์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
ดร.พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

๑ ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกมหาวิทยาลัย

พระมหาวิเศษ ปญญาวิโร รศ.ดร. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย	วิทยาเขตล้านนา
ศ.ดร.สิทธิ บุตรอินทร์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ศ.สร้อยดี อ่องสกุล	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ศ.(เกียรติคุณ) พงศ์เดช ไชยคุตร	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ศ.ดร.วัชร งามจิตรเจริญ	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รศ.สมโชค อ่องสกุล	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ดร.อุเทน ปัญโญ	มหาวิทยาลัยนอร์ทเชียงใหม่
รศ.ดร.ปรุทม์ บุญศรีตัน	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ดร.สุชารัช ริมกัรติกุล	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รศ.ดร. บุญย์ นิลเกษ	ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ดร. ฉลองเดช คุณานุมาน	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ. ดร. ทิพวรรณ ทั้งมั่งมี	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ. ดร.วิโรจน์ อินทนนท์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ดร. ธเนศ ศรีวิชัยลำพันธ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ดร. สัญญา สะสอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
รศ. ลิปิกร มาแก้ว	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล
	วิทยาเขตล้านนา
ผศ.รุ่งเรือง บุญโอรส	ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผศ.ดร.สมหวัง แก้วสุฟอง	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผศ.ดร.ธีรโชติ เกิดแก้ว	Huachiew Chalermprakiet University
ผศ.ดร.สยาม ราชวัตร	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผศ.ดร.ประทีป พิษทองกลาง	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
ผศ.ดร. ตระกูล ชำนาญ	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
	วิทยาเขตล้านนา
ผศ.ดร. โผน นามณี	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
	วิทยาเขตล้านนา
ผศ.ดร.สมหวัง แก้วสุฟอง	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ดร. อุเทน ลาพิงค์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ดร.ชัยณรงค์ ศรีมันตะ

มหาวิทยาลัยบูรพา

ดร.แสวง แสนบุตร

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ดร.สงเสริม แสงทอง

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

พอ.พญ.นิภาพรรณ ธรรมเดชศักดิ์ โรงพยาบาลค่ายกาวิละ

๑ ฝ่ายประสานงานและจัดการ (Coordination and Management)

นางสาวอรชร เรือนคำ

นายภัชรบด ฤทธิ์เต็ม

นายจิตตกร จันทร์ศิลป์

๑ ฝ่ายกฎหมาย (Law Department)

นายวิทยา มาลาวัลย์

๑ ออกแบบปก (Cover Designed)

พระแสงแก้ว ปภัสสโร

๑ จัดรูปเล่ม (Content Designed)

พระนิติพัฒน์ อุชฺจาโร

๑ กำหนดออกเผยแพร่

ฉบับที่ 1 เดือน มกราคม - มิถุนายน

ฉบับที่ 2 เดือน กรกฎาคม - ธันวาคม

๑ Website : <https://www.tci-thaijo.org/index.php/JBS>

๑ Email.: jbs@mcu.ac.th

๑ หมายเลข ISSN : 1905-534x (Print) ISSN : 2697-3995 (Online)

สารบัญ

หน้า

บทความวิจัย

- ๑ การส่งเสริมและอนุรักษ์การสร้างสรรคศิลป์ของวัด
และชุมชนในกลุ่มจังหวัดล้านนา 1
นพดณ ปัญญาวิรัตน์, พระวุฒิชัย เสียงใหญ่
พระปลัดสถิตย์ โพธิ์หล้า, สกฤณา คงจันทร์
วิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
- ๑๑ คุณค่าของจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร 17
พระณัฐพงษ์ สิริภทจารี
ลปิกร มาแก้ว
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
- ๑๒ วิเคราะห์แนวคิดเรื่องจักรวาลวิทยาที่ปรากฏในการวางผังของวัดในล้านนา 32
ชุตินา สุคันธสิริกุล, เทพประวิณ จันทรแรง
วิโรจน์ อินทนนท์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- ๑๓ การแก้ปัญหาความยากจนเชิงพุทธ : กรณีศึกษาชุมชนเกษตรกรรม 48
ตามศาสตร์พระราชา
บัวสวรรค์ จันทรพันดาว, เทพประวิณ จันทรแรง
สยาม ราชวัตร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- ๑๔ แนวทางการใช้สติในการบำบัดผู้ที่มีอาการอารมณ์แปรปรวนแบบสองชั่ว 61
ภัทราวดี คงมั่น, เอื้อง ปั่นหน่งเพชร
ปรุทม์ บุญศรีตัน
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

- ๑ อุดมการณ์ในการเคลื่อนไหวทางการเมืองภายใต้ข้อกำหนดพิเศษ
พ.ศ. 2557 - พ.ศ. 2562 กรณีศึกษาแกนนำกลุ่มคนอยากเลือกตั้ง
Buddhist Morality for Life Insurance Business
มูฮัมหมัดมาฮ์ดร์ซันซีโร่ อิชุมิ
วิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต 77
- ๑ การศึกษาแนวทางในการป้องกันพฤติกรรมรุนแรงโดยใช้หลักธรรมทาง
พระพุทธศาสนาของนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
เขตพื้นที่ตาก 87
สุนที เกียงเพชร, กัญญ์ฐิตา ศรีภา
โรงเรียนนายร้อยตำรวจ
- ๑ การศึกษาประสิทธิภาพการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ด้วยการ
ไกล่เกลี่ยของสำนักงานเทศบาลตำบลเมืองที่ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ 107
เกรียงศักดิ์ เตียเจริญวรรณ
พิพัฒน์ วิถี
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
- ๑ แนวทางการสร้างเสริมสุขภาวะของผู้สูงอายุตามหลักพุทธธรรม : 124
กรณีศึกษาผู้สูงอายุบ้านศรีบัวเงิน ตำบลท่าศาลา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
พระโสภณญวิช ภูริขพัฒโร (พรแจ้ง)
พระวิฑูส ปภัสสรญาโณ
เทพประวิณ จันทรแรง
วิโรจน์ วิชัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
- ๑ การสร้างต้นแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ 140
ณณณีย์ ศรีสุข, พระอธิการสุชาติ จันทสโร (สายโรจน์)
บุรินทร์ รุจจนพันธุ์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
มหาวิทยาลัยเนชั่น
- ๑ The Implementation of Quizizz Application to Enhance 160
Reading Comprehension Ability of Mathayomsuksa 2 Students
Saruttaya Penhataikul
Chiang Mai Rajabhat University

- ๑ The effects of Nearpod application on improving vocabulary Knowledge of Mathayom Suksa 3 students at Sansaiwithayakom school in Chiang Mai province 180

Patcharapan Srisakonwat
Chiang Mai Rajabhat University

- ๑ รูปแบบการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของคณะสงฆ์ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ 195

พระอภิรักษ์ ญาณส่วโร, พระครูศรีปริยัตยารักษ์, ทิพพาภรณ์ เยสุวรณ์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

- ๑ การสังเคราะห์องค์ความรู้พุทธศิลปกรรมในล้านนา

เพ็ญญ์ เอกจันทร์, พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์, สมบูรณ์ ตาสนธิ
ประดิษฐ์ ปัญญาจีน, จิตรเทพ ปิ่นแก้ว

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

- ๑ การสังเคราะห์องค์ความรู้ศิลปกรรมในล้านนา 222

ปฏิวเร เสาร์คง, พรศิลป์ รัตนชูเดช, ธีระพงษ์ จาตุมา, อำนาจ ชัดวิชัย
ประดิษฐ์ ปัญญาจีน, จิตรเทพ ปิ่นแก้ว

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

- ๑ การพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อสืบสานศิลปะพื้นถิ่น 234

ภัชรบด ฤทธิ์เต็ม, พระอธิวัฒน์ ธรรมวัฒน์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

บทความวิชาการ

- ๑ ความเชื่อทางศาสนาของชาวม้ง 247

พระครูใบฎีกาทิพย์พนาภรณ์ ชยาภินนโท (เลาลี)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ว

บทวิจารณ์หนังสือ

- ๑ ดูแลด้วยหัวใจ จากไป ด้วยความรัก 265

พระอธิวัฒน์ รตนวณโณ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่,

การส่งเสริมและอนุรักษ์การสร้างสรรคศิลปะของวัด และชุมชนในกลุ่มจังหวัดล้านนา

The Promoting and preserving artistic creation of temples and communities in Lanna

นพตณ ปัญญาวิรัตน์

พระวุฒิชัย เสียงใหญ่, พระปลัดสถิตย์ โพธิ์หล้า, สกุนา คงจันทร์

Nopphadon Panyawiratat

Phra Wutthichai Siangyai, PhrapaladSathid Pholar, Skuna Kongjun

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

Corresponding Author, E-Mail : Nopphadon.pan@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาองค์ความรู้ในการพัฒนาวัดและชุมชนเพื่อส่งเสริมและอนุรักษ์การสร้างสรรคศิลปะในกลุ่มจังหวัดล้านนา 2) เพื่อพัฒนาพื้นที่ส่งเสริมและอนุรักษ์การสร้างสรรคศิลปะของวัดและชุมชนในกลุ่มจังหวัดล้านนาและ 3) เพื่อการอนุรักษ์ศิลปกรรมและการสร้างสรรคศิลปะของวัดในกลุ่มจังหวัดล้านนา การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เน้นการวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัยพบว่า 1) องค์ความรู้ในการพัฒนาวัดและชุมชนเพื่อส่งเสริมและอนุรักษ์การสร้างสรรคศิลปะในกลุ่มจังหวัดล้านนา โดยรวมพบว่ามีลักษณะและรูปแบบในการส่งเสริมและอนุรักษ์การสร้างสรรคศิลปะของชุมชนกรณีศึกษาทั้ง 8 แห่ง มีบริบทหรือทุนทางสังคมวัฒนธรรมแตกต่างกัน มีจุดอ่อนจุดแข็ง มีข้อจำกัดหรือโอกาสในการพัฒนาแตกต่างกันไป 2) การพัฒนาพื้นที่ส่งเสริมและอนุรักษ์การสร้างสรรคศิลปะของวัดและชุมชนในกลุ่มจังหวัดล้านนา โดยกิจกรรมการพัฒนาและสร้างพื้นที่ส่งเสริมและอนุรักษ์ การสร้างสรรคศิลปะของวัดและชุมชน ทั้ง 8 แห่ง ในกลุ่มจังหวัดล้านนา 3) เพื่อการอนุรักษ์ศิลปกรรม และการสร้างสรรคศิลปะของวัดในกลุ่มจังหวัดล้านนาที่ได้รับการจัดการที่เหมาะสมพบว่าการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปะในจังหวัดล้านนานั้น มีการส่งเสริมและอนุรักษ์และการสร้างสรรคศิลปะของวัดและชุมชนในแต่ละจังหวัดในกลุ่มจังหวัดล้านนาแตกต่างกันไปตามบริบทของชุมชน

ในแต่ละพื้นที่ และขึ้นอยู่กับพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชน ลักษณะทางกายภาพของชุมชน และความแตกต่างของประชากรในชุมชน

สำคัญ : การส่งเสริม, การอนุรักษ์, การสร้างสรรค์ศิลปะ

Abstract

The objectives of this research were 1) To study the body of knowledge in the development of temples and communities in order to promote and preserve the creation of arts in Lanna Province. 2) To develop an area to promote and preserve the art creation of temples and communities in the Lanna Province; 3) To the conservation of fine art and creation of the art of the Lanna provincial group that has been properly managed. It's methodology was the qualitative research by using qualitative research.

The research results were found that 1) Body of knowledge in the development of temples and communities in order to promote and preserve the creation of arts in Lanna Province In total, it was found that there were characteristics and patterns for promoting and preserving the art creation of the community. All 8 case studies had different contexts or social and cultural capital, had weaknesses and strengths. There were different limitations or opportunities for development. 2) Development of areas to promote and preserve the artistic creation of temples and communities in the Lanna Province group. By activities of development and construction of areas for promotion and conservation The creation of art of the 8 temples and communities in the Lanna provincial group. 3) To the conservation of fine art and creation of the art of the Lanna provincial group that has been properly managed. Found that the conservation and promotion of art in the Lanna province There was promotion and conservation and creation of the art of temples and communities in each province in Lanna provinces. Depending on the community context in each area. And depends on the social and

cultural basis of the community, Physical characteristics of the community and differences of the population in the community.

Keywords: promotion, conservation, artistic creation

บทนำ

พื้นที่ทางศิลปะมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากร แม้ว่ารัฐหรือองค์กรที่มีการรับผิดชอบโดยตรงจะมีแผนงานหรือความรับผิดชอบ แต่ก็ไม่สามารถหันต่ออุปสงค์ และอุปทานของชุมชนที่มีการเติบโตอย่างรวดเร็วสำหรับในประเทศไทยยังไม่ปรากฏว่ามีต้นแบบในการพัฒนาพื้นที่ทางศิลปะที่เป็นสาธารณะอย่างแท้จริง แม้กระทั่งในสถาบันการศึกษาเองที่มีพื้นที่ทางศิลปะอยู่แล้ว ประชากรในชุมชนก็ไม่สามารถเข้าถึงได้ เพราะกฎเกณฑ์ และระเบียบที่วางไว้กลายเป็นพันธนาการและอุปสรรคกั้นกลางระหว่างศิลปะกับชุมชน จากปัญหาและทัศนคติดังกล่าวผู้วิจัยเห็นว่ากรณีในพื้นที่บริเวณชุมชนน่าจะเป็นต้นแบบจำเป็นต่อกรณีการศึกษาการเปลี่ยนผ่านพื้นที่ทางกายภาพมาสู่พื้นที่ทางศิลปะที่น่าสนใจยิ่งซึ่งพื้นที่กรณีศึกษานี้ เป็นพื้นที่ที่ชุมชนต้นแบบในการศึกษาค้นคว้าการส่งเสริมและอนุรักษ์การสร้างสรรคศิลปะของวัดและชุมชนในกลุ่มจังหวัดล้านนา ซึ่งปัจจุบันแนวโน้มของความเป็นเมืองแห่งศิลปะมีกระบวนการที่พัฒนามากขึ้น ส่งผลให้เมืองที่มีการทำงานอย่างสร้างสรรค์ ก่อให้เกิดแรงบันดาลใจและสุขภาวะทางสังคม แรงจูงใจในการสร้างสรรค์ของศิลปินจึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับเงินทองและความมั่งคั่งเพียงอย่างเดียว หากแต่ยังหล่อเลี้ยงด้วยกำลังใจ การวิจารณ์ถกเถียงและการขัดเกลาผลงานระหว่างผู้คนในเครือข่ายสร้างสรรค์ (มานิตย์ กันทะสัก, 2559: 3)

การวิจัยครั้งนี้ เพื่อนำมาวิเคราะห์หาวิธีการดำเนินงาน รวมถึงศึกษาเอกลักษณ์ความโดดเด่นจากทรัพยากรที่ประเทศไทยในเชิงลึก ทั้งในแง่องค์ความรู้ด้านศิลปกรรมและพุทธศิลปกรรมในล้านนา อย่างไรก็ตาม กระบวนการดำเนินการที่ผ่านมายังมีการขับเคลื่อนในลักษณะของกลุ่มที่สนใจเฉพาะ และยังไม่มีรูปแบบและกระบวนการที่จะพัฒนาไปยังคนส่วนมาก และขาดการกำหนดแผนงาน ยุทธศาสตร์ และกิจกรรมด้านศิลปะแบบสร้างสรรค์ ในลักษณะของเครือข่าย ดังนั้น คณะผู้วิจัย จึงมีความตั้งใจที่จะพัฒนารูปแบบเมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มจังหวัดในล้านนา โดยการเชื่อมโยงวิถีวัฒนธรรมของท้องถิ่นล้านนาจาก “วัด” สู่ “ชุมชน” จาก “ชุมชน” สู่ “พื้นที่สาธารณะและการสร้างสรรค์” โดยมีเป้าหมายหลัก คือ การพัฒนาเมืองแห่งศิลปะและการสร้างสรรค์ของกลุ่มจังหวัดล้านนาสืบต่อไป

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาวัดและชุมชนในการส่งเสริมและอนุรักษ์ การสร้างสรรค์ศิลปะในกลุ่มจังหวัดล้านนา
- 2) เพื่อพัฒนาพื้นที่ส่งเสริมและอนุรักษ์การสร้างสรรค์ศิลปะของวัดและชุมชนในกลุ่มจังหวัดล้านนา
- 3) เพื่อการอนุรักษ์ศิลปกรรมและการสร้างสรรค์ศิลปะของวัดในกลุ่มจังหวัดล้านนาที่ได้รับการจัดการที่เหมาะสม

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อทราบถึงการพัฒนาเมืองให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปะอย่างสร้างสรรค์ และการสร้างแหล่งเรียนรู้เชิงศิลปวัฒนธรรม วิถีชุมชนแนวพุทธในรูปแบบที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตน โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

1) การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2) การศึกษาในภาคสนาม เพื่อทราบถึงแนวคิด หลักการ กระบวนการ รูปแบบการพัฒนาพื้นที่ โดยมีขั้นตอนในการศึกษาดังนี้

1) การสร้างเครื่องมือการวิจัย

(1) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย และเป็นข้อมูลในการสร้างแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์

(2) ร่างแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ นำเสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 2 คน

(3) ปรับปรุงเครื่องมือการวิจัยตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

2) การรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล

(1) การศึกษาเชิงเอกสารเกี่ยวกับการส่งเสริมและอนุรักษ์การสร้างสรรค์ศิลปะของวัดและชุมชนของเมืองท่องเที่ยวในประเทศไทยและต่างประเทศ

(2) การจัดประชุมทีมวิจัย เพื่อซักซ้อมความรู้ความเข้าใจและจัดสร้างเครื่องมือการวิจัย ได้แก่ การสัมภาษณ์ การจัดสนทนากลุ่ม เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกและลักษณะพิเศษของชุมชนในแต่ละแห่ง และเครื่องมืออุปกรณ์ประกอบการวิจัย ได้แก่ เครื่องบันทึกภาพและเสียง และการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการลงภาคสนาม และอุปกรณ์เครื่องมือทางศิลปะ

(3) การทำจดหมายและประสานงานติดต่อเพื่อขออนุญาตทำวิจัยและสัมภาษณ์

(4) การเดินทางสำรวจเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ เพื่อรวบรวมข้อมูลในเชิงกายภาพของพื้นที่ทั้ง 8 แห่ง และการสัมภาษณ์และสนทนากับกลุ่มประชากร

(5) การออกแบบการส่งเสริมและอนุรักษ์การสร้างสรรคศิลปะของวัดและชุมชน แล้วนำภาพต้นร่างไปสู่เวทีสนทนากลุ่มในชุมชนหรือพื้นที่ โดยการจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้แก่ชุมชนหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และจัดทำประชาพิจารณ์

(6) การจัดพิมพ์เอกสารรายงานความก้าวหน้างานวิจัย

(7) การลงมือปฏิบัติการวิจัยเพื่อสร้างสรรค์ผลงานทางศิลปะในพื้นที่จริง 8 แห่ง

(8) การจัดประชุมเสวนาทางวิชาการและกิจกรรม art workshop เกี่ยวกับการส่งเสริมและอนุรักษ์การสร้างสรรคศิลปะของวัดและชุมชน โดยมีตัวแทนจากผู้ส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายเข้าร่วมเวทีเสวนา และการจัดกิจกรรม art workshop ร่วมกับกลุ่มศิลปินเยาวชน และประชาชนที่สนใจ

(9) การจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์ วีดีโอ ผลงานวิจัย วิดีทัศน์นำเสนอ และนวัตกรรมเพื่อเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณชน รวมทั้งการจัดทำแผ่นพับโปรซัวร์และการเผยแพร่สู่สื่อสารมวลชน สื่อสารสนเทศ วารสารท่องเที่ยวและวัฒนธรรม

(10) การจัดพิมพ์เอกสารรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย เรื่อง “การส่งเสริมและอนุรักษ์การสร้างสรรคศิลปะของวัดและชุมชนในกลุ่มจังหวัดล้านนา” ครั้งนี้ พบว่า

1) องค์ความรู้ในการพัฒนาวัดและชุมชนเพื่อส่งเสริมและอนุรักษ์การสร้างสรรคศิลปะในกลุ่มจังหวัดล้านนา

โดยรวมพบว่า มีลักษณะและรูปแบบในการส่งเสริมและอนุรักษ์การสร้างสรรคศิลปะของชุมชนกรณีศึกษาทั้ง 8 แห่ง มีบริบทหรือทุนทางสังคมวัฒนธรรมแตกต่างกัน มีจุดอ่อนจุดแข็ง มีข้อจำกัดหรือโอกาสในการพัฒนาแตกต่างกันไป กล่าวคือ

(1) ศิลปะในฐานะที่เป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรม (Cultural Resource)

ในเรื่องเกี่ยวกับการส่งเสริมอนุรักษ์และสร้างสรรค์ศิลปะของชุมชนที่มีฐานะเป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดย

ชุมชน เป็นเรื่องที่หลายฝ่ายให้ความสำคัญ จัดว่าเป็นกระบวนการหรือชุดของการกระทำที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมตั้งแต่ในอดีตของชุมชน เป็นมรดกของชุมชนที่สืบทอดกันมาหลายยุคสมัย หรือบางที่อาจเป็นแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เมืองโบราณหรือชุมชนโบราณ แหล่งเตาผลิตเครื่องถ้วยชามโบราณ วัดวาอาราม โบราณสถานโบราณวัตถุ ศิลปะวัตถุรวมทั้งภูมิปัญญาความรู้ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีปฏิบัติ ศาสนพิธี พิธีกรรมตามความเชื่อ เป็นต้น

(2) แนวทางการส่งเสริมและอนุรักษ์การสร้างสรรคศิลปะในชุมชน กลุ่มผู้วิจัย ได้เสนอแนวทางในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม 7 ประการ (สายนต์ ไพรชาญจิตร์, 2548: 9) ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมและอนุรักษ์การสร้างสรรคศิลปะในชุมชนได้ (1) การศึกษาวิจัยหรือการสร้างองค์ความรู้ (Resource Research) (2) การประเมินคุณค่าและศักยภาพของทรัพยากรทางวัฒนธรรม (Resource Assessment and Evaluation) (3) การสงวนและการอนุรักษ์ (Preservation) คือการคงไว้ซึ่งสภาพทางกายภาพและคุณค่าของทรัพยากรทางวัฒนธรรม หรืองานศิลปะนั้นๆ (4) การดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรวัฒนธรรม (Resource-Based Community Business) (5) การเผยแพร่องค์ความรู้ ข้อมูล ประสบการณ์ให้แก่คนอื่นทั้งในและนอกชุมชน อาจจัดให้มีสิ่งพิมพ์หรือสื่อต่างๆ ทั้งทางออนไลน์และออฟไลน์เพื่อเผยแพร่โดยการจำหน่ายหรือให้เปล่า ซึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถของชุมชนในการจัดการเชิงธุรกิจ (6) การบังคับใช้กฎเกณฑ์ข้อปฏิบัติหรือข้อบัญญัติต่างๆ (Enforcement) (7) การฟื้นฟู ผลิตซ้ำ และสร้างใหม่ (Resource Rehabilitation / Revitalization) เป็นการสร้างความหมายคุณค่าและกำหนดบทบาทหน้าที่ใหม่ให้กับทรัพยากรทางวัฒนธรรม หรือผลงานศิลปะที่อาจจะไม่ได้ทำหน้าที่ดั้งเดิมอย่างที่เคยเป็น (De-Functioned Resource) และมีการนำเอาทรัพยากรทางวัฒนธรรมหรือผลงานศิลปะนั้นมาปรับปรุงและพัฒนาเพื่อใช้ประโยชน์ในบทบาทใหม่ (Re-functioning)

(3) กิจกรรมหลักในการส่งเสริมและอนุรักษ์การสร้างสรรคศิลปะในชุมชน นอกจากการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมดังกล่าวแล้ว ยังมีวิธีการสำคัญที่ได้พัฒนาขึ้นมาเพื่อใช้เป็นกรอบในการทำความเข้าใจ หรืออธิบายกระบวนการจัดการศิลปะเชิงสร้างสรรค์ หรือทรัพยากรวัฒนธรรม ให้มีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุด วิธีการดังกล่าวเรียกว่า 3 E-Model ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมที่สำคัญ 3 ซึ่งคณะผู้วิจัยได้เข้าไปทำการศึกษา อาจพอสรุปได้ดังตารางต่อไปนี้ (สายนต์ ไพรชาญจิตร์, 2548)

ตารางที่ 1 3E-Model ในการส่งเสริมและอนุรักษ์การสร้างสรรคศิลปะของวัดและชุมชน

3E-Model ในการส่งเสริมและอนุรักษ์การสร้างสรรคศิลปะของวัดและชุมชน	
(1) กระบวนการเรียนรู้และการให้การศึกษา (E1 = Education)	ลงพื้นที่ทำประชาคมกับชาวบ้าน สัมภาษณ์แกนนำและปราชญ์ชุมชน เพื่อรวบรวมความรู้เกี่ยวกับอัตลักษณ์หรือสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ที่น่าภาคภูมิใจของชุมชน พร้อมทั้งใช้เวลาช่วงหนึ่งอยู่ร่วมกันกับคนในชุมชนเพื่อศึกษาวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ต่างๆ ของชุมชนก่อนที่จะถ่ายทอดเรื่องราว และอารมณ์ความรู้สึกออกมาผ่านงานศิลปะ
(2) การสร้างสรรค์และประดิษฐ์นวัตกรรมในการจัดการ (E2 = Engineering)	สร้างสรรค์งานศิลปะในรูปแบบที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนไม่ว่าจะเป็นภาพจิตรกรรมบนผนังสาธารณะของชุมชน ลวดลายบนเหล็กค้ำโพธิ์ รวมทั้งประติมากรรมโดยคำนึงถึงเนื้อหาที่เป็นเอกลักษณ์ และอัตลักษณ์ของชุมชน พร้อมทั้งให้คนในชุมชน เด็กและเยาวชนได้มีส่วนร่วมในการดำเนินการ เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกรักท้องถิ่น ให้เด็กได้เรียนรู้งานศิลปะควบคู่ไปกับการส่งเสริมอนุรักษ์งานศิลปะที่ทรงคุณค่าของชุมชนให้คงอยู่ต่อไป
(3) การบังคับใช้กฎระเบียบ (E3 = Enforcement)	มีการแบ่งบทบาทหน้าที่กันในการดำเนินการ ทั้งในส่วนของทีมงานศิลป์ ผู้นำชุมชน รวมทั้งคนในชุมชน มีการทำข้อตกลงในการช่วยกันดูแลรักษางานศิลปะที่สร้างขึ้น พร้อมทั้งปรึกษากันในการหาแนวทางพัฒนาขยายผลไปสู่การพัฒนาชุมชนในด้านอื่นๆ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวและการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนเป็นลำดับต่อไป

(4) ลักษณะทางกายภาพและพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนกรณีศึกษา การพัฒนาวัดและชุมชนโดยเฉพาะในด้านการส่งเสริมและอนุรักษ์การสร้างสรรคศิลปะในกลุ่มจังหวัดล้านนาพบว่าชุมชนแต่ละพื้นที่มีเอกลักษณ์ พื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรม และศักยภาพที่แตกต่างกันไป มองในแง่หนึ่งก็ถือเป็นเรื่องดีที่จะได้ศึกษาเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างว่าการสร้างพื้นที่ทางศิลปะของแต่ละพื้นที่ซึ่งมีพื้นฐานที่แตกต่าง

กัน โดยเฉพาะประเด็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์ส่งเสริมศิลปะในชุมชน และศักยภาพของชุมชน
ในการจัดการท่องเที่ยว

2) การพัฒนาพื้นที่ส่งเสริมและอนุรักษ์การสร้างสรรคศิลปะของวัดและ ชุมชนในกลุ่มจังหวัดล้านนา

ตารางที่ 2 พื้นที่ส่งเสริมและอนุรักษ์การสร้างสรรคศิลปะของวัดและชุมชนในกลุ่มจังหวัดล้านนา

จังหวัด	ศิลปินผู้สร้างผลงาน	พื้นที่ศิลปะเชิงสร้างสรรค์
1. เชียงราย	มานิตย์ กันทะสัก	ประติมากรรมข้าวเป็นเจ้า ณ บ่อน้ำ ร้อนสามสี บ้านเหล่าพัฒนา หมู่ที่ 22 ตำบล ป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย (เปิด ตัวอย่างเป็นทางการ วันที่ 14 กรกฎาคม 2563)
2. เชียงใหม่	มานิตย์ โกวฤทธิ์ และ กลุ่มศิลปินจิตอาสาปายสี แถมฝัน ปันจินตนาการ	จิตรกรรม Installation บนไม้ค้ำ โพธิ์ หรือเหล็กค้ำโพธิ์ วัดท่าข้าม บ้านท่า ข้าม ตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัด เชียงใหม่ (เปิดตัวอย่างเป็นทางการวันที่ 27 พฤศจิกายน 2563)
3. ลำพูน	มานิตย์ โกวฤทธิ์ และ กลุ่มศิลปินจิตอาสาปายสี แถมฝัน ปันจินตนาการ	จิตรกรรมฝาผนังเกี่ยวกับประเพณี สลากย้อม วัดพระธาตุหริภุญชัย ในอาคาร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน(เปิดตัวอย่างเป็น ทางการ วันที่ 28 สิงหาคม 2563)
4. ลำปาง	มานิตย์ โกวฤทธิ์ และ กลุ่มศิลปินจิตอาสาปายสี แถมฝัน ปันจินตนาการ	จิตรกรรมสามมิติ บนผนังกำแพงรั้ว ชุมชน หลังวัดพระธาตุลำปางหลวง แนว Street Art เกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชนบ้านลำปางหลวงได้ ตำบลลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง (เปิดตัวอย่างเป็นทางการ วันที่ 27 ตุลาคม 2563)

จังหวัด	ศิลปินผู้สร้างผลงาน	พื้นที่ศิลปะเชิงสร้างสรรค์
5. แพร่	มานิตย์ โกฤทธิ และ กลุ่มศิลปินจิตอาสาป้ายสี แต้มฝัน ปันจินตนาการ	จิตรกรรมสามมิติ แนว Street Art บนฝาผนังกำแพงวัดต้นไคร้ และผนังกำแพง ในชุมชนเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของชุมชนบ้าน ต้นไคร้ตำบลช่อแฮ อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ (เปิดตัวอย่างเป็นทางการ วันที่ 9 พฤศจิกายน 2563)
6. น่าน	มานิตย์ โกฤทธิ และ กลุ่มศิลปินจิตอาสาป้ายสี แต้มฝัน ปันจินตนาการ	จิตรกรรมสามมิติ แนว Street Art บนฝา ผนังอาคารเก่าข้างวงเมืองสา หน้าวัดบุญยืน บ้าน บุญยืน ตำบลกลางเวียง อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน (เปิดตัวอย่างเป็นทางการ วันที่ 11 ตุลาคม 2563)
7.แม่ฮ่องสอน	มานิตย์ โกฤทธิ และ กลุ่มศิลปินจิตอาสาป้ายสี แต้มฝัน ปันจินตนาการ	จิตรกรรมแนวผสมผสานระหว่าง ภาพสามมิติกับภาพเขียนโบราณบนผนัง ด้านหลังพระวิหารวัดศรีดอนชัย ตำบลเวียง เหนือ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน (เปิดตัวอย่างเป็นทางการ วันที่ 24 พฤศจิกายน 2563)
8. พะเยา	พระปัญญาชัยพุทธรักจิตะ และทีมงานศูนย์เรียนรู้ ภูศิลป์ อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย	งานประติมากรรมภูมิจักรวาลน “ลาน ธรรมลานศิลป์ ถิ่นเวียงบัว” มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยาตำบล แม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา (เปิดตัวอย่างเป็นทางการ วันที่ 7 ธันวาคม 2563)

3) การอนุรักษ์ศิลปกรรมและการสร้างสรรค์ศิลปะของวัดในกลุ่มจังหวัด ล้านนาที่ได้รับการจัดการที่เหมาะสม

การอนุรักษ์ศิลปกรรมและการสร้างสรรค์ศิลปะของวัดและชุมชนในแต่ละจังหวัดในกลุ่มจังหวัดล้านนาอาจแตกต่างกันไปตามบริบทของชุมชนในแต่ละพื้นที่ และขึ้นอยู่กับพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชน ลักษณะทางกายภาพของชุมชน และความแตกต่างของประชากรในชุมชน เป็นต้น จากการรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นต่างๆ ของหลายๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ต่างก็ให้ความคิดเห็นแตกต่างกันไป โดยยกมาเป็นบางประเด็นที่สำคัญที่หลายฝ่ายเห็นพ้องตรงกัน และเป็นแนวคิดที่น่าสนใจหรือผ่านการทดลองใช้แล้วได้ผลในชุมชนกรณีศึกษา กล่าวคือ 1) คนในชุมชนเป็นศูนย์กลางพลังของคนในชุมชนสำคัญที่สุด 2) ศิลปะที่ไม่ธรรมดาต้องนำพาให้ท้องถิ่นได้ด้วย 3) ศิลปะก็คือธรรมชาติ ต้องหาตัวเองให้เจอ แล้วไม่ยึดติดกับความเป็นตัวของตัวเองนั้น 4) การสร้างสรรค์และอนุรักษ์งานศิลปะต้องมาควบคู่กับการเรียนรู้ 5) ศิลปะไม่จำเป็นต้องอยู่แต่ในอาคาร ผนังกลางแจ้งก็สามารถเป็นพื้นที่ศิลปะได้ 6) การสร้างสรรค์งานศิลปะ ต้องมาควบคู่กับการอนุรักษ์ 7) สนับสนุนให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมทั้งบ้าน วัด และ โรงเรียน 8) ผลงานจะโดดเด่นได้ต้องทำให้จริงจัง ดำเนินการให้เป็นกิจจะลักษณะ 9) ส่งเสริมให้เยาวชนได้มีส่วนร่วม ทั้งในด้านการสร้างสรรค์และอนุรักษ์ 10) ศิลปะที่มาจากสำนึกรักในท้องถิ่นและจิตอาสาเป็นความงามที่มีค่าและยั่งยืน 11) ศิลปินในชุมชน ทรัพยากรบุคคลที่ไม่ควรมองข้าม 12) การพัฒนาเมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์ในล้านนา ต้องใช้เวลาและต้องมีการเริ่มต้น 13) การสร้างสรรค์ศิลปะต้องสัมพันธ์กับการสร้างความสุขให้กับชุมชน 14) การสร้างสรรค์ศิลปะเริ่มพัฒนาจากบุคคล สู่ชุมชน และขยายผลสู่สาธารณะ 15) ศิลปะจะเจียบหาย หรือกลายเป็นตำนาน ขึ้นอยู่ที่การบริหารจัดการของชุมชน

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัย เรื่อง “การส่งเสริมและอนุรักษ์การสร้างสรรค์ศิลปะของวัดและชุมชนในกลุ่มจังหวัดล้านนา” ครั้งนี้ สามารถอภิปรายผลได้ว่า

1) องค์ความรู้ด้านศิลปะในฐานะที่เป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรม (Cultural Resource) จัดว่าเป็นกระบวนการหรือชุดของการกระทำที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมตั้งแต่ในอดีตของชุมชน เป็นมรดกของชุมชนที่สืบทอดกันมาหลายยุคสมัย ทั้งในส่วนของศิลปะที่มีอยู่แล้วในชุมชนถือว่าเป็นของเก่า เป็นมรดกที่

ตกทอดกันมาก่อนหน้านั้น และงานศิลปะใหม่ที่ได้สร้างขึ้น โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ผลการศึกษาสอดคล้องกับแนวคิดของกาญจนา เกียรติมนิรัตน์ (กาญจนา เกียรติมนิรัตน์, 2546: บทคัดย่อ) ที่กล่าวว่าการอนุรักษ์และการพัฒนาจะต้อง ดำเนินการควบคู่กันไป โดยเริ่มจากประชาชน การอนุรักษ์ควรอยู่บนพื้นฐานของการใช้ประโยชน์ อย่างมีเหตุผล สร้างสรรค์ รอบคอบ และสงวนทรัพยากรที่หายากไว้ไม่ให้สูญหายไป ส่วนการพัฒนาควรยึดหลักความก้าวหน้า ความมั่นคงและความเป็นธรรมให้แก่ประชาชน นำมาซึ่งกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของบุคลากรภายในชุมชน ศิลปินผู้รังสรรค์ผลงาน และบุคลากรที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ ภาคการปกครอง ภาคประชาชนเพราะการเรียนรู้ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาเพื่อให้ระบบองค์ความรู้นั้นมีประสิทธิภาพมาก ก่อให้เกิดการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่ดีรู้รูปสู่การปฏิบัติงานเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้จากการจัดการความรู้ในชุมชนที่มีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับแนวคิดของ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.) และสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ (2548) ที่กล่าวว่าการจัดการความรู้ คือ การรวบรวมองค์ความรู้ในองค์กรซึ่งกระจัดกระจายอยู่ในตัวบุคคลหรือเอกสาร มาพัฒนาให้เป็นระบบเพื่อให้ทุกคนในองค์กรสามารถเข้าถึงความรู้และพัฒนาตนเองให้เป็นผู้รู้ รวมทั้งปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพอันจะส่งผลให้องค์กรมีความสามารถในเชิงแข่งขันสูงสุด และสัมพันธ์กับแนวคิดของ Tannembaum (อ้างใน ปณิตา พันภัย, 2544: 77) ที่เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการความรู้ว่าเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านี้ 1) การรวบรวมการจัดระเบียบการจัดเก็บและการเข้าถึงข้อมูลเพื่อสร้างเป็นความรู้และเมื่อมีการใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม สารสนเทศและเทคโนโลยีเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์จะสามารถสนับสนุนให้การจัดการความรู้มีอำนาจได้ 2) การแบ่งปันความรู้เพราะถ้าปราศจากการแบ่งปันความรู้ความพยายามในการจัดการความรู้ก็จะล้มเหลวในการแบ่งปันความรู้ที่ต้องอาศัยวัฒนธรรมองค์กรเป็นสำคัญ

2) ด้านการพัฒนาพื้นที่ส่งเสริมและอนุรักษ์การสร้างสรรคศิลปะของวัดและชุมชนในกลุ่มจังหวัดล้านนาจากการที่โครงการวิจัยได้ดำเนินงานในการพัฒนาพื้นที่ส่งเสริมและอนุรักษ์การสร้างสรรคศิลปะของวัดและชุมชนในกลุ่มจังหวัดล้านนา โดยคณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ในการพัฒนาพื้นที่ส่งเสริมและอนุรักษ์การสร้างสรรคศิลปะของวัดและชุมชนไว้ในเบื้องต้น ก่อนที่จะเข้าไปชี้แจงประสานงาน สอบถาม และทำประชาคมระดมความคิดเห็นเพื่อทำประชาพิจารณ์และประชาคมติเกี่ยวกับการเลือกสถานที่ในการสร้างสรรคงานศิลปะ และเลือกเรื่องราวที่จะถ่ายทอดลงไปในงานศิลปะนั้น ๆ

ในพื้นที่สาธารณะของชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดของสถาบันพระปกเกล้า (สอดคล้องกับแนวคิดของสถาบันพระปกเกล้า, 2553: 6) ได้ให้ความหมายของคำว่าความร่วมมือ หมายถึงการร่วมคิดร่วมวางแผนร่วมดำเนินการร่วมติดตามประเมินผลร่วมรับผลประโยชน์จากการกระทำและร่วมกันรับผิดชอบการมีส่วนร่วมมีประโยชน์สำหรับประชาชนชุมชนและสังคมโดยเฉพาะประเทศที่มีการปกครองระบบประชาธิปไตยประเด็นนี้สอดคล้องกับแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ ดังนี้ 1) เพิ่มคุณภาพการตัดสินใจ 2) ลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลา 3) ลดความขัดแย้งทางการเมือง 4) ง่ายในการนำไปปฏิบัติ 5) ลดการเผชิญหน้า 6) เกิดความใกล้ชิดกับประชาชน 7) ก่อให้เกิดการเรียนรู้ในกระบวนการตัดสินใจ 8) เป็นการเพิ่มทุนทางสังคม

3) การอนุรักษ์ศิลปกรรมและการสร้างสรรค์ศิลปะของวัดในกลุ่มจังหวัดล้านนาที่ได้รับการจัดการที่เหมาะสม จากการศึกษาพบว่า มีการกำหนดวิสัยทัศน์ด้านการอนุรักษ์ศิลปกรรมและการสร้างสรรค์ศิลปะ เพื่อใช้เป็นเป้าหมายสูงสุดในการดำเนินการของผู้ที่เกี่ยวข้องให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันให้สามารถบรรลุวิสัยทัศน์ด้านการอนุรักษ์ศิลปกรรมและการสร้างสรรค์ศิลปะอย่างมีประสิทธิภาพ มีการทบทวนแผนงาน โครงการหรือกิจกรรมของหน่วยงานที่รับผิดชอบให้มีความสอดคล้องหรือครอบคลุมด้านการอนุรักษ์ศิลปกรรมและการสร้างสรรค์ศิลปะ มีการจัดทำด้านแผนการเงินเพื่อการบริหารจัดการด้านการอนุรักษ์ศิลปกรรมและการสร้างสรรค์ศิลปะในพื้นที่ด้วยและพบว่า งบประมาณในการอนุรักษ์ศิลปกรรมและการสร้างสรรค์ศิลปะในพื้นที่ส่วนใหญ่นั้นไม่มีงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐจำเป็นต้องพึ่งพาเงินนอกงบประมาณหรือเงินสนับสนุนจากหน่วยงานอื่นซึ่งอาจจะไม่เพียงพอ ขาดความแน่นอน หรือต่อเนื่อง และที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับแนวความคิดของ วิวัฒน์ชัย บุญยภักดี (วิวัฒน์ชัย บุญยภักดี: 2550) ที่ได้กล่าวถึงหลักเกณฑ์ในการพิจารณาและการกำหนดศักยภาพหรือความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว ดังนี้ 1) คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวได้แก่ ความสวยงาม 2) ความสะดวกในการเข้าถึง 3) สิ่งอำนวยความสะดวก 4) สภาพแวดล้อม 5) ข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว 6) ความมีชื่อเสียงในปัจจุบัน ในทำนองเดียวกันกับจารุจน์ กลิ่นดีปสี (จารุจน์ กลิ่นดีปสี, 2541: 32-33) ได้กล่าวถึงเกณฑ์ในการพิจารณาศักยภาพด้านการท่องเที่ยว ที่ครอบคลุมองค์ประกอบ 4 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านพื้นที่ 2) ด้านการจัดการ 3) ด้านกิจกรรมและกระบวนการ และ 4) ด้านการมีส่วนร่วม

องค์ความรู้จากงานวิจัย

แนวทางการบริหารจัดการการอนุรักษ์ศิลปกรรมและการสร้างสรรค์ศิลปะของวัดในกลุ่มจังหวัดล้านนา

สำหรับการอนุรักษ์ศิลปกรรมและการสร้างสรรค์ศิลปะของวัดในกลุ่มจังหวัดล้านนานั้น จะต้องพิจารณาให้ครอบคลุมในทุก ๆ ด้าน เพื่อให้เกิดประโยชน์และประสิทธิภาพสูงสุดในการดำเนินงาน คณะผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นการนำเสนอผลการศึกษาวิจัยที่เป็นแนวทางออกเป็นด้านต่าง ๆ ที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

แนวทางการบริหารจัดการการอนุรักษ์ศิลปกรรม และการสร้างสรรค์ศิลปะของวัดในกลุ่มจังหวัดล้านนา

1. วิสัยทัศน์ด้านการอนุรักษ์และการสร้างสรรค์ศิลปะในพื้นที่
2. แผนงานด้านการอนุรักษ์ศิลปกรรมและการสร้างสรรค์ศิลปะ
3. แผนการเงิน
4. แผนงานด้านบุคลากร
5. การบริหารจัดการด้านสิ่งดึงดูดใจ
6. การบริหารจัดการด้านสิ่งอำนวยความสะดวก
7. การบริหารจัดการด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว
8. การบริหารจัดการด้านการรักษาความปลอดภัย
9. การบริหารจัดการด้านการตลาด
10. การบริหารจัดการด้านนักท่องเที่ยว

แผนภาพแสดงแนวคิดแนวทางการบริหารจัดการการอนุรักษ์ศิลปกรรมและการสร้างสรรค์ศิลปะของวัดในกลุ่มจังหวัดล้านนาที่ได้รับการจัดการที่เหมาะสม

สรุป

จากการศึกษาวิจัย เรื่อง “การส่งเสริมและอนุรักษ์การสร้างสรรคศิลปะของวัดและชุมชนในกลุ่มจังหวัดล้านนา” ครั้งนี้ ชี้ให้เห็นว่า ระบบการจัดการที่ดีมีประสิทธิภาพ ต้องอาศัยปัจจัยการบริหารที่ดี ซึ่งปัจจัยหรือทรัพยากรทางการบริหารจัดการที่สำคัญ ได้แก่ 4M’s คือ บุคลากร(Man) งบประมาณ (Money) วัสดุอุปกรณ์ (Material) และการจัดการ (Management) เพราะการบริหารจะประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย ต้องอาศัยบุคลากรที่มีคุณภาพมีปริมาณเพียงพอ ต้องได้รับงบประมาณสนับสนุนการดำเนินการเพียงพอ ต้องมีวัสดุอุปกรณ์ที่เหมาะสมกับความต้องการของแผนงานและโครงการและต้องมีระบบการจัดการที่ดีมีประสิทธิภาพเพื่อให้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด นำไปสู่การดำเนินงานด้านการส่งเสริมและอนุรักษ์การสร้างสรรคศิลปะของวัดและชุมชนในกลุ่มจังหวัดล้านนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีองค์ประกอบของชุมชนได้แก่คนหรือเจ้าของวัฒนธรรม วิธีการเทคโนโลยี และหน่วยงานรับผิดชอบเป็นผู้ขับเคลื่อนกระบวนการแต่ละขั้นตอน ประกอบไปด้วย 1. “คน” เป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญที่สุดเพราะเป็นแหล่งที่อุดมด้วยความรู้ประสบการณ์และเป็นผู้นำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์กับชุมชนและเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้เกิดกระบวนการจัดการความรู้และกิจกรรมการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมให้กับชุมชน เช่นประชาชนในพื้นที่และบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการจัดการศิลปวัฒนธรรม 2. “กระบวนการ” เป็นการบริหารจัดการเพื่อเชื่อมโยงประสานคนและความรู้เข้าไว้ด้วยกัน โดยกระบวนการที่เกิดขึ้นนั้นเป็นการถ่ายทอดความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมผ่านการบอกเล่าพูดคุยจากบุคคลหนึ่งไปยังบุคคลหนึ่ง และคนฟังมีการนำความรู้มาปฏิบัติและบอกต่อหมุนเวียนเป็นวงจรความรู้ภายในชุมชนและขยายออกไปนอกชุมชนต่อไปอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

บรรณานุกรม

- กาญจนา เกียรติมีรัตน์. (2546). ภูมิปัญญาในการทอผ้าพื้นเมืองภาคเหนือ: รูปแบบการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- จารุจน์ กลิ่นดีปสี. (2541). การประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษา: อุทยานแห่งชาติไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี. สารนิพนธ์มหาบัณฑิต. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- มานิตย์ กันทะสัก. (2559). ชั่วศิลปะ : กระบวนการสร้างเครือข่าย เพื่อการเปลี่ยนแปลงพลังทางสังคมด้วยศิลปะ. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์.
- วิภา ศรีระทุ. การวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (ม.ป.ท.)
- วิวัฒน์ชัย บุญยภักดี. (2550). ศักยภาพในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. (ม.ป.ท.)
- สถาบันพระปกเกล้า. (2553). บันทึกเรื่องเด่น : รางวัลพระปกเกล้า 2552 ด้านความโปร่งใส และการมีส่วนร่วมของประชาชน. กรุงเทพมหานคร: บริษัทจริยสุนิหวงศ์การพิมพ์ จำกัด.
- สายันต์ ไพรัชเจริญรัตน์. (2548). กระบวนการโบราณคดีชุมชน การวิจัยเชิงปฏิบัติการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในจังหวัดน่าน. กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สำนักงานคณะกรรมการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. (2548). คู่มือการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร. cursภาลาดพร้าว.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. (2546). คู่มือคำอธิบายและแนวทางปฏิบัติตามพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546

คุณค่าของจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร

The Value of mural paintings of Lai Kham Vihara, Wat Phra Singh Varamahavihara

พระณัฐพงษ์ สิริภททจารี (วงศ์อินทร์)

Phra Nutthaphong Siribhaddacārī (Wong in)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

ลิปิกร มาแก้ว

Lipikorn Makaew

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

Rajamangala University of Technology Lanna

Corresponding Author, E-mail: in-tha-ra-wong_141233@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาพัฒนาการของจิตรกรรมฝาผนังในพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษางานจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร และ 3) เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของงานจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ทำการวิเคราะห์เนื้อหา นำเสนอด้วยการพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) จิตรกรรมฝาผนังเชิงพุทธที่เก่าแก่ที่สุดในโลกพบในถ้ำอชันตา ซึ่งตั้งอยู่ท่ามกลางเทือกเขาในบริเวณฝั่งตะวันตกของที่ราบสูงเดกกัน ประเทศอินเดีย เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เขียนขึ้นระหว่างพุทธศตวรรษที่ 3-7 เรื่องราวที่เขียนเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ และชาดกต่าง ๆ เขียนได้อย่างงดงามมีชีวิตชีวาด้วยวิธีการเขียนแบบสีปูนเปียก ถือเป็นแบบอย่างที่ทำให้เกิดศิลปกรรมทวารวดี 2) ในงานจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ การเขียนภาพใช้พื้นที่ของผนังทุกด้าน ยกเว้นผนังด้านหลังพระประธาน ซึ่งทำการปิดทองลงลายที่รับอิทธิพลแบบจีน เรื่องที่เขียนเป็นเรื่องสังข์ทอง และสุวรรณหงส์ โดยเรื่องสังข์ทองจะเขียนผนังด้านซ้ายมือของพระประธาน และเรื่องสุวรรณหงส์จะเขียนบนผนังขวามือของพระประธาน 3) งานจิตรกรรมฝาผนังวิหาร

ลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร มีคุณค่า 6 ประการ ได้แก่ (1) คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ (2) คุณค่าด้านศิลปกรรม (3) คุณค่าด้านคติธรรม (4) คุณค่าด้านความงาม (5) คุณค่าด้านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา และ (6) คุณค่าต่อสังคม วัฒนธรรม ศิลปะ และประเพณี

คำสำคัญ: คุณค่าของจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ, วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร

Abstract

This research is of 3 objectives: 1) to study the development of mural paintings in Buddhism, 2) to study the mural paintings of Lai Kham Vihara, Wat Phra Singh Varamahavihara and 3) to analyze the value of the mural paintings of Lai Kham Vihara, Wat Phra Singh Varamahavihara. This is a qualitative research composed by interviews the key informants. Data are analyzes by content analysis and presented by descriptive report.

The research's results are found that 1) The oldest Buddhist Mural Paintings in the world were found in Ajanta Caves Which are located among the mountains in the Western part of the Deccan Plateau, India. They were the mural paintings painted during the 3rd - 7th Centuries. The painted stories were about the stories about Buddhism, story of the Buddha, and various Jatakas. They were beautifully and lively painted with fresco painting. It is considered as a model that contributes to the Dvaravati's Arts. 2) In the Mural Paintings of the Lai Kham Vihara, the paintings took up the space of all walls except the main wall behind the Buddha statue. They are gilded with the gold patterns that had been influenced by Chinese style. The painting stories are Sang Thong and Suvanna Hong. The Sang Thong was painted on the left hand wall of the Buddha Statue, while the Suvanna Hong was painted on the right hand wall of the Buddha Statue. 3) The Mural Paintings of Lai Kham Vihara, Wat Phra Singh Varamahavihara contained of 6 values; (1) the historical value (2) the artistic value (3) the morale value (4) the beauty value (5) the Buddhist literary value and (6) the social, cultural, artistic and traditional values.

Keywords: The Value of mural paintings of Lai Kham Vihara, Wat Phra Singh Varamahavihara

บทนำ

จิตรกรรมฝาผนังเป็นส่วนหนึ่งของทัศนศิลป์ เป็นศิลปะที่เห็นได้ด้วยตาและมีระวางพื้นที่สะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาของศิลปินในการสร้างสรรค์ผลงาน เพื่อถ่ายทอดความคิด ความรู้สึกออกมาเป็นภาพเขียน (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, และกรรณิการ์ ตั้งตุลานนท์, 2556: 3) เขียนลงบนฝาผนัง เพดาน เสา คอซอง ซี่ง คานและบานประตูหน้าต่าง ในพระอุโบสถ วิหาร กรูในพระเจดีย์ หอไตร พระปรางค์ และกุฏิต่าง ๆ เป็นต้น เรื่องที่เขียนเป็นเรื่องทางพระพุทธศาสนา พระพุทธประวัติ ชาดกต่าง ๆ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมประเพณี เป็นต้น (กรมศิลปากร, 2533: 3) ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ได้กล่าวไว้ว่า “จิตรกรรมฝาผนังเป็นศิลปะที่มีความสำคัญในการเผยแพร่ธรรมะ โดยมุ่งเน้นให้ศึกษาคำสอนของพระพุทธศาสนาด้วยภาพเป็นหลัก ส่วนความเป็นศิลปะให้มีความสำคัญเป็นรอง ทำให้ได้ชื่นชมทั้งศิลปะ ศรัทธา และจิตวิญญาณในภาพ”

งานจิตรกรรมฝาผนังล้านนาในช่วงราชวงศ์มังราย ถึงช่วง พ.ศ. 2317 เป็นงานที่หลงเหลือจากการบูรณปฏิสังขรณ์ ซึ่งมีเหลืออยู่จำนวนไม่มากนัก จากหลักฐานที่พบงานจิตรกรรมในช่วงดังกล่าวมีความหลากหลายและพบกระจัดกระจายอยู่ตามพื้นที่จังหวัดต่าง ๆ เนื่องจากแต่ละเมืองอยู่ห่างกัน และมีภูเขากั้น ทำให้ช่างพื้นถิ่นล้านนาแสดงฝีมือได้มาก แต่โดยส่วนใหญ่เนื้อหาของภาพยังคงอยู่ในกรอบแนวคิดเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังเล่าเรื่องพุทธประวัติและชาดกเป็นหลัก ตามจารีตที่สืบทอดกันมาทั่วภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หน้าที่สำคัญของการสืบทอดงานจิตรกรรมฝาผนัง คือ การสร้างความหมายเชิงสัญลักษณ์ให้กับวิหาร โดยมีเนื้อหาเรื่องพุทธประวัติ ชาดก สนับสนุนระบบจักรวาลภายในอาคาร เช่น การสร้างสภาวะจากโลกียะสู่โลกุตระ จากภายนอกถึงภายในอาคารด้วยการเขียนภาพจิตรกรรมเล่าเรื่องพุทธประวัติตอนมารผจญไว้ที่ผนังสกัดด้านทิศตะวันออก เป็นสัญลักษณ์ของการเปลี่ยนสถานะของเจ้าชายสิทธัตถะเป็นผู้ชนะกิเลสทั้งปวง ทรงรู้แจ้งเห็นจริงแล้วตรัสรู้เป็นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในขณะนั้น เช่นเดียวกับการประดับตกแต่งวิหารด้วยซุ้มประตูโขง การประดับสัตว์ภักษาภายในอาคาร เพื่อแสดงถึงคติจักรวาลในงานสถาปัตยกรรม งานจิตรกรรมจึงเป็นส่วนหนึ่งในการแสดงความหมายของการเข้าสู่โลกุตระ งานจิตรกรรมที่สำคัญคือ ต้นศรีมหาโพธิ์ด้านหลังองค์พระประธาน สัญลักษณ์

ของโพธิบัลลังก์ สถานที่ประทับตรัสรู้ (สุวิภา จำปาวัลย์ และชัยชนะ ปิ่นเงิน, 2553: 148)

จิตรกรรมฝาผนังได้ถูกกล่าวถึงในคัมภีร์พระไตรปิฎก พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย แม้ภาพจิตรกรรมที่เขาเขียนไว้นั้น” (ส.ข. (ไทย) 17/100/191.) และ “ช่างย้อมหรือจิตรกร เมื่อมีเครื่องย้อมกัฐี ครั่งกัฐี ขมิ้นกัฐี สีเขียวกัฐี สีแดงกัฐี พึงเขียนรูปสตรีหรือรูปบุรุษมีอวัยวะน้อยใหญ่ครบทุกส่วนลงบนแผ่นกระดาน ฝา หรือแผ่นผ้าที่เกลี้ยงเกลา” (ส.ข. (ไทย) 17/100/142.) และในมงคลสูตร พระพุทธองค์ตรัสว่า “ความเป็นผู้มีศิลปะ เป็นมงคลอันสูงสุด” (ขุ.ข. (ไทย) 25/5-6/6-7.)

จิตรกรรมฝาผนังแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) จิตรกรรมฝาผนังแบบประเพณี มีลักษณะการเขียนแบบมนาคติที่เน้นคุณค่าเชิงเส้น เขียนอย่างประณีต มีทักษะฝีมือสูง มีการจัดองค์ประกอบเป็นสองมิติ ไม่ยึดติดอยู่กับรูปแบบที่เป็นจริง เขียนเรื่องพระพุทธศาสนาซึ่งมีคุณค่าทางด้านหลักปรัชญาและหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา 2) จิตรกรรมฝาผนังแบบร่วมสมัย มีลักษณะการเขียนแบบสมจริง ผสมอุดมคติ เป็นสามมิติ ศิลปินผู้มีประสบการณ์จากต่างประเทศทำการผสมผสานความรู้ดั้งเดิมเข้ากับเทคนิคใหม่ นำเสนอเป็นผลงานแนวใหม่ที่มีอิสระทางความคิด ความเชื่อ และจิตวิญญาณของตนเอง (สันติ เล็กสุขุม, 2533: 161)

วิหารลายคำ เป็นโบราณสถานที่อันเป็นที่รู้จักกันดีของจังหวัดเชียงใหม่ อาคารหลังนี้มีความสมบูรณ์พร้อมทั้งในแง่สถาปัตยกรรมผนวกกับความงดงามของจิตรกรรมฝาผนัง แสดงถึงเนื้อหาที่สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าความงามและสุนทรียศาสตร์ในเชิงศิลปะ แต่อีกด้านหนึ่งก็สามารถศึกษาแนวความคิดของชุมชนที่สร้างงานจิตรกรรมนั้นขึ้นมา ทั้งทางด้านการเมือง สังคม วัฒนธรรม ประเพณี การแต่งกาย ภาพจิตรกรรมฝาผนังในวิหารลายคำแห่งนี้ สันนิษฐานว่า เขียนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยฝีมือของเจ๊กเส็ง (Ritt Vicharath, 2551: 92)

ภาพจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร มีอิทธิพลศิลปะจากกรุงเทพมหานคร ผสมผสานกับศิลปะท้องถิ่นล้านนาที่ยังปะปนกับอิทธิพลศิลปะตะวันตกด้วย ภาพเขียนจิตรกรรมฝาผนังของวัดพระสิงห์เป็นภาพเขียนเรื่องสังข์ทองหรือสุวรรณสังข์ชาดก ซึ่งเป็น 1 ใน 50 เรื่องของปัญญาสชาดกหรือชาดกนอกนิบาต เป็นงานวรรณกรรมที่แต่งเลียนแบบชาดก โดยพระเถระชาวเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. 2000-2200 นอกจากสุวรรณสังข์ชาดกแล้ว ยังมีเรื่องสมุทรโฆษชาดก สุธนชาดก รถมเสนชาดก ฯลฯ เป็นต้น (จักรพงษ์ คำบุญเรือง, 2560: ออนไลน์)

ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษา “คุณค่าของจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร” เพื่อศึกษาพัฒนาการงานจิตรกรรมฝาผนังในพระพุทธศาสนา เพื่อศึกษางานจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร และเพื่อวิเคราะห์คุณค่าของงานจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร โดยไปศึกษาว่า งานจิตรกรรมฝาผนังคืออะไร มีลักษณะอย่างไร งานจิตรกรรมฝาผนังไทยและล้านนามีพัฒนาการอย่างไร ได้รับอิทธิพลความเชื่ออะไรจากพระพุทธศาสนา ประเพณี และวัฒนธรรมท้องถิ่นบ้าง มีหลักพุทธธรรมอะไรแฝงอยู่ในภาพจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำบ้าง จิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร มีคุณค่าและความสำคัญที่ควรค่าแก่การศึกษาเรียนรู้อย่างไร

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษาพัฒนาการงานจิตรกรรมฝาผนังในพระพุทธศาสนา
- 2) เพื่อศึกษางานจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร
- 3) เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของงานจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาพัฒนาการงานจิตรกรรมฝาผนังในพระพุทธศาสนา งานจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร และคุณค่าของงานจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร

1) การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ระเบียบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ทั้งยังลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อทำการสำรวจจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร ซึ่งขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูลมีดังนี้

- (1) ศึกษารวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อรรถกถาฎีกา อนุฎีกาและปกรณ์วิเสส เป็นต้น

(2) ศึกษารวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ ตำรา วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย หนังสือเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เช่น บทความทางวิชาการ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร อินเทอร์เน็ต รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

(3) รวบรวมข้อมูลภาคสนาม การสำรวจจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ และสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส นักท่องเที่ยว นักวิชาการด้านพุทธศิลป์ และนักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนา

2) ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

(1) รวบรวมและเรียบเรียง ตลอดจนการจัดหมวดหมู่ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง จากตำราเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

(2) แยกแยะและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาทั้งหมด ตามจุดประสงค์ของการศึกษาวิจัย ทั้งในด้านเอกสารและการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลภาคสนาม

(3) จัดทำเป็นรูปเล่มสมบูรณ์ เพื่อนำเสนอผลการวิจัยโดยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

1) พัฒนาการของงานจิตรกรรมฝาผนังในพระพุทธศาสนา

จากการศึกษา พัฒนาการงานจิตรกรรมฝาผนังในพระพุทธศาสนา สรุปได้ว่า จิตรกรรมฝาผนังเชิงพุทธที่เก่าแก่ที่สุดในโลกพบในถ้ำอาซันตา ซึ่งตั้งอยู่ท่ามกลางเทือกเขาในบริเวณฝั่งตะวันตกของที่ราบสูงเดกกัน ประเทศอินเดีย เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เขียนขึ้นระหว่างพุทธศตวรรษที่ 3-7 เรื่องราวที่เขียนเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ และชาดกต่าง ๆ เขียนได้อย่างงดงามมีชีวิตชีวาด้วยวิธีการเขียนแบบสีปูนเปียก ถือเป็นแบบอย่างที่ดีก่อให้เกิดศิลปกรรมทวารวดี

ราวพุทธศตวรรษที่ 10-11 พระพุทธศาสนาในประเทศไทยได้เผยแผ่เข้าสู่ประเทศไทย ก่อให้เกิดศิลปกรรมทวารวดีที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้เป็นรูปธรรม เช่น การสร้างพระพุทธรูปประติมากรรมเล่าเรื่องราวในพระพุทธศาสนา เช่น พระพุทธประวัติ ชาดก โดยสลักลงบนหินหรือใช้ปูนปั้นในอาคารศาสนสถานที่ก่อด้วยอิฐที่ยังปรากฏเป็นหลักฐานให้เห็น แต่ด้านจิตรกรรมนั้นไม่เหลือร่องรอยให้เห็น เพราะชำรุดเสียหายหมดแล้ว เนื่องจากวัสดุไม่คงทนต่อแดดและ

ฝน ต่อมาในสมัยสุโขทัยราวปลายพุทธศตวรรษที่ 18 พระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ได้เผยแผ่เข้ามาจากประเทศศรีลังกา มีการนำศิลปกรรมอันเนื่องในพระพุทธศาสนาเข้ามาด้วย จิตรกรรมและประติมากรรมเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่เรื่องเล่าทางศาสนา โดยมีการเขียน ปั้นหรือสลักประดับอาคารศาสนสถาน เป็นการเล่าเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา ส่งผลต่อความศรัทธาของชาวพุทธที่รู้และไม่รู้หนังสือ

จากหลักฐานที่พบในปัจจุบัน จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถที่เก่าที่สุดอยู่ในสมัยอยุธยาตอนปลายราวปลายพุทธศตวรรษที่ 22 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 23 คือ ในพระอุโบสถ วัดช่องนนทรี จังหวัดกรุงเทพมหานครในพระอุโบสถวัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี และในพระอุโบสถวัดปราสาท จังหวัดนนทบุรี โดยจิตรกรรมฝาผนังเชิงพุทธระยะแรกนิยมเขียนพระพุทธประวัติตอนสำคัญบนสักดหน้าและหลัง โดยผนังสักดหน้าแสดงเรื่องมารผจญ ตอนที่พระพุทธเจ้าสู้กับพญามารก่อนที่จะบรรลุพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ส่วนผนังสักดหลังเป็นภาพเทศนาดาวดึงส์ประกอบอยู่กับฉากจักรวาล ต่อมากลายเป็นจารีตหลักที่ยึดถือสืบต่อลงมาจนตลอดสมัยอยุธยาตอนปลายและรัตนโกสินทร์ตอนต้น ภาพจักรวาลได้กลายเป็นส่วนสำคัญที่รายละเอียดเพิ่มขึ้นจนกลายเป็นส่วนประธานบนผนัง และเขียนรูปวิมานพระอินทร์ขึ้นบนยอดเขาพระสุเมรุแทนภาพเทศนาดาวดึงส์ ดังนั้น วิวัฒนาการของจิตรกรรมฝาผนังเชิงพุทธจึงเริ่มจากความเรียบง่ายจนกลายเป็นความสลับซับซ้อนของภาพ ซึ่งต้องอาศัยฝีมือของศิลปินในการรังสรรค์ ด้วยความมุ่งมั่นที่จะรับใช้พระพุทธศาสนาในทางศิลปะ ถือเป็นการทำกุศลอย่างหนึ่ง ศิลปินต้องศึกษาเรื่องราวที่ปรากฏในคัมภีร์หรือวรรณกรรมต่าง ๆ เช่น คัมภีร์ปฐมสมโพธิกถาที่เป็นวรรณกรรมเกี่ยวกับพุทธประวัติ นอกจากนี้ยังมีเนื้อหาอื่น เช่น อดีตพุทธเจ้า ปัจเจกพุทธเจ้า อนุพุทธประวัติ ชาตก ทศชาติชาตก มหาชาติชาตก ไตรภูมิ โดยมีภาพที่เขียนดูละมุนละไมเต็มไปด้วยชีวิตจิตใจ และพลังความศรัทธา

ทั้งนี้ จิตรกรรมฝาผนังของไทยมีวิวัฒนาการแบ่งออกเป็น 8 ยุคสมัย ได้แก่ 1) สมัยทราวดี 2) สมัยศรีวิชัย 3) สมัยสุโขทัย 4) สมัยล้านนาหรือเชียงแสน 5) สมัยอู่ทอง 6) สมัยอยุธยา 7) สมัยธนบุรี และ 8) สมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งแต่ละสมัยก็มีรูปแบบและวิวัฒนาการของจิตรกรรมฝาผนังที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งลักษณะของงานจิตรกรรมฝาผนังไทย จะมีลักษณะเป็นจิตรกรรมฝาผนังแบบประเพณี โดยที่เริ่มแรกมีลักษณะเส้นและสีเขียนเป็นแบบง่าย ๆ เช่น ภาพเขียนบนแผ่นหินหรือแผ่นอิฐในสมัยทวารวดี ต่อมาได้มีวิวัฒนาการเรื่อยมาจนถึงสมัยศรีวิชัย สุโขทัย ล้านนา อู่ทอง อยุธยา ธนบุรี

และรัตนโกสินทร์ ซึ่งจิตรกรรมฝาผนังไทยในแต่ละสมัยมีลักษณะแตกต่างกัน โดยมีลักษณะรูปแบบและเทคนิคเป็นของตัวเอง นอกจากนี้ยังมีการเปลี่ยนไปตามความคิดของสังคม สิ่งแวดล้อม และอิทธิพลจากต่างประเทศ จิตรกรรมฝาผนังไทยเขียนด้วยสีฝุ่นหรือสีน้ำกาวเหมาะสำหรับการเขียนบนผนังปูนที่แห้งแล้ว ซึ่งสามารถตกแต่งรายละเอียดได้ประณีต กระบวนการสร้างงานเป็นวิธีการที่ศิลปินเขียนแก้ปัญหา ในการสรรหารูปแบบเพื่อจัดองค์ประกอบภาพให้เหมาะสมกับเรื่องราว ตลอดจนลักษณะสถาปัตยกรรมแต่ละแห่ง

2) งานจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร

จากการศึกษางานจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร สรุปได้ว่า ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในวิหารลายคำเป็นศิลปะล้านนายุคหลังช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 โดยมีพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์เจ้าหลวงเมืองเชียงใหม่องค์ที่ 6 เป็นผู้อุปถัมภ์ เมื่อเทียบสมัยกับทางกรุงเทพมหานครแล้วจะอยู่ในช่วงต้นรัชกาลที่ 5 ซึ่งเวลาดังกล่าวเชียงใหม่มีผู้คนจากหลายกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่ เช่น พม่า ไทใหญ่ ไทยวน จีน หรือชาวไทยภาคกลาง เป็นต้น ทำให้ภาพจิตรกรรมฝาผนังแห่งนี้มีอิทธิพลของศิลปะจากกรุงเทพมหานคร ผสมผสานรวมกับแบบประเพณีท้องถิ่นล้านนา อีกทั้งยังอยู่ในช่วงที่ทางตะวันตกเริ่มเข้ามาทำให้ได้รับอิทธิพลจากศิลปะตะวันตกปะปนไปด้วย แม้เดิมการเขียนสีบนภาพจิตรกรรมฝาผนังของไทยโบราณส่วนใหญ่จะใช้สีแดงเป็นหลัก และมีสีเหลือง เขียว ขาว ดำร่วมด้วย แต่เมื่อเริ่มรับอิทธิพลจากต่างชาติเข้ามาพร้อมกับค้าขายโดยเฉพาะจากจีน สีที่ใช้จึงมีความหลากหลาย เช่น สีเขียนและสีน้ำเงินคราม ที่นำเข้ามาจากจีนเพื่อนำมาผสมเองตามความเหมาะสม ทำให้โครงสร้างของภาพจิตรกรรมฝาผนังนั้นดูสว่างสดใสและมีสีสันมากขึ้น

จากการศึกษางานจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร พบว่า งานจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ การเขียนภาพใช้พื้นที่ของผนังทุกด้าน ยกเว้นผนังด้านหลักพระประธาน ซึ่งทำการปิดทองลงลายที่รับอิทธิพลแบบจีน เรื่องที่เขียนเป็นเรื่องสังข์ทอง และสุวรรณหงส์ โดยเรื่องสังข์ทองจะเขียนผนังด้านซ้ายมือของพระประธาน และเรื่องสุวรรณหงส์จะเขียนบนผนังขวามือของพระประธาน

3) คุณค่าของงานจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร

จากการศึกษาคุณค่าของงานจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร พบว่า มีคุณค่า 6 ประการ ได้แก่ (1) คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ (2) คุณค่าด้านศิลปกรรม (3) คุณค่าด้านคติธรรม (4) คุณค่าด้านความงาม (5) คุณค่าด้านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา และ (6) คุณค่าต่อสังคม วัฒนธรรม ศิลปะ และประเพณี ซึ่งสามารถสรุปได้ทีละประเด็นดังต่อไปนี้

(1) คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ จากการศึกษพบว่า จิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำมีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ เนื่องจากเป็นภาพจิตรกรรมที่สะท้อนให้เห็นว่าสถาปัตยกรรมในสมัยนั้นได้รับอิทธิพลมาจากพม่า เห็นได้จากภาพปราสาทราชมณเฑียรที่มีหลังคาซ้อนกันขึ้นไป ภาพการทำทางเข้าเป็นประตูวงโค้ง นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นว่าภาพจิตรกรรมในสมัยนั้นเป็นสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากประวัติศาสตร์ในยุคแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ผสมผสานกับประวัติศาสตร์ล้านนา เห็นได้จากภาพวัดวואารามสมัยรัตนโกสินทร์ ภาพลักษณะบ้านแบบล้านนา คือ มีการปลูกบ้านเรือนสองหลังติดกัน เรียกว่า “เรือนสองหลังร่วมพื้น” นอกชานบ้านจะเห็นภาพชานบ้านตั้งหมอน้ำดื่ม หรือที่เรียกว่า ราน้ำ เป็นต้น ซึ่งกลุ่มสถาปัตยกรรมในภาพจิตรกรรม สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

(1.1) สถาปัตยกรรมที่แสดงลักษณะของปราสาท ราชวัง แม้ว่าจะพยายามสร้างหลังคาอย่างภาคกลาง แต่ยังคงปรากฏออกแบบปราสาทพม่าที่ลดชั้นมากอยู่ภายในปราสาทมีการประดับด้วยอักษกลับและโคมไฟติดผนังซึ่งเป็นความนิยมในสมัยรัชการที่ 5 รวมทั้งการนิยมตั้งกระถางต้นไม้ลายครามซึ่งพบสอดแทรกตามเสาและมุมต่าง ๆ รวบบันไดทางขึ้นปราสาททุกจะประดับด้วยสิงห์หรือมกรคายนาถ กลุ่มศาลาโถงก็เขียนลักษณะบ้านลมทางภาคกลาง แต่ก็ยังไม่ละทิ้งปราสาทเพื่อกึ่งกลางหลังคา และบางครั้งก็มีแผนยกขึ้นค้ำยันด้านหน้าศาลา ซึ่งไม่เคยปรากฏในสถาปัตยกรรมภาคกลาง

(1.2) บ้านเมืองของประชาชนปรากฏรูปปั้นลมตัวเหงาแบบภาคกลางบนจั่วหลังคา แต่ลักษณะของแผนผังเรือนที่มีร้านน้ำ เติ่น อ่อมชาน และครัวไฟที่อยู่ด้านนอก ในภาพจิตรกรรมยังแสดงถึงห้าง (กระท่อม) ที่ใช้เฝ้าควาย เป็นลักษณะกระท่อมที่สร้างจากไม้ไผ่เป็นไม้ไผ่สาน

จะเห็นได้ว่า จิตรกรรมของวิหารลายคำเป็นส่วนที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง การจะกระทำการใด ๆ ก็ตามอันอาจส่งผลกระทบต่อจิตรกรรมฝาผนังเป็นสิ่งที่ควรใช้พิจารณาอย่างสูง มิฉะนั้นแล้วอาจจะกลายเป็นการทำลายมรดกอันล้ำค่าของชาติไปได้อย่างง่ายดาย

(2) คุณค่าด้านศิลปกรรม จากการศึกษพบว่า จากภาพจิตรกรรมฝาผนังข้างต้นนี้ สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าทางศิลปกรรม ของวิหารลายคำว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่า สามารถสัมผัสได้จากรูปร่างลักษณะที่ก่อให้เกิดเป็นรูปทรงหรือองค์ประกอบในจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งมีส่วนประกอบ ได้แก่ เส้น รูปร่าง รูปทรง ทิศทาง ตำแหน่ง ขนาด และระยะทาง น้ำหนัก ลักษณะผิว สี ซึ่งแต่ละชนิดให้ความรู้สึกที่แตกต่างกัน เช่น ความละเอียดอ่อนที่เกิดจาก

เส้น สี แสงเงา ทำให้ผู้ชมรู้สึกผ่อนคลาย ให้คติธรรม และแนวคิดในการดำรงชีวิต เป็นต้น จิตรกรรมวิหารลายคำเป็นการเขียนภาพที่ใช้ผนังทุกด้าน จิตรกรรมฝาผนังในวิหารลายคำ ได้มีผู้ทำการศึกษาแล้วจัดแบ่งเป็นฝีมือกลุ่มสกุลช่างเชียงใหม่ ได้แก่ จิตรกรรมเรื่องสังข์ทอง บนผนังด้านทิศเหนือ ซึ่งเขียนโดยเจ๊กเส็ง ฝีมือช่างตามแบบศิลปะกรุงเทพมหานคร ได้แก่ จิตรกรรมเรื่องสุวรรณหงส์ บนผนังด้านทิศใต้ เขียนโดยหนานโพธา เป็นการเขียนขึ้นราว ต้นพุทธศตวรรษที่ 25

(3) คุณค่าด้านคติธรรม จากการศึกษาพบว่า จิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ การเขียนภาพใช้พื้นที่ของผนังทุกด้าน ยกเว้นผนังด้านหลักพระประธาน ซึ่งทำให้การปิดทองลงลายที่รับอิทธิพลแบบจีน เรื่องที่เขียนเป็นเรื่องสังข์ทอง และสุวรรณหงส์ โดยเรื่องสังข์ทองจะเขียนผนังด้านซ้ายมือของพระประธาน และเรื่องสุวรรณหงส์จะเขียนบนผนังขวามือของพระประธาน ซึ่งได้สอดแทรกคติธรรมจากนิทานชาดกเรื่องสังข์ทอง และเรื่องสุวรรณหงส์ แฝงคติธรรมเรื่องของการทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว การเลือกครอง เรื่องบุญเรื่องบาป เรื่องกฎแห่งกรรมในทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น

(4) คุณค่าด้านความงาม จากการศึกษาพบว่า ภาพจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ ถูกสร้างขึ้นอย่างประณีต มีการเขียนจิตรกรรมฝาผนังเพื่อประดับตกแต่งให้ดูสวยงาม และเรื่องราวที่จิตรกรได้ถ่ายทอดก็สะท้อนให้เห็นถึงเรื่องราวในชาดกอย่างเรื่องสังข์ทอง และสุวรรณหงส์ ทั้งยังเป็นการบอกเล่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ในอดีตของเมืองเชียงใหม่ โดยใช้ศิลปะเป็นภาษาในการเล่าเหตุการณ์ให้ผู้ชมเข้าใจง่าย ประกอบกับคุณค่าทางความงามหรือสุนทรียศาสตร์ จึงเป็นการรวบรวมเรื่องของความประณีต มีเอกลักษณ์ไม่เหมือนใคร เป็นสิ่งที่มีคุณค่าความดี ทำให้ผู้ชมเกิดความประทับใจ รับรู้และยอมรับได้ เป็นการประสานกันของส่วนประกอบต่าง ๆ เช่น เส้น รูปร่าง รูปทรงสี แสงเงา และการจัดภาพ เป็นต้น โดยศิลปินหรือจิตรกรได้แสดงออกตามความรู้สึกในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในยุคสมัยนั้น เพราะความงามของแต่ละสังคมย่อมแตกต่างกันตามสภาพและวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ

(5) คุณค่าด้านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา จากการศึกษาพบว่า งานจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ มีคุณค่าทางด้านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา โดยแสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่องใดเป็นที่นิยมศึกษาเรียนรู้กัน在那个时候 อาทิ เรื่องสุวรรณสังข์ชาดก และเรื่องสุวรรณหงส์ ล้วนเป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่เป็นที่นิยมในสมัยนั้น

(6) คุณค่าต่อสังคม วัฒนธรรม ศิลปะ และประเพณี จากการศึกษาพบว่า มนุษย์ทุกชนย่อมมีศาสนาวัฒนธรรมและประเพณีของตนเอง และด้วยความรักความศรัทธาทำให้เกิดพลังและแรงบันดาลใจอันมหาศาลที่จะถ่ายทอดความเชื่อ ความศรัทธาให้ผู้อื่นได้รับรู้ เรื่องราวที่เกี่ยวกับศาสนาและวัฒนธรรม จึงถูกสะท้อนผ่านจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ ออกมาทางรูปแบบงานทัศนศิลป์ในหลากหลายประเภทตลอดทุกยุคทุกสมัย เปรียบเสมือนภาพจำลองเหตุการณ์ เช่น ยอดปราสาท เรื่องสังข์ทอง เรื่องสุวรรณหงส์ เป็นจิตรกรรมฝาผนังที่วิหารลายคำ รวมไปถึงภาพการแต่งกายของชาย หญิง การใช้น้ำตม วัฒนธรรมการสูบบุหรี่ช่โย ผู้ชายล้านนาในอดีตนิยมสักหมึกที่ขา เป็นต้น แสดงให้เห็นคุณค่าต่อสังคม วัฒนธรรมล้านนาที่มีมาแต่โบราณได้เป็นอย่างดี

อภิปรายผล

จิตรกรรมฝาผนังเชิงพุทธที่เก่าแก่ที่สุดในโลกพบในถ้ำอชันตา ซึ่งตั้งอยู่ท่ามกลางเทือกเขาในบริเวณฝั่งตะวันตกของที่ราบสูงเดกกัน ประเทศอินเดีย เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เขียนขึ้นระหว่างพุทธศตวรรษที่ 3-7 เรื่องราวที่เขียนเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธรูปศาสนา พุทธประวัติ และชาดกต่าง ๆ เขียนได้อย่างงดงามมีชีวิตชีวาด้วยวิธีการเขียนแบบสีปูนเปียก ถือเป็นแบบอย่างที่ทำให้เกิดศิลปกรรมทวารวดี แสดงให้เห็นถึงพลังแห่งความเชื่อ ความศรัทธา และแรงบันดาลใจของจิตรกร สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชาญวิทย์ สุขพร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พิพิธภัณฑสถานภาพจิตรกรรมฝาผนังไทย” ผลการวิจัยพบว่า จิตรกรรมเป็นศิลปกรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งเกิดจากความเพียรและพลังแห่งแรงบันดาลใจ จิตรกรต้องมีสมาธิและจินตนาการในการสร้างสรรค์ การถ่ายทอดความคิดนี้ปรากฏออกมาเป็นภาพเขียนโดยเริ่มจากลายเส้น การระบายสีจนกระทั่งเสร็จบริบูรณ์ การสร้างสรรค์ที่เป็นภาพธรรมให้ปรากฏออกมาเป็นจิตรกรรมที่เต็มไปด้วยสุนทรียภาพ สำหรับเรื่องราวต่าง ๆ ที่ปรากฏในภาพจิตรกรรมไทยจะมีทั้งภาพที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปศาสนา เรื่องราวเกี่ยวกับประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่น (ชาญวิทย์ สุขพร, 2547: 1)

งานจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ เป็นการเขียนภาพใช้พื้นที่ของผนังทุกด้าน ยกเว้นผนังด้านหลังพระประธาน ซึ่งทำการปิดทองลงลายที่รับอิทธิพลแบบจีน เรื่องที่เขียนเป็นเรื่องสังข์ทอง และสุวรรณหงส์ โดยเรื่องสังข์ทองจะเขียนผนังด้านซ้ายมือของพระประธาน และเรื่องสุวรรณหงส์จะเขียนบนผนังขวามือของพระประธาน สอดคล้องกับงานวิจัยของ เนตรนภา แก้วแสงธรรม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในภาพจิตรกรรมฝาผนังที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวจังหวัดอุบลราชธานี : ศึกษาเฉพาะกรณี

วัดทุ่งศรีเมือง วัดบ้านนาควาย และวัดหนองมะนาว” ผลการวิจัยพบว่า ภาพจิตรกรรมวัดทุ่งศรีเมืองเขียนแบบประเพณีภาคกลางที่ได้รับการยกย่องเรื่องฝีมือและคุณค่าทางศิลปะ เขียนเรื่องพระพุทธประวัติ ชาดก ไตรภูมิ มัคคะลีผล และวรรณกรรมพื้นบ้านเรื่องสังข์ศิลป์ชัย ภาพจิตรกรรมที่วัดบ้านนาควาย เขียนแบบประเพณีไทย ผสมกับแบบท้องถิ่น เขียนเรื่องพุทธประวัติตั้งแต่ตอนเทวดาอัญเชิญพระพุทธเจ้าลงมาอุบัติ จนถึงพระสาวกมาชุมนุมถวายพระเพลิงพระพุทธเจ้า ภาพจิตรกรรมที่วัดหนองมะนาวเขียนแบบพื้นบ้านโดยช่างท้องถิ่น เขียนเรื่องพระเวสสันดรชาดก โดยหลักธรรมจากภาพจิตรกรรมฝาผนังที่พบในวัดทั้งสามนำเสนอหลักธรรมเดียวกัน ซึ่งมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวอุบลราชธานีในด้านต่าง ๆ ได้แก่ อิทธิพลและคุณค่าต่อความเชื่อ ต่อการดำเนินชีวิต ต่อการปฏิบัติ ทำให้เกิดพิธีกรรมศาสนา และต่อศิลปะ ทำให้เกิดเอกลักษณ์ในการสร้างสิม และจิตรกรรมฝาผนังแบบอีสาน เรียกว่า “ฮูปแต้ม” ที่เน้นประโยชน์ใช้สอย (เนตรนภา แก้วแสงธรรม, 2551: บทคัดย่อ)

งานจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร มีคุณค่า 6 ประการ ได้แก่ (1) คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ (2) คุณค่าด้านศิลปกรรม (3) คุณค่าด้านคติธรรม (4) คุณค่าด้านความงาม (5) คุณค่าด้านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา และ (6) คุณค่าต่อสังคม วัฒนธรรม ศิลปะ และประเพณี สอดคล้องกับงานวิจัยของทรรศนันท์ ชินศิริพันธ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาสภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดทองธรรมชาตวรวิหาร ภายหลังการอนุรักษ์” ผลการวิจัยพบว่า ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดทองธรรมชาตวรวิหารเหล่านี้เป็นภาพที่เขียนขึ้นด้วยสีฝุ่น และมีร่องพื้นด้วยดินสอพอง เป็นภาพเขียนสีฝีมือช่างในสมัยรัชกาลที่ 3-4 ซึ่งถือเป็นงานศิลปะที่ทรงคุณค่า เนื่องจากจิตรกรในยุคนี้ยังคงรักษาแบบแผนของการเขียนภาพสมัยอยุธยาเอาไว้ ซึ่งหลังจากสมัยนี้แล้ว จิตรกรไทยก็จะเริ่มเขียนภาพด้วยวิธีการแบบตะวันตก ดังนั้น จะเห็นได้ว่าภาพจิตรกรรมนั้นนอกจากจะมีลวดลายงดงามแล้ว ยังถือเป็นหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ชิ้นหนึ่งอีกด้วย ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้คนรุ่นหลังทราบถึงคติความเชื่อ ค่านิยม ประเพณี และวัฒนธรรมของกลุ่มชนในยุคสมัยที่สร้างภาพจิตรกรรมนี้ขึ้นมา อีกทั้งยังทำให้ทราบถึงเทคนิค และรูปแบบศิลปะอันเป็นเอกลักษณ์ของยุคสมัยนี้อีกด้วย (ทรรศนันท์ ชินศิริพันธ์, 2547: 1)

องค์ความรู้จากงานวิจัย

จิตรกรรมฝาผนังเชิงพุทธ หมายถึง ศิลปะการเขียนภาพสีลงบนฝาผนังเพื่อถ่ายทอดและบอกเล่าเรื่องราวสำคัญทางพระพุทธศาสนา ซึ่งได้ถ่ายทอดสืบทอดกันเรื่อย

มาจากอดีตสู่ปัจจุบัน เริ่มตั้งแต่สมัยทราวดี สุโขทัย อโยธยา เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน เพื่อเป็นสื่อในให้พุทธศาสนิกชนได้ทราบถึงเรื่องราวต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ของชาติ ประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น จากการฟังและการเรียนรู้ ออกมาเห็นเป็นรูปธรรมผ่านผลการจิตรกรรมฝาผนังที่ศิลปินสร้างสรรค์ขึ้นมา ทำให้ผู้ที่พบเห็นเกิดความเลื่อมใสศรัทธา ทั้งยังเป็นคติธรรมสอนใจตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน พระพุทธศาสนากับศิลปกรรมที่เป็นจิตรกรรมฝาผนังมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอย่างแท้จริง เห็นได้จากผลงานทางจิตรกรรมฝาผนังที่ทรงคุณค่าของไทยแต่โบราณ ไม่ว่าจะเป็นสมัยทราวดี ศรีวิชัย สุโขทัย อโยธยา รัตนโกสินทร์ เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ล้วนมีความผูกพันอยู่กับความเชื่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น จิตรกรรมฝาผนังล้านนา ถือเป็นงานตกแต่งสถาปัตยกรรมที่มีจุดประสงค์นอกจากความงามแล้ว ยังเป็นงานเขียนเพื่อให้สอดคล้องกับคติความเชื่อทางศาสนาอีกด้วย ดังนั้นงานจิตรกรรมรุ่นเก่าจึงเหลืออยู่น้อยมาก จิตรกรรมที่พบในปัจจุบันจึงเป็นงานเขียนที่มีอายุร้อยกว่าปีที่ผ่านมานี้เอง ชุมชนที่กระจายอยู่ตามพื้นที่ลุ่มน้ำต่าง ๆ มีความหลากหลายทางกลุ่มชาติพันธุ์ มีการผสมผสานกันระหว่างกลุ่มชน ตลอดจนการอพยพย้ายถิ่นจึงทำให้งานจิตรกรรมที่ผลิตจากช่างฝีมือมีความแตกต่างกันไปด้วย

จิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ มีการเขียนภาพโดยใช้พื้นที่ของผนังทุกด้าน ยกเว้นผนังด้านหลังพระประธาน ซึ่งทำการปิดทองลงลายที่รับอิทธิพลแบบจีน เรื่องที่เขียนเป็นเรื่องสังข์ทอง และสุวรรณหงส์ โดยเรื่องสังข์ทองจะเขียนผนังด้านซ้ายมือของพระประธาน และเรื่องสุวรรณหงส์จะเขียนบนผนังขวามือของพระประธาน การวางตำแหน่งของภาพเล่าเรื่อง เริ่มต้นจากผนังสกัดทางด้านหน้า เข้าหาพระประธานด้านบนของผนังเขียนแถวของเทวดาในท่ากำลังเหาะ ถัดดอกบัวและตุ่ง หันหน้าเข้าหาพระประธาน การเขียนภาพจิตรกรรม เขียนจนเกือบถึงพื้นด้านล่าง คงเหลือพื้นที่ว่างไว้เล็กน้อย ด้านบนของผนังส่วนยกเก็จด้านหลัง กลับไม่เขียนภาพเทวดาเหาะ แต่เขียนรูปพระพุทธรูป ประทับนั่งขัดสมาธิราบปางมารวิชัย ภายในซุ้มเรือนแก้ว มีพระสาวกนั่งอยู่ทั้งสองด้าน

จิตรกรรมฝาผนังในวิหารลายคำ เป็นคุณค่าที่สัมผัสได้จากรูปร่างลักษณะที่ก่อให้เกิดเป็นรูปทรงหรือองค์ประกอบในจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งมีส่วนประกอบ ได้แก่ เส้น รูปร่าง รูปทรง ทิศทาง ตำแหน่ง ขนาด และระยะทาง น้ำหนัก ลักษณะผิว สี ซึ่งแต่ละชนิดให้ความรู้สึที่แตกต่างกัน เช่น ความละเอียดอ่อนที่เกิดจากเส้น สี แสงเงา ทำให้ผู้ชมรู้สึกผ่อนคลาย ให้คติธรรม และแนวคิดในการดำรงชีวิต เป็นต้น จิตรกรรมวิหารลายคำเป็นการเขียนภาพที่ใช้ผนังทุกด้าน จิตรกรรมฝาผนังในวิหารลายคำได้มีผู้ทำการศึกษาแล้วจัด

แบ่งเป็นฝีมือกลุ่มสกุลช่างเชียงใหม่ ได้แก่ จิตรกรรมเรื่องสังข์ทอง บนผนังด้านทิศเหนือ ซึ่งเขียนโดยเจ๊กเส่ง ฝีมือช่างตามแบบศิลปะกรุงเทพมหานคร ได้แก่ จิตรกรรมเรื่องสุวรรณหงส์ บนผนังด้านทิศใต้ เขียนโดยหนานโพธา เป็นการเขียนขึ้นราวต้นพุทธศตวรรษที่ 25 จิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร ยังถือว่าเป็นจิตรกรรมที่มีคุณค่าอย่างมาก ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปคุณค่าของงานจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร มีคุณค่า 6 ประการ ได้แก่ (1) คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ (2) คุณค่าด้านศิลปกรรม (3) คุณค่าด้านคติธรรม (4) คุณค่าด้านความงาม (5) คุณค่าด้านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา และ (6) คุณค่าต่อสังคม วัฒนธรรม ศิลปะ และประเพณี

สรุป

จิตรกรรมฝาผนังล้านนา ถือเป็นงานตกแต่งสถาปัตยกรรมที่มีจุดประสงค์ นอกจากความงามแล้ว ยังเป็นงานเขียนเพื่อให้สอดคล้องกับคติความเชื่อทางศาสนาอีกด้วย ดังนั้นงานจิตรกรรมรุ่นเก่าจึงเหลืออยู่น้อยมาก จิตรกรรมที่พบในปัจจุบันจึงเป็นงานเขียนที่มีอายุร่อยกว่าปีที่ผ่านมา ชุมชนที่กระจายอยู่ตามพื้นที่ลุ่มน้ำต่าง ๆ มีความหลากหลายทางกลุ่มชาติพันธุ์ มีการผสมผสานกันระหว่างกลุ่มชน ตลอดจนการอพยพย้ายถิ่น จึงทำให้งานจิตรกรรมที่ผลิตจากช่างฝีมือมีความแตกต่างกันไปด้วย จิตรกรรมฝาผนังเชิงพุทธที่เก่าแก่ที่สุดในโลกพบในถ้ำอชันดา ซึ่งตั้งอยู่ท่ามกลางเทือกเขาในบริเวณฝั่งตะวันตกของที่ราบสูงเดกกัน ประเทศอินเดีย เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เขียนขึ้นระหว่างพุทธศตวรรษที่ 3-7 เรื่องราวที่เขียนเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ และชาดกต่าง ๆ เขียนได้อย่างงดงามมีชีวิตชีวาด้วยวิธีการเขียนแบบสีปูนเปียก ถือเป็นแบบอย่างที่ทำให้เกิดศิลปกรรมทวารวดี ในงานจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ การเขียนภาพใช้พื้นที่ของผนังทุกด้าน ยกเว้นผนังด้านหลังพระประธาน ซึ่งทำให้การปิดทองลงลายที่รับอิทธิพลแบบจีน เรื่องที่เขียนเป็นเรื่องสังข์ทอง และสุวรรณหงส์ โดยเรื่องสังข์ทองจะเขียนผนังด้านซ้ายมือของพระประธาน และเรื่องสุวรรณหงส์จะเขียนบนผนังขวามือของพระประธาน งานจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร มีคุณค่า 6 ประการ ได้แก่ (1) คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ (2) คุณค่าด้านศิลปกรรม (3) คุณค่าด้านคติธรรม (4) คุณค่าด้านความงาม (5) คุณค่าด้านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา และ (6) คุณค่าต่อสังคม วัฒนธรรม ศิลปะ และประเพณี

บรรณานุกรม

- Ritt Vicharath. (2551). **วิถีล้านนาที่วัดพระสิงห์ Art for life**. ม.ป.ป.
- กรมศิลปากร. (2533). **การดูแลรักษาศิลปะโบราณวัตถุ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุม
การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- จักรพงษ์ คำบุญเรือง. (6 มีนาคม 2560). จิตรกรรมฝาผนังในวิหารลายคำวัดพระสิงห์.
เชียงใหม่นิวส์, สืบค้นเมื่อ (20 ตุลาคม 2564) แหล่งที่มา: <http://www.chiangmainews.co.th/page/archives/464788>
- ชาญวิทย์ สุขพร. (2547). **พิพิธภัณฑภาพจิตรกรรมฝาผนังไทย. วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรม
ศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส และกรรณิการ์ ตั้งตุลานนท์. (2556). **คุณค่าและความสำคัญ
ของจิตรกรรมฝาผนังของอุโบสถกลางน้ำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: รพีปรกรณ์ จำกัด.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (2539). **ไตรปิฎกฉบับภาษาไทย**.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ทรศนันท์ ชินศิริพันธ์. (2547). **การศึกษาสภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดทอง
ธรรมชาติวรวิหาร ภายหลังการอนุรักษ์. สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตร
บัณฑิต**. ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เนตรนภา แก้วแสงธรรม. (2551). **การศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในภาพจิตรกรรมฝาผนังที่มี
อิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวจังหวัดอุบลราชธานี: ศึกษาเฉพาะกรณีวัดทุ่งศรีเมือง
วัดบ้านนาควาย และวัดหนองมะนาว. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**.
บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สันติ เล็กสุขุม. (2533). **จิตรกรรมแบบประเพณีและแบบสากล**. กรุงเทพมหานคร:
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- สุวิภา จำปาวัลย์ และชัชปะ ปิ่นเจ. (2553). **การศึกษาพุทธสัญลักษณ์ล้านน. รายงานการ
วิจัย สนับสนุนโดย สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ**. เชียงใหม่:
สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วิเคราะห์แนวคิดเรื่องจักรวาลวิทยาที่ปรากฏในการวางผัง ของวัดในล้านนา

An Analytical Study of The Cosmological Concept as Found in The Layout of Lan Na Temples

ชุตินา สุคันธสิริกุล, เทพประวิณ จันทร์แรง

Chutima Sukanthasirikul, Thepprawin Chanreang

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

วิโรจน์ อินทนนท์

Viroj Inthanon

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Chiang Mai University

Corresponding Author, E-mail: chutima.sukanthasirikul@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องจักรวาลวิทยาในพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาแนวคิดการวางผังของวัดในล้านนา 3) เพื่อวิเคราะห์แนวคิดเรื่องจักรวาลวิทยาที่ปรากฏในการวางผังของวัดในล้านนา โดยการวิจัยดังกล่าวเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบกับการสัมภาษณ์เชิงลึกพระสงฆ์ระดับเจ้าอาวาส นักวิชาการ และปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์แล้วนำเสนอในเชิงพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า 1) แนวคิดเรื่องจักรวาลวิทยาในพระพุทธศาสนา ได้รับแนวคิดมาจากศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู แล้วนำมาปรับปรุงให้เหมาะสมกับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา 2) สำหรับการวางผังของวัดในล้านนา ถ้าเป็นวัดหลวง จะมีลักษณะการวางผังวัดที่ใช้แนวคิดเรื่องจักรวาลวิทยาที่ชัดเจน โดยรูปแบบการวางประกอบด้วย องค์พระธาตุเจดีย์ วิหาร สำคัญมากที่สุด มีวิหารตั้งอยู่ตรงจุดศูนย์กลางของวัด และเรียงตัวอาคารตามแนวแกนทิศตะวันออก-ทิศตะวันตก ส่วนวัดราษฎร์มีลักษณะการวางผังวัดที่เน้นการ

ใช้สอยมากกว่า ให้ความสำคัญกับวิหารมากกว่า 3) การวางผังแสดงให้เห็นถึงความหมายในเชิงสัญลักษณ์ขององค์ประกอบในวัด เรียกว่า พระรัตนตรัยในล้านนา หรือช่วงแก้วทั้งสาม ได้แก่ พระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ กล่าวคือ มีวิหารเปรียบได้กับตัวแทนของพระพุทธเจ้า มีหอธรรมเปรียบได้กับตัวแทนของพระธรรม และมีกุฏิสงฆ์เปรียบได้กับตัวแทนของพระสงฆ์ อย่างไรก็ตาม การวางผังวัดทั้ง 2 ประเภทของล้านนา อันได้แก่ วัดหลวง และวัดราษฎร์ก็ยังคงเน้นความสำคัญของ พระธาตุเจดีย์หรือวิหารเป็นหลัก ซึ่งหมายถึง การให้ความสำคัญต่อพระพุทธเจ้ามากกว่าพระธรรมและพระสงฆ์

คำสำคัญ : จักรวาลวิทยา, การวางผังวัด, วัดในล้านนา

Abstract

This research is of three objectives: 1) to examine the concept of cosmology in Buddhism, 2) to investigate the concept of temple planning in Lan Na, 3) to analyze the concept of cosmology that appeared in the layout of temples in Lan Na. This research was conducted by the qualitative research method included the In-depth Interview to the Buddhist monks and Buddhist scholars. All data were presented by the descriptive method.

The Finding are that: 1) the concept of cosmology in Buddhism derived from Brahmanism - Hinduism then be improved to suit the Buddhist doctrine. 2) Royal temples in Lan Na show a direct use of cosmological concepts in their layout, particularly in the patterns of the most significant buildings, the stupa and the Vihara located in the middle of temple and the alignment of the temple buildings on an east-west axis. In contrast, the layouts of civil temples focus more on functionality than the direct use of cosmological concepts. The layout of civil temples attaches unusually considerable importance to the Vihara. 3) The view that civil temple planning in Lan Na may make use of the principles of the Triple Gem for temple layouts that present the symbolic meaning of the temple's elements: the Vihara referring to the Buddha; the monastery library signifying to the Buddhist

Doctrines or Dhamma; and the monks' cell characterizing to the Sangha Community. However, as a principle, the layouts of both kinds of temple, royal and civil, still stress the importance of the Stupa and Vihara, attaching greater importance to the Buddha than the Dhamma and the Sangha.

Keywords : Buddhist Cosmology, The layout of temple, Lan Na temples

บทนำ

มนุษย์ในโลกทุกยุคสมัยต่างเกิดมาพร้อมกับความสงสัยใคร่รู้ในสิ่งต่างๆ รอบตัวอยู่เสมอ ในช่วงแรกเกิด มนุษย์ยังไม่อาจจำความได้ว่าตนเองคิดอะไรอยู่ในขณะนั้น แต่เมื่อมนุษย์เริ่มฝึกพูด การตั้งคำถามต่อสิ่งต่างๆ กับพ่อแม่จึงตามมา และเมื่อมนุษย์เติบโตขึ้น ความสงสัยในสิ่งต่างๆ ยังคงมีอยู่ หากเรื่องที่มนุษย์มีความสงสัยนั้นย่อมแตกต่างจากวัยเด็ก หนึ่งในบรรดาเรื่องเหล่านั้น คือ การกำเนิดโลกและจักรวาล ซึ่งเรื่องดังกล่าวมีผู้ให้ความสนใจศึกษาผ่านทางศาสตร์ต่างๆ อาทิ วิทยาศาสตร์ ดาราศาสตร์ ปรัชญา และศาสนา โดยเหตุที่มีการศึกษาเรื่องนี้้อย่างแพร่หลาย นั้นเป็นเพราะมนุษย์ได้ดำรงชีวิตอยู่ในโลกและจักรวาล จึงมีความต้องการที่จะศึกษาเพื่อตอบข้อสงสัย

ในทางพระพุทธศาสนา เรื่องโลกและจักรวาล พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในหลายพระสูตร หนึ่งในพระสูตรที่สำคัญและมีผู้ให้ความสนใจและศึกษาเป็นจำนวนมาก นั่นคือ อคคัญสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เพื่อค้ำหลักวาระ แต่ก็มีกล่าวถึงเรื่องของการกำเนิดของโลกและจักรวาลไว้โดยใช้วิธีการเล่าเรื่องแบบบรรยายโวหาร รวมถึงได้นำนิทานสมัยโบราณเกี่ยวกับการกำเนิดโลกมาเล่าประกอบอย่างพิสดาร (ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี, 2558: 3) ดังความตอนหนึ่งในพระสูตรที่กล่าวว่า

“...วาเสฏฐะและภารทวาชะ สมัยนั้น ทัวทั้งจักรวาลนี้แหละเป็นน้ำทั้งนั้น มีตมนอนธการ ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ ดาวนักษัตรทั้งหลายยังไม่ปรากฏ กลางคืน กลางวัน ยังไม่ปรากฏ เดือนหนึ่ง ครึ่งเดือน ฤดูและปีก็ยังไม่ปรากฏ หลิงชายก็ยังไม่ปรากฏ สัตว์ทั้งหลายปรากฏชื่อแต่เพียงว่า ‘สัตว์’ เท่านั้น...” (ที.ปา. 11/120/89)

จะเห็นได้ว่า การนับถือพระพุทธศาสนาในไทยและในล้านนาได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตโดยผสมผสานกลมกลืนกับหลักความเชื่อ และหลักปฏิบัติ ทำให้เกิดระบบความเชื่อและความประพฤติปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาที่เป็นแบบเฉพาะในแต่ละ

ท้องถิ่น ซึ่งความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในล้านนาปรากฏให้เห็นเด่นชัดผ่าน การสร้างวัดที่มีคุณค่าทางจิตใจอันเกิดจากแรงศรัทธาของพุทธศาสนิกชนในทุกชนชั้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงเล็งเห็นถึงความสำคัญของการวางผังของวัดในล้านนา และมีความต้องการที่จะศึกษาแนวคิดเรื่องจักรวาลวิทยาที่ปรากฏในการวางผังของวัดในล้านนา ซึ่งจะศึกษาการวางผังวัดทั้งวัดหลวงและวัดราษฎร์ โดยวัดหลวง ได้แก่ วัดเชียงมั่น อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ วัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน และ วัดพระธาตุลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ส่วนวัดราษฎร์ ได้แก่ วัดอินทราวาส (วัดต้นเกว๋น) อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ วัดหนองเงือก อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน วัดเสลา รัตนปัทมทาราม (วัดไหล่หินหลวง) อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง วัดเหล่านี้ล้วนมีประวัติความเป็นมาที่สำคัญ และเกิดขึ้นในยุคสมัยที่ใกล้เคียงกัน อันมีความสัมพันธ์กับคติจักรวาลในการวางผังวัดเป็นอย่างมาก ดังนั้นวัดที่ผู้วิจัยเลือกนำมาศึกษาจึงน่าจะมีส่วนช่วยในการสร้างองค์ความรู้ความเข้าใจ และเป็นประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าในโอกาสต่อไปได้

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องจักรวาลวิทยาในพระพุทธศาสนา
- 2) เพื่อศึกษาแนวคิดการวางผังของวัดในล้านนา
- 3) เพื่อวิเคราะห์แนวคิดเรื่องจักรวาลวิทยาที่ปรากฏในการวางผังของวัดในล้านนา

ระเบียบวิธีวิจัย

วิธีการดำเนินการศึกษาวิจัย มีขั้นตอนการศึกษาดังต่อไปนี้

- 1) การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยได้ศึกษาเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึก พร้อมทั้งศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการทำวิจัย ซึ่งศึกษาและรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิจากพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พิมพ์เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พ.ศ. 2539

รวมทั้งพระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด 91 เล่ม ฉบับมหายานจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พิมพ์ครั้งที่ 3 พ.ศ. 2552

- 2) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลขั้นทุติยภูมิจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 3) การสัมภาษณ์เชิงลึกปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาทั้งวัดหลวงและวัดราษฎร์

จำนวน 18 รูป/คน

4) นำข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ข้อมูล เรียบเรียงตามลำดับของวัตถุประสงค์

5) สรุปข้อมูลแล้วนำเสนอในเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

1) แนวคิดจักรวาลวิทยาในพระพุทธศาสนา

(1) ความหมายของจักรวาล

จักรวาลในพระไตรปิฎก หมายถึง ความหมายของจักรวาลที่ปรากฏในพระไตรปิฎก กล่าวว่า “จักรวาล” มีคำที่ใช้ในบริบทที่แตกต่างกันไป อาทิ คำว่า “โลก” ใช้เฉพาะในเรื่องจักรวาล เป็นโอกาสโลก บ้างก็ใช้คำว่า “โลกธาตุ” บ้างก็ใช้คำว่า “จักรวาล” หรือ “จักรวาล” ซึ่งคำว่า “โลก” ต้องดูบริบทการตีความว่าใช้ในความหมายใด นั้นอาจหมายถึงโลก หรือจักรวาลก็ได้ ซึ่งความหมายของจักรวาลในภาษาบาลี ใช้คำว่า “จกฺกฺวาท” มาจากรูปวิเคราะห์ว่า “จักรวาท” โดยอรรถวิเคราะห์ว่า “ไป” คือ เป็นไปหรือเคลื่อนหมุนไปรวมกับล้อของรถ หมายความว่า เป็นวงกลมรวมกับล้อของรถ คำจำกัดความเหล่านี้ พอที่จะสรุปความหมายของจักรวาลได้ว่า “โลกธาตุหนึ่ง” ก็คือ “จักรวาลหนึ่ง” ทั้งนี้ประเภทของจักรวาล แบ่งได้ 3 ประเภท กล่าวคือ จุลสหัสสีโลกธาตุ (โลกธาตุขนาดเล็ก) มีหนึ่งพันจักรวาล มัชฌิมสหัสสีโลกธาตุ (โลกธาตุขนาดกลาง) มีหนึ่งล้านจักรวาล ส่วนตีสหัสสีโลกธาตุ (โลกธาตุขนาดใหญ่) มีหนึ่งล้านล้านจักรวาล ซึ่งพระพุทธเจ้าสามารถแผ่รัศมีของพระองค์ไปทั่วโลกธาตุขนาดใหญ่แสนโกฏิจักรวาลให้เหล่าสรรพสัตว์ได้ยินเสียงของพระองค์ได้

(2) ลักษณะของจักรวาล

ลักษณะของจักรวาลมีลักษณะกลมเหมือนล้อของรถ และมีการลุ่มลึกเหมือนแอ่ง ซึ่งลักษณะของจักรวาลปรากฏในสังขารุปัตติสูตร โดยพระพุทธเจ้าทรงอธิบายว่าโลกธาตุมีลักษณะเป็นทรงกลมเหมือนผลมะขามป้อม

(3) องค์ประกอบของจักรวาล

องค์ประกอบของจักรวาลในพระไตรปิฎก ในจักรวาลหนึ่งๆนั้นจะประกอบด้วยดวงจันทร์และดวงอาทิตย์โคจรและให้แสงสว่างไปยังทั่วทิศต่างๆได้ ซึ่งโลกธาตุแบ่งเป็น 3 ขนาด ได้แก่ โลกธาตุขนาดเล็ก โลกธาตุขนาดกลาง และโลกธาตุขนาดใหญ่ แต่ละขนาดของโลกธาตุ จะมีองค์ประกอบที่สำคัญ นั่นคือ ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ เขาสิเนรุ ชมพูทวีป

อปรโคยานทวีป อุตตรกู่ทวีป ปุพพิเททวีป มหาสมุทรทั้ง 4 ท้าวมหาราช เทวโลกชั้น จาตุมหาราช เทวโลกชั้นดาวดึงส์ เทวโลกชั้นยามา เทวโลกชั้นดุสิต เทวโลกชั้นนิมมานรดี เทวโลกชั้นปรนิมมิต วสวัตดี และพรหมโลกเช่นเดียวกัน หากแต่มีจำนวนที่ไม่เท่ากัน นั่นคือ โลกธาตุขนาดเล็กมีอย่างละหนึ่งพัน (โลกมนุษย์ถือเป็นโลกธาตุขนาดเล็ก) โลกธาตุ ขนาดกลางมีอย่างละหนึ่งล้าน และโลกธาตุขนาดใหญ่มีอย่างละล้านล้าน

(4) โครงสร้างของจักรวาล

โครงสร้างของจักรวาลในพระไตรปิฎก ประกอบด้วย แผ่นดิน น้ำ ลม เชาสีเนรุ (เขาพระสุเมรุ) ภูเขา สัตตบริภณห์ ภูเขาหิมวันต์ (ภูเขาหิมพานต์) ภูเขาจักรวาล (ภูเขาจักรวาล) ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ภพดาวดึงส์ ภพอสูร อเวจีมหานรก (อเวจีมหานรก) ทวีปใหญ่ 4 ทวีป ทวีปเล็ก โลกัณตนรก (โลกัณตริกนรก) มหาสมุทร 4 เทวโลกอีก 5 ชั้น นอกจากภพดาวดึงส์ที่กล่าวแล้ว นรกภูมิที่เหลือจากที่กล่าวแล้ว และพรหมโลก 20 ชั้น โดยองค์ประกอบของจักรวาลทั้งหมดนี้ต่างมีเขาพระสิเนรุหรือเขาพระสุเมรุเป็นศูนย์กลาง ซึ่งคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาไม่ว่าจะเป็นพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสส ล้วนได้กล่าวถึงภพและภูมิ หรือสถานที่รองรับการเกิดใหม่ของสัตว์ทั้งหลายที่จะไปเกิดใหม่ไว้ โดยจำแนกออกเป็น 3 ภพ และภูมิโดยละเอียดที่สัตว์ทั้งหลายในสังสารวัฏนี้ ยังต้องตายเกิดออกเป็น 31 ภูมิ จึงอาจเรียกได้ว่าเป็นทฤษฎีจักรวาลวิทยาของพระพุทธศาสนา (Buddhist Cosmology) นั่นเอง

2) แนวคิดการวางผังของวัดในล้านนาทั้งวัดหลวงและวัดราษฎร์ มี

ลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

(1) แนวแกนหลักมีซุ้มประตูโขงเป็นทางเข้าวัด เป็นแบบแผนที่มีความนิยม อาทิ วัดพระธาตุลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง วัดพระธาตุหริภุญชัย วรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

(2) การวางผังของเจดีย์ให้เป็นจุดศูนย์กลาง ส่วนประตูโขง วิหาร และเจดีย์ จะเป็นแนวเส้นตรง

(3) การสร้างวิหารจะต้องหันหน้าไปทางด้านทิศตะวันออก

(4) วัดในล้านนานิยมสร้างกุฏิ หอไตร อุโบสถอยู่ข้างๆวิหาร

(5) วัดในล้านนาไม่นิยมสร้างป่าช้าอยู่ภายในบริเวณวัดเหมือนทางภาคกลาง

(6) วัดในล้านนาให้ความสำคัญต่อสถาปัตยกรรมในเขตพุทธาวาสมากกว่าเขตสังฆาวาส

(7) องค์ประกอบรวมภายในวัดของล้านนา ได้แก่ กำแพงวัด ประตู่หรือซุ้มโขง วิหาร เจดีย์ (บางวัดมีอุโบสถ) หอไตร กุฏิ ศาลา หอระฆัง ต้นโพธิ์ หอเสื่อวัด ต้นพระศรีมหาโพธิ์ โดยมีคติของความเชื่อเรื่องการวางผังวัดให้เป็นเสมือนการจำลองศูนย์กลางของจักรวาล

3) วิเคราะห์แนวคิดเรื่องจักรวาลวิทยาที่ปรากฏในการวางผังของวัดในล้านนา

การสร้างวัดในล้านนา แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ วัดหลวงที่พระมหากษัตริย์เป็นผู้สร้าง และวัดราษฎร์หรือวัดที่สามัญชนทั่วไปเป็นผู้สร้าง การสร้างวัดหลวงและวัดราษฎร์นั้นมีความแตกต่างกันที่เห็นได้ นั่นคือ วัดหลวงถูกสร้างและตั้งอยู่ในเมืองที่เป็นศูนย์กลางการปกครอง และเป็นแหล่งรวมช่างฝีมือในการสร้างวัด ลักษณะเด่นของวัดในล้านนามีการวางผังวัดเป็น 3 ส่วนใหญ่เช่นเดียวกับภาคอื่นๆของไทย ได้แก่ เขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส และเขตธรณีสงฆ์ หากแต่มีรายละเอียดขององค์ประกอบในการวางผังวัดที่แตกต่างกัน โดยเขตพุทธาวาสในล้านนาเป็นที่ตั้งของสตุป เจดีย์ วิหาร อุโบสถ หอไตร หอกลอง หอระฆัง ซุ้มโขง ศาลาบาตร ในเขตพุทธาวาสมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ พระธาตุเจดีย์ หรือพระวิหารเป็นประธานของวัด ภายในวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปซึ่งเป็นองค์พระประธาน ส่วนภายในองค์พระธาตุเจดีย์เป็นที่บรรจุพระบรมอัฐิธาตุของพระพุทธเจ้า วัดในล้านนาถือว่าพระธาตุเจดีย์และพระวิหารเป็นอาคารหลัก ทำหน้าที่เสมือนเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า เป็นพยานคอยรับทราบการประกอบศาสนกิจภายในวัด ประการสำคัญ การวางผังวัดในล้านนาที่สมบูรณ์มักสร้างเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ล้อมรอบด้วยกำแพงแก้ว และศาลาบาตร มีประตูทางเข้า 4 ทาง ทางเข้าหลักของวัดหันหน้าไปทางทิศตะวันออกหรือทางแม่น้ำ ประตูทางเข้าหลักทางทิศตะวันออกมีซุ้มประตูโขง ตกแต่งด้วยลวดลายดอกไม้หรือสัตว์ในป่าหิมพานต์ บันไดทางขึ้นมีราวบันไดนาครทอดตัวยาวจากซุ้มประตูโขง ในเขตพุทธาวาสนั้นจะมีพระวิหาร พระธาตุเจดีย์ ซุ้มโขง และบันไดทางขึ้น เหล่านี้จะตั้งอยู่ในแนวแกนตะวันออก-ตะวันตก โดยรอบอาจมีอาคารอื่นๆประกอบ อาทิ พระอุโบสถ หอไตร พระวิหารขนาดเล็ก นอกจากนี้ยังมีลานทรายอยู่ล้อมรอบตัวอาคารต่างๆภายในวัด ซึ่งสามารถแทนค่าเป็นมหาสมุทรสี่พันด้นได้นั้น ถือเป็นจุดเด่นที่สำคัญอย่างหนึ่งของวัดในล้านนา

แนวคิดเรื่องจักรวาลวิทยาที่ปรากฏในการวางผังของวัดในล้านนา ซึ่งผู้วิจัยได้มุ่งศึกษาวัดหลวงและวัดราษฎร์ใน 3 จังหวัด คือ จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน จังหวัดลำปาง ดังที่กล่าวไปแล้วในข้างต้น ในส่วนการวางผังของวัดหลวง ได้แก่ วัดเชียงใหม่

อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ มีได้เน้นแนวคิดเรื่องพุทธจักรวาลคติในการวางผังตั้งเช่น วัดหลวง เนื่องจากการวางรูปแบบอาคารต่างๆของวัดในบางส่วนมิได้ถูกจัดวางตำแหน่ง ทิศทางให้สอดคล้องกับรูปแบบพุทธจักรวาลคติในการวางผังวัด หรือรูปแบบเฉพาะของ พุทธจักรวาลคติในการวางผังวัดในล้านนาแต่อย่างใด เนื่องจากวัดเชียงมั่นมีพื้นที่ค่อนข้างจำกัด หากแต่ก็สามารถแทนค่าแนวคิดเรื่องจักรวาลวิทยาได้ในบางส่วน กล่าวคือ มีเจดีย์ช้างล้อม เป็นหลักประธานของวัด เปรียบได้กับเขาพระสุเมรุ และมีวิหารหลวง เปรียบได้กับชมพูทวีป ในแง่หนึ่งหากมองตำแหน่งที่ตั้งด้านกายภาพ ก็สามารถแทนค่า วิหารหลวงแห่งนี้เป็นบุพผ วิเทหทวีป (ทิศตะวันออก) ซึ่งเป็นทิศที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ ได้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ณ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชราได้ด้วย เนื่องด้วยตัวอาคารหันหน้าไปยังทิศ ตะวันออก

ส่วนวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน และ วัดพระธาตุลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง พบว่ามีแนวคิดเรื่องจักรวาลวิทยา ที่ปรากฏในการวางผังวัดอย่างชัดเจน ซึ่งสรุปได้ดังนี้

วัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน มีการวางผังที่สามารถแทนค่าคติจักรวาลในทางพระพุทธศาสนาได้ วัดแห่งนี้มีการวางผังอาคารในเขต พุทธาวาส มีแนวแกนหลักของวัด คือ พระธาตุเจดีย์หริภุญชัยและวิหารหลวง โดยพระธาตุ เจดีย์หริภุญชัยเป็นประธานของวัด หรือศูนย์กลางของวัด เปรียบได้กับเขาพระสุเมรุ ตามทิศ ต่างๆเป็นที่ตั้งของวิหาร ประกอบด้วยด้านทิศตะวันออก เป็นที่ตั้งของวิหารหลวงที่มีความ สำคัญรองลงมาจากพระธาตุเจดีย์ วิหารหลวงเปรียบได้กับชมพูทวีป ในแง่หนึ่งหากมอง ทางด้านกายภาพ ก็สามารถแทนค่าวิหารหลวงแห่งนี้เป็นบุพผวิเทหทวีป (ทิศตะวันออก) ซึ่งเป็นทิศที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ได้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ณ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชราได้ด้วย เนื่องจากตัวอาคารหันหน้าไปยังทิศตะวันออก ส่วนทิศเหนือได้เป็นที่ตั้งอาคารที่มีความ สำคัญรองลงมา เปรียบได้กับทวีปทั้ง 4 ที่อยู่รายล้อมเขาพระสุเมรุ ในคติจักรวาล ทางวัดได้ ตั้งวิหารทิศที่มีความสำคัญ ประกอบด้วย วิหารพระเจ้าละโว้อยู่ทางทิศเหนือ วิหารพระเจ้า ทนใจอยู่ทางทิศตะวันตก วิหาร พระพุทธอยู่ทางทิศใต้ ทิศดังกล่าวมีความสำคัญเปรียบ ได้กับชมพูทวีป ซึ่งเป็นเพียงทวีปเดียวที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จมาประสูติ ตรัสรู้ สั่งสอน เวไนยสัตว์ นอกจากนี้ ยังปรากฏกำแพงแก้ว (กำแพงล้อมรอบเขตพุทธาวาส) และมีซุ้มโขง (ซุ้มโขงทำสิงห์) เป็นตัวกำหนดดินแดนอันศักดิ์สิทธิ์ภายในเขตพุทธาวาส เปรียบได้กับ กำแพงของจักรวาล ทั้งนี้ วัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหารไม่ปรากฏลานทรายที่แทนค่า

เป็นมหาสมุทรสี่พันตร อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมีทัศนะว่าวิหารหลวงของวัดแห่งนี้ควรแทนค่าเป็นปูพพิเททหวิปได้มากกว่า สืบเนื่องจากวัดพระธาตุหริภุญชัยมีวิหารพระพุทธ ที่เปรียบได้กับชมพูทวีปอยู่ทางทิศใต้ของวัดอยู่แล้ว

วัดพระธาตุลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง มีการวางผังที่สามารถแทนค่าคติจักรวาลในทางพระพุทธศาสนาได้เช่นเดียวกับวัดพระธาตุหริภุญชัย หากมีความชัดเจนมากกว่า กล่าวคือ การวางผังอาคารในเขตพุทธาวาส พระธาตุเจดีย์เป็นศูนย์กลางของวัดเปรียบได้กับเขาพระสุเมรุ อีกทั้งพระเจดีย์ยังเป็นที่บรรจุพระเกศาธาตุ ถือเป็นการจำลองเจดีย์จุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ส่วนวิหารหลวงเปรียบได้กับชมพูทวีปในแง่หนึ่งหากมองทางด้านกายภาพ ก็สามารถแทนค่าวิหารหลวงแห่งนี้เป็นปูพพิเททหวิป (ทิศตะวันออก) ซึ่งเป็นทิศที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ได้ด้วย เนื่องจากตัวอาคารหันหน้าไปยังทิศตะวันออก ส่วนทิศเหนือ-ใต้เป็นที่ตั้งอาคารที่มีความสำคัญรองลงมา เปรียบได้กับทวีปทั้ง 4 ที่อยู่รายล้อมเขาพระสุเมรุ ในคติจักรวาล ทางวัดได้ตั้งวิหารทิศที่มีความสำคัญ ประกอบด้วย วิหารน้ำแต้ม ตั้งอยู่ทางทิศเหนือ เปรียบได้กับอูตตรกุรุทวีป วิหารละโว้ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตก เปรียบได้กับอปรโคยานทวีป และวิหารพระพุทธ ตั้งอยู่ทางทิศใต้ เปรียบได้กับชมพูทวีป ส่วนลานทรายโดยรอบเขตพุทธาวาสเปรียบได้กับมหาสมุทรสี่พันตร มีระเบียงคด (ศาลาบาตร) ล้อมรอบเขตพุทธาวาสที่เปรียบได้กับกำแพงจักรวาล นอกจากนี้ องค์ประกอบของวัด พระธาตุลำปางหลวงนอกเหนือจากที่กล่าวมา ยังสามารถสื่อถึงจักรวาลย่อยซ้อนทับรวมกันเป็นจักรวาลใหญ่หรือที่เรียกว่าอนันตจักรวาลอยู่ภายในวัดแห่งนี้อีกด้วย ผู้วิจัยมีทัศนะว่าวิหารหลวงของวัดแห่งนี้ควรแทนค่าเป็นปูพพิเททหวิปได้มากกว่า สืบเนื่องจากวัดพระธาตุลำปางหลวงมีวิหารพระพุทธ ที่เปรียบได้กับชมพูทวีปอยู่ทางทิศใต้ของวัดเช่นเดียวกับวัดพระธาตุหริภุญชัย

ส่วนวัดราษฎร์ที่ได้ศึกษา พบว่ามีจำนวน 2 วัด ที่มีได้เน้นแนวคิดเรื่องจักรวาลวิทยาที่ปรากฏในการวางผังของวัด และมีจำนวน 1 วัด ที่มีแนวคิดเรื่องจักรวาลวิทยาที่ปรากฏในการวางผังอย่างชัดเจน ประการแรก วัดอินทราวาส (วัดต้นเกว่น) อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ การวางผังวัดแห่งนี้ไม่ครอบคลุมความหมาย ลักษณะ องค์ประกอบ โครงสร้างของจักรวาลในทางพระพุทธศาสนาทั้งหมด เนื่องจากมีองค์ประกอบของวัดบางส่วนที่สอดคล้องและไม่สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องจักรวาล อีกทั้งยังไม่สามารถแทนค่าสัญลักษณ์ตามแนวคิดเรื่องจักรวาลวิทยาได้อย่างชัดเจน เพราะสามารถนำแนวคิดดังกล่าวไปแทนค่าองค์ประกอบของวัดได้หลายอย่าง อาทิ วัดอินทราวาสไม่ปรากฏเจดีย์ที่

เปรียบได้กับเขาพระสุเมรุ หากแต่ยังมีศาลาจัตุรมุข (มณฑปจัตุรมุข) ที่สามารถเปรียบได้กับเขาพระสุเมรุที่เป็นศูนย์กลางของจักรวาล เนื่องจากศาลาจัตุรมุข (มณฑปจัตุรมุข) มีความสำคัญเทียบเท่าพระเจดีย์อันเป็นเสมือนตัวแทนของพระพุทธเจ้า แต่ในทางตรงข้ามก็ไม่สามารถแทนค่าเป็นเขาพระสุเมรุตามแนวคิดจักรวาลได้อย่างสมบูรณ์แบบ เนื่องจากตำแหน่งที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ไม่ได้ตั้งอยู่ในตำแหน่งศูนย์กลางของวัด ซึ่งอาจมองศาลาจัตุรมุข (มณฑปจัตุรมุข) เป็นเพียงสิ่งก่อสร้างตามแนวทิศเสริมทั้ง 4 ก็ได้ ส่วนวิหารทรงพื้นเมืองล้านนา สามารถเปรียบได้กับชมพูทวีป เนื่องด้วยภายในวิหารปรากฏพระพุทธรูปปางมารวิชัยที่เป็นองค์พระประธาน เสมือนตัวแทนของพระพุทธเจ้าในการรับรู้การประกอบศาสนพิธีต่างๆ ทว่าหากมองในแง่บริบททางตำแหน่งที่ตั้ง ก็สามารถแทนค่าวิหารทรงพื้นเมืองล้านนาของวัดอินทราวาสเป็นบุพผิวิเทหทวีป ซึ่งเป็นทิศที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ได้ด้วย เพราะตัวอาคารหันหน้าไปยังทิศตะวันออก อีกทั้งวัดแห่งนี้ยังมีระเบียงคด (ศาลาบาตร) ที่ล้อมรอบวิหารทรงพื้นเมืองล้านนา เปรียบได้กับกำแพงจักรวาล อย่างไรก็ตาม หากแทนวิหารทรงพื้นเมืองล้านนาเป็นเขาพระสุเมรุ ระเบียงคด (ศาลาบาตร) รอบวิหารทรงพื้นเมืองล้านนาจะเปรียบได้กับทวีปใหญ่ทั้ง 4 ที่ล้อมรอบเขาพระสุเมรุได้ แต่ในทางกลับกันก็อาจไม่สามารถแทนค่าระเบียงคด (ศาลาบาตร) ของวัดเป็นทวีปใหญ่ทั้ง 4 ได้อย่างสมบูรณ์แบบ เนื่องจากขาดระเบียงคด (ศาลาบาตร) ทางทิศตะวันออก นอกจากนี้ การวางผังวัดอินทราวาสไม่ปรากฏวิหารทิศที่สามารถเปรียบได้กับทวีปใหญ่ทั้ง 4 เช่นกัน และไม่ปรากฏซุ้มประตูโขง แต่วัดอินทราวาสก็มีลานทรายล้อมรอบวิหารทรงพื้นเมืองล้านนา ระเบียงคด (ศาลาบาตร) และศาลาจัตุรมุข (มณฑปจัตุรมุข) อันเปรียบได้กับมหาสมุทรสี่พันดระ

วัดหนองเงือก อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน การวางผังวัดแห่งนี้ไม่ครอบคลุมความหมาย ลักษณะ องค์ประกอบ โครงสร้างของจักรวาลในทางพระพุทธศาสนาทั้งหมด เนื่องจากมีองค์ประกอบของวัดบางส่วนที่สอดคล้องและไม่สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องจักรวาล อีกทั้งยังไม่สามารถแทนค่าสัญลักษณ์ตามแนวคิดเรื่องจักรวาลวิทยาได้ทั้งหมด วัดหนองเงือกมีการวางตำแหน่งของเจดีย์ให้เป็นหลักประธานของวัดหรือจุดศูนย์กลางของวัด มีวิหาร และมีประตูซุ้มหรือประตูโขง อยู่ในตำแหน่งที่เป็นแนวเส้นตรง โดยวัดหนองเงือกปรากฏเจดีย์ที่เปรียบได้กับเขาพระสุเมรุ ศูนย์กลางของจักรวาล มีวิหารตั้งอยู่ทางด้านหน้าของเจดีย์ เปรียบได้กับชมพูทวีป ซึ่งเป็นทวีปที่มีความสำคัญเนื่องจากเป็นเพียงทวีปเดียวที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จมาประสูติ ตรัสรู้ และสั่งสอนเวไนยสัตว์ อีกทั้งภายในวิหารยังปรากฏพระพุทธรูปที่เป็นองค์พระประธาน เสมือนตัวแทนของพระพุทธเจ้าในการรับ

รู้การประกอบศาสนพิธีต่างๆ ทว่าหากมองในแง่บริบททางตำแหน่งที่ตั้ง ก็สามารถแทนคำวิหารของวัดหนองเงือกเป็นบุพพิเททหวิป ซึ่งเป็นทิศที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ได้ด้วย เนื่องจากตัวอาคารหันหน้าไปยังทิศตะวันออก และแม้ว่าวัดหนองเงือกจะเป็นวัดราษฎร์ แต่ปรากฏซุ้มประตูโขงที่มีความสวยงามเหมือนวัดหลวง สามารถแทนค่าจักรวาลวิทยาในทางพระพุทธศาสนาได้ เนื่องจากซุ้มประตูโขงเป็นเสมือนประตูที่เชื่อมต่อระหว่างโลกมนุษย์กับสวรรค์ และมีความหมายสื่อถึงป่าหิมพานต์ เปรียบเหมือนเส้นทางที่เดินไปสู่เขาพระสุเมรุ ประตูซุ้มหรือประตูโขงของวัด หนองเงือก ประกอบด้วยพันธุ์ไม้นานาชนิด สัตว์ป่าหิมพานต์ อาทิ นาค หงส์ กิณรี รวมถึงตัวแทนสวรรค์ทั้ง 6 ชั้น ทั้งนี้ ในอดีตวัดหนองเงือกเคยมีศาลาบาตร (ระเบียงคด) แต่ ณ ปัจจุบันไม่หลงเหลือให้เห็น ดังนั้นจึงไม่สามารถแทนค่าแนวคิดทางจักรวาลที่ปรากฏในการวางผังวัดได้ทั้งหมด

ส่วนวัดเสลารัตนปัพพตาราม (วัดไหล่หินหลวง) อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง แม้ว่าจะเป็นวัดราษฎร์ หากแต่การวางผังวัดสามารถแทนค่าความหมาย องค์ประกอบโครงสร้างของพุทธจักรวาลวิทยาได้อย่างชัดเจนกล่าวคือ มีเจดีย์ที่เปรียบได้กับเขาพระสุเมรุ มีวิหารทรงพื้นเมือง เปรียบได้กับขมพูทวีป อันเป็นทวีปที่มีความสำคัญเนื่องจากเป็นเพียงทวีปเดียวที่พระพุทธเจ้าเสด็จมาประสูติ ตรัสรู้ และสั่งสอนเวไนยสัตว์ ทว่าหากมองในแง่บริบททางตำแหน่งที่ตั้ง ก็สามารถแทนคำวิหารหลังนี้เป็นบุพพิเททหวิป ซึ่งเป็นทิศที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ได้ด้วย เนื่องจากตัวอาคารที่เป็นวิหารได้หันหน้าไปทางทิศตะวันออก นอกจากนี้ ภายในวัดมีลานทรายเปรียบได้กับมหาสมุทรสี่พันธร มีศาลาบาตร (ระเบียงคด) ล้อมรอบเขตพุทธาวาส เปรียบได้กับทวีปใหญ่ทั้ง 4 โดยสาเหตุที่แทนค่าศาลาบาตร (ระเบียงคด) เป็นทวีปทั้ง 4 เนื่องจากวัดเสลารัตนปัพพตาราม ไม่ปรากฏวิหารทิศดั่งเช่นวัดพระธาตุหริภุญชัย หรือวัดพระธาตุลำปางหลวง แต่ศาลาบาตร (ระเบียงคด) ของวัดแห่งนี้ก็ไม่สามารถแทนค่าเป็นทวีปใหญ่ทั้ง 4 ได้อย่างสมบูรณ์แบบ เนื่องจากขาดศาลาบาตรทางด้านทิศตะวันออกไปเหมือนวัดอินทราวาส ในแง่หนึ่งศาลาบาตร (ระเบียงคด) ของวัดแห่งนี้ก็สามารถแทนค่าเป็นกำแพงจักรวาลได้ เนื่องจากตัวอาคารที่เป็นศาลาบาตรมีความเชื่อมต่อกับกำแพงแก้วที่ล้อมเขตพุทธาวาส

อภิปรายผล

โลกทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับคติจักรวาลในล้านนา สามารถเชื่อมโยงกับคติจักรวาลทางพระพุทธศาสนาแบบสากลได้ เนื่องจากคติจักรวาลเกิดขึ้นจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และศาสนาพุทธ ภายหลังจึงมีการแต่งเติมเรื่องราว ซึ่งเป็นการรับรู้และจินตนาการเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางด้านกายภาพและด้านวัฒนธรรม ประการแรก ด้านกายภาพที่รับรู้กล่าวคือ เทือกเขาหิมาลัยเปรียบเป็นเขาพระสุเมรุ ส่วนประเทศในอาเซียนมีภูมิประเทศที่เป็นภูเขาสูง ประกอบกับมีที่ราบลุ่มแม่น้ำที่มาจากทางเหนือ ทำให้ผู้คนที่อยู่อาศัยในแถบบริเวณดังกล่าวนึกคิดว่าตนเองอยู่ในชมพูทวีป ส่วนภูมิอากาศก็ใกล้เคียงกับอินเดีย จึงทำให้เกิดตำนานจักรวาลต่างๆที่มีการผสมผสานดัดแปลงให้เข้ากับท้องถิ่น (ล้านนาคติศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2560: ออนไลน์)

สอดคล้องกับ วิโรจน์ อินทนนท์ ที่ได้กล่าวถึงเรื่องความคิดล้านนา ว่าในแต่ละชุมชนของล้านนามีกุุ่มคนหลากหลายชาติพันธุ์ ก่อให้เกิดความแตกต่างทั้งในด้านความคิดและความเชื่อ แต่ก็ยังปรากฏลักษณะร่วมกันอยู่ ได้แก่ ความคิดและความเชื่อเรื่องผี ไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ พราหมณ์ และพระพุทธศาสนา โดยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาถือได้ว่ามีอิทธิพลต่อชาวล้านนาตั้งแต่เกิดจนตาย และได้กลายเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของคนล้านนาอันเกิดเป็นลักษณะเฉพาะของพระพุทธศาสนาในล้านนา (วิโรจน์ อินทนนท์, 2559: 61)

ในขณะที่โชติ กัลยาณมิตร กล่าวถึงเรื่องไตรภูมิในพระพุทธศาสนา กับสถาปัตยกรรมไทย ว่ามีอิทธิพลสำคัญต่อการสร้างสรรค์ผลงานพุทธศิลป์ แต่ในงานสถาปัตยกรรมไทยยังพบปัญหา เนื่องจากหนังสือทางด้านสถาปัตยกรรมไม่ได้กล่าวถึงปรัชญาที่แฝงอยู่เบื้องหลังของการสร้างอาคารทางสถาปัตยกรรม เป็นเพียงการบอกกล่าวรูปแบบ และคัดลอกแบบต่อกันมา หากผู้ศึกษาสามารถวิเคราะห์และทำความเข้าใจลักษณะเรื่องไตรภูมิว่าเป็นแม่แบบของสถาปัตยกรรมไทยในประเด็นใดได้บ้าง ก็จะเป็นประโยชน์ในการเผยแพร่อย่างยิ่ง (โชติ กัลยาณมิตร, 2521: เอกสารอัดสำเนา)

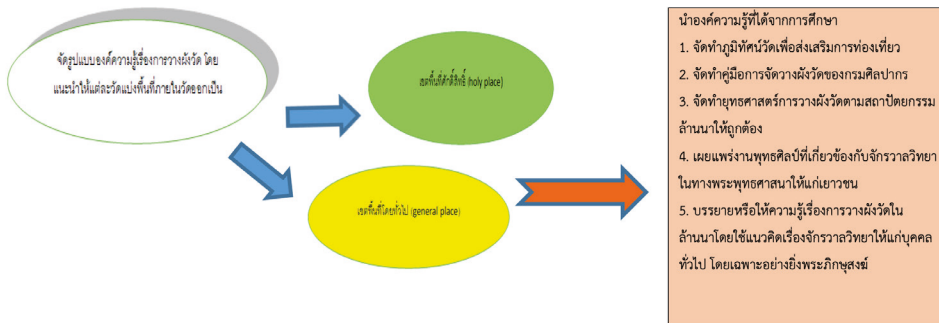
ทั้งนี้ กรกนก รัตนวราภรณ์ ยังได้กล่าวถึงสถาปัตยกรรมที่ปรากฏในวัดว่ามักแทรกสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาไว้เพื่อให้ผู้ที่พบเห็นได้เรียนรู้และตีความหมายของสัญลักษณ์นั้นๆ โดยองค์ประกอบสำคัญในการวางผังวัดล้านนา มีองค์ประกอบหลัก 6 ประการ ได้แก่ เจดีย์ ที่เปรียบเหมือนเขาพระสุเมรุศูนย์กลางของจักรวาล ซึ่งจะถูกล้อมตรงกลางผังของเขตพุทธาวาส วิหารหลวง มีความสำคัญรองจากองค์เจดีย์ประธาน โดย

วิหารหลวงจะหันหน้าไปทางทิศตะวันออก และให้พระเจดีย์อยู่หลังวิหารหลวง วิหารทิศ เปรียบเสมือนองค์ประกอบส่วนหนึ่งของจักรวาล นั่นคือเป็นทวีปทั้ง 4 ที่รายล้อมเขาพระสุเมรุ อุโบสถ เป็นสถานที่ประกอบ สังฆกรรมร่วมกันของพระสงฆ์ ซึ่งไม่มีกฎเกณฑ์การวางผังที่แน่นอน หอไตรหรือหอธรรม เป็นอาคารเก็บรักษาพระไตรปิฎกหรือคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา และกำแพงพุทธาวาส คือ กำแพงที่กั้นรอบทั้งเขตพุทธาวาส ซึ่งจะมีประตูโขงทางสำหรับเข้าออก โดยตามคติจักรวาลเปรียบได้กับกำแพงจักรวาล (กรรณก รัตนวรารณ, 2545: 115)

จะเห็นได้ว่า การแทนที่สัญลักษณ์กับอาคารสถาปัตยกรรมของวัดโดยใช้จักรวาลคติ และองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมที่ปรากฏเป็นการวางผังวัด ควรจะต้องศึกษาเรื่องราวจักรวาลทางพระพุทธศาสนาให้เข้าใจอย่างชัดเจน เพื่อให้การดำเนินงานสถาปัตยกรรมมีความถูกต้องและสมบูรณ์ ทั้งนี้ การเป็นสัญลักษณ์สามารถทดแทนความหมายในสิ่งที่มนุษย์มองเห็น และสามารถแทนสิ่งที่มนุษย์จินตนาการได้ สัญลักษณ์สามารถบ่งชี้ถึงบางสิ่งที่อยู่ในโลกแห่งประสบการณ์ที่มนุษย์สามารถรู้ได้จากผัสสะและการใช้ความคิด โดยสัญลักษณ์และสิ่งที่มันอ้างถึงจะอยู่ในระดับเดียวกับความเป็นจริง ในขณะเดียวกันสัญลักษณ์ก็บ่งชี้ถึงบางสิ่งที่อยู่นอกเหนือจากประสบการณ์ด้วย

ประการสำคัญ การวางผังวัดในล้านนาทั้งวัดหลวงและวัดราษฎร์ยังสะท้อนให้เห็นถึงความรู้ของปราชญ์ล้านนาในอดีต อันทำให้ผู้วิจัยเห็นถึงพัฒนาการทางความคิดของคนล้านนาที่ได้รับอิทธิพลความเชื่อจากผี ศาสนาพราหมณ์ และพระพุทธศาสนา ความคิดและความเชื่อเหล่านี้ อาจมีช่วงระยะเวลาที่เกิดขึ้นพร้อมกันหรือก่อนหลัง แต่เมื่อพระพุทธศาสนาได้ถูกเผยแผ่เข้ามาในล้านนานั้นกลับมีอิทธิพลเป็นอย่างมาก เนื่องจากหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเน้นเรื่องบุญบาป รวมถึงเนื้อหาเรื่องจักรวาลวิทยาในพระพุทธศาสนาก็เช่นเดียวกัน มักลงท้ายด้วยการอธิบายเรื่องอานิสงส์ผลบุญ และหนทางที่นำไปสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์หรือไปสู่นิพพานได้

องค์ความรู้จากการวิจัย

ภาพที่ 1 องค์ความรู้เรื่องจักรวาลวิทยาที่ปรากฏในการวางผังของวัดในล้านนา

การที่พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงโดยผ่านกาลเวลาที่ช่วยส่งผ่านหลักธรรม คำสอนมาอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นความหมายของการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนาคือการทำให้ศาสนาได้พัฒนาไปพร้อมกับคนที่ดำรงอยู่ในสังคมนั้นๆ ซึ่งย่อมมีการเปลี่ยนแปลง พัฒนา มีการต่อยอด ตัวรูปแบบและเนื้อหา ก็เปลี่ยนไปได้ การวางผังวัดในล้านนาให้สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องจักรวาลวิทยาทางพระพุทธศาสนาก็เช่นเดียวกัน มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษารูปแบบ เนื่องจากความรู้ต้องอาศัยจากผู้รู้ที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา ปัจจุบันรูปแบบการสร้างวัดได้เห็นคุณค่าของแนวคิดเรื่องจักรวาลวิทยาที่อยู่เบื้องหลังในการวางผังวัดลดน้อยลง อันเนื่องมาจากสถานการณ์วันเวลาที่เปลี่ยนไปพร้อมกับแนวคิดของคนรุ่นใหม่ ดังนั้นการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับรูปแบบการวางผังวัดล้านนาในสมัยปัจจุบัน โดยเฉพาะวัดที่สร้างขึ้นใหม่ ก็จะทำให้ผู้อ่านได้เห็นถึงวิวัฒนาการหรือพัฒนาการการวางผังวัดในล้านนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้อย่างชัดเจนมากขึ้น

สรุป

โดยภาพรวม การวางผังของวัดในล้านนามีคติสัญลักษณ์เรื่องจักรวาล ซึ่งได้รับแนวคิดนี้มาจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีปรางค์เสมือนเขาพระสุเมรุ ส่วนพระพุทธศาสนาเมืองค์พระธาตุเจดีย์เปรียบได้กับเขาพระสุเมรุ ศูนย์กลางของจักรวาล วิหารและอาคารอื่นๆ เป็นทวีปที่ตั้งอยู่ตามทิศต่างๆ รายล้อมเขาพระสุเมรุ พื้นที่ว่างล้อมรอบอาคารเป็นทรายเสมือนมหาสมุทรสี่ทิศ กำแพงล้อมรอบเปรียบเสมือนกำแพงจักรวาล

หากแต่การวางผังวัดหลวงในล้านนามีลักษณะการวางผังวัดที่ใช้แนวคิดเรื่องจักรวาลวิทยาที่ชัดเจน โดยรูปแบบการวางตำแหน่งอาคาร ประกอบด้วย องค์พระธาตุเจดีย์ วิหาร เป็นอาคารหลักที่มีความสำคัญมากที่สุด มีวิหารเป็นอาคารที่มีความสำคัญรองลงมา อาคารเหล่านี้จะถูกวางตั้งอยู่ตรงจุดศูนย์กลางของวัด เรียงตัวอาคารตามแนวแกนทิศตะวันออก-ทิศตะวันตก ส่วนวัดราษฎร์มีลักษณะการวางผังวัดที่เน้นการใช้สอยมากกว่า การใช้แนวคิดเรื่องจักรวาลวิทยาโดยตรง ผู้วิจัยมีทัศนะว่าการวางผังวัดราษฎร์ในล้านนาอาจใช้คติพระรัตนตรัยในการวางผังที่แสดงให้เห็นถึงความหมายในเชิงสัญลักษณ์ขององค์ประกอบในวัด ได้แก่ พระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ กล่าวคือ มีวิหารเปรียบได้กับตัวแทนของพระพุทธรูปเจ้า มีหอธรรมเปรียบได้กับตัวแทนของพระธรรม และมีกุฏิสงฆ์เปรียบได้กับตัวแทนของพระสงฆ์ อย่างไรก็ตาม การวางผังวัดทั้ง 2 ประเภทของล้านนาก็ยังคงเน้นความสำคัญของพระธาตุเจดีย์หรือวิหารเป็นหลัก ซึ่งหมายถึงการให้ความสำคัญต่อพระพุทธรูปเจ้ามากกว่าพระธรรมและพระสงฆ์

เนื่องจากจักรวาลนั้นมีความกว้างใหญ่ไพศาลมาก พระพุทธรูปเจ้าทรงยอมรับว่ามีมนุษย์อาศัยอยู่ในจักรวาลอื่นๆด้วยพระปัญญาหยั่งรู้ของพระองค์ ทั้งนี้ การที่จะยอมรับชุดความรู้ใดๆก็ตาม สิ่งที่ต้องมีเป็นพื้นฐานอันดับแรก นั่นคือ ศรัทธาหรือความเชื่อมั่น โดยในทางพระพุทธศาสนามนุษย์สามารถสร้างศรัทธาได้ 4 แบบ ดังที่เรียกว่า ศรัทธา 4 ซึ่งหมายถึง ความเชื่อ หรือความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ดังนี้

- 1) กัมมสัทธา หมายถึง เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม หรือเชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง
- 2) วิปากสัทธา หมายถึง เชื่อวิบาก เชื่อผลของกรรม หรือเชื่อว่าผลของกรรมมีจริง
- 3) กัมมัสสกตาสัทธา หมายถึง เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน
- 4) ตถาคตโพธิสัทธา หมายถึง เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

ทั้งนี้ ผลของศรัทธา 4 แบบในทางพระพุทธศาสนา สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ได้ ดังต่อไปนี้

1) ผลจากกัมมสัทธา เชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือ จงใจทำทั้งรู้ ย่อมเป็นกรรม ดังคำกล่าวที่ว่า “สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม” ความเชื่อเรื่องกรรมหรือกฎแห่งกรรมนี้ทำให้มนุษย์สามารถปรับปรุงตนเองด้วยการหมั่นสร้างกรรมดี

2) ผลจากวิปากสัทธา ดังคำกล่าวที่ว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” เมื่อมนุษย์เข้าใจและมีความเชื่อมั่นในหลักผลของกรรม ก็จะมีกำลังใจในการทำดี ละเว้นการทำความชั่ว อันเป็นพลังศรัทธาที่จะนำพาชีวิตไปสู่สิ่งที่ดีงาม

3) ผลจากกัมมัฏสสกาตาสัทธา ส่วนความเชื่อที่ว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน ทำให้มนุษย์มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน เกิดความเมตตาต่อกัน เมื่อมนุษย์เข้าใจและยอมรับความจริงเหล่านี้ได้ มนุษย์ก็จะสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

4) ผลจากตถาคตโพธิสัตธา เชื่อมั่นในพระปัญญาการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า โดยพระพุทธองค์สามารถตรัสรู้ธรรมด้วยสติปัญญาของพระองค์เองปราศจากการดลบันดาลจากผู้วิเศษ ดังนั้นมนุษย์จึงสามารถปฏิบัติตามหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าสอนไว้ แล้วหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวงได้ด้วยสติปัญญาของตนเองได้เช่นกัน

จะเห็นได้ว่า ความสำคัญของเรื่องจักรวาลวิทยาในพระพุทธศาสนา ส่วนหนึ่งแสดงให้เห็นในเรื่องของศรัทธา ซึ่งเป็นตถาคตโพธิสัตธา กล่าวคือ เชื่อมั่นในพลังปัญญาของพระพุทธเจ้าว่าพระองค์ทรงเป็นผู้ตรัสรู้จริงโดยแท้ และพระองค์ทรงเป็นผู้นำทางที่มีศักยภาพ ให้ความมั่นใจแก่มนุษย์ว่า หากมีความเพียรพยายามฝึกฝนตนก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธิหลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง

จากที่กล่าวมานี้ การวางผังวัดโดยใช้แนวคิดเรื่องจักรวาลวิทยาในพระพุทธศาสนา แสดงให้เห็นถึงสาระสำคัญอันแท้จริงที่อยู่เบื้องหลัง นั่นคือ นิพพาน เพราะเป็นจุดหมายปลายทางแห่งชีวิต เป็นธรรมสูงสุด เนื่องจากจิตใจของมนุษย์เต็มไปด้วยความทุกข์ และสิ่งที่สามารถกำจัดความทุกข์ได้ก็คือการบรรลุนิพพาน ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่สาวกของพระองค์ ว่า “ในกาลบัดนี้ก็ดี ในกาลที่ล่วงมาแล้วก็ดี เราสอนเรื่องทุกข์และความดับทุกข์เท่านั้น”

บรรณานุกรม

- กรกนก รัตนวรารณ. (2545). “จักรวาลคติในการวางผังวัดหลวงล้านนา: สัญลักษณ์สะท้อนอำนาจรัฐในอนุภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ช่วงพุทธศตวรรษที่ 21”. *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- โชติ กัลยาณมิตร. (2521). *ไตรภูมิในพุทธศาสนากับสถาปัตยกรรมไทย: คำสอนเชิงวิเคราะห์แม่แบบสถาปัตยกรรมไทย*. [เอกสารอัดสำเนา]. ม.ป.ท.:ม.ป.พ. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. พิมพ์เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ฯ เนื่องในงานมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา 5 รอบ 12 สิงหาคม 2535. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ล้านนาคดีศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (2557). *คติจักรวาลกับโลกทัศน์ของคนล้านนา*. สืบค้นเมื่อ 22 กรกฎาคม 2560. แหล่งที่มา lannakadee.cmu.ac.th/area2/page1
- วิโรจน์ อินทนนท์. (2559). *ความคิดล้านนา*. ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์:มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี. (2558). “การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดและหลักธรรมสำคัญในอัครคัมภีร์”. *สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

การแก้ปัญหาความยากจนเชิงพุทธ : กรณีศึกษาชุมชนเกษตรกรรม ตามศาสตร์พระราชา

The Buddhist Approach to Poverty Reduction : A Study of Agricultural Community Based on King's Philosophy

บัวสวรรค์ จันทร์พันดาว, เทพประวิณ จันทร์แรง

Buaswan Junpundao, Thepprawin Chanreang

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

สยาม ราชวัตร

Sayam Ratchawat

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Chiang Mai University

Corresponding Author, E-mail: buaswan.jun@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีในการแก้ปัญหาความยากจน 2) เพื่อศึกษากระบวนการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนเกษตรกรรมตามศาสตร์พระราชา 3) เพื่อวิเคราะห์การแก้ปัญหาความยากจนเชิงพุทธของชุมชนเกษตรกรรมตามศาสตร์พระราชา การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่ม จากชุมชนเกษตรกรรมภายใต้การดำเนินงานของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ในหลวงรัชกาลที่ 9

ผลการวิจัยพบว่า 1) แนวคิดและทฤษฎีในการแก้ปัญหาความยากจนประกอบด้วยกรอบนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ควบคู่กับการลดความเหลื่อมล้ำ แนวคิดพุทธเศรษฐศาสตร์ และการพึ่งตนเองด้วยสัมมาชีพ 2) กระบวนการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนเกษตรกรรมตามศาสตร์พระราชา เกิดจากการประยุกต์ใช้หลักการทรงงานของในหลวงรัชกาลที่ 9 ใน 3 ประการคือ (1) การ

ทำความเข้าใจภูมิสังคมของตนเอง (เข้าใจ) (2) การวิเคราะห์ชุมชนของตนเอง (เข้าถึง) (3) การพัฒนาแก้ไขความยากจนของตนเอง (พัฒนา) 3) การแก้ปัญหาความยากจนเชิงพุทธของชุมชนเกษตรกรรมตามศาสตร์พระราชา เกิดจากการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น หลักอริยสัจ 4 ในการทำความเข้าใจสาเหตุของความยากจน หลักสันโดษ 3 ในการยกระดับคุณภาพชีวิตด้วยแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และหลักทฤษฎีภูมิทัศน์ 4 บารณาการกับการใช้ทฤษฎีบันได 9 ขั้น ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

คำสำคัญ : การแก้ปัญหาความยากจนเชิงพุทธ, ชุมชนเกษตรกรรม, ศาสตร์พระราชา

Abstract

This research article focused on 1) to study the concept and theories to solve the problem of poverty, 2) to study the process to solve the poverty problem of agricultural communities according to the King's Philosophy and 3) to analyze the Buddhist approach to poverty reduction of the agricultural community based on the King's Philosophy. This study was a qualitative research with in-depth interviews, participant observation and group discussions from agricultural communities under the operation of the Royal Initiative Project of King Rama IX.

The research found that 1) the concept and theories to solve the problem of poverty; depend on adopting the principles of Sufficiency Economy Philosophy for a vital element of the National Economic and Social Development Plan, and create to reduce inequalities, the concept of Buddhist economics and ways to self-reliance and livelihood 2) the process to solve the poverty problem of agricultural communities based on the King's Philosophy, achieved by applying to work tips of King Rama IX in 3 way : (1) understanding one's social landscape (Understanding) (2) analyzing one's own community (Accessibility) (3) Developing one's own poverty (Development) and 3) the Buddhist approach to poverty reduction of the agricultural community based on the King's Philosophy, achieved by applying

to Buddhist principles of as: the principle of Four Noble Truths to understand the causes of poverty, the principle of Santosa to improve quality of life according to Sufficiency Economy, and the principle of Ditthadhammikatha to integrate the role of 9 levels of development for local economy.

Keywords: Buddhist Approach to Poverty Reduction, Agricultural Community, King's Philosophy

บทนำ

แม้ว่าประเทศไทยมีอัตราการส่งออกในภาคการเกษตรสูงเป็นอันดับต้นของโลกก็ตาม แต่เกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงประสบปัญหาความยากจน ซึ่งไม่สอดคล้องกับการเติบโตของตัวเลขจีดีพี (GDP : Gross Domestic Products) ในทิศทางที่เพิ่มขึ้นแต่อย่างใด สิ่งที่น่ากังวลคือสถานการณ์ความผันผวนทางเศรษฐกิจที่เกิดจากผลกระทบของสภาวะโลกร้อน (Climate Change) ซึ่งโครงการสิ่งแวดล้อมขององค์การสหประชาชาติยังได้คาดการณ์ไว้ว่า ภาคการเกษตรของประเทศไทยอาจได้รับผลกระทบและความเสียหายจากภัยแล้งและน้ำท่วมรุนแรงมากถึงร้อยละ 55 ใน พ.ศ. 2623 ทั้งนี้จากรายงานในปี 2558 พบว่า เกษตรกรไทยราว 1.6 ล้านคนมีหนี้สินรวมกันกว่า 380,000 ล้านบาท และข้อมูลสถิติจากทั่วโลกค้นพบว่าปัญหาหนี้สินเรื้อรัง เป็นสาเหตุสำคัญในการตัดสินใจฆ่าตัวตายของเกษตรกร(มูลนิธิมั่นพัฒนา, 2561: 158–171)

ทั้งนี้รายงานผลของโครงการติดตามความคืบหน้า และประมวลผลการดำเนินงานของประเทศต่างๆ ในรอบปีต่อการบรรลุ SDGs ทั้ง 17 ข้อ ซึ่งระบุว่าไทยตอบสนองต่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนอยู่ในอันดับที่ 40 จาก 162 ประเทศ ด้วยคะแนน 73 ส่วน คะแนนเฉลี่ยระดับภูมิภาคอยู่ที่ 65.7 คะแนน ซึ่งดูเหมือนว่าการขจัดความยากจนในประเทศไทย จะประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี โดยสามารถบรรลุเป้าหมายได้ถึง 100 คะแนนเต็ม แต่ข้อมูลของธนาคารแห่งประเทศไทย (ธปท) กลับระบุว่าสถานการณ์หนี้ครัวเรือนปี 2562 ยังคงขยายตัวต่อเนื่องจนกระทั่งไตรมาส 3 และมียอดคงค้างหนี้ครัวเรือนในไตรมาส 4/2561 คิดเป็นสัดส่วนถึง 78.6% ต่อ GDP ซึ่งข้อมูลดังกล่าวไม่สามารถสะท้อนถึงดัชนีความอยู่ดีมีสุขของประชาชนในภาพรวมได้ (ประชาชาติธุรกิจ, 2562: 4)

เนื่องด้วยผลกระทบจากการเป็นหนี้และความยากจน เป็นบ่อเกิดแห่งความทุกข์ของมนุษย์ทุกเชื้อชาติศาสนา แม้ในทางพระพุทธศาสนาที่ได้กล่าวถึงทุกข์ของความยากจนไว้ในอินสุตร (องคก. (ไทย) 22/8/364-367) ดังนี้... “ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้ความเป็นคนจนก็เป็นทุกข์ของบุคคลผู้บริโศกคามในโลก แม้การกู้ยืมก็เป็นทุกข์ของบุคคลผู้บริโศกคามในโลก แม้การรับใช้ดอกเบี้ยก็เป็นทุกข์ของบุคคลผู้บริโศกคามในโลก แม้การทวงก็เป็นทุกข์ของบุคคลผู้บริโศกคามในโลก แม้การติดตามก็เป็นทุกข์ของบุคคลผู้บริโศกคามในโลก แม้การจองจำก็เป็นทุกข์ของบุคคลผู้บริโศกคามในโลก ด้วยประการฉะนี้ ฯ”... ซึ่งคงไม่มีมนุษย์ผู้ใดที่ปรารถนาความยากจน

ในทางพระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญต่อการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงความสุขอย่างแท้จริง เพราะถึงแม้ชีวิตกำลังประสบความทุกข์จากความยากจน แต่ก็สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขเช่นกัน เรื่องความสุขหรือการมีสุขภาวะองค์รวมถือว่าเป็นเรื่องสำคัญของมนุษย์ทุกคน ซึ่งพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลายได้กล่าวออกมาเหมือนอย่างเป็นคำประกาศว่า “**สุสุขี วต ชีวาม**” โดยตรัสถึงการปฏิบัติต่อความสุขไว้ 4 ประการคือ 1) ไม่เอาทุกข์ทับถมตนที่มีได้ถูกทุกข์ท่วมทับ 2) ไม่ละทิ้งความสุขที่ชอบธรรม 3) ไม่สยบหมกมุ่น (แม้) ในความสุขที่ชอบธรรมนั้นนั้น และ 4) เพียรพยายามทำเหตุแห่งทุกข์ให้หมดสิ้นไป(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป อ ปยุตฺโต), 2549: 242)

สำหรับการทำเหตุแห่งทุกข์ให้หมดสิ้นไปจากปัญหาความยากจนในประเทศไทยนั้น ได้รับพระเมตตาจากการดำเนินโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริโดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ซึ่งในปัจจุบันมีจำนวนทั้งสิ้น 4,810 โครงการกระจายไปทุกพื้นที่ชุมชน (ข้อมูลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ: 2562) ด้วยเป้าหมายสำคัญเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของพลสกนิกรที่มีฐานะยากจน ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมมาแต่ดั้งเดิม การทรงงานของพระองค์จึงมุ่งเน้นการแก้ไข ปัญหาความยากจนและการพัฒนาคุณภาพชีวิต ดังแสดงในพระบรมราโชวาทเมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม 2535 มีความว่า “...ถ้าประชาชนทุกคนมีความเป็นอยู่ที่ดีแล้ว ความสงบและความเจริญย่อมจะเป็นผลก่อเกิดตามมาอย่างแน่นอน จึงอาจพูดได้ว่า การพัฒนาคือ การทำสงครามกับความยากจน เพื่อความอยู่ดีกินดีของประชาชนโดยตรง...” พระองค์ทรงมุ่งขจัดความยากจนในทุกมิติและทุกรูปแบบ ทั้งยังเน้นการสร้างความสุขระหว่าง เศรษฐกิจ สังคม และ สิ่งแวดล้อม ซึ่งถือเป็นการพัฒนาที่เอื้อเพื่อต่อกันอย่างเป็นองค์รวมสู่การยกระดับความอยู่ดีมีสุขของประชาชนชาวไทย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การแก้ปัญหาความยากจนเชิงพุทธ: กรณีศึกษาชุมชนเกษตรกรรมตามศาสตร์พระราชา” จึงมุ่งศึกษาข้อมูลจากชุมชนภายใต้การดำเนินงานของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริของในหลวงรัชกาลที่ 9 ซึ่งในอดีตเคยประสบปัญหาจากความยากจนแต่สามารถพลิกฟื้นชีวิตและชุมชน จนกลายเป็นแหล่งเรียนรู้หรือชุมชนต้นแบบได้ในปัจจุบัน ซึ่งผู้วิจัยคาดหวังว่าองค์ความรู้ต่าง ๆ นั้น จะสามารถนำไปบูรณาการอย่างมีส่วนร่วมต่อการพัฒนาชุมชนเกษตรกรรมและพื้นที่ชนบท ร่วมกับหน่วยงาน ชุมชน วัด และขยายผลต่องานวิจัยในลำดับต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีในการแก้ปัญหาความยากจน
2. เพื่อศึกษากระบวนการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนเกษตรกรรมตามศาสตร์พระราชา
3. เพื่อวิเคราะห์การแก้ปัญหาความยากจนเชิงพุทธของชุมชนเกษตรกรรมตามศาสตร์พระราชา

ระเบียบวิธีวิจัย

1) รูปแบบการศึกษา

เป็นการศึกษาโดยใช้กระบวนการวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบกับการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่ม

2) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการศึกษาวิจัย ประกอบด้วยชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ผู้ทรงคุณวุฒิด้านศาสตร์พระราชา สมาชิกจากกลุ่มวิสาหกิจชุมชนด้านเกษตรอินทรีย์

โดยมีกระบวนการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างสำหรับงานวิจัยนี้ใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive sampling) มีเกณฑ์คัดเลือกตามคุณสมบัติที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยด้านงานพัฒนาชุมชน ระบบเกษตรกรรม งานศาสตร์พระราชา ดังนี้

กลุ่ม 1. ประกอบด้วย 1) ชาวบ้าน : ที่มีรายได้อยู่ในเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐานในปี 2559 ถึง 2561 เฉลี่ยสูงกว่า 30,000 บาทต่อคนต่อปี 2) ผู้นำชุมชน : ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาชุมชนหรือท้องถิ่น ในด้านเศรษฐกิจ

สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ได้รับการยอมรับนับถือจากผู้คนในชุมชนและจากบุคคลภายนอก ประกอบกับการได้รับรางวัลต่างๆ ด้านการพัฒนาชุมชน 3) ประชาชนชาวบ้าน : ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการพัฒนางานด้านเกษตรกรรมในชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้นแบบหรือศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนด้านเกษตรทฤษฎีใหม่ 4) เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน : ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยการนำองค์ความรู้จากโครงการหลวงไปถ่ายทอดและประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพภูมิสังคมในพื้นที่ รวมจำนวน 15 คน

กลุ่ม 2. ผู้ทรงคุณวุฒิด้านศาสตร์พระราชา : ซึ่งเป็นบุคคลตัวอย่างในด้านการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการเกษตรตามแนวพระราชดำริ มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชนและสังคม รวมจำนวน 6 รูป/คน

กลุ่ม 3. สมาชิกจากกลุ่มวิสาหกิจชุมชนด้านเกษตรอินทรีย์ จำนวน 5 คน รวมทั้งสิ้น 26 รูป/คน

3) วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล ตามลำดับดังนี้

(1) ทำหนังสือแจ้งความประสงค์ขออนุญาตในการเข้าใช้พื้นที่ชุมชน โดยประสานงานกับผู้นำชุมชนในแต่ละชุมชน และชี้แจงถึงความเป็นมา วัตถุประสงค์งานวิจัย และขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยทำการติดต่อกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ(Key Informants) เพื่อบันทึกหมายวัน เวลา และสถานที่ เพื่อทำการเก็บข้อมูลภาคสนามตามที่กำหนดไว้

(2) ลงพื้นที่เพื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่ม

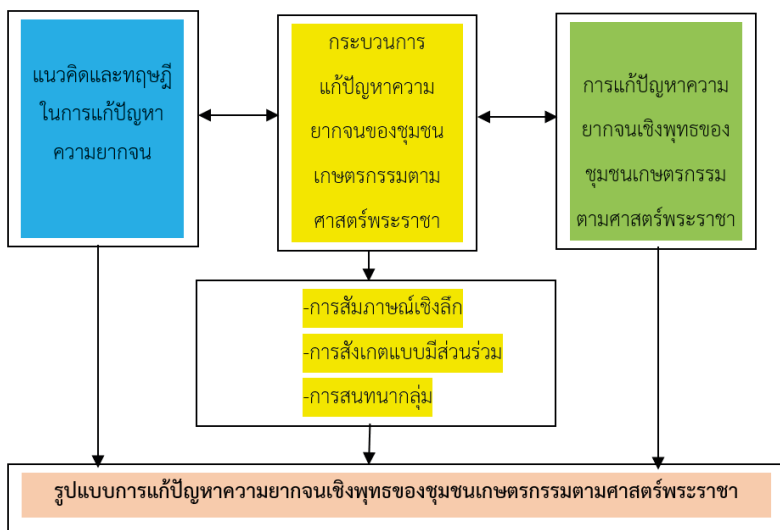
(3) ดำเนินการตามขั้นตอนในวัน เวลา และสถานที่ที่กำหนดนัดไว้จนครบทุกประเด็น โดยขออนุญาตใช้วิธีการจดบันทึก การบันทึกเสียงประกอบการสัมภาษณ์ และการบันทึกภาพ

(4) ดำเนินการรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้อง จากเอกสาร หนังสือ รายงานวิจัย และคู่มือการวิจัยชุมชน ที่สำคัญอย่างเป็นระบบตามขั้นตอน

4) การวิเคราะห์ข้อมูล

(1) การวิเคราะห์ข้อมูล (Content Analysis) ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการศึกษาภาคเอกสารและการศึกษาภาคสนามจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่ม โดยทำการประมวลผล เรียบเรียงวิเคราะห์ อภิปรายและสรุปผล เพื่อเขียนงานวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการทราบ

กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย

ผลการวิจัย

1) แนวคิดและทฤษฎีในการแก้ปัญหความยากจน

แนวคิดและทฤษฎีการแก้ปัญหความยากจน คือแนวทางหรือนโยบายการในการบรรเทาความทุกข์จากความยากจน เนื่องจากสภาพปัญหาของชุมชนเกษตรกรรมตามศาสตร์พระราชาทั้ง 3 แห่ง มีลักษณะคล้ายกันคือ พื้นที่ทำการเกษตรมีจำกัด มีการแผ้วถางป่าและทำไร่เลื่อนลอย พื้นที่เป็นที่ราบเชิงเขาเพาะปลูกพืชได้จำกัดชนิดและปริมาณ เป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว สภาพป่าไม้และป่าต้นน้ำมีความแห้งแล้ง ไม่มีแหล่งกักเก็บน้ำขนาดใหญ่ การขนส่งสินค้าเกษตรห่างไกลจากตัวเมือง ซึ่งลักษณะความยากจนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นคนจนเชิงกายภาพ คือมีที่ดินทำกินน้อย ไม่มีเงินออม ไม่มีทรัพย์สิน ได้รับค่าจ้างต่ำ และยังเป็นกลุ่มคนจนเรื้อรังคือ มีสภาพความเป็นอยู่แร้นแค้น ขาดแคลนปัจจัยพื้นฐาน การศึกษาไม่เกินระดับประถมศึกษา

การน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ควบคู่กับการลดความเหลื่อมล้ำ แนวคิดพุทธเศรษฐศาสตร์ และการพึ่งตนเองด้วยสัมมาชีพ ช่วยบรรเทาผลกระทบจากความยากจนทั้งเชิงโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจ ทั้งนี้กระบวนการแก้ปัญหต้องอาศัยกลไกขับเคลื่อนอย่างมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ควบคู่กับการพัฒนาศักยภาพความเข้มแข็งของชุมชน

2) กระบวนการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนเกษตรกรรมตามศาสตร์

พระราชา

กระบวนการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนเกษตรกรรมตามศาสตร์พระราชา เกิดจากการประยุกต์ใช้หลักการทรงงานของในหลวงรัชกาลที่ 9 ใน 3 ประการคือ 1) การทำความเข้าใจภูมิสังคมของตนเอง (**เข้าใจ**) 2) การวิเคราะห์ชุมชนของตนเอง (**เข้าถึง**) 3) การพัฒนาแก้ไขความยากจนของตนเอง (**พัฒนา**) การดำเนินงานของชุมชนเกษตรกรรมตามศาสตร์พระราชาในพื้นที่ทั้ง 3 ชุมชน ล้วนเกิดจากการศึกษาวิเคราะห์ในสภาพปัญหาต่างๆ เช่น สภาพดินเป็นหิน กรวด มีหน้าดินตื้น ไม่เหมาะสมต่อการใช้ประโยชน์ต่อการเกษตรกรรม บรรยากาศมีสภาพแห้งแล้ง ขาดความชุ่มชื้น เกิดไฟไหม้ป่าบ่อยครั้ง ปริมาณน้ำธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำก็มีปริมาณน้อย และไม่มีการเข้ามาถือครองใช้ประโยชน์โดยชุมชน ขาดความอุดมสมบูรณ์ต่อการเพาะปลูก พื้นที่มีสภาพถูกทิ้งรกร้าง ป่าไม่มีสภาพเสื่อม รวมทั้งมีการบุกรุกตัดไม้ใช้ประโยชน์โดยชุมชน

การบริหารจัดการชุมชนเกษตรกรรมภายใต้การดำเนินงานของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งในอดีตเคยประสบปัญหาจากความยากจน ในแต่ละชุมชน จึงได้น้อมนำแนวพระราชดำริมาประยุกต์ใช้ด้วยหลักการทรงงานของในหลวงรัชกาลที่ 9 เรียกว่าหลักการ “**เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา**” ซึ่งเป็นขั้นตอนในกระบวนการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ สำหรับงานพัฒนาเชิงพื้นที่และการพัฒนาชุมชนเพื่อการคุณภาพชีวิตสู่ความอยู่ดีมีสุข โดยมุ่งเน้นการพัฒนาประสิทธิภาพผลผลิตการเกษตรและการเพิ่มมูลค่าจากฐานความรู้ ผสมผสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาและส่งเสริมอาชีพแก่เกษตรกร เพื่อให้มีทางเลือกในการประกอบอาชีพและรายได้มากยิ่งขึ้น โดยพัฒนาการปลูกพืชแบบเดิมหรือพืชเชิงเดี่ยวสู่การส่งเสริมการปลูกแบบใหม่ เช่น พืชผักในโรงเรือน ไม้ผลเมืองหนาว

3) การแก้ปัญหาความยากจนเชิงพุทธของชุมชนเกษตรกรรมตามศาสตร์

พระราชา

การแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนเกษตรกรรมตามศาสตร์พระราชา เกิดจากการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น **หลักอริยสัจ 4** ในการทำความเข้าใจสาเหตุของความยากจน **หลักสันโดษ 3** ในการยกระดับคุณภาพชีวิตด้วยแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และ**หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ 4** บูรณาการกับการใช้ทฤษฎีบันได 9 ขั้น ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

หลักอริยสัจ 4 คือ ทุกข์ การยอมรับถึงสภาพความทุกข์ที่เกิดขึ้นจริงกับชีวิตว่ามีอะไรบ้าง เช่น การขาดแคลนปัจจัย 4 ในการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐานอย่างมีคุณภาพชีวิตที่ดี การมีหนี้สินที่ไม่สามารถผ่อนชำระคืนได้ **สมุทัย** การวิเคราะห์ถึงสาเหตุแห่งความยากจนคืออะไร เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ทางใจจากความยากจนเกิดจากอะไร ต้องยอมรับความผิดพลาดหรือข้อบกพร่องของตนเองก่อน จึงค้นหาสาเหตุจากปัจจัยภายนอกพร้อมด้วย **นิโรธ** การหาหนทางแห่งความพ้นทุกข์ การหลุดพ้นจากความทุกข์ยากลำบากทางกายและทางใจ จากความอดอยากหิวโหย จากการเป็นหนี้ ด้วยความวิริยะอุตสาหะ ความพากเพียรสูงสุด ฝ่าฝืนหาความรู้และหนทางแห่งการประกอบอาชีพที่มั่นคง ด้วยการมีสติ มีกัลยาณมิตรคอยนำให้กำลังใจ **มรรค** คือหนทางที่จะนำไปสู่ความพ้นทุกข์จากความยากจนทั้งทางกายและทางจิตใจ

หลักสันโดษ 3 คือ ยถาลาภสันโดษ การยินดีตามที่ได้ที่มีที่เป็น การรู้จักความพอดีและพอใจในสถานการณ์นั้น และใช้สิ่งที่มีอยู่นั้นให้เพียงพอและเกิดประโยชน์ **ยถาพลสันโดษ** การยินดีตามกำลัง ตามความรู้ความสามารถที่มีในการประกอบอาชีพและการเลี้ยงชีพ **ยถาสารูปสันโดษ** การยินดีตามสมควรแก่สภาพแวดล้อมต่างๆ ปัจจัยสนับสนุนในการดำเนินชีวิตด้วยความพอเพียง

หลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์ 4 คือ อุฏฐานสัมปทา การมีความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงาน ประกอบอาชีพอันสุจริต **อารักขสัมปทา** การเก็บรักษาโภคทรัพย์ด้วยความขยันหมั่นเพียร หรือตามคำพูดที่ว่า หาเก่ง ไม่เท่า เก็บเก่ง นั่นเอง **กัลป์ยาณมิตตตา** การคบคนดีเป็นมิตรทั้งในชีวิตส่วนตัวและชีวิตการทำงาน ช่วยส่งเสริมให้ชีวิตพบกับความปรกติสุข **สมชีวิตา** การรู้จักกำหนดรายได้และรายจ่าย เลี่ยงชีวิตแต่พอดี

อภิปรายผล

แนวคิดและทฤษฎีในการแก้ปัญหาความยากจน ประกอบด้วยการน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ควบคู่กับการลดความเหลื่อมล้ำ แนวคิดพุทธเศรษฐศาสตร์ และการพึ่งตนเองด้วยสัมมาชีพ แนวทางดังกล่าวนี้สอดคล้องกับแนวทางการสร้างความสุขด้วยหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง(พระมหาสุทิตย์ อาภากรโร (อบอุ้น) และคณะ, 2558: 262) ซึ่งเห็นว่าชุมชนและองค์กรได้ให้ความสำคัญกับการสร้างเสริมศีลธรรมและคุณธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมไทยทุกระดับ โดยมุ่งพัฒนาคนและสังคมที่มีความสุขในการดำเนินชีวิตตาม

แนวทาง ดังนี้ 1) พัฒนาด้านจิตใจให้มีนิสัยพอเพียง 2) การฝึกจิตใจให้เข้มแข็ง มีสติปัญญาในการใช้ชีวิต 3) การปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างจริงจัง 4) การพัฒนานให้เป็นคนดี เป็นต้น

กระบวนการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนเกษตรกรรมตามศาสตร์พระราชา เกิดจากการประยุกต์ใช้หลักการทรงงานของในหลวงรัชกาลที่ 9 ใน 3 ประการคือ 1) การทำความเข้าใจภูมิสังคมของตนเอง (เข้าใจ) 2) การวิเคราะห์ชุมชนของตนเอง (เข้าถึง) 3) การพัฒนาแก้ไขความยากจนของตนเอง (พัฒนา) เช่น การจัดตั้งตลาดซื้อขายสินค้าเกษตรของชาวบ้านที่ผลิตได้ การจัดตั้งธนาคารประชาชนเพื่อเสริมประสิทธิภาพในการผลิต(ปรีชา ปาโนรัมย์ และคณะ, 2552: 724) ซึ่งหลักการทรงงานเข้าใจ เข้าถึง พัฒนา สอดคล้องกับหลักสำคัญในการสร้างชุมชนต้นแบบของการเรียนรู้ใน 5 ขั้นตอน คือ 1) การสร้างความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจชุมชนและพัฒนาวิสาหกิจชุมชน 2) เสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่เน้นการเรียนรู้นอกห้องเรียน 3) รักษาและเสริมสร้างศักยภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ภายในชุมชน 4) สร้างสมดุลของการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และ 5) สร้างเครือข่ายและความร่วมมือในการเชื่อมโยงองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น (ไพโชค ปัญจะ, 2556: 204-214)

การแก้ปัญหาความยากจนเชิงพุทธของชุมชนเกษตรกรรมตามศาสตร์พระราชา เกิดจากการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น หลักอริยสัจ 4 ในการทำความเข้าใจสาเหตุของความยากจน สอดคล้องกับการวิเคราะห์ในเรื่องความยากจนด้านสถานการณ์ชุมชน ปัญหา และสาเหตุ เพื่อให้เกิด ความเข้าใจและรับรู้ นั้น มีเทคนิคสำคัญอีกประการหนึ่งคือ แนวคำถามที่ประยุกต์จากหลักอริยสัจ 4 ใน 4 ประการ คือ 1) ทุกข์ของคณายกจนและครอบครัวที่ทำให้เกิดความยากจนมีอะไรบ้าง 2) สาเหตุแห่งทุกข์ในแต่ละเรื่องมาจากอะไร 3) เป้าหมายในการแก้ปัญหาคืออะไร และ 4) วิธีการหรือแนวทางการแก้ปัญหา คณายกจนอย่างไร (สมพันธ์ เตชะอธิก, ธนากร ผินสุ่ และจุติมาพร พลพงษ์, 2560: 7-12)

การยกระดับคุณภาพชีวิตด้วยแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ควรยึดหลักสันโดษ 3 คือเมื่อตนได้สิ่งใดมาแล้วก็ควรมีความยินดี มีความพอใจในสิ่งที่ตนได้มา ดังนี้ 1) ยถาลาภสันโดษ คือ การยินดีตามที่ได้ ยินดีตามที่พึงได้ 2) ยถาพลสันโดษ คือ ยินดีตามกำลัง 3) ยถาสารูปสันโดษ คือ ยินดีตามสมควรและหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ 4 บุรณการกับการใช้ทฤษฎีบันได 9 ขั้น ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน สอดคล้องกับการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อการแก้ไขปัญหความยากจน

ในสังคมไทยด้วยหลักปฏิบัติตน 7 ประการ คือ 1) เน้นการพึ่งตนเอง 2) เน้นการใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาท 3) เน้นอธิษฐาน 4) เน้นการดำเนินชีวิต 5) เน้นการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น พยายามละกิเลสและความโลภ 6) การเน้นความซื่อสัตย์สุจริต 7) มีความละเอียดและเกรงกลัวการกระทำ ซึ่งสามารถนำมาบูรณาการและประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง (พระอริการัตศเทพ ฐานโกโร, 2559: 68)

องค์ความรู้จากงานวิจัย

จากการข้อมูลจากชุมชนภายใต้การดำเนินงานของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในหลวงรัชกาลที่ 9 ซึ่งในอดีตเคยประสบปัญหาจากความยากจนแต่สามารถพลิกฟื้นชีวิตและชุมชนได้จนกลายเป็นแหล่งเรียนรู้หรือชุมชนต้นแบบได้ในปัจจุบัน สำหรับการแก้ไขปัญหาความยากจนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้นคนในสังคมและชุมชนด้านต่าง ๆ นั้น การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาซึ่งผูกพันเกี่ยวข้องกับวิถีของสังคมไทยเป็นอย่างมาก โดยนำมาบูรณาการองค์ความรู้ร่วมกับองค์ความรู้ตามศาสตร์พระราชา จะสามารถแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างมีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชน ผู้วิจัยจึงสามารถสรุปรูปแบบการแก้ปัญหาคความยากจนของชุมชนเกษตรกรรมตามศาสตร์พระราชาได้ ดังนี้

พันธกิจ	ยุทธศาสตร์	แนวคิดและทฤษฎี การแก้ปัญหาคความยากจน
1. งานป้องกันและปราบปรามการบุกรุกพื้นที่ป่า 2. งานปลูกจิตสำนึกรักษ์สิ่งแวดล้อม 3. งานส่งเสริมอาชีพนอกภาคการเกษตร 4. การส่งเสริมเกษตรอินทรีย์	1. การสร้างความเข้าใจภูมิสังคมของชุมชน 2. การป้องกันและรักษาพื้นที่ป่าชุมชน 3. การฟื้นฟูแหล่งน้ำและระบบนิเวศ 4. การพัฒนาและแปรรูปสินค้าการเกษตร 5. การถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการเกษตร 6. การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม	พุทธศาสตร์ : 1. หลักอริยสัจ 4 2. หลักสันโดษ 3 3. หลักทฤษฎีมกัถลปะโยชน์ 4 4. หลักอิทธิบาท 4 ศาสตร์พระราชา : 1. หลักการเข้าใจ เข้าถึง พัฒนา 2. หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 3. แนวคิดบันได 3 ขั้น 4. ทฤษฎีบันได 9 ขั้น

สรุป

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การแก้ปัญหาความยากจนเชิงพุทธ: กรณีศึกษาชุมชนเกษตรกรรมตามศาสตร์พระราชา” ผู้วิจัยมีความเห็นว่า แนวคิดและทฤษฎีในการแก้ปัญหาความยากจน ประกอบด้วยการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ควบคู่กับการลดความเหลื่อมล้ำ แนวคิดพุทธเศรษฐศาสตร์ และการพึ่งตนเองด้วยสัมมาชีพ ซึ่งหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไม่ได้หมายรวมเฉพาะด้านการเกษตรเศรษฐกิจหรือการเงินเท่านั้น แต่ครอบคลุมรอบด้านเพื่อนำไปสู่ชีวิตที่พอเพียงมีความสุข อยู่ดีมีสุข ซึ่งเป็นความพอเพียงทั้งทางความคิด คำพูด และการกระทำ ด้วยแนวคิดพุทธเศรษฐศาสตร์ที่สามารถแก้ปัญหาความยากจนที่ต้นเหตุได้ คือ การลดความต้องการหรือความทะยานอยาก โดยให้มีความรู้จักประมาณในการบริโภค และบริโภคเท่าที่จำเป็นอย่างมีคุณภาพ บริโภคเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี เป็นการบริโภคสินค้าและการบริการด้วยปัญญาการส่งเสริมอาชีพและรายได้ เพื่อยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิต ให้สามารถยืนหยัดพึ่งตัวเองได้อย่างยั่งยืน

กระบวนการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนเกษตรกรรมตามศาสตร์พระราชา ด้วยการประยุกต์ใช้หลักการทรงงานของในหลวงรัชกาลที่ 9 ใน 3 ประการคือ 1) การทำความเข้าใจภูมิสังคมของตนเอง (เข้าใจ) 2) การวิเคราะห์ชุมชนของตนเอง (เข้าถึง) 3) การพัฒนาแก้ไขความยากจนของตนเอง (พัฒนา) และการน้อมนำองค์ความรู้ตามศาสตร์พระราชาในด้านต่างๆ มาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาชุมชนที่เกิดขึ้นในด้านกายภาพตามสภาพภูมิประเทศ สิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม สามารถแก้ปัญหาต่างๆ ครอบคลุมในด้านดิน น้ำ ป่า สิ่งแวดล้อม สุขภาพ การประกอบอาชีพ พลังงาน การจราจร เทคโนโลยี เป็นต้น เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของราษฎรให้สามารถพึ่งตนเองได้และอยู่ดีกินดีมีความสุข องค์ความรู้ของศาสตร์พระราชาจึงนับเป็นมรดกของแผ่นดินไทยที่ควรศึกษารักษา สืบสาน และต่อยอด สมดังพระราชปณิธานของในหลวงรัชกาลที่ 10 ซึ่งพสกนิกรชาวไทยทุกคนควรน้อมนำไปใช้ในการดำเนินชีวิต และพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เกิดความอยู่ดีมีสุขได้อย่างยั่งยืน

การแก้ปัญหาความยากจนเชิงพุทธของชุมชนเกษตรกรรมตามศาสตร์พระราชา ด้วยการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น หลักอริยสัจ 4 ในการทำความเข้าใจสาเหตุของความยากจน หลักสันโดษ 3 ในการยกระดับคุณภาพชีวิตด้วยแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ 4 บูรณาการกับการใช้ทฤษฎีบันได 9 ขั้น ในการ

พัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ให้เกษตรกรสามารถข้ามพ้นความยากจนให้เข้มแข็งยั่งยืนและอยู่ดีมีสุขได้ โดยการสร้างความตระหนักรู้ร่วมกันของคนในชุมชน ซึ่งจะทำให้เกิดพลังแห่งความสามัคคีสู่การพัฒนาและขับเคลื่อนชุมชนแบบองค์รวม ในด้านวิถีการเกษตร วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม รวมถึงการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขตามหลักพระพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มูลนิธิมั่นพัฒนา. (2561). **คู่มือแห่งการทำธุรกิจยุคใหม่ที่ใส่ใจความยั่งยืน : ธุรกิจการเกษตรกับความยั่งยืน**. Agribusiness. กรุงเทพมหานคร: มปป.
- พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอู่) และคณะ. (2558). การสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดความสุขของประชาชนตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป อ ปยุตโต). (2559). **แนวคิดสุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์.
- พระอธิการพิศเทพ ฐานาโร. (2559). พุทธธรรมกับการแก้ปัญหาความยากจนในสังคมไทย. **วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์**. 1(3), 68.
- ไพโชค ปัญจะ. การสร้างชุมชนต้นแบบของการเรียนรู้. **วารสารธรรมศาสตร์**. 32(3), 204-214.
- ปรีชา ปาโนรัมย์ และคณะ. (2552). การพัฒนารูปแบบบูรณาการเพื่อแก้ปัญหาความยากจน กรณีศึกษาบ้านโคกใหญ่ หมู่ 9 ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองจังหวัดบุรีรัมย์. **วารสารวิจัย มข**. 14(8), 724.
- สมพันธ์ เตชะอธิก, ธนากร ผินสุ่ และจุติมาพร พลพงษ์. (2560). **คู่มือแก้ไขปัญห ความยากจน**. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. สนับสนุนการโดยมูลนิธิมั่นพัฒนา: หจก.ขอนแก่นการพิมพ์.
- หนังสือพิมพ์ประชาชาติธุรกิจ, (18 กันยายน, 2562). **ข้อมูลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ - สำนักงาน กปร**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.rdpb.go.th/rdpb/projectData/index.htm>. [1/7/2019].

แนวทางการใช้สติในการบำบัดผู้ที่มีอาการอารมณ์แปรปรวนแบบสองขั้ว

An Application Guideline of Mindfulness in the Treatment of Bipolar Disorder

ภัทราวดี คงมัน, เยื้อง ปั่นเหง่งเพ็ชร

Patarawadee Kongman, Yueng Pannengpetch

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ปรุตม์ บุญศรีตัน

Parud Boonsriton

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ChiangMai University

Corresponding Author, E-mail : pk_sine@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องโรคทางจิตในพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาเรื่องโรคอารมณ์แปรปรวนแบบสองขั้ว 3) เพื่อศึกษาแนวทางการใช้สติในการบำบัดอาการอารมณ์แปรปรวนแบบสองขั้วซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการศึกษาพบว่า 1) โรคทางจิต มีศัพท์ทางพุทธศาสนาเรียกว่า เจตสิกโรโค หมายถึง โรคที่เกิดกับจิตใจ อันมีสาเหตุมาจากอุปกิเลส ทำให้เกิดความผิดปกติทางจิตใจมีอารมณ์และความกังวลที่รุนแรงทำให้บางคนมีบุคลิกภาพที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เช่น มีความโลภ มีจิตคิดร้าย มีความโกรธ ผูกใจเจ็บ ลบล้างปิดซ่อนคุณค่าความดีของผู้อื่น ไม่ยอมยกให้ใครดีกว่าตน มีความริษยา มีความตระหนี่ มีมารยา เป็นต้น พฤติกรรมเหล่านี้อาจเกิดจากเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ทำให้ชีวิตของแต่ละคนมีลักษณะเร่งรีบมีการแข่งขัน มีการหาความสุขแบบฉาบฉวยที่เน้นด้านวัตถุทั้งเงินทอง ชื่อเสียง เกียรติยศและอำนาจ อุปกิเลสเหล่านี้ทำให้จิตใจของมนุษย์ห่างเหินจากขนบธรรมเนียมประเพณี คุณงามความดี คนส่วนมากดิ้นรนไปตามกิเลสซึ่งนำพาจิตใจของพวกเขาเต็มไปด้วยความทุกข์, ความเดือดร้อน,ความประมาท,ความหลงระเริง, ความอยากได้, ความวุ่นวาย, ความกังวล, ความหวาดกลัว, ความเบื่อหน่าย, ความเศร้าใจ

และท้อแท้ ซึ่งอาจทำให้บางคนฆ่าตัวตายเพราะไม่สามารถแก้ปัญหาได้ จิตใจจึงอยู่ในสภาพที่เป็นทุกข์หรือเรียกอีกอย่างว่า “โรคทางจิต” 2) ในส่วนของโรคอารมณ์แปรปรวนแบบสองขั้วเป็นความผิดปกติทางอารมณ์ โรคนี้มีปฏิกิริยาเหมือนกันกับความเครียดที่เกิดในคนปกติที่อาจจะมีความวิตกกังวลร่วมกับอาการจิตใจไม่สดชื่น แต่ปฏิกิริยาทางอารมณ์ของผู้ที่มีอารมณ์แปรปรวนแบบสองขั้วจะอยู่นานกว่าปกติจนในที่สุดก็รุนแรงขึ้น ตัวอย่างเช่น อารมณ์เศร้าหรือครีครวญก็จะมากขึ้นไม่ยอมหายลักษณะอาการเช่นนี้ อาจเป็นครั้งเดียวแต่เป็นเวลานานหลายเดือนหรือหลายปี 3) การมีสติจะทำให้ไม่ปล่อยใจเลือนลอย ไม่ปล่อยให้ความนึกคิดฟุ้งซ่านไปในอารมณ์ต่างๆ แต่จะคอยเฝ้าระวัง เหมือนจับตาอารมณ์ที่ผ่านมาแต่ละอย่าง โดยใช้การตามดูรู้ทัน ทั้งร่างกายและความรู้สึกนึกคิดที่เป็นปัจจุบันขณะ ผู้ที่มีอาการอารมณ์แปรปรวนแบบสองขั้ว ซึ่งเมื่ออยู่ในกระบวนการทำงานของจิตที่มีสติ ทำให้รู้เห็นตามที่มีนเป็นคือการรู้ตามความจริง จนทำให้อยู่ในภาวะต้นตัว สามารถเข้าใจสิ่งต่างๆ ตามที่มีนเป็นและคอยรักษาทำที่ของจิตโดยไม่รู้สึกทั้งในด้านติดใครอยากได้ และด้านขุ่นหมองขัดข้องใจ ให้ปราศจากอาการแปรปรวน ซึ่งเป็นภาวะจิตที่มีความปลอดโปร่ง โล่งเบา ผ่องใส ผ่อนคลาย

คำสำคัญ : อารมณ์แปรปรวนแบบสองขั้ว, สติ

Abstract

This research article focused on 1) to investigate the concept of the mental illness in Buddhism, 2) to explore the essence of bipolar disorder and 3) to apply the mindfulness in the treatment of bipolar disorder.

The results revealed that the mental illness or in the Buddhist term called cetasika rogo, it refers to the mental disorders caused by the Upakkilesa or mental defilements. It causes mental and emotional disorders and severe anxiety causing some people to change their personality, such as having greed and covetousness, ill-will, anger, grudge, detraction, domineering, jealousy, stinginess, deceit etc, These behaviours may be caused by changes in the economy, society and politics. That mental defilement leads each person's life in a hurry, competition, and

superficial happiness that focuses on material things, including money, fame, honour, and power. These desires separate the human mind from virtuous traditions. Most people struggle with their desires, which bring their minds full of suffering, suffering, carelessness, indulgence, craving for chaos, anxiety, fear, boredom, sadness, and discouragement can cause some people to commit suicide because they cannot solve the problem. The mind is therefore in a distressed state, also known as “mental illness.”

In the case of bipolar disorder, this is an emotional disorder. This disease has a similar reaction with stress caused in ordinary people who may produce anxiety together with psychological symptoms. But the emotional reactions of people with bipolar disorder will last longer than normal until they eventually get worse. For example, the more sad or cheerful the mood will not heal. It may be once but for months or years.

Regarding the practice of mindfulness as a treatment for people with bipolar disorder focuses on the thought process and mindful all emotions that are effecting without the carelessness. In addition, one should have a clear comprehension, or it is called wisdom. The can solve the problem of bipolar disorder. That is to say, a person can know as much as he thinks about what they have come up with and then able to predict the results. It is to look at the broad picture, look at the front and look at the back, as much as the impact. Clear comprehension represents the shielding of bipolar disorder and is regarded as a precaution of wholesomeness. On the overall, the use of mindfulness to handle people with bipolar disorder is a practice of the four foundations of mindfulness viz. Mindfulness as regards the body, feelings, mental conditions and ideas.

Keywords: Bipolar Disorder, Mindfulness

บทนำ

โดยทั่วไปจิตมีความผูกมัดเป็นธรรมชาติแต่ก็ได้เปลี่ยนแปลงเป็นความเศร้าหมอง ไม่ว่าจะเป็นความขุ่นมัว ความเศร้า ทั้งการที่จิตมักดิ้นรน เป็นไปเร็วและขมไว้ได้ยากจึงทำให้มนุษย์ถูกกิเลสครอบงำ ทำให้ขาดสติขาดปัญญา และตามสภาพจิตของตัวเองไม่ทันทำให้ผู้ที่มีปัญหาทางจิตโดยไม่รู้ตัว อาจทำให้คนเราเกิดความทุกข์มากขึ้น บางคนก็คิดฆ่าตัวตายเนื่องจากคิดว่าไม่สามารถแก้ปัญหาได้ จึงเรียกจิตใจที่อยู่ในสภาพเป็นทุกข์นี้ว่า “โรคทางจิต”

อารมณ์เศร้าอันเนื่องมาจากข่าวร้ายนั้นเป็นเรื่องธรรมดา และคงเป็นเรื่องแปลกมากหากใครไม่มีความรู้สึกอะไรเลย ซึ่งอาการโกรธก็เช่นกันมันดูเป็นเรื่องง่ายที่จะโกรธคนอื่น โกรธโรคภัยไข้เจ็บ หรือแม้แต่การโกรธตัวเอง โดยสังคมแห่งเทคโนโลยีและโลกในยุคปัจจุบันที่ทุกอย่างดูรวดเร็วทันใจไปเสียทั้งหมดไม่ว่าจะเป็น การเข้าถึงความรู้ การติดต่อสื่อสารทางสังคม มีการแข่งขันกันทางด้านเศรษฐกิจ การเงิน การเรียน การงาน มีการใช้ชีวิตอย่างดิ้นรนเพื่อความสุข และความสะดวกสบาย ด้วยวิถีชีวิตที่เร่งรีบในสังคมที่มีความสังคมเห็นแก่ตัวด้วยความที่มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีผัสสะ ได้เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น สามารถรู้รส ความรู้สึกถึงความร้อนความหนาว ทั้งยังมีความรู้สึกนึกคิดความดีชั่ว และมีอารมณ์ทั้งสุข ทุกข์ เศร้า เหงา เบื่อ หดหู่ เบิกบาน และอีกหลากหลายความรู้สึกที่มนุษย์สามารถมีได้

วิถีของมนุษย์ต้องเจอกับเหตุการณ์การมากมายระหว่างทางเพื่อไปให้ถึงเป้าหมายของชีวิต และเมื่อวันหนึ่งการเดินทางของชีวิตต้องมาพบกับปัญหาบางอย่างที่ก่อให้เกิดอารมณ์เศร้า มีอารมณ์ในด้านลบ ไม่ว่าจะเป็นสาเหตุมาจากการสูญเสียที่ยิ่งใหญ่ การพลัดพราก การผิดหวัง หรือการถูกปฏิเสธที่ดูเป็นเรื่องเล็กน้อยก็ตามสามารถเกิดขึ้นได้กับบุคคลทุกเพศทุกวัย ที่ในแต่ละคนก็มีระบบการจัดการปัญหาที่มีประสิทธิภาพแตกต่างกัน โดยปัจจัยต่างๆ ตั้งแต่ การเลี้ยงดู การศึกษา สังคม สิ่งแวดล้อม ความสมดุลของสารในสมอง พันธุกรรม หรือแม้แต่เหตุการณ์ในอดีตที่ผ่านมา เมื่อเวลาผ่านไปก็จะมีสิ่งดีๆ เข้ามาแทนที่แล้ว อาการเศร้าเหล่านี้ก็จะหายไป แต่โรคซึมเศร้า มันเป็นความรู้สึกเศร้าที่ไม่สามารถมีเรื่องดีๆ เข้ามาแทนที่ได้ จะรู้สึกถึงความไม่มีความสุขเลยมีแต่ความรู้สึกหดหู่ไร้ค่าคิดวนไปมาถึงความผิดพลาดของตัวเองในอดีตที่ผ่านมา เกือบทุกอย่างที่คนรอบข้างพูดหรือกระทำทั้งที่มีความหวังดีก็ตามก็สามารถทำให้ผู้ที่เป็โรคซึมเศร้าสามารถคิดในแง่ร้ายและรู้สึกแย่ลงได้ นอกจากการคิดวนไปมาทำให้เกิดความเจ็บปวดทางใจแล้ว ก็ยังส่งผลต่อการเจ็บป่วยทางร่างกายด้วย ทั้งปวดหัวจากการคิดมาก ปวดท้องจากการเบื่ออาหาร และปัจจัยสำคัญ นั่นคืออาการของโรคซึมเศร้าทำให้มองเห็นโลกบิดเบือนจากความเป็นจริง มีความคิดว่าตัวเองไร้ค่า ไร้เป้าหมาย

ในชีวิตมองอนาคตของตัวเองไม่ออก รู้สึกว่าอยู่เพียงลำพัง มีความรู้สึกผิดตลอดเวลาและสิ่งที่ทำผิดพลาดไปหมด ไม่สามารถแยกความจริงออกจากความคิดลบๆ ที่คิดไปเองได้ เมื่อเชื่อว่าทุกคนไม่ต้องการรู้สึกสังคมนั่งเหงาจึงเก็บตัวไม่ยอมออกมาเจอผู้คนสังคมเพราะคิดว่าตัวเองคือตัวการสร้างความเดือดร้อนจึงไม่ยอมขอความช่วยเหลือจากใครกลัวทำให้คนอื่นรำคาญ และสุดท้ายมีความคิดอยากฆ่าตัวตาย และเลือกที่จะฆ่าตัวตายเป็นทางออกให้กับชีวิตของตัวเองที่คิดว่าไร้ค่า และอาจตามมาด้วยด้วยโรคอารมณ์สองขั้ว (สมาคมนจิตแพทย์แห่งประเทศไทย, 2549 : 5) โดยมีอาการเมเนีย (mania) สลับร่วมอยู่ด้วยโดยมีลักษณะตรงข้ามกัน ซึ่งโรคทำให้ทุกอย่างผิดเพี้ยนไปหมด ทั้งระบบความคิด การกิน การนอนหลับ เมื่อปล่อยให้มีอาการรุนแรงก็จะไม่สามารถดำเนินชีวิตตามปกติได้ ในปัจจุบันมีผู้ป่วยเพิ่มจำนวนมากขึ้น แต่กลับมีจำนวนคนส่วนน้อยที่รู้ตัว และยอมรับที่จะเข้ารับการรักษา

อาการที่เริ่มขึ้นแบบค่อยเป็นค่อยไป หรือความเจ็บป่วยไม่ชัดเจน เป็นสิ่งที่คนส่วนใหญ่ก็เป็นได้ในบางครั้ง เพราะคงไม่มีใครไม่เคยรู้สึกสับสน หงุดหงิด หรือกระวนกระวายเป็นครั้งคราว โดยตอนแรกๆ แทบจะทุกคนมีแนวโน้มที่จะมองว่าเป็นเรื่องเล็กน้อยที่หวังว่าจะดีขึ้นเอง อีกทั้งยังมีอคติต่อจิตเวชศาสตร์ที่กำลังถูกตราหน้าว่า “บ้า” หรือเสียสติ จึงเป็นปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการรักษาที่ถูกต้อง จนเข้าขั้นที่สาหัสมากไป ในบางกรณีเมื่อถึงขั้นนั้นปัญหาก็บายปลายจนเกินที่จะควบคุมได้ กระทั่งคนอื่นต้องก้าวเข้ามาบังคับให้ได้รับการรักษา ดังนั้นอารมณ์ที่มีลักษณะเป็นปกติกับอารมณ์ที่เป็นความผิดปกติสามารถแยกออกจากกันได้ ซึ่งอารมณ์ที่ผิดปกติจะมีการแสดงออกทางอารมณ์ที่รุนแรงหรือมากกว่าปกติ และเป็นอยู่นานโดยไม่สามารถควบคุมให้ปกติได้จนส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน ความสัมพันธ์ หน้าที่การทำงาน การดูแลตัวเอง เช่น อารมณ์ดีก็จะดีแบบสุดที่ได้ทั้งวันทั้งคืน คนพูดคนเดียวก็ทำให้อารมณ์ดีได้ หรือคนสะกิดนิดเดียวอย่างคนเดินผ่านแล้วไม่ทักก็สามารถเศร้าได้เป็นวันหรือเป็นติดกันนานเป็นสัปดาห์ ซึ่งโดยในคนปกติแล้วอาจจะไม่มีความรู้สึกอะไรเลยหรือแค่แสดงอารมณ์เพียงเล็กน้อยสำหรับเหตุการณ์การดังกล่าว โดยการค้นพบผู้ป่วยในระยะแรกจะเกิดการดูแลด้วยความเข้าใจ เห็นอกเห็นใจ และรู้ถึงสาเหตุของการเกิดโรคจะสามารถให้ความช่วยเหลือ ซึ่งเป็นการป้องกันปัญหาการเกิดโรคซ้ำ การค้นพบผู้ป่วยในระยะแรกการรักษาแต่เนิ่นๆ จะได้ผลดีกว่าปล่อยให้เรื้อรังอยู่นานจนเป็นปัจจัยเสริมในการเกิดโรคทางกายที่ร้ายแรง ที่อาจจะทำให้เสียชีวิตก่อนวัยอันควร ส่วนครอบครัวหรือผู้ใกล้ชิดก็ต้องเผชิญกับความลำบากใจในการอยู่ร่วมกัน

อาการอารมณ์แปรปรวนแบบสองขั้วเป็นความผิดปกติทางอารมณ์ (Mood Disorders) หมายถึง ความผิดปกติทางจิตเวช ที่มีอารมณ์ผิดปกติร่วมกับการรบกวน (Disturbance) ของอาการทาง Vegetative และอาการทางจิตใจและการเคลื่อนไหว (Psychomotor) เป็นอาการสำคัญ อารมณ์ที่ผิดปกติมีอยู่ 2 ชนิดคือ อารมณ์ซึมเศร้า (Depression) และ mania อารมณ์ที่ผิดปกตินี้หมายถึง ความผิดปกติจนไม่สามารถควบคุมได้ ทำให้เกิดความรู้สึกทรมานส่งผลกระทบต่อแง่มุมต่างๆ คือ Cognition คำพูด กิจกรรมทางด้านจิตใจ การเคลื่อนไหว และกิจกรรมทางสรีรวิทยาที่ต้องดำเนินไปอย่างอัตโนมัติทุกวัน (Vegetative Functions) ได้แก่ การนอน การรับประทานอาหาร การดูแลสุขภาพอนามัย ความสัมพันธ์กับคนอื่น อาการที่เป็นจะไม่ใช่ส่วนหรือไม่สอดคล้องกับความรุนแรงของความเครียดกับเหตุการณ์ในขณะนั้น บางครั้งแม้ไม่มีความเครียดเกิดขึ้นแต่อารมณ์ผิดปกติอาจเกิดขึ้น อาการผิดปกติที่อาจอยู่นานหลายสัปดาห์หลายเดือนหรือหลายปีจะรบกวนทำให้ตัดสินใจผิดพลาดได้ โดยความผิดปกติทางอารมณ์อาจจะมีลักษณะ Endogenous คือเป็นเองโดยไม่ต้องมีตัวกระตุ้น และ Endoreactive คือเมื่อเป็นแล้วก็จะเป็นอย่างนั้นโดยอัตโนมัติหรือเป็น Episode ซึ่งจะสม่ำเสมอหรือไม่ก็ได้ ซึ่งอาการแต่ละเหตุการณ์เป็นวงกลมหรือมีอาการแปรปรวนอยู่เรื่อยๆ อย่างที่พบใน Bipolar Disorder ก็ได้ (สมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย, 2549: 5)

เรื่องสุขภาพทางจิตถือเป็นเรื่องของพุทธศาสนาและเป็นเรื่องที่พระพุทธองค์ทรงสอนไว้อย่างลึกซึ้งโดยสุขภาพจิตที่ไม่ดีมีความเกี่ยวข้องกับความสุข และในทางพระพุทธศาสนาถือได้ว่าโรคอารมณ์แปรปรวนแบบสองขั้วเป็นโรคทางจิต ซึ่งหมายถึงความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นจากความผิดปกติทางอารมณ์หรือจิตใจ เกิดมีความเครียดและความวิตกกังวลที่รุนแรง

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยสนับสนุนหลักการลดอันตรายว่าไม่ใช่สิ่งที่ดีที่สุดที่สามารถกำจัดทุกอย่างที่ได้รับการพิจารณาว่าเป็น “อาการ” ความบ้ำคั่งไม่ควรได้รับการหมกมุ่นหรือทำให้เป็นเรื่องโรแมนติก แต่ให้พิจารณาว่า หลายคนได้ยินเสียง และเรียนรู้ที่จะมีชีวิตอยู่กับความรู้สึกอยากฆ่าตัวตายที่เกิดขึ้นเป็นปกติมากกว่าที่เราตระหนัก และอาจเป็นส่วนหนึ่งของความจำเป็นในการเปลี่ยนแปลง และความซึมเศร้าอาจเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างสรรค์ บางครั้งความหวาดระแวงส่งข้อความเกี่ยวกับการทารุณ หรือสะท้อนให้เห็นถึงความอ่อนไหวต่อการสื่อสารที่ไม่ใช่คำพูด การทำร้ายตนเองมักจะเป็นวิธีการที่มีประโยชน์ในการรับมือกับบาดแผลสาหัสทางจิตที่ท่วมทับ การรู้สึกละเลยถึงสัญญาณและพูดคุยกับคุณเป็นความเชื่อของศาสนาของโลกหลายศาสนา และสภาวะบ้ำคั่งอาจมอบการหลบหนี

ไปจากสภาพการณ์ที่เป็นไปไม่ได้ และมีความจริงทางจิตวิญญาณอันลึกซึ้งอยู่ในนั้น แม้แต่การตกหลุมรักก็มักรู้สึกเหมือนการเป็นบ้า ประสบการณ์เหล่านี้ฝังปक्तिและอธิบายได้ยาก สามารถรวมให้เป็นส่วนหนึ่งของความหลากหลายทางจิตใจของมนุษยชาติ ประสบการณ์เหล่านี้อาจจะมีค่าต่อการสืบค้นเพื่อค้นพบความหมายและวัตถุประสงค์ พวกมันสามารถเป็นเหมือนความท้าทายอื่นๆ ของมนุษย์ในชีวิต โดยนำเสนอโอกาสในการเติบโตและเปลี่ยนผ่านจากสิ่งที่เราหลายๆ วัฒนธรรมทั่วโลกมีอัตราการฟื้นฟูได้ดีกว่าเมื่อพวก การต้อนรับผู้คนที่มีความทุกข์ทรมาน โดยทุกสังคมควรมองหาโอกาสสำหรับใครก็ตามที่กำลังพบผ่านความบ้ำคั่ง เพื่อที่จะให้คำจำกัดความใหม่สำหรับคำว่าปक्ति ชุมชนจำเป็นต้องพูดคุยอย่างเปิดเผยมากขึ้นเกี่ยวกับความทุกข์ทรมานทางอารมณ์ และข้อจำกัดของการรักษาต่างๆ ทางจิตเวช “การเปิดเผย” ออกมาจากความแตกต่างทางจิตสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ (วิล ฮอล, 2555: 44) อีกทั้งทางพระพุทธศาสนาถือว่าจิตเป็นธรรมชาติชนิดหนึ่งเป็นนามธรรมที่ไม่มีรูปร่าง อยู่ในร่างกายของสัตว์ทั้งหลาย มักดีันรน กวดแก่วงยากที่จะห้ามเมื่อตกไปในอารมณ์ที่ตนปรารถนา ก็มีการเกิดเร็วดับเร็วเที่ยวไปไกลดวงเดียว แต่ก็ป็นธรรมชาติที่สามารถฝึกได้ ซึ่งวิธีการฝึกก็จะแตกต่างกันไปตามความเหมาะสมของสภาวะจิตที่ฝังปक्तिนั้นๆ

ดังนั้น ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาแนวทางการใช้สติในการบำบัดผู้ที่มีอาการอารมณ์แปรปรวนแบบสองชั่วผ่านมุมมองทางพระพุทธศาสนาโดยหวังให้เป็นงานวิจัยที่ได้ให้ความรู้ความเข้าใจ ให้กับผู้ที่อยู่ในภาวะที่ไม่ปกติ ผู้ที่ดูแลผู้ป่วย และทุกคนที่สนใจในเรื่องของอาการอารมณ์แปรปรวนแบบสองชั่ว รวมถึงวิธีป้องกันและบำบัดรักษา และนำไปสู่ความช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ที่อยู่ในอาการอารมณ์แปรปรวนแบบสองชั่วให้หลุดพ้นจากความทุกข์และรอดพ้นจากการฆ่าตัวตาย ไม่ว่าจะแสดงอาการในชั่วสภาวะใด ล้วนจำเป็นต้องได้รับการใส่ใจและความเข้าใจจากคนรอบข้าง ยิ่งอยู่ในสถานะที่ศรัทธาและยึดมั่นในพระพุทธศาสนาด้วยแล้ว การอธิบายโดยหลักทางพระพุทธศาสนาที่สามารถช่วยให้มีแนวทางคำปรึกษาที่มุ่งเน้นที่การปรับเปลี่ยนความคิด พฤติกรรมและการแก้ไขปัญหาที่มีอยู่รวมถึงการพัฒนาความสัมพันธ์กับผู้อื่นเพื่อช่วยให้ผู้ป่วยสามารถจัดการกับปัญหาในชีวิตรวมถึงวิธีป้องกันและบำบัดรักษา และเห็นด้วยกับวิล ฮอล ที่กล่าวว่า ยาจิตเวชมีความเสี่ยงอันยิ่งยวดสำหรับใครก็ตามที่ใช้ ซึ่งไม่ได้สามารถเปลี่ยนแปลงสาเหตุรากฐานของความโศกเศร้าทางอารมณ์ที่ดีที่สุด แต่พวกมันควรได้รับความเข้าใจว่าเป็นเครื่องมือหรือกลไกสำหรับการรับมือที่ในบางครั้งใช้เพื่อให้บรรเทาอาการลง และปูทางไปสู่การเปลี่ยนแปลง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องโรคทางจิตในพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาแนวคิดอาการอารมณ์แปรปรวนแบบสองชั่ว
3. เพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้สติในการบำบัดผู้ที่มีอาการอารมณ์แปรปรวนแบบสองชั่ว

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่องแนวทางการใช้สติในการบำบัดผู้ที่มีอาการอารมณ์แปรปรวนแบบสองชั่วเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้เอกสารเป็นหลักดังนี้

1) ขอบเขตด้านเนื้อหา

เป็นการศึกษาอาการอารมณ์แปรปรวนแบบสองชั่วในพระพุทธศาสนา ศึกษาการบำบัดอาการอารมณ์แปรปรวนแบบสองชั่วโดยอาศัยข้อมูลจากหนังสือของจิตแพทย์ และผู้เคยมีอาการอารมณ์แปรปรวนแบบสองชั่ว

2) ขอบเขตด้านเอกสาร

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยมีวิธีการศึกษาจากข้อมูล ดังนี้

(1) ชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินี พุทธศักราช 2539

(2) ชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ วรรณคดี ฎีกา อนุฎีกา หนังสือ ตำรา บทความทางวิชาการ นิตยสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอาการอารมณ์แปรปรวนแบบสองชั่ว มาเป็นแนวทางการใช้สติในการบำบัดผู้ที่มีอาการอารมณ์แปรปรวนแบบสองชั่ว และข้อมูลจากหนังสือของจิตแพทย์ และผู้เคยมีอาการอารมณ์แปรปรวนแบบสองชั่ว

3) การวิเคราะห์ข้อมูล

(1) การวิเคราะห์ข้อมูล (Content Analysis) ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการศึกษาข้างต้น เป็นการศึกษาจากภาคเอกสาร ได้แก่ วรรณคดี ฎีกา อนุฎีกา หนังสือ ตำรา บทความทางวิชาการ นิตยสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอาการอารมณ์แปรปรวนแบบสองชั่ว มาทำการประมวลผล เรียบเรียง วิเคราะห์ และสรุปผล เพื่อเขียนงานวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการทราบและเสนอแนะแนวทางการวิจัยต่อไป

ผลการวิจัย

1) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องโรคทางจิตในพระพุทธศาสนา

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้ให้ความหมายของคำว่า “โรค” คือ สิ่งที่เสียดแทงชีวิตใช้แทนคำว่า “ทุกข์” ทั้งโรคและทุกข์เป็นสิ่งที่บีบคั้น ขัดข้อง เป็นปัญหาต้องแก้ไข ต้องกำจัดออกไปชีวิตจะได้มีความสุขสบาย โดยโรคโรคทางใจ (เจตสิก โรค) หมายถึง การที่จิตใจของคนเราถูกรบกวนงำด้วยกิเลส ความเศร้าหมองส่วนลึก ที่เรียกว่าอนุสัยหรืออาสวะ อันเป็นกิเลสอย่างละเอียด ที่อยู่ในจิตไร้สำนึกที่อยู่ภายในภวังคจิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งราคานุสัย ปฏิฆานุสัย อวิชขานุสัย และมีคำหลายคำที่กล่าวถึงโรคทางใจ คือ โรคเป็นกิเลส หรือโรคทางใจที่มีทั้งความโลภ ความโกรธ ความหลง ความอิจฉาริษยา ความหึงหวง ความวิตกกังวล ความอาลัยอาวรณ์ ความคับแค้นใจ พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงโรคทางจิตตามทัศนะทางการแพทย์ว่า ปัจจุบันโลกมีความเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ชีวิตของแต่ละคนมีลักษณะเร่งรีบมีการแข่งขัน มีการหาความสุขแบบฉาบฉวยที่เน้นด้านวัตถุทั้งเงินทอง ชื่อเสียง เกียรติยศ อำนาจ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ทำให้จิตใจห่างเหินจากขนบธรรมเนียมประเพณี คุณงามความดี คนส่วนมากดิ้นรนเพื่อต้องการสิ่งเหล่านี้ จิตใจจึงมีความทุกข์ ความเดือดร้อน เต็มไปด้วยความประมาท หลงระเริง อยากได้ อยากมี อยากเป็น มีความวุ่นวาย กังวล ไม่สงบ หวาดกลัว เบื่อหน่าย เศร้าใจ ท้อแท้ ซึ่งบางคนอาจฆ่าตัวตายเพราะไม่สามารถแก้ปัญหาได้ จิตใจจึงอยู่ในสภาพที่เป็นทุกข์ที่เรียกว่า “โรคทางจิต”

2) เพื่อศึกษาแนวคิดอาการอารมณ์แปรปรวนแบบสองขั้ว

อาการอารมณ์แปรปรวนแบบสองขั้วเป็นความผิดปกติทางอารมณ์ มีปฏิกิริยาเหมือนกันกับความเครียดที่เกิดในคนปกติที่อาจจะมีความวิตกกังวลร่วมกับอาการจิตใจไม่สดชื่น แต่ปฏิกิริยาทางอารมณ์ของผู้ที่มีอารมณ์แปรปรวนแบบสองขั้วจะอยู่นานกว่าปกติจนในที่สุดก็รุนแรงขึ้น อย่างอารมณ์เศร้าหรือคร่ำครึ้นก็จะมากขึ้นไม่ยอมหาย มีลักษณะอาจเป็นครั้งเดียวแต่เป็นเวลานานหลายเดือนหรือหลายปี บางคนเคยเป็นแล้วกลับมาเป็นซ้ำอีก ซึ่งอาจมีอาการกำเริบอย่างรวดเร็ว หรือกว่าจะเป็นอีกครั้งก็มีช่วงที่สบายดีเป็นเวลานานก็มีในบางราย โดยอารมณ์ที่ผิดปกตินี้หมายถึง ความผิดปกติของอารมณ์อยู่สองชนิดหลักที่ควบคุมไม่ได้ คืออารมณ์ซึมเศร้า และแมเนีย ทำให้รู้สึกทุกข์ทรมาน ส่งผลกระทบต่อการรับรู้ และการเคลื่อนไหวทางสรีรวิทยาที่ต้องดำเนินไปอย่างอัตโนมัติ ได้แก่ การนอน การรับประทานอาหาร การดูแลสุขภาพอนามัย ความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นรวมทั้งหน้าที่การงาน ซึ่งอาการที่เป็นจะไม่สอดคล้องกับความรู้สึกของความรู้สึก หรือเหตุการณ์ในขณะนั้นบางครั้งอารมณ์ผิดปกติเกิดขึ้นเอง แม้ไม่มีความเครียดเกิดหรือตัวกระตุ้น (สมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย, 2549: 5)

สัญญาณของอาการแฉะหรือไฮโปแฉะ คือ การมีพลังงานมากขึ้น รู้สึกอยากทำโครงการมากมาย หงุดหงิด ใจร้อน และรู้สึกมีแรงบันดาลใจมากผิดปกติ ส่วนสัญญาณของอาการซึมเศร้า คือ รู้สึกวิตกกังวล นอนมากขึ้น หรือรู้สึกว่าลุกจากเตียงได้ยากขึ้นในตอนเช้า (สมรัก ชูวานิชวงศ์, 2557 : 13) ที่มีมาจากสามสาเหตุ คือหนึ่งพันธุกรรมในกรณีคู่แฝดที่เกิดจากไข่ใบก้นถ้าคนหนึ่งมีอาการ อีกคนจะมีโอกาสเป็นด้วยร้อยละ 65 ในขณะที่คู่แฝดจากไข่คนละใบมีโอกาสเป็นด้วยเพียงร้อยละ 14 หรือญาติสนิทของผู้ที่มีอาการด้วยในอัตราที่สูงกว่าในประชากรทั่วไป สองความผิดปกติของชีวเคมีของสมอง และสาเหตุทางด้านจิตใจ อย่างความเครียดก็เป็นอีกหนึ่งสาเหตุซึ่งทำให้เกิดอาการได้ (สมภพ เรื่องตระกูล, 2542: 184)

อาการอารมณ์แปรปรวนแบบสองขั้ว เป็นการเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์แบบสุดขั้ว ผู้ที่มีความผิดปกตินี้ บางครั้งจะมีอารมณ์พุ่งสูง บางครั้งอารมณ์จะตกคืออาการเศร้าอย่างมาก โดยบ่อยจะมีช่วงเวลาที่อารมณ์เป็นปกติคั่นกลาง ซึ่งอารมณ์แบบสุดขั้วแต่ละฟากจะคงอยู่นานเพียงใด และอารมณ์ที่เกิดขึ้นจะรุนแรงเพียงไรนั้นจะแตกต่างกันมากขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคล บางคนมีเพียงอารมณ์พุ่งสูงเป็นส่วนใหญ่ บางคนมีอารมณ์ตกมากกว่า ในขณะที่บางคนมีอารมณ์ทั้งสองขั้วสลับกันไป นอกจากนี้บางคนรู้สึกมีอารมณ์ทั้งพุ่งสูงและอารมณ์ตกพร้อมๆ กัน อย่างการรู้สึกมีพลังเหลือล้น แต่รู้สึกซึมเศร้าสิ้นหวังอย่างยืดยาวภาวะนี้เรียกว่าอารมณ์ผสม สำหรับบางคนการเปลี่ยนแปลงอารมณ์มีวงจรสั้นที่เป็นการเปลี่ยนแปลงอารมณ์สุดขั้วด้านหนึ่งไปสู่อีกขั้วหนึ่งอย่างรวดเร็ว

3) เพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้สติในการบำบัดผู้ที่มีอาการอารมณ์แปรปรวนแบบสองขั้ว

สติหมายถึงการระลึกหรือการรู้ทันความทรงจำอย่างง่าย แต่สติสัมปชัญญะหมายถึง การรู้สำนึกตัวหรือยังความคิด ความรู้สึกผิดชอบ และคนเราจะฝึกสติสัมปชัญญะให้เกิดมีได้ ก็ต่อเมื่อสามารถยับยั้งกิเลสตัณหาได้บ้าง การมีสติจึงหมายถึงการสามารถควบคุมการเอาใจไปจดจ่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ดี คือการเอาใจไปจดจ่อสิ่งใดก็ได้ที่ต้องการ เมื่อความจดจ่อเริ่มแน่วแน่ ใจก็จะนิ่งด้วย การที่ใจไม่ถูกเขย่าถูกดึงไปจากอะไรก็ตามที่โผล่ขึ้นมาในขอบข่ายของความรู้สึกตัว จะเห็นว่าการมีสติรู้เท่าทันสามารถจับสัญญาณอาการอารมณ์แปรปรวนแบบสองขั้วของตัวเองได้ การรู้เท่าทันอาการเป็นส่วนสำคัญในการควบคุมอาการให้มีสุขภาพจิตที่ดี สามารถกลับไปใช้ชีวิตได้อย่างมั่นคงมีคุณภาพ เช่น ถ้านอนไม่หลับหรือนอนน้อย จะส่งผลให้เริ่มหงุดหงิด ก้าวร้าว ทำให้รู้มีสติว่าเริ่มไม่ค่อยดีแล้ว จะต้องรีบหาเวลาพักผ่อนเพื่อชดเชย (เพียรชนันท์ ลีอุดม, 2557: 15)

สัมมาสติ เป็นองค์มรรคในหมวดสมาธิ หรืออริยจิตตสิกขา ตามพระสูตร ดังนี้

1) พิจารณาเห็นกายในกาย มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและ โทมนัสในโลกเสียได้

2) พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัด อภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้

3) พิจารณาเห็นจิตในจิต มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและ โทมนัสในโลกเสียได้

4) พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัด อภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้

สติในคัมภีร์อภิธรรม คือ การคอยระลึกรู้ถึงอยู่เรื่อยๆ การทวนระลึก ภาวะที่ระลึก ได้ ภาวะที่ทรงจำไว้ ภาวะที่ไม่เลือนหาย ภาวะที่ไม่ลืม สติเป็นอินทรีย์ สติเป็นพละ สัมมาสติ สติสัมโพชฌงค์ ที่เป็นองค์มรรค นับเนื่องในมรรค นี้เรียกว่า สัมมาสติ

สัมมาสติ คือหลักธรรมที่เรียกว่า สติปัฏฐาน คือ กายานุปัสสนา (การพิจารณา กาย, การตามดูรู้ทันกาย), เวทนานุปัสสนา (การพิจารณาเวทนา, การตามดูรู้ทันเวทนา), จิตตานุปัสสนา (พิจารณาจิต, การตามดูรู้ทันจิต), ธัมมานุปัสสนา (การพิจารณาธรรมต่างๆ การตามรู้ทันธรรม) (พระพรหมคุณาภรณ์, 2553: 310)

สติ คือ การไม่ปล่อยใจให้เลื่อนลอย ไม่ปล่อยให้อารมณ์ให้ผ่านเรื่อยเปื่อยไป หรือไม่ปล่อยให้ความนึกคิดฟุ้งซ่านไปในอารมณ์ต่างๆ แต่คอยเฝ้าระวัง เหมือนจับตาดู อารมณ์ที่ผ่านมาแต่ละอย่าง มุ่งหน้าเข้าหาอารมณ์นั้น เมื่อต้องการกำหนดอารมณ์ใด ก็เข้าใจ จับดูติดๆ ไป ไม่ยอมให้หลุดหาย คือนึกถึงหรือระลึกไว้เสมอ ไม่ยอมให้หลงลืม สติจึงเป็น สิ่งที่เฝ้าอายตนะที่เป็นทางรับอารมณ์ นอกจากนี้สติยังเป็นตัวป้องกัน ยับยั้งจิตไม่ให้ฟุ้งซ่าน ไม่ให้ก้าวพลาด ไม่ให้ถลาลงในอารมณ์ที่ไม่พึงประสงค์ ไม่ยอมให้อารมณ์ที่ผุดปกติได้เกิดขึ้นใน จิต และไม่ยอมให้ใช้ความคิดผิดทาง สติเป็นตัวควบคุมตรวจตรากระแสการรับรู้ ความนึกคิด และพฤติกรรมทุกอย่าง ให้อยู่ในแนวทางที่ต้องการ คอยกับจิตไว้กับอารมณ์ที่ต้องการ และจึง เป็นเครื่องมือสำหรับยึดหรือเกาะกุมอารมณ์ใดๆ เพื่อพิจารณาจัดการอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไป

หน้าที่ของสติเป็นประโยชน์อย่างมากในการบำบัดอาการอารมณ์แปรปรวนแบบ สองชั่วโดยมีการปฏิบัติฝึกฝนในเรื่องสติ คือ

1) ควบคุมรักษาสภาพจิตให้อยู่ในภาวะที่ต้องการ โดยตรวจตรากระบวนการรับรู้ และกระแสความคิด เลือกรับสิ่งที่ต้องการ กันออกไปซึ่งสิ่งที่ไม่ต้องการ ตรึงกระแสความคิด

ให้เข้าถึง และทำให้จิตเป็นสมาธิได้ง่าย

2) ทำให้ร่างกายและจิตใจอยู่ในสภาพที่เรียกว่า เป็นตัวของตัวเอง เพราะมีความโปร่งเบา ผ่อนคลาย เป็นสุขโดยสภาพของมันเองพร้อมที่จะเผชิญความเป็นไปต่างๆ และจัดการกับสิ่งทั้งหลายในอารมณ์ที่แปรปรวนอย่างได้ผลดี

3) ในภาวะจิตที่เป็นสมาธิ โดยใช้สติเหนี่ยวนำกระบวนการรับรู้ และกระแสความคิด ทำขอบเขตการรับรู้และความคิดให้ขยายออกไปโดยมิติต่างๆ

4) การยึดหรือยับยเอาอารมณ์ที่เป็นวัตถุแห่งการพิจารณาไว้ต่อหน้า จึงทำให้การพิจารณาสืบค้นด้วยปัญญาดำเนินไปได้ชัดเจนเต็มที่ เท่ากับเป็นฐานในการสร้างเสริมปัญญาให้เจริญบริบูรณ์

5) การชำระพฤติกรรมต่างๆ ทุกอย่างทั้งกายกรรม วาจากรรม มโนกรรม ให้บริสุทธิ์ อิสระ ไม่เกื้อกักแล้วหรือเป็นไปด้วยอำนาจต้นเหตุอุปาทาน และร่วมกับสัมปชัญญะ ทำให้พฤติกรรมเหล่านั้นเป็นไปด้วยปัญญา หรือเหตุผลบริสุทธิ์

การใช้สติหรือวิธีการปฏิบัติเพื่อใช้สติให้บังเกิดผลดีถึงที่สุด โดยการใช้การเจริญสติปัญญา มาเป็นวิธีปฏิบัติบำบัดอาการอารมณ์แปรปรวนแบบสองชั่ว เพื่อข้ามพ้นโศกะและปริเทวะ คือ

1) กายานุปัสสนาเป็นการพิจารณากาย หรือตามดูรู้ทันกาย มีอานาปานสติเป็นการตั้งสติกำหนดลมหายใจเข้าออกไปในที่สังขต มีการกำหนดอิริยาบถเป็นการรู้อาการร่างกายทั้ง ยืน เดิน นั่ง นอน มีสัมปชัญญะเป็นการมีสัมปชัญญะในการกระทำและความเคลื่อนไหวทุกอย่างทั้งการก้าวเดิน การเหลียวมอง การเหยียดมือ การนุ่งผ้าห่มผ้า การกิน การดื่ม การเคี้ยว การอูจจาระ การปัสสาวะ การตื่น การหลับ การพูด การนั่ง มีปฏิกุศลมนสิการเป็นการพิจารณาร่างกายของตนเองตั้งแต่ศีรษะจรดปลายเท้าที่มีส่วนประกอบที่ไม่สะอาดมารวมอยู่ด้วยกัน มีธาตุมนสิการเป็นการพิจารณาร่างกายตนเองด้วยการแยกประเภทเป็นสี่ธาตุเป็นแต่ละอย่าง มีนิวาสวิถิกาเป็นการมองเห็นศพที่อยู่ในแต่ละสภาพ ด้วยระยะเวลาเก้าระยะตั้งแต่ตอนที่ตายใหม่ไปจนถึงกระดูกยุแล้วให้ย้อนมานึกถึงร่างกายของตนเองเองว่าก็ต้องเป็นแบบนั้นเหมือนกัน

2) เวทนานุปัสสนาเป็นการตามดูรู้ทันเวทนา คือเมื่อเกิดความรู้สึกสุข เมื่อเกิดความรู้สึกทุกข์ หรือเมื่อเกิดความรู้สึกเฉยๆ ทั้งที่เป็นชนิดสามีสและนิรามิสก็รู้ชัดตามที่เป็นอยู่ในขณะนั้น

3) จิตตานุปัสสนาเป็นการตามดูรู้ทันจิต เช่น มีราคะ ไม่มีราคะ มีโทสะ ไม่มีโทสะ มีโมหะ ไม่มีโมหะ ฟุ้งซ่าน เป็นสมาธิ หลุดพ้น ยังไม่หลุดพ้น เป็นต้น ก็ให้รู้ชัดตามที่มีมันเป็นอยู่ในขณะนั้น

4) ธัมมานุปัสสนาเป็นการตามรู้ทันธรรม มีนิรวณคือรู้ชัดในขณะนั้นๆ ว่านิรวณ 5 แต่ละอย่างทั้งความหดหู่ว่วงเหว ความฟุ้งซ่านกังวลใจ ความสงสัยแคลงใจ ว่ายังมีอยู่ในใจ ตนหรือไม่ ที่ยังไม่เกิดเกิดขึ้นได้อย่างไร ที่เกิดขึ้นแล้วละเสียได้อย่างไร ที่ละได้แล้วไม่เกิดขึ้นอีกต่อไปได้อย่างไร รู้ชัดตามที่เป็นไปอยู่ในขณะนั้นๆ มีขั้นคือการกำหนดรู้ว่าขั้นห้าแต่ละอย่างคืออะไร เกิดขึ้นได้อย่างไร ดับไปได้อย่างไร มีอายตนะคือรู้ชัดในอายตนะภายในและภายนอกแต่ละอย่าง รู้ชัดในสัญญาที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยอายตนะนั้น รู้ชัดว่าสัญญาที่ยังไม่เกิดเกิดขึ้นได้อย่างไร ที่เกิดขึ้นแล้วละเสียได้อย่างไร ที่ละได้แล้วไม่เกิดขึ้นได้อีกต่อไปอย่างไร มีโพชฌงค์คือรู้ชัดในขณะนั้นว่าองค์แห่งการตรัสรู้ ทั้งสติ ธรรมวิจย วิริยะ ปิติ ปัสสัทธิ สมาธิ อุเบกขา ว่าแต่ละอย่างนี้มีอยู่ในใจตนเองหรือไม่ ที่ยังไม่เกิดเกิดขึ้นได้อย่างไร ที่เกิดขึ้นแล้วเจริญเต็มสมบูรณ์ได้อย่างไร มีอริยสัจเป็นการรู้ชัดอริยสัจสี่แต่ละอย่างตามความเป็นจริงว่าคืออะไรเป็นอย่างไร

อภิปรายผล

วิจัยเรื่องนี้เป็นงานวิจัยเกี่ยวกับการใช้สติในการบำบัดผู้ที่มีอาการอารมณ์แปรปรวนแบบสองขั้ว โดยมีการศึกษาแนวคิดเรื่องโรคทางจิตในพระพุทธศาสนา แนวคิดอาการอารมณ์แปรปรวนแบบสองขั้ว และศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้สติในการบำบัดผู้ที่มีอาการอารมณ์แปรปรวนแบบสองขั้วพบว่า

กระบวนการปฏิบัติการใช้สติเพื่อบำบัดอาการอารมณ์แปรปรวนแบบสองขั้ว คือการตามดูรู้ทันสิ่งสามัญที่มีอยู่กับตนเอง ทั้งร่างกายการเคลื่อนไหว ความรู้สึกนึกคิดที่เป็นปัจจุบันขณะ สติจะเป็นตัวเกาะจับสิ่งที่พิจารณาเอาไว้ ส่วนสัมผัสสัญญาจะเป็นตัวปัญญาที่รู้ชัดต่อสิ่ง หรืออาการที่ถูกพิจารณานั้นโดยตระหนักว่าคืออะไร เป็นอย่างไร มีความมุ่งหมายอย่างไร เป็นการเข้าใจสิ่งนั้นหรือการกระทำนั้นตามความเป็นจริงที่ไม่เอาความรู้สึกชอบใจหรือไม่ชอบใจของตนเองเข้าไปปะปนปรุงแต่ง ตามดูรู้ทันผลที่ปรากฏโดยที่ไม่เกิดปฏิกิริยาใดในใจ ไม่มีการคิดวิจารณ์ว่าดีชั่วถูกผิด ไม่ใส่ความรู้สึกความโน้มเอียงในใจทั้งชอบไม่ชอบ เพียงแต่เห็นเข้าใจตามที่มีมันเป็น โดยเฉพาะการตามดูอาการแปรปรวนของอารมณ์ในใจตนเอง ว่ามันเกิดขึ้นได้อย่างไร มันจะหมดสิ้นไปอย่างไร เป็นการตามดูอารมณ์ที่กำลังเกิดขึ้น กำลังดับไป เป็นการ

รับรู้ตามคุณธรรมแปรปรวนที่เป็นไปตั้งแต่มันปรากฏตัวขึ้นจนมันหมดไปเองตามเหตุปัจจัย

ผลของการใช้สติมาบำบัดอาการอารมณ์แปรปรวนแบบสองชั่ว คือเมื่อสติสามารถจับอยู่กับสิ่งกำหนด สัมผัสสัญญาจะเข้าใจสิ่งนั้นตามที่มันเป็นก็ย่อมควบคุมอารมณ์ที่แปรปรวนไว้ได้ การไม่หวั่นไหวไปตามอารมณ์ต่างๆ ที่เข้ามากระทบเพราะอารมณ์เหล่านั้นถูกใช้เป็นวัตถุในการพิจารณาแบบสภาวะวิสัยไปหมด เมื่อไม่ถูกแปลความหมายตามอำนาจอาสวะที่เป็นสกวิสัย สิ่งเหล่านั้นก็ไม่มีอิทธิพลตามสกวิสัยแก่ผู้ที่มีอาการอารมณ์แปรปรวนแบบสองชั่ว ซึ่งเมื่ออยู่ในกระบวนการทำงานของจิตที่มีสติ ปัญญาจะยอมทำหน้าที่ได้ผลดีที่สุดเพราะจะไม่เคลือบหรือหันเหไปด้วยความรู้สึก ความเอนเอียง และอคติต่างๆ ทำให้รู้เห็นตามที่มันเป็นคือการรู้ตามความจริง จนทำให้อยู่ในภาวะตื่นตัว สามารถเข้าใจสิ่งต่างๆ ตามที่มันเป็นและคอยรักษาทำที่ของจิตโดยไม่รู้สึกรังเกียจในด้านติดใครอยากได้ และด้านขุ่นหมองขัดข้องใจ ให้ปราศจากอาการแปรปรวน ซึ่งเป็นภาวะจิตที่มีความปลอดโปร่ง โล่งเบา ผ่องใส ผ่อนคลาย

ผู้วิจัยพบว่าไม่มีใครสามารถเข้าใจอย่างสมบูรณ์ว่าอาการอารมณ์แปรปรวนแบบสองชั่วมีสาเหตุมาจากอะไร เนื่องจากสาเหตุเกิดจากปัจจัยผสมผสานกัน รวมทั้งพันธุกรรมและปัญหาเกี่ยวกับสารเคมีในสมอง ในบางครั้งเหตุการณ์ในชีวิตที่เคร่งเครียด อาจเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้เกิดภาวะเมเนียร์หรือซึมเศร้า นอกจากความมีสติแล้ว ยังต้องอาศัยปัจจัยอื่นให้พิจารณาอีกที่ต้องครอบคลุมถึงเรื่องของชีวภาพ จิตวิทยา สังคม และจิตใจ

โดยผลการวิจัยที่ได้สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาปองปริตตา ที่ได้ศึกษาเรื่อง “การป้องกันและรักษาโรคตามหลักพระพุทธศาสนา” ว่าสตินั้นเป็นตัวป้องกันเผาระวัง ยับยั้งจิตไม่ให้ฟุ้งซ่าน ไม่ให้ก้าวพลาดใช้ความคิดผิดทาง สติเป็นตัวควบคุมตรวจสอบการรับรู้ ความนึกคิด และพฤติกรรม สติจะคอยกำกับจิตไว้กับอารมณ์ที่ต้องการ

สอดคล้องกับงานเขียนของดราวรรณ ต๊ะปันตา ที่ได้เขียนเรื่อง “ภาวะซึมเศร้า : การบำบัดและการให้การปรึกษาโดยการปรับความคิดและพฤติกรรม” ว่าภาวะซึมเศร้าว่าเป็นอารมณ์หนึ่งที่พบได้บ่อยเมื่อบุคคลเผชิญกับการสูญเสีย หรือสิ่งที่ไม่เป็นไปตามความคาดหวัง มีการแสดงออกให้เห็นโดยการร้องไห้ ซึมเศร้า คิดวนเวียน ขาดสมาธิ และสนใจสิ่งรอบข้างลดลง เมื่ออาการดังกล่าวเป็นอย่างต่อเนื่องเรื้อรัง ก็อาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพร่างกาย เช่น นอนไม่หลับ คิดฟุ้งซ่านตลอดเวลา สมรรถภาพการทำงานถดถอย ความสนใจทางเพศน้อยลง เบื่ออาหาร น้ำหนักลด ท้องผูก ปวดศีรษะ หากปล่อยให้ตกอยู่ในภาวะดังกล่าว อาจทำให้เกิดความคิดในแง่ลบ รวมทั้งมองโลกในแง่ร้ายและคิดฆ่าตัวตาย

สอดคล้องกับงานเขียนของฉันทธร พิทยรัตน์เสถียร ที่ได้เขียนเรื่อง “การบำบัดผู้ป่วยโรคซึมเศร้าโดยเทคนิคการปรับเปลี่ยนความคิดและพฤติกรรม” ว่าความคิดที่บิดเบือนไปจากความจริง ทำให้เกิดผลกระทบต่ออารมณ์ของมนุษย์ โดยในโรคจิตเวชส่วนใหญ่จะพบลักษณะของความคิดที่บิดเบือนไปบางประการ การมีความคิดที่ถูกต้องตามความเป็นจริงหรืออยู่ในโลกของความเป็นจริงได้นั้นอาการที่เกี่ยวกับอารมณ์ของผู้ป่วยก็จะดีขึ้น

สอดคล้องกับงานเขียนของผู้ที่ใช้นามปากกาว่าดาวเดียวดาย ที่ได้เขียนเรื่อง “เรื่องเล่าจากยอดภูเขาน้ำแข็ง” ว่ามีการทดลองให้คนกลุ่มหนึ่งเข้าคอร์สทำสมาธิเป็นเวลา 9 สัปดาห์ เปรียบเทียบกับอีกกลุ่มที่ไม่ได้ทำ พบว่า “การทำสมาธิ (Meditation)” ช่วยปรับการหลั่งสารสื่อประสาทที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ความรู้สึกและความจำ ที่ส่งผลต่อภาวะซึมเศร้า เครียดหรือวิตกกังวล ให้กลับสู่สมดุลและทำงานอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

องค์ความรู้จากงานวิจัย

1) ไม่มีใครสามารถเข้าใจอย่างสมบูรณ์ว่าอาการอารมณ์แปรปรวนแบบสองขั้วมีสาเหตุมาจากอะไร เนื่องจากสาเหตุเกิดจากปัจจัยผสมผสานกัน รวมทั้งพันธุกรรม และปัญหาเกี่ยวกับสารเคมีในสมอง ในบางครั้งเหตุการณ์ในชีวิตที่เคร่งเครียด อาจเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้เกิดภาวะแมนีหรือซึมเศร้า นอกจากความมีสติแล้ว ยังต้องอาศัยปัจจัยอื่นให้พิจารณาอีกที่ต้องครอบคลุมถึงเรื่องของชีวภาพ จิตวิทยา สังคม และจิตใจ

2) ยาเป็นเพียงจุดเริ่มต้นแม้อาการอารมณ์แปรปรวนแบบสองขั้วจะรักษาให้หายขาดเลยไม่ได้ แต่จะต้องผสมผสานกับวิถีชีวิตที่ถูกสุขลักษณะ ทั้งการพึ่งพาตนเองและการสนับสนุนช่วยจากบุคคลสิ่งแวดล้อมรอบข้างร่วมด้วย

3) การทำความเข้าใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์ เป็นปัจจัยกระตุ้นผลของการบำบัดให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

สรุป

อาการอารมณ์แปรปรวนแบบสองขั้ว ถือว่าเป็นสิ่งที่เสียต่อชีวิตใช้แทนคำว่า “ทุกข์” เป็นปัญหาต้องแก้ไข ต้องกำจัดออกไปชีวิตจะได้มีความสุข โดยโรคโรคทางใจ (เจตสิก โรโค) หมายถึง การที่จิตใจของคนเราก่อคร่อไปด้วยกิเลส ความเศร้าหมอง การมีสติจะทำให้ไม่ปล่อยใจให้เลื่อนลอย ไม่ปล่อยให้อารมณ์ให้ผ่านเรื่อยเปื่อยไป หรือไม่ปล่อยให้ความนึกคิดฟุ้งซ่านไปในอารมณ์ต่างๆ แต่คอยเฝ้าระวัง เหมือนจับตา

ดูอารมณ์ที่ผ่านมาแต่ละอย่าง โดยใช้การตามดูรู้ทัน ทั้งร่างกายและความรู้สึกนึกคิดที่เป็นปัจจุบันขณะ สติจะเป็นตัวเกาะจับอารมณ์นั้นมาพิจารณาเอาไว้ ส่วนสัมปชัญญะจะเป็นตัวปัญญาที่รู้ชัดต่ออารมณ์นั้น การตามดูรู้ทันผลที่ปรากฏโดยที่ไม่เกิดปฏิกิริยาใดในใจ ไม่มีการคิดพิจารณาว่าดีชั่วถูกผิด ไม่ใสความรู้สึกความโน้มเอียงในใจทั้งชอบไม่ชอบ เพียงแต่เห็นเข้าใจตามที่มันเป็น โดยเฉพาะการตามดูอาการแปรปรวนของอารมณ์ในใจตนเอง ว่ามันเกิดขึ้นได้อย่างไร มันจะหมดสิ้นไปอย่างไร เป็นการตามดูอารมณ์ที่กำลังเกิดขึ้น กำลังดับไป เป็นการรับรู้ตามดูอารมณ์แปรปรวนที่เป็นไปตั้งแต่มันปรากฏตัวขึ้นจนมันหมดไปเองตามเหตุปัจจัย เมื่อสติสามารถจับอยู่กับสิ่งกำหนด สัมปชัญญะรู้เข้าใจสิ่งนั้นตามที่มันเป็นก็ย่อมควบคุมอารมณ์ที่แปรปรวนไว้ได้ การไม่หวั่นไหวไปตามอารมณ์ต่างๆ ผู้ที่มีอาการอารมณ์แปรปรวนแบบสองชั่ว ซึ่งเมื่ออยู่ในกระบวนการทำงานของจิตที่มีสติ ปัญญา ย่อมทำหน้าที่ได้ผลดีที่สุดเพราะจะไม่เคลือบหรือหันเหไป ด้วยความรู้สึก ความเอนเอียง และอคติต่างๆ ทำให้รู้เห็นตามที่มันเป็นคือการรู้ตามความจริง จนทำให้อยู่ในภาวะตื่นตัว สามารถเข้าใจสิ่งต่างๆ ตามที่มันเป็นและคอยรักษาท่าทีของจิตโดยไม่รู้สึกรู้สทั้งในด้านติดใครอยากได้ และด้านขุ่นหมองขัดข้องใจ ให้ปราศจากอาการแปรปรวน ซึ่งเป็นภาวะจิตที่มีความปลอดโปร่ง โล่งเบา ผ่องใส ผ่อนคลาย

บรรณานุกรม

- ดาวเตียวดา. (2557). **เรื่องเล่าจากยอดภูเขาน้ำแข็ง**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ดาราวรรณ ต๊ะปันตา. (2556). **ภาวะซึมเศร้า : การบำบัดและการให้การปรึกษาโดยการปรับความคิด และพฤติกรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 2. เชียงใหม่ : วนิดาการพิมพ์.
- พระมหาปองปริดา ปริบุญโณ (จำปาศรี). (2545). **การป้องกันและรักษาโรคตามหลักพระพุทธศาสนา**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2552). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มาร์ค เอต แอร์, อีริค ไธส์, กิรท มาคิลส์ และซาบิน ไวเกท. เกศมาศ แฝวสกุล, วิณา หนูน พระเดช. เพียรชนันท์ ลีอุดมวงษ์ แปล. (2557). **คนสองชั่ว คู่มือสำหรับผู้เป็นโรคอารมณ์สองชั่ว**. นนทบุรี : สมาคมสายใยครอบครัว.

- วิล ฮอล. (2555). **คู่มือลดอันตรายจากการหยุดยาจิตเวช**. พิมพ์ครั้งที่ 2. The Icarus Project และ Freedom Center.
- สมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย. (2549). **ตำราไบโพลาร์**. กรุงเทพมหานคร : ปิยอนด์ เอนเทอร์ไพรซ์.
- สมรัก ชูวานิชวงศ์. (2557). **คู่มือสำหรับผู้ดำเนินชีวิตกับโรคอารมณ์สองขั้ว**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สมาคมสายใยครอบครัว.
- สมภพ เรืองตระกูล. (2542). **ตำราจิตเวชศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เรือนแก้ว.

อุดมการณ์ในการเคลื่อนไหวทางการเมืองภายใต้ข้อกำหนดพิเศษ
พ.ศ.2557-พ.ศ. 2562 กรณีศึกษาแกนนำกลุ่มคนอยากเลือกตั้ง
The Ideology for Political Movements under Special
Requirements 2014-2019. Case Study Leaders of People
Wishing to Vote

มุฮัมหมัดมาฮัษเตอร์ซันชีโร่ อิชุมิ

Muhamad Mahathir Sanshirou Izumi

มหาวิทยาลัยรังสิต

Rangsit university

Corresponding Author, E-mail : Sanshiro.izumi@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง เรื่องอุดมการณ์ในการเคลื่อนไหวทางการเมืองภายใต้ข้อกำหนดพิเศษ ปี พ.ศ.2557-พ.ศ. 2562 กรณีศึกษาแกนนำกลุ่มคนอยากเลือกตั้ง มีวัตถุประสงค์ 1) ศึกษาอุดมการณ์ของแกนนำ “กลุ่มคนอยากเลือกตั้ง” 2) ศึกษาปัจจัยที่นำไปสู่อุดมการณ์ ของแกนนำ “กลุ่มคนอยากเลือกตั้ง” โดยการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก แกนนำของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มคนอยากเลือกตั้ง จำนวน 3 คน

ผลการวิจัยพบว่า 1) อุดมการณ์ทางการเมืองแกนนำกลุ่มคนอยากเลือกตั้ง ที่เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง มีอุดมการณ์ทางการเมืองเดียวกัน มีเป้าหมายและวัตถุประสงค์เดียวกัน คือความยุติธรรมและเรื่องประชาธิปไตย ด้านสิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาค ที่ต้องการเลือกตั้งในระบอบประชาธิปไตยทั้ง 3 คน มีทิศทางทางความคิด และความเชื่อแบบเดียวกัน 2) เงื่อนไขที่นำไปสู่อุดมการณ์ พบว่าเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ตรงในมิติด้านการเมืองเหมือนกัน ประกอบกับสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษา เป็นปัจจัยที่ทำให้อุดมการณ์เข้มข้นขึ้น

คำสำคัญ : อุดมการณ์, อุดมการณ์ทางการเมือง, แกนนำกลุ่มคนอยากเลือกตั้ง

Abstract

In this research The ideology for political movements under special requirements 2014-2019. The case study of leaders of people wishing to vote aimed to 1) Study the ideology of leaders “People want to vote 2) Study the factors leading to the ideology of leaders “People want to vote. The qualitative research ,the researchers collected data from interviews (in-depth interview) the leaders of “People want to vote 3 members.

The results of the study revealed that 1) All 3 informants share that the same political ideology, the same goals and objectives which a Justice and democracy regarding rights, liberty and equality 2) Conditions that lead to ideology found that people with direct experience in the political dimension as well as in higher education is a factor that intensifies ideology.

Keywords: Ideology , Political Ideology , The Leaders of People Want to Vote

บทนำ

นับจากการปฏิบัติเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศไทย เมื่อ พ.ศ. 2475 และได้มีประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับแรกขึ้น ถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นสำหรับการเมืองรูปแบบใหม่ที่ประชาชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองรูปแบบการมีส่วนร่วมมีด้วยกันหลายทาง เช่นการเปิดโอกาสทางการเมืองเลือกตั้ง การจัดตั้งพรรคการเมือง การเปิดกว้างให้ภาคประชาชนมีสิทธิการเลือกตั้ง มีระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทนและมีการเคลื่อนไหวการคัดค้านเรียกร้องทางการเมือง เช่น เหตุการณ์ “วันเสียงปืนแตก” เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อ 7 สิงหาคม พ.ศ. 2508 ที่มีกลุ่มประชาชนรวมตัวกันในนามพรรคการเมืองที่ใช้ชื่อว่าพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย จากการที่ไม่เห็นด้วยกับการบริหารงานของรัฐบาลในยุคนั้น การชุมนุมของประชาชนและนักศึกษา ในเหตุการณ์ “ 14 ตุลาคม 2516 ” การชุมนุมเคลื่อนไหวทางการเมืองอีกครั้งในปี พ.ศ. 2519 ภายใต้เหตุการณ์ “ 6 ตุลาคม 2519 ” ในปี พ.ศ. 2535 การเคลื่อนไหวทางการเมืองเหตุการณ์ “พฤษภาทมิฬ” เริ่มขึ้นเมื่อ 22 มีนาคม 2535 ตามมาด้วยในปี พ.ศ. 2548 เกิดการชุมนุมเคลื่อนไหวทางการเมือง

ของกลุ่ม พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย ซึ่งนำไปสู่การรัฐประหาร ในปี 2549 ต่อมาใน พ.ศ. 2553 มีการชุมนุมของประชาชน ของกลุ่มที่ใช้ชื่อว่า **แนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.)** มีเป้าหมายเรียกร้องให้นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ประกาศยุบสภาและจัดการเลือกตั้งใหม่ ในปี พ.ศ. 2554 ภายหลังรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ผลักดันร่าง พรบ.นิรโทษกรรม ทำให้เกิดกระแสวิพากษ์วิจารณ์ขึ้นอย่างแพร่หลาย จนนำไปสู่ความเห็นต่างและทำให้เกิดการเคลื่อนไหวทางการเมืองภายใต้ แกนนำกลุ่ม **คณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงปฏิรูปประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์แบบอานันทมหิดลราชธรรมเป็นประมุข (กปปส.)** จนเป็นสาเหตุนำไปสู่การรัฐประหาร โดยพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา ในปีพ.ศ. 2557 (ฐิติกร สังข์แก้ว สรรวาท ทัตทอง และ อรรถสิทธิ์ พานแก้ว, 2559: 2-3)

ที่น่าสนใจคือภายใต้การรัฐประหารนั้น คณะรักษาความสงบแห่งชาติได้ประกาศกฎหมายความมั่นคง (กฏอัยการศึก) มาเพื่อควบคุมความสงบเรียบร้อย ได้จัดตั้งรัฐบาลของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ที่นำโดย พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา เป็นนายกรัฐมนตรี มีการบังคับใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557 และยกเลิกกฎหมายความมั่นคง (กฏอัยการศึก) ในภายหลัง โดยรัฐธรรมนูญฉบับนี้ มีความพิเศษอย่างหนึ่งที่เป็นที่น่าสนใจต่อผู้วิจัย คือรัฐธรรมนูญฉบับนี้เองได้มีการสร้างข้อกำหนดพิเศษขึ้นมาเพื่อให้ง่ายต่อการบริหาร และจัดการความสงบเรียบร้อย จัดการความขัดแย้ง ซึ่งส่งผลให้ผู้ที่มีฝีมือมีโทษตามกฎหมาย แต่ท่ามกลางข้อกำหนดพิเศษเหล่านี้ ประชาชนหลายกลุ่มที่ยังคงออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองได้ ซึ่งการที่กลุ่มผู้เคลื่อนไหวทางการเมืองหลาย ๆ กลุ่ม นำประเด็นรัฐบาลมาวิจารณ์ แทบจะทุกครั้งจะถูกเจ้าหน้าที่ทหารเข้าควบคุมกิจกรรมและเชิญเข้าไปปรับทัศนคติที่ค่ายทหาร หรือการถูกแจ้งข้อกล่าวหาของเจ้าหน้าที่ตำรวจ ฯลฯ ด้วยเหตุนี้เองผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษา อุดมการณ์และแรงจูงใจต่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองของแกนนำกลุ่มเคลื่อนไหวทางการเมือง ในการชุมนุมที่มีการรวมตัวกันเรียกร้องในประเด็นต่าง ๆ ภายใต้สถานการณ์ที่มีข้อกำหนดพิเศษ ในช่วง ปี พ.ศ. 2557-2562 “กลุ่มคนอยากเลือกตั้ง” เป็นกลุ่มคนที่เคลื่อนไหวทางการเมือง เพื่อแสดงถึงความอยากเลือกตั้งมาสู่ประชาชน โดยทางกลุ่มฯ ระบุว่าจะมีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องจนกว่าจะมีการเลือกตั้ง

ดังนั้น แม้ภายใต้ข้อกำหนดพิเศษ ตั้งแต่ช่วงต้นปี พ.ศ. 2557-2562 นี้ แต่ยังคงเกิดการชุมนุมอย่างต่อเนื่องภายใต้แกนนำกลุ่มคนอยากเลือกตั้ง และถูกควบคุม

ตัวตั้งข้อกล่าวหามาแล้วหลายคดีจึงเป็นกรณีที่น่าสนใจ ที่ผู้วิจัยมุ่งเจาะจงไปที่อุดมการณ์ทางการเมืองในการเคลื่อนไหวทางการเมือง และมีจุดมุ่งหมายอย่างไร ในการแสดงออก การมีส่วนร่วมทางการเมืองเช่นนั้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาอุดมการณ์ของแกนนำ “กลุ่มคนอยากเลือกตั้ง”
- 2) เพื่อศึกษาเงื่อนไขที่นำไปสู่อุดมการณ์ของแกนนำ “กลุ่มคนอยากเลือกตั้ง”

ระเบียบวิธีวิจัย

สำหรับกระบวนการวิธีการวิจัย (methodology) ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกระบวนการวิธีการวิจัย (methodology) โดยการใช้กระบวนการวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) อันประกอบไปด้วย กระบวนการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร และกระบวนการสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) โดยมีการดำเนินกระบวนการวิจัยดังนี้

ขอบเขตด้านเนื้อหา

มุ่งศึกษาเกี่ยวกับ อุดมการณ์และเงื่อนไขที่นำไปสู่อุดมการณ์ทางการเมือง ของแกนนำ “กลุ่มคนอยากเลือกตั้ง” ที่เกิดขึ้น

ขอบเขตด้านประชากร

กลุ่มเป้าหมาย ที่ใช้ศึกษาในครั้งนี้ ได้แก่ แกนนำกลุ่มคนอยากเลือกตั้ง จำนวน 3 คน

ขอบเขตด้านเวลา

ในการวิจัยครั้งนี้ทำการเก็บข้อมูลในช่วง ระหว่าง เดือน เมษายน พ.ศ. 2563 ถึง เดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2563 ทั้งนี้ผู้วิจัยจะได้ดำเนินการกระบวนการในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) ด้วยวิธีการวิจัยเชิงพรรณนา หรือเชิงบรรยาย (Descriptive Research) ซึ่งการวิจัยเชิงบรรยาย เป็นการวิจัยที่มุ่งศึกษาข้อเท็จจริง เกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เพื่อให้ทราบว่ามีสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างไร และหาความสัมพันธ์เชิงเหตุผลของตัวแปรโดยการพรรณนาข้อมูลตามปรากฏการณ์ร่วมด้วย เพื่อแสวงหาหรือให้ได้มาซึ่งข้อค้นพบ จากกระบวนการวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาทำการทบทวน วิเคราะห์ ปรับปรุง แล้วสรุปเป็นรายงานผลการวิจัย

ผลการวิจัย

1) ข้อมูลพื้นฐานกลุ่มคนอยากเลือกตั้ง

กลุ่มคนอยากเลือกตั้งเป็นกลุ่มคนที่เคลื่อนไหวทางการเมืองในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2561-2562 เพื่อแสดงถึงความอยากเลือกตั้งมาสู่ประชาชน โดยทางกลุ่มฯ ระบุว่า จะมีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องจนกว่าจะมีการเลือกตั้ง อีกทั้งแกนนำของกลุ่มได้แสดง จุดยืนของกลุ่มคนอยากเลือกตั้ง ที่เรียกร้องให้ “หยุดยื้อเลือกตั้ง หยุดสืบทอดอำนาจ” จากการที่รัฐบาลประกาศเลื่อนการเลือกตั้งออกไปหลายครั้ง

สำหรับแกนนำกลุ่มคนอยากเลือกตั้งนั้นรวมตัวกันครั้งแรกแบบเฉพาะกิจ ที่ สกายวอล์ค บริเวณลานหน้าหอศิลป์กรุงเทพ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเรียกร้องให้มีการกำหนดวันเลือกตั้งจากรัฐบาลหลังจากที่รัฐบาลมีการประกาศเลื่อนการจัดเลือกตั้งมาแล้วหลายครั้ง ในครั้งนั้นเป็นเพียงแค่กิจกรรมที่กลุ่มคนที่มีความสนใจด้านสิทธิมนุษยชน มารวมตัวกันเพื่อแสดงออกถึงความต้องการเท่านั้น ยังไม่ได้มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มทางการเมือง โดยกิจกรรมเริ่มจัดขึ้นจากกลุ่มฟื้นฟูประชาธิปไตย (DRG) ที่มีผู้ประสานหลักอย่างคุณรังสิมันต์ โรม จัดกิจกรรมร่วมกับกลุ่ม สภาหน้าโดมของ จ่านิว สิริวิชญ์ เสรีวิวัฒน์ ซึ่งทั้งสองกลุ่มเป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ใน คณะรัฐศาสตร์และคณะนิติศาสตร์ และคุณรังสิมันต์ โรม ได้เชิญชวนคุณโบว์ ญัฐฐา มหัทธนา นักเคลื่อนไหวทางสังคมด้านสิทธิมนุษยชน มาร่วมด้วย

2) ด้านอุดมการณ์ทางการเมือง

ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มเป้าหมายที่เป็นแกนนำทั้งสามคนเป็นแกนนำของกลุ่มคนอยากเลือกตั้ง มาตั้งแต่ต้นโดยพบว่า

แกนนำคนที่ 1 น.ส.ญัฐฐา มหัทธนา มีอุดมการณ์ที่ออกมาเคลื่อนไหว คือ เรื่องของความยุติธรรมและเรื่องประชาธิปไตย พื้นฐานของประชาธิปไตย สิทธิ, เสรีภาพ และความเสมอภาค โดยมีความมุ่งหวังที่อยากให้พลเมืองมีสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค ที่พลเมืองในระบบประชาธิปไตยควรมี เช่น เสรีภาพในการพูด สิทธิในการได้รับความเป็นธรรมในการดำเนินคดีอย่างโปร่งใสตามหลักสิทธิมนุษยชน

แกนนำคนที่ 2 นายรังสิมันต์ โรม มีอุดมการณ์ในแบบวิถีประชาธิปไตยแบบ รัฐสภา ซึ่งจุดเริ่มต้นมาจากการไม่เห็นด้วยกับการทำรัฐประหาร และไม่เชื่อว่าประเทศชาติจะดี หากผ่านกระบวนการจัดการแบบทหาร สิ่งแรกที่คณะรัฐประหารทำหลังการเข้ามารัฐประหารคือการทำลายรัฐธรรมนูญ โอกาสที่เราจะแสดงว่า รัฐบาลไม่มีความชอบธรรม

ในการปกครองประเทศ เลย อย่างน้อย ก็จะได้เห็นเป็นตัวเลข ว่ามีคนจำนวนมาก ที่ไม่เอา
รัฐบาล และถ้าเราเอาชนะในเรื่องของประชามติได้ เนื่องจากบรรยากาศในตอนนั้น รัฐบาล
พยายามจะสร้างความชอบธรรมในการเข้าสู่อาจ แต่เป็นการเข้าสู่อำนาจบนวิถีทางที่ไม่ใช่
ประชาธิปไตย โดยรัฐบาลมองว่า การเข้ามาเพื่อจกการกับความขัดแย้งนั้นคือความชอบ
ธรรม ซึ่งต่างจาก เราที่ มองว่าความชอบธรรมนั้น มาจากการยอมรับของประชาชน ถ้า
วันนั้นตัวเลขที่ออกมาว่าประชาชนไม่ยอมรับรัฐบาลมากกว่า เขาจะมีความชอบธรรมจาก
ไหนดังนั้น เนื้อหาของการแก้รัฐธรรมนูญเป็นเพียงแค่ แทคติค หนึ่ง ในการเคลื่อนไหว ที่เรา
จะใช้เพื่อบอกกับสังคมว่า คณะรัฐประหารไม่มีความชอบธรรมที่จะเข้าสู่อำนาจ และเพื่อ
ทำลายคณะรัฐประหารและมันก็กลับไปสู่จุดเริ่มต้น ว่า ไม่ควรมีการรัฐประหารตั้งแต่แรก

แกนนำคนที่ 3 นายสิริวิชญ์ เสรีธิวัฒน์ มีอุดมการณ์แบบเสรีนิยม
ประชาธิปไตย โดยมีจุดเริ่มต้นการไม่เห็นด้วยกับการ ทำรัฐประหาร และไม่เชื่อว่าประเทศ
ชาติจะดีหากผ่านกระบวนการการจัดการแบบทหาร และการทำรัฐประหารจะนำไปสู่การ
แก้ปัญหาหรือหาทางออกให้ประเทศได้ ต่อมาการรัฐประหารก็มีผลให้มีการจำกัดสิทธิ
ควบคุม แก่นนำในรูปแบบต่างๆ จึงคิดว่ากลุ่มคนที่จะสามารถแสดงออกได้ ก็คือกลุ่ม
นักศึกษา จึงเกิดการรวบรวมกลุ่มนักศึกษาจากหลายๆมหาวิทยาลัย กลุ่มเล็กๆขึ้นมาโดย
ใช้ชื่อกลุ่ม ว่า ศูนย์กลางนิสิต นักศึกษาเพื่อประชาธิปไตยแห่งประเทศไทย (ศน.ปท.) โดย
ทิศทางของการจัดกิจกรรมเป็นการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ มากกว่าการเคลื่อนไหวทางการ
เมือง ต่อมาก็ได้มองเห็นประเด็นที่แตกต่างกันออกไป จึงตัดสินใจแยกย้ายกัน ต่างคนต่าง
ทำกิจกรรมของตัวเอง และตั้งกลุ่มการเมืองขึ้นมากลุ่มหนึ่งที่มีจุดร่วมคือการไม่เอา รัฐบาล
คสช. และเป็นกลุ่มที่มีความเห็นไปในทิศทางเดียวกันในประเด็นที่จะต้องมีการเลือกตั้ง
จึงมารวมตัวกัน ภายหลังสื่อจึงนิยาม ชื่อว่าเป็นกลุ่มคนอยากเลือกตั้ง

3) ปัจจัยที่นำไปสู่อุดมการณ์ทางการเมือง

จากผลการศึกษาพบว่า **แกนนำคนที่หนึ่ง** คือการมีประสบการณ์ตรงจากการ
เฝ้ามองการทำกรรัฐประหารเมื่อปี พ.ศ. 2549 ทำให้รู้สึกถึงความไม่เห็นด้วยแต่ก็ยังไม่ได้
มีการเคลื่อนไหวหรือแสดงออกอะไรจนกระทั่งมีการรัฐประหารอีกครั้งใน ปี พ.ศ. 2557 จึง
เป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้มีความสนใจทางการเมือง ประกอบกับเมื่อสมัยที่ยังเรียนอยู่นั้นก็ได้มี
แนวคิดในเรื่องของประชาธิปไตยมาตั้งแต่ช่วงนั้น เมื่อสถานะทางสังคมตัวเองมีความพร้อม
จึงได้เริ่มที่จะแสดงออกทางการเมืองมาเรื่อย ๆ เช่นเดียวกับ

แกนนำคนที่สอง ที่มีจุดเริ่มต้นจากการที่ไม่เชื่อว่า การรัฐประหารจะสามารถนำพาประเทศสู่การพัฒนาในระบอบประชาธิปไตยได้ ซึ่งมีจุดเริ่มต้นมาตั้งแต่ เหตุการณ์รัฐประหารเมื่อปี พ.ศ. 2549 เช่นเดียวกับผู้ให้ข้อมูลคนที่1 จวบจนผู้ให้ข้อมูลคนที่สอง เข้าเรียนในระดับอุดมศึกษาทำให้ มีความรู้สึกว่าจะสามารถที่จะแสดงออกทางความคิดในรูปแบบต่าง ๆ ได้โดยทำหน้าที่เป็นการสะท้อนความต้องการของนักศึกษาสู่สายตารัฐบาลและประชาชนทั่วไป ทั้งนี้ไม่ต่างกับ

แกนนำคนที่สาม มีจุดเริ่มต้นที่เริ่มจับตามองการเมือง ภายหลังการรัฐประหารเมื่อปี พ.ศ. 2549 ในมิติที่เปรียบเทียบกับนโยบายของรัฐบาลที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้งและรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง ซึ่งผู้ให้ข้อมูลได้เป็นผู้รับผลกระทบจากนโยบายของรัฐโดยตรง กระทั่งมาศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย ก็เริ่มที่จะเคลื่อนไหวทางการเมือง โดยเน้นที่จะเป็นการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ในรูปแบบต่าง ๆ

อภิปรายผล

ด้านอุดมการณ์ทางการเมือง จากการวิจัยสามารถอภิปรายได้ว่า ผู้ให้ข้อมูลทั้งสาม เริ่มสนใจการเมืองมาตั้งแต่ ปี 2549 แต่ก็ยังไม่ได้มีส่วนร่วมเนื่องจากไม่มีความพร้อมในหลายด้าน อาทิ มีภารกิจส่วนตัว หรือมีงานประจำ แต่เมื่อครั้งเกิดรัฐประหารครั้งล่าสุด ที่ คสช.ยึดอำนาจ จากรัฐบาลรักษาการของ น.ส.ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร เมื่อวันที่ 22 พ.ค. 2557 โดยตอนนั้นมีความรู้สึกว่าการรัฐประหาร เป็นเรื่องที่ไม่ควรเกิดขึ้นในยุคสมัยนี้ ซึ่งตอนนั้นผู้ให้ข้อมูลทั้งสาม ได้เริ่มเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองด้วย แต่ก็ยังเป็นเพียงแค่หนึ่งในผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมเฉย ๆ โดยส่วนใหญ่เน้นที่จะแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ในการต่อต้านการรัฐประหารเป็นสำคัญ ส่วนสาเหตุของการเริ่มต้นที่เคลื่อนไหวหรือจัดกิจกรรมทางการเมืองนั้น เริ่มมาจากเรื่องของความพร้อมและเรื่องของความรู้สึกที่ไม่เห็นด้วยกับการรัฐประหารในครั้งนั้น

ต่อมาเริ่มพัฒนาบริบทตัวเองในการชุมนุมเคลื่อนไหวในฐานะแกนนำและผู้ประสานงานหลัก โดยเคลื่อนไหวในประเด็นทางการเมืองต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น จนกระทั่ง นำมาสู่การเคลื่อนไหวของ กลุ่มคนอยากเลือกตั้ง ในการรวมตัวกันครั้งแรกเป็นเพียงการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ที่สะท้อนความต้องการของคนในสังคมว่า ต้องการที่จะให้รัฐบาลกำหนดวันเลือกตั้งและไม่เลื่อนเลือกตั้งอีก จนกระทั่งผู้ให้ข้อมูลทั้งสามได้รับผลการดำเนินคดีจากการแสดงออกทางการเมือง ในแง่อุดมการณ์ทางการเมืองที่ออกมาเคลื่อนไหว

เป้าหมายจะเป็นเรื่องของความยุติธรรมและเรื่องประชาธิปไตย สิ่งที่กำลังมาตลอดคือพื้นฐานของประชาธิปไตย เรื่อง สิทธิ, เสรีภาพและความเสมอภาค โดยมีความมุ่งหวังที่อยากให้พลเมืองมีสิทธิพลเมืองตามที่ควรมีในระบอบวิถีประชาธิปไตย เช่น เสรีภาพในการพูดสิทธิในการได้รับความเป็นธรรมในการดำเนินคดีอย่างโปร่งใส ฯลฯ

ส่วนปัจจัยที่ส่งผลต่อวิถีคิดในการเคลื่อนไหวทางการเมืองหรือความเป็นผู้นำในการชุมนุมนั้น อาจเกิดจากอุดมการณ์ที่มีผลมาจากประสบการณ์ตรงในอดีตประกอบกับการการศึกษาในระดับอุดมศึกษาที่ส่งผลต่อวิถีคิดทำให้อุดมการณ์เข้มข้นขึ้น

เงื่อนไขที่ส่งผลต่อการเกิดอุดมการณ์

จากการวิเคราะห์ข้อมูลทำให้ทราบว่า เงื่อนไขที่ทำให้อุดมการณ์นั้นเข้มข้นนั้นมาจากสองปัจจัยคือปัจจัยด้านประสบการณ์ตรงและปัจจัยด้านการกล่อมเกล่าผ่านการศึกษาโดยประสบการณ์ตรงของทั้งสามคนมีจุดร่วมเหมือนกันด้านประสบการณ์ตรงคือไม่เห็นด้วยที่มีการรัฐประหารปี พ.ศ. 2549 และเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากนโยบายของรัฐบาลภายหลังการรัฐประหาร จนนำไปสู่การรัฐประหารในช่วงปี พ.ศ. 2557 ซึ่งผู้ให้ข้อมูลทั้งสามคนได้ให้ความสำคัญกับระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา และในเรื่องของสิทธิมนุษยชนเป็นสำคัญ และมีปัจจัยหนึ่งที่ทำให้อุดมการณ์เข้มข้นคือการกล่อมเกล่าผ่านการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ซึ่งผู้ให้ข้อมูลทั้งสามคนมีมุมมองทางการเมืองที่มีความเข้มข้นจากการเรียนมหาวิทยาลัย

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถอธิบายได้ว่า ด้านอุดมการณ์ทางการเมืองของผู้ให้ข้อมูลทั้งสาม มีการเคลื่อนไหวทางการเมือง โดยผ่านแรงขับเคลื่อนทางอุดมการณ์ ทั้งนี้ ลิขิต ธีรเวคิน (ลิขิต ธีรเวคิน, 2518 : 117) ได้ให้ความหมาย อุดมการณ์ทางการเมือง คือ ลัทธิความเชื่อทางการเมืองที่อธิบายความเป็นมาของระบบสังคมมนุษย์ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และการบรรลุถึงความมุ่งหวังของอนาคต ส่วนในประเด็นการนำอุดมการณ์ทางการเมืองไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์ที่ต้องการนั้น ตามแนวคิดประชาธิปไตย (Democracy) ของสำนักอัยการสูงสุด (สำนักอัยการสูงสุด, 2541: 2-3) ซึ่งมีแนวคิดที่ว่า ประชาธิปไตยเป็นระบบการเมือง การปกครองที่มีการเลือกตั้ง อย่างอิสระ มีแนวโน้มที่จะลดทอนอำนาจของผู้บริหารให้น้อยลง แลขยายขอบเขตแห่งสิทธิ เสรีภาพของประชาชนให้มากขึ้น และในทัศนะของ Robert A Dahl (1971: 3) ที่คนส่วนใหญ่ให้ความสนใจคือประชาธิปไตยทางการเมืองและเสรีภาพของพลเมือง โดยรัฐบาลต้องตอบสนองความต้องการของประชาชนอย่างเท่าเทียมกัน และต้องให้ประชาชนมีเสรีภาพที่จะรวมตัวกันในการแสดงออก

ซึ่งเป็นรูปแบบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วม และมีการเปิดช่องทางให้ประชาชนได้รับรู้ถึงข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ อย่างเปิดเผย โดยมีปัจจัยที่ส่งผลต่ออุดมการณ์คือเรื่องประสบการณ์ตรงที่สอดคล้องกับงานวิจัยของ Xiaojun (2014) อ่างในสมชัย แสนภูมิ (2019:8) ที่ศึกษาและค้นพบว่า นักศึกษาของประเทศจีนได้รับแรงบันดาลใจและประสบการณ์ การเคลื่อนไหวจากการเคลื่อนไหวภายในประเทศและต่างประเทศและปัจจัยด้านการกล่อมเกลாதงสถาบันการศึกษาทำให้อุดมการณ์เข้มข้นขึ้น

ทั้งนี้ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า การที่ผู้ให้ข้อมูลทั้งสามเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองนั้น โดยเป็นแกนนำหรือผู้นำนั้น ผู้ให้ข้อมูลทั้งสาม มีอุดมการณ์ทางการเมืองเดียวกัน มีเป้าหมายและวัตถุประสงค์เดียวกัน คือการเลือกตั้งในระบอบประชาธิปไตย มีทิศทางทางความคิด และความเชื่อแบบเดียวกัน ซึ่งแกนนำทั้งสามคนมีจุดร่วมทางประสบการณ์ตรงที่เหมือนกันและมีอุดมการณ์ที่เข้มข้นในขณะที่ศึกษาในระดับอุดมศึกษา

องค์ความรู้จากงานวิจัย

อุดมการณ์ทางการเมืองแกนนำกลุ่มคนอยากเลือกตั้ง ที่เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง มีอุดมการณ์ทางการเมืองเดียวกัน มีเป้าหมายและวัตถุประสงค์เดียวกัน คือความยุติธรรมและเรื่องประชาธิปไตย ด้านสิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาค ที่ต้องการเลือกตั้งในระบอบประชาธิปไตย มีทิศทางทางความคิด และความเชื่อแบบเดียวกัน สำหรับเงื่อนไขที่นำไปสู่อุดมการณ์ กลุ่มแกนนำเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ตรงในมิติด้านการเมืองเหมือนกัน ประกอบกับสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษา เป็นปัจจัยที่ทำให้อุดมการณ์เข้มข้นขึ้น

ข้อเสนอแนะ

ประชาธิปไตย ในทางการเมืองและเสรีภาพของพลเมือง โดยรัฐบาลต้องตอบสนองความต้องการของประชาชนอย่างเท่าเทียมกัน และต้องให้ประชาชนมีเสรีภาพที่จะรวมตัวกันในการแสดงออก ซึ่งเป็นรูปแบบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นตัวบ่งชี้หนึ่ง ที่สามารถวัดได้ว่าการเมืองของประเทศนั้น มีการพัฒนาหรือไม่ การมีส่วนร่วมทางการเมืองถือเป็นกระบวนการใหม่ในระบบการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตย

หากมีการทำความเข้าใจและยอมรับในผลของการวิจัย และเชื่อว่าสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง ควรที่จะมีการทำวิจัยในรูปแบบการประเมินผลจากกลุ่มการเมืองอื่น ทั้งนี้ เพื่อผลการศึกษามีความลุ่มลึกยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- รัฐติกร สังข์แก้ว สรวุธ ทับทอง และ อรรถสิทธิ์ พานแก้ว. (2557). **จุด (ไม่) จบ : ช่วงฉากการเมืองไทย “48 - 59”**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.
- ลิขิต ธีรเวคิน. (2518). **การพัฒนาการเมืองไทย**. กรุงเทพมหานคร: แพร่วิทยา.
- สำนักงานอัยการสูงสุด. (2541). **คู่มือประชาธิปไตยสำหรับประชาชน**. กรุงเทพมหานคร : ชวนพิมพ์.
- Robert A Dahl. (1971). **Polyarchy & Participation: The Changing Democratic**. New Haven: Yale University Press.
- Xiaojun (2014) **Engineering Stability: Authoritarian Political Control over University Students in Post-Deng China**. The China Quarterly, 218, 493-513.

การศึกษาแนวทางในการป้องกันพฤติกรรมรุนแรง
โดยใช้หลักธรรมทาง พระพุทธศาสนาของนักศึกษา
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา เขตพื้นที่ตาก
A Study of Guidelines for Preventing Violent Behaviors Using
Buddhist Principles of Students from Rajamangala University of
Technology Lanna, Tak Campus

สุรณที เกียงเกษร

กัญญ์ฐิตา ศรีภา

Suranatee Keangkason

Kantita Sripha

โรงเรียนนายร้อยตำรวจ

Royal Police Cadet Academy

Corresponding Author, E-mail : suranatee@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาการตระหนักรู้พฤติกรรมรุนแรง ทศนคติเกี่ยวกับพฤติกรรมรุนแรง และทักษะการควบคุมพฤติกรรมรุนแรงของนักศึกษา 2) เพื่อศึกษาสาเหตุและผลกระทบของพฤติกรรมรุนแรงของนักศึกษา 3) เพื่อค้นหาแนวทางในการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาเพื่อป้องกันและแก้ไขพฤติกรรมรุนแรงของนักศึกษา เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน กลุ่มตัวอย่างคือนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา เขตพื้นที่ตาก จำนวน 335 คน

ผลการวิจัยพบว่า 1) นักศึกษาตระหนักรู้พฤติกรรมรุนแรงในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.78$) โดยค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือนักศึกษาจะรู้ตัวทันทีเมื่อเริ่มมีอารมณ์เสีย ($\bar{x} = 4.18$) ส่วนทศนคติเกี่ยวกับพฤติกรรมรุนแรงในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 2.49$) โดยค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือนักศึกษาเห็นว่าเมื่อถูกทำร้ายจะโต้ตอบทันที ($\bar{x} = 3.46$) และทักษะการควบคุมพฤติกรรมรุนแรงในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.65$) โดยค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือนักศึกษาเรียนรู้ที่จะให้เกียรติและเคารพสิทธิของผู้อื่น ($\bar{x} = 4.11$) 2) สาเหตุของพฤติกรรมรุนแรงเกิดจากปัจจัยส่วนบุคคล สภาพแวดล้อมทาง

สังคม สถานการณ์ และวัฒนธรรมความเชื่อ โดยเกิดผลกระทบทั้งต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม 3) แนวทางประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาเพื่อป้องกันแก้ไขพฤติกรรมรุนแรง ได้แก่ การปฐมนิเทศปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่นักศึกษาใหม่ นำหลักธรรมทางพุทธศาสนา สอดแทรกในหมวดวิชาศึกษาทั่วไป สอดแทรกหลักคุณธรรมพื้นฐานในทุกรายวิชา ปรับรูปแบบการสอนที่สอดแทรกหลักธรรมโดยพิจารณาให้เหมาะสมกับวัยและสถานการณ์ และจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่เน้นการพัฒนาความเป็นมนุษย์และเตรียมพร้อมสู่การใช้ชีวิตการทำงานในอนาคต ทั้งนี้ มหาวิทยาลัยควรกำหนดนโยบายและกิจกรรมที่ชัดเจนในการดำเนินการเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

คำสำคัญ: การประยุกต์ใช้หลักธรรม, พฤติกรรมรุนแรงของนักศึกษา, การป้องกันแก้ไข ความรุนแรง

Abstract

This research was conducted upon three objectives. 1) To study the awareness of violent behavior, attitudes about violent behavior, and violent behavior controlling skills of students. 2) To study causes and effects of students' violent behaviors. 3) To seek for guidelines for applying Buddhist principles to prevent and correct students' violent behavior. The current study was a mixed research. The sample group was 355 students at Rajamangala University of Technology Lanna, Tak campus.

The results revealed that 1) '*Students are aware of violent behaviors*' overall was high ($\bar{x} \bar{x} = 3.78$). The highest average was '*Students are immediately aware of feeling upset*' ($\bar{x} \bar{x} = 4.18$). The attitudes regarding violent behaviors overall were moderate ($\bar{x} \bar{x} = 2.49$). The highest average was '*Students realize that they will immediately respond when attacked*' ($\bar{x} \bar{x} = 3.46$). Moreover, the skills for controlling violent behaviors overall were high ($\bar{x} \bar{x} = 3.65$). The highest average was '*Students know how to honor and respect the rights of others*' ($\bar{x} \bar{x} = 4.11$). 2) The causes of violent behaviors came from individual factors, social environment, situations, and cultural

beliefs, which affected themselves, families, and societies. 3) The guidelines for applying Buddhist principles to prevent and solve violent behaviors were organizing an orientation to instill morals and ethics into freshmen, incorporating Buddhist principles into general education courses, inserting basic moral principles in all subjects, adapting teaching styles that incorporate Buddhist principles regarding age and circumstances, and organizing co-curricular activities that focus on human development and preparation for future working life. Furthermore, the university should determine apparent policies and activities to achieve greater efficiency.

Keywords: Applying Buddhist principles, Students' violent behaviors, Prevention of violence

บทนำ

วัยรุ่นถือเป็นช่วงวัยที่มีความเปลี่ยนแปลงมากที่สุดของช่วงชีวิตคนๆ หนึ่ง ทั้งในเรื่องของสภาพร่างกาย อุนินิสัยใจคอ สิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลหลายประการที่ทำให้คนๆ หนึ่งที่กำลังเปลี่ยนจากวัยเด็กก้าวมาสู่ความเป็นผู้ใหญ่ต่างต้องพบเจอ บางคนเจอสิ่งดีๆ มีความคิดดีๆ ก็เติบโตมาในสภาพสังคมเหมาะสม แต่บางคนอาจพบเจออะไรรุนแรงโหดร้าย บวกกับนิสัยส่วนตัวทำให้กลายเป็นคนที่สังคมยังไม่ค่อยยอมรับก็มีถมไป ปัญหาหนึ่งที่วัยรุ่นจำนวนไม่น้อยต้องเจอคือปัญหาด้านความรุนแรงในวัยรุ่น เป็นเรื่องที่แม้จะรู้ดีว่ามันไม่เหมาะสมแต่ช่วงวัยรุ่นยังคงต้องพบเจอกับเรื่องราวแบบนี้กันบ่อยๆ พฤติกรรมความรุนแรงของวัยรุ่นในปัจจุบันมีพฤติกรรมรุนแรงในรูปแบบต่างๆ เช่น ความรุนแรงทางวาจา ความรุนแรงทางกาย ความรุนแรงทางเพศ เป็นต้น ดังจะเห็นได้จากข่าววัยรุ่นรังแกและกระทำความผิดกันในลักษณะที่รุนแรงมากขึ้น จากกรณีนักเรียน ม.1 ขโมยปืนพ่อ ยิ่งเพื่อนร่วมชั้นดับคาโรงเรียน สุดแค้นถูกแกล้ง-ล้อว่าตุ๊ด เกย์ จนทำให้ผู้ก่อเหตุเกิดความอับอายจึงตัดสินใจขโมยปืนของพ่อออกมาจากบ้าน โดยมาดักรออยู่ที่หน้าห้องเรียน เมื่อผู้ตายเดินมาสบจังหวะ จึงใช้ปืนจ่อยิงไปที่ศีรษะบาดเจ็บสาหัสและเสียชีวิตในเวลาต่อมานั้น (คมชัดลึก, 2563: ออนไลน์)

จะเห็นได้ว่าสถานการณ์การรังแกกันในโรงเรียนมีแนวโน้มทวีความรุนแรงขึ้น และไม่ใช่ปัญหาเล็กน้อยอย่างที่ผู้ใหญ่ส่วนใหญ่เข้าใจ วัยรุ่นที่รังแกกันมีตั้งแต่ระดับอนุบาล

และที่น่าห่วงคือ ขณะนี้วัยรุ่นเข้าถึงโซเชียลมีเดียได้ง่าย พ่อแม่และครูมีเวลาให้วัยรุ่นน้อย วัยรุ่นเรียนรู้ความรุนแรงจากเกม สื่อต่างๆ และไปใช้กับเพื่อน วัยรุ่นจำนวนมากกำลังเผชิญการถูกรังแก ล้อเลียน ส่งผลให้เกิดความเครียด ซึมเศร้า วิตกกังวล ไม่อยากไปโรงเรียนมากขึ้น และยังพบปัญหาใหม่ มีการรังแกกันผ่านสื่อออนไลน์ทั้งการใช้ข้อความ ภาพ หรือวิดีโอคลิปบนโลกอินเทอร์เน็ต ข้อมูลผลการสำรวจในโครงการติดตามสภาวะการณ์เด็กและเยาวชนรายจังหวัด พบว่า มีเด็กถูกรังแกในสถานศึกษาปีละประมาณ 6 แสนคน ปัจจุบันประเทศไทยอยู่ในอันดับ 2 ของโลก ที่มีสัดส่วนนักเรียนถูกรังแกจากเพื่อนนักเรียนด้วยกันสูงถึงร้อยละ 40 รองจากญี่ปุ่น ขณะที่ในปี 2553 การสำรวจนักเรียนนักศึกษาในสถาบันการศึกษาทั่วประเทศพบว่าร้อยละ 33 เคยรังแกผู้อื่นทางออนไลน์ อีกร้อยละ 43 บอกเคยถูกคนอื่นรังแก การรังแกกันหรือล้อเลียนกันในโรงเรียน เป็นจุดเริ่มต้น และเป็นการปลูกฝังเด็กเรื่องความรุนแรง การทำร้ายกันมีผลกระทบต่อเด็กทั้ง 2 ฝ่าย ทั้งอารมณ์จิตใจร่างกาย และคุณภาพชีวิตในระยะยาว นักเรียนที่ถูกรังแกมักเครียด ซึมเศร้า มีปัญหาการเข้าสังคมจนโต หากถูกกดดันรุนแรงหรือเรื้อรัง จะนำไปสู่การทำร้ายคนอื่นเพื่อแก้แค้น หรือทำร้ายตนเอง รุนแรงถึงฆ่าตัวตาย ขณะที่นักเรียนที่รังแกคนอื่น เมื่อทำบ่อยครั้งจนกลายเป็นนิสัยเคยชิน จะมีปัญหาบุคลิกภาพแบบใช้ความก้าวร้าว ความรุนแรงต่อผู้อื่น ความรู้สึกผิดน้อย ใช้ความรุนแรงแก้ปัญหา เป็นอันธพาล อาชญากรได้ สังคมจึงต้องช่วยกันใส่ใจ เร่งสร้างวัฒนธรรมความปลอดภัยทั้งที่บ้านและโรงเรียน เพื่อลดการสูญเสียคุณภาพประชากรในสังคมที่เกิดจากผลกระทบปัญหานี้ในระยะยาว (บุญเรือง ไตรเรืองวรวัฒน์, 2561: ออนไลน์)

ผลกระทบจากความรุนแรง ขึ้นอยู่กับประเภทและระดับของความรุนแรง เช่น ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจจากปัญหาความรุนแรงทางตรงที่เป็นการเบียดเบียนทำร้ายทำลายกันระหว่างบุคคล คือ รัฐต้องเสียงบประมาณค่าใช้จ่ายในการแก้ไขปัญหาความรุนแรงทำให้เสียโอกาสในการนำงบประมาณมาพัฒนาด้านอื่น เพื่อความสุขและความเจริญของสังคม ผลกระทบทางด้านสังคม คือ การมีพฤติกรรมความเสื่อมเสียศีลธรรม กระทั่งต่อสิทธิมนุษยชน มีความผิดกฎหมายบ้านเมือง ผลกระทบด้านสาธารณสุข คือ ความเจ็บป่วยทางด้านร่างกายจนนำไปสู่การรักษาเกิดความพิการทางกาย ก่อเกิดความเจ็บป่วยทางจิต และอาจถึงขั้นฆ่าตัวตาย ผลกระทบด้านความมั่นคง คือการทำร้ายกันถึงแก่ชีวิต เกิดเป็นคดีความ และการกระทบต่อความเป็นอยู่ของสังคมโดยรวม ทั้งนี้ผลกระทบโดยภาพรวมต่อสังคม คือ ความเป็นอยู่ในสังคมที่เสื่อมถอยลงการพัฒนาจิตใจล่าช้าสวนทางกับการเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2533: 9) จะเห็นว่าปัญหาพฤติกรรมรุนแรง

นอกจากจะส่งผลกระทบต่อสังคมโดยรวมแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อตัวเด็กและเยาวชนเอง ทำให้เด็กและเยาวชนไม่สามารถเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพอันเป็นกำลังของประเทศชาติต่อไป การแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนจึงเป็นการป้องกันและพัฒนาทรัพยากรบุคคลของประเทศ เพื่อมิให้เกิดปัญหามากขึ้นกว่าเดิม และหากสามารถพัฒนาเด็กและเยาวชนได้ ก็ถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของ การพัฒนาประเทศไปด้วย (อรอุมา วชิรประดิษฐพร, 2555: 8)

วิธีการที่จะช่วยลดพฤติกรรมกระทำความรุนแรงของวัยรุ่นลงได้นั้น อาจทำได้หลายวิธี เช่น การออกกฎ ระเบียบ กฎหมาย ข้อห้าม ต่าง ๆ ซึ่งเป็นการควบคุมพฤติกรรมภายนอกของวัยรุ่น อีกวิธีหนึ่งก็คือการให้ความรู้ ปลุกฝัง ค่านิยม ทศนคติที่ถูกต้องเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตที่ดีงาม เพื่อให้มีทักษะในการควบคุมตนเองก็เป็นการพัฒนาปัจจัยภายในของบุคคล ตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับการพัฒนามนุษย์ได้มีกระบวนการพัฒนาอย่างเป็นระบบที่เรียกว่าไตรสิกขา ซึ่งเป็นกระบวนการที่ครอบคลุมการพัฒนามนุษย์อย่างครบวงจร (พระสรวิชัย อภิปัญญา , นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ 2553: 3) กระบวนการพัฒนามนุษย์ตามหลักการทางพระพุทธศาสนาเป็นที่ยอมรับเบื้องต้นว่าสามารถพัฒนาบุคคลให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจได้ โดยเฉพาะการลดพฤติกรรมที่เป็นปัญหาของวัยรุ่น เช่น การกระทำความรุนแรงต่อพ่อแม่ ครูอาจารย์ เพื่อน สังคมประเทศชาติ และพระพุทธศาสนา เป็นต้น ซึ่งหากมีการสร้างและพัฒนารูปแบบการลดพฤติกรรมความรุนแรงของวัยรุ่นที่ใช้กระบวนการฝึกอบรมตามหลักไตรสิกขามาเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาวัยรุ่นให้มีความเห็นที่ถูกต้องเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต มีจิตที่ประกอบด้วยเมตตากรุณาต่อกัน ไม่คิดอิจฉาริษยา ซึ่งกันและกัน ถือได้ว่าเป็นความต้องการของคนทุกคนในสังคม เพราะฉะนั้นด้วยความตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาศักยภาพของบุคคลโดยใช้กระบวนการ การพัฒนาตามแนวพุทธแล้ว ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะสร้างและพัฒนารูปแบบการลดพฤติกรรมความรุนแรงของวัยรุ่นโดยใช้กระบวนการพัฒนามนุษย์ ตามหลักไตรสิกขามาเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับเด็กและเยาวชนในสถานศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตและลดพฤติกรรมที่เป็นปัญหาของวัยรุ่น (พระสรวิชัย อภิปัญญา , นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ 2553: 3)

เนื่องจากเมืองไทยเป็นเมืองพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ล้านนา ตาก เป็นสถาบันที่มุ่งเน้นพันธกิจในการผลิตบัณฑิตที่มีความเชี่ยวชาญในวิชาชีพ มีความรอบรู้ และทักษะที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง รวมทั้งส่งเสริมสนับสนุน การค้นคว้า วิจัยเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการเรียนการสอน สังคม และ

ชุมชน เพื่อตอบสนองวิสัยทัศน์ของมหาวิทยาลัยที่จะเป็น “มุ่งเน้นผลิตบัณฑิตนักปฏิบัติที่มีความเชี่ยวชาญ ด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม เพื่อพัฒนาชุมชน โดยมีการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาล” (จเร ณะราชา, 2561: 1) และเนื่องจากยังไม่เคยมีการนำแนวทางพุทธศาสนาใช้ในการแก้ไขปัญหาพฤติกรรมรุนแรงของนักศึกษาในสถานศึกษาแห่งนี้้อย่างเป็นระบบแบบแผน เช่น กิจกรรมการเข้าค่ายอบรมธรรมะของนักศึกษาชั้นที่ 1 และกิจกรรมการปฐมนิเทศของนักศึกษาโดยการนิมนต์พระสงฆ์มาบรรยายหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้กับนักศึกษา เป็นต้น ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาแนวทางในการป้องกันพฤติกรรมรุนแรงโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ตาก โดยเฉพาะทักษะการควบคุมพฤติกรรมความรุนแรงของนักศึกษา และค้นหาแนวทางในการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาเพื่อป้องกันและแก้ไขพฤติกรรมก้าวร้าวของนักศึกษา เพื่อเสนอแนวทางสำหรับการแก้ปัญหาความรุนแรงในมหาวิทยาลัยนำความสงบสุขให้เกิดขึ้นแก่สังคมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการตระหนักรู้พฤติกรรมรุนแรง ทักษะคติเกี่ยวกับพฤติกรรมรุนแรง และทักษะการควบคุมพฤติกรรมรุนแรงของนักศึกษา
2. เพื่อศึกษาสาเหตุและผลกระทบของพฤติกรรมรุนแรงของนักศึกษา
3. เพื่อค้นหาแนวทางในการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาเพื่อป้องกันและแก้ไขพฤติกรรมรุนแรงของนักศึกษา

ระเบียบวิธีวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed method research) โดยใช้การศึกษาเชิงปริมาณ (Quantitative research) ร่วมกับการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ในส่วนการศึกษาเชิงปริมาณ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจโดยใช้แบบสอบถามนักศึกษา เพื่อวัดความตระหนักรู้ตนเองเกี่ยวกับพฤติกรรมรุนแรง ทักษะคติเกี่ยวกับพฤติกรรมรุนแรง และทักษะการควบคุมพฤติกรรมรุนแรงของนักศึกษา และการศึกษาเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) เพื่อค้นหาสาเหตุ ผลกระทบ และแนวทางในการนำหลักธรรมพระพุทธศาสนาไตรสิกขาเข้ามาบูรณาการการสอนสอดแทรกในเนื้อหาวิชาหรือใช้ในกิจกรรม

เสริมหลักสูตร เพื่อป้องกันและแก้ไขพฤติกรรมรุนแรงของนักศึกษา

2. กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาวิจัย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ศึกษาเชิงปริมาณ คือ นักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ล้านนา ตาก จำนวน 335 คน โดยผู้วิจัยหากลุ่มตัวอย่างจากสูตรของ Krejcie and Morgan, (1970) และการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) ซึ่งแบ่งสัดส่วนแบ่งกลุ่มกำหนดรายชื่อแจกแบบสอบถามเป็นชั้นปี ตามอัตราส่วนเท่าๆ กัน ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ศึกษาเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยทำการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) ได้แก่ หัวหน้าสาขาศิลปศาสตร์ จำนวน 1 ท่าน อาจารย์หัวหน้ากลุ่มวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ จำนวน 1 ท่าน อาจารย์ผู้สอนในรายวิชาการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม , มนุษย์สัมพันธ์ และศิลปะการใช้ชีวิต จำนวน 6 ท่าน พระอาจารย์ จำนวน 2 รูป และนักศึกษาที่เรียนในรายวิชาการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม , มนุษย์สัมพันธ์และศิลปะการใช้ชีวิต จำนวน 4 ท่าน และผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษา จำนวน 1 ท่าน รวมผู้สัมภาษณ์ทั้งหมด 15 ท่าน

3. เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือในการศึกษาเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามเกี่ยวกับพฤติกรรมรุนแรงของนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ตาก โดยแนวแบบสอบถามนั้นจะเป็นข้อมูลพื้นฐานของนักศึกษา ความตระหนักรู้ตนเองเกี่ยวกับพฤติกรรมรุนแรง ทศนคติเกี่ยวกับพฤติกรรมรุนแรง และทักษะการควบคุมพฤติกรรมรุนแรงของนักศึกษา โดยแบ่งออกเป็น 5 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

ตอนที่ 2 ความตระหนักรู้ตนเองเกี่ยวกับพฤติกรรมรุนแรง

ตอนที่ 3 ทศนคติเกี่ยวกับพฤติกรรมความรุนแรง

ตอนที่ 4 ทักษะการควบคุมพฤติกรรมความรุนแรง

ตอนที่ 5 ข้อเสนอแนะอื่นๆ

โดยแบบสอบถามในตอนที่ 2-4 เป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า 5 ระดับ แบบของ Likert's Rating Scale โดยกำหนดเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

เห็นด้วยอย่างยิ่ง	ให้คะแนน	5	คะแนน
เห็นด้วย	ให้คะแนน	4	คะแนน
ไม่แน่ใจ	ให้คะแนน	3	คะแนน
ไม่เห็นด้วย	ให้คะแนน	2	คะแนน
ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	ให้คะแนน	1	คะแนน

ส่วนเครื่องมือในการศึกษาเชิงคุณภาพ ใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interview) เป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง จากการศึกษาประเด็นคำถามจากวัตถุประสงค์ของการวิจัยการทบทวนวรรณกรรม และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยดำเนินการตรวจสอบคุณภาพแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์โดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน โดยได้ทำการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) ของแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ เพื่อดูค่าความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับ วัตถุประสงค์ (IOC) ซึ่งใช้เกณฑ์การตัดสิน IOC โดยเลือกเฉพาะข้อคำถามในการสัมภาษณ์ และประเด็นการสังเกตที่มีค่า 0.5 ขึ้นไป และทำการปรับปรุงข้อคำถามตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ จากนั้นดำเนินการตรวจสอบความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม โดยใช้สัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาช (Cronbach's alpha coefficient) ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.66

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเชิงปริมาณใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) และทำการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) ได้แก่ (1) การตรวจสอบด้านผู้วิจัย โดยให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบการดำเนินการวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้วิจัย (2) การตรวจสอบด้านแหล่งข้อมูล โดยใช้แหล่งข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลที่หลากหลายจากหน่วยงานต่างๆ เพื่อตรวจสอบผลสรุปของข้อมูลว่าตรงกันหรือไม่ (3) การตรวจสอบด้านแนวคิดทฤษฎี โดยตรวจสอบข้อมูลเดียวกันจากมุมมองหลายทฤษฎี ทั้งทฤษฎีทางจิตวิทยา สังคมวิทยา อาชญาวิทยา และแนวคิดทางพุทธศาสนา และ (4) การตรวจสอบด้านการเก็บข้อมูล โดยใช้ข้อมูลจากการเก็บข้อมูลแบบต่างๆ ได้แก่ การเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม และการสัมภาษณ์เชิงลึก

ผลการวิจัย

1. การตระหนักรู้พฤติกรรมรุนแรง ทศนคติเกี่ยวกับพฤติกรรมรุนแรง และทักษะการควบคุมพฤติกรรมรุนแรงของนักศึกษา

1) ความตระหนักรู้ต่อพฤติกรรมความรุนแรงของนักศึกษา ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษามีความตระหนักรู้ต่อพฤติกรรมความรุนแรงมากที่สุดคือ การรู้สึกตัวทันทีเมื่อเริ่มมีอาการเสีย โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.18$) รองลงมาคือ การรู้เท่าทันอารมณ์

ตนเอง การประเมินอารมณ์ตนเองตามความเป็นจริงได้ โดยมีค่าเฉลี่ยในระดับมากเช่นกัน ($\bar{x} = 4.09$) รวมไปถึงพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงวิธีคิดหรือพฤติกรรมของตนเองเพื่อให้เกิดการพัฒนาตนเองได้ โดยมีค่าเฉลี่ยในระดับมาก ($\bar{x} = 4.08$) ส่วนการตระหนักรู้ในทางที่เหมาะสมที่พบน้อยที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.44$) คือ นักศึกษาสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้แม้ว่าจะอยู่ในสถานการณ์ที่มีแรงกดดัน นอกจากนั้นผลการศึกษาคความตระหนักรู้ในเชิงลบพบว่า นักศึกษาไม่ต้องการเป็นตัวเองในแบบที่เป็นอยู่ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 2.97$) นักศึกษาเชื่อว่าการใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหาเป็นสิ่งที่ถูกต้อง มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.34$) และนักศึกษาตระหนักว่าการพูดดูถูกคนอื่นเป็นเรื่องปกติ โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับน้อย ($\bar{x} = 3.66$)

2) ทศนคติเกี่ยวกับพฤติกรรมความรุนแรงของนักศึกษา ผลการวิจัยพบว่า ทศนคติเกี่ยวกับพฤติกรรมความรุนแรงของนักศึกษาที่สื่อถึงการมีมุมมองเสี่ยงต่อการเกิดพฤติกรรมรุนแรง ที่พบค่าเฉลี่ยที่มีค่ามากที่สุดคือ นักศึกษาเห็นว่าหากถูกทำร้ายจะได้ตอบโดยทันที โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.46$) รองลงมาคือ นักศึกษาคิดว่าการพูดจาหยาบค้ายในกลุ่มเพื่อนถือเป็นเรื่องธรรมดา โดยมีค่าเฉลี่ยในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.14$) และที่ได้ค่าเฉลี่ยในระดับปานกลางเช่นกัน ($\bar{x} = 2.56$) คือนักศึกษามองว่าการชกต่อย ตบตี เป็นเรื่องธรรมดา และผลการศึกษายังพบว่า นักศึกษามองว่าการใช้ความรุนแรงระหว่างเพื่อนเป็นสิ่งที่ไม่ดี โดยมีค่าเฉลี่ยแค่ในระดับปานกลางเท่านั้น ($\bar{x} = 3.45$) อย่างไรก็ตาม มีนักศึกษบางรายที่ให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมว่าการใช้ความรุนแรงเป็นสิ่งที่ไม่สมควรกระทำกับมนุษย์ที่พัฒนาแล้ว

3) ทักษะการควบคุมพฤติกรรมความรุนแรงของนักศึกษา ผลการวิจัยพบว่า ทักษะการควบคุมพฤติกรรมความรุนแรงของนักศึกษา สิ่งที่นักศึกษามีทักษะการควบคุมพฤติกรรมความรุนแรงมากที่สุด คือ การที่นักศึกษาให้เกียรติและเคารพสิทธิของผู้อื่น โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.11$) รองลงมาคือ เมื่อนักศึกษาโกรธ นักศึกษารู้ตัวทุกครั้งทีโกรธ โดยมีค่าเฉลี่ยในระดับมากเช่นกัน ($\bar{x} = 3.96$) รวมไปถึงนักศึกษารู้ตัวอยู่เสมอเมื่อมีความโกรธ โดยมีค่าเฉลี่ยในระดับมาก ($\bar{x} = 3.95$) ส่วนผลการวิจัยที่แสดงถึงการขาดทักษะในการควบคุมพฤติกรรมความรุนแรงของตนเอง โดยพบ 2 ข้อซึ่งมีค่าเฉลี่ยในระดับปานกลาง ได้แก่ เมื่อนักศึกษาจะทำอะไร ไม่ต้องคิดไตร่ตรองเลย ($\bar{x} = 3.26$) และหากผู้ใดทำให้นักศึกษาต้องเจ็บ เขาคนนั้นต้องเจ็บกว่า ($\bar{x} = 3.11$)

2. สาเหตุและผลกระทบของพฤติกรรมรุนแรงของนักศึกษา

2.1 สาเหตุของพฤติกรรมรุนแรงของนักศึกษา

1) ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ ความรู้ เจตคติ ความคิดเกี่ยวกับความรุนแรง ความมุทะลุ ใจเร็ว หนัสน้ำใจ ก้าวร้าว ขาดการควบคุมพฤติกรรมที่เหมาะสม

2) ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมทางสังคม ได้แก่ (1) ครอบครัวขาดการดูแล เอาใจใส่ เนื่องจากพ่อ แม่ ทำงานอยู่ต่างจังหวัด ส่วนใหญ่อาศัยอยู่กับตา ยาย และ ป้า (2) การใช้ความรุนแรงในครอบครัว ส่วนใหญ่เป็นการพูดคุยถกเถียง มีปากเสียงกันบ้าง สำหรับการทะเลาะ ดุด่า ช่มชู้ ลงมือตบตีมีบ้างแต่เป็นส่วนน้อย (3) คล้อยตามหรือทำตามเพื่อน การถูกเพื่อนชักชวนให้กระทำความผิด รักเพื่อนพ้องรักสถาบัน และคล้อยตาม มีเหตุอะไรก็จะช่วยกันเพราะสิ่งแวดล้อมพาไป และ (4) แหล่งมั่วสุมและความรุนแรงในชุมชน ส่วนใหญ่จะเกิดช่วงการจัดงานเทศกาลต่างๆ คนในชุมชนดื่มสุราทำให้ขาดสติ เกิดการทะเลาะ การใช้กำลังทำร้ายร่างกายกัน

3) ปัจจัยด้านสถานการณ์ ได้แก่ (1) การจัดเทศกาล รวมกลุ่มในสถาบัน เถิง ร่วมกับใช้สิ่งของมีนเมาในเทศกาลต่างๆ ทำให้เกิดอาการมีนเมา เมื่อมีเหตุการณ์หรือสถานการณ์เข้ามากระทบก็ส่งผลทำให้เกิดการทะเลาะวิวาท ทำร้ายร่างกายกัน (2) การใช้สื่อเทคโนโลยีที่แพร่หลาย การใช้สื่อในทางที่ผิด เช่น การระบายอารมณ์ การเข้าไปวิจารณ์ผู้อื่นในทางที่เสียหาย เป็นต้น เพื่อให้ผู้อื่นเกิดความอับอาย

4) ปัจจัยด้านวัฒนธรรมความเชื่อ ได้แก่ การสร้างวัฒนธรรมความเชื่อจากรุ่นสู่รุ่นในทางที่ผิด เช่น นำมาใช้ในการทำร้ายร่างกายกัน เนื่องจากรักเพื่อน เป็นต้น

2.2 ผลกระทบจากพฤติกรรมรุนแรงของนักศึกษา

1) ผลกระทบต่อตัวเอง ได้แก่ เกิดความกดดัน ความเครียด ทำให้โดนให้ออกจากสถานภาพการเป็นนักศึกษา บางรายที่รุนแรงอาจนำไปสู่ปัญหาโรคซึมเศร้า และการฆ่าตัวตาย

2) ผลกระทบต่อครอบครัว ได้แก่ ทำให้คนในครอบครัวหรือพ่อแม่ ทุกข์ใจเพราะการกระทำของนักศึกษา ส่งผลต่อความสัมพันธ์ในครอบครัวระหว่างพ่อ แม่ และลูก มีผลต่อการใช้ความรุนแรงทางภาษามากขึ้น ทำให้ครอบครัวขาดความอบอุ่น

3) ผลกระทบต่อสังคม ได้แก่ สังคมไม่น่าอยู่ คนในสังคมรู้สึกไม่ปลอดภัย คนไม่มีความสุข

3. แนวทางในการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาเพื่อป้องกันและแก้ไขพฤติกรรมรุนแรงของนักศึกษา

1) ปฐมนิเทศ และจัดกิจกรรมปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้แก่นักศึกษาใหม่ เพื่อให้นักศึกษาได้เรียนรู้ ได้ทำกิจกรรมระหว่างเพื่อนร่วมห้อง เพื่อนต่างสาขา รวมถึงเรียนรู้เกี่ยวกับการมีคุณธรรมจริยธรรมในการดำเนินชีวิต เสริมสร้างให้นักศึกษาการเป็นคนดี

2) นำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาสอดแทรกในเนื้อหาและกิจกรรมของวิชา ในหมวดศึกษา เช่น ศิล สมาธิ ปัญญา ไตรสิกขา หิริโอตตปละ ชันติ เมตตา เนื่องจากเป็นหลักธรรมพื้นฐานสำคัญในการดำเนินชีวิต โดยแนวทางในการจัดการเรียนการสอน ผู้สอนควรเน้นให้นักศึกษามีการคิดวิเคราะห์ การเลือกใช้เหตุผลในการแก้ไขปัญหา และการมีคุณธรรมจริยธรรมในการใช้ชีวิต เพื่อให้นักศึกษาได้เรียนรู้นำมาปรับใช้ในการเรียนรวมถึงการทำงานในอนาคตได้

3) สอดแทรกความเข้าใจเกี่ยวกับหลักคุณธรรมพื้นฐานในทุก เช่น หลักธรรมศีลห้า นักศึกษาสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ก็จะก่อให้เกิดความสงบสุขในสังคม ลดปัญหาอาชญากรรมในสังคมได้ เนื่องจากเยาวชนมีศีล ทำให้รู้จักการควบคุมตนเองมีสติในการดำเนินชีวิต หรือหลักหิริโอตตปละ ที่สอนให้นักศึกษารู้จักการควบคุมตนเองให้มีสติ ตักเตือนจิตใจตนเองให้ระวังอยู่เสมอ รู้จักผิดชอบ ชั่วดี เกรงกลัวต่อบาป เป็นต้น

4) ปรับรูปแบบการสอนที่สอดแทรกหลักธรรมโดยพิจารณาให้เหมาะสมกับวัยของนักศึกษา โดยนักศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในช่วงวัยรุ่น ดังนั้น การนำพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนที่ควรเน้น คือ หลักธรรมพรหมวิหาร 4 เพื่อให้นักศึกษามีเมตตาให้กับบุคคลอื่น เรียนรู้ในการอยู่ร่วมกันรวมถึงการปฏิบัติต่อกันในสังคมและธรรมชาตีสองแวดล้อม สอนให้นักศึกษามีความรักมีน้ำใจ เกื้อกูลซึ่งกันและกันต่อบุคคลอื่น ทำให้นักศึกษามีใจสงบเยือกเย็น มีสติในการดำเนินชีวิต นอกจากนั้นควรปรับรูปแบบการสอนที่สอดคล้องกับการใช้ชีวิตในยุคดิจิทัล ควรตระหนักถึงการไม่ใช้ความรุนแรงในพื้นที่สังคมออนไลน์ ดังนั้น ควรเน้นสอดแทรกคุณธรรมเกี่ยวกับหลักธรรมสัปปุริสธรรม 7 เพื่อให้นักศึกษาสามารถนำมาประยุกต์ใช้และถือปฏิบัติ เป็นหลักธรรมของพระพุทธศาสนาสอนความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยเฉพาะสอนให้นักศึกษาเรียนรู้การเสพสื่อ การใช้สื่ออย่างมีสติ คิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล ก่อนที่จะโพสต์ข้อความใดๆ ลงไปในสื่อ และสอนให้นักศึกษารู้เท่าทัน รู้ถึงผลด้านบวก ด้านลบที่จะตามมา รวมถึงภัยจากโลกสังคมออนไลน์ในปัจจุบัน

5) จัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมที่เน้นการพัฒนาความเป็นมนุษย์ และการเตรียมพร้อมสู่การใช้ชีวิตการทำงานในอนาคต เน้นกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่จะช่วยพัฒนาความคิด อารมณ์ การอยู่ร่วมกันในสังคม การส่งเสริมให้นักศึกษาปรับตัวได้ในอนาคต โดยเฉพาะการเตรียมความพร้อมที่จะเข้าสู่โลกการทำงานที่ต้องอาศัยการปรับตัวเพื่อใช้ชีวิตในโลกของการทำงานได้อย่างมีสติ หลีกเลี่ยงการใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหา

อภิปรายผล

1. การตระหนักรู้พฤติกรรมรุนแรง ทักษะคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมรุนแรง และทักษะการควบคุมพฤติกรรมรุนแรงของนักศึกษา

1.1 ผลการวิจัยเกี่ยวกับการตระหนักรู้เกี่ยวกับการใช้ความรุนแรงพบว่า นักศึกษามีความตระหนักรู้ที่เหมาะสมในบางประการในระดับมาก ได้แก่ การรู้สึกตัวทันทีเมื่อเริ่มมีอาการเสีย การรู้เท่าทันอารมณ์ตนเอง การประเมินอารมณ์ตนเองตามความเป็นจริงได้ พร้อมทั้งจะเปลี่ยนแปลงวิธีคิดหรือพฤติกรรมของตนเองเพื่อให้เกิดการพัฒนาตนเองได้ และพบการตระหนักรู้ที่ไม่เหมาะสมในระดับปานกลางคือ นักศึกษาไม่ต้องการเป็นตัวอยู่ในแบบที่เป็นอยู่ และเชื่อว่าการใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหาเป็นสิ่งที่ถูกต้อง การตระหนักรู้ในทางที่เหมาะสม อธิบายได้โดยแนวคิดทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก (Lawrence Kohlberg) (นงลักษณ์ ไหว้พรม, 2550: 64) ที่กล่าวถึงพัฒนาการจริยธรรม ซึ่งในช่วงวัย 16 ปีขึ้นไปนั้น สามารถพัฒนาจริยธรรมได้ถึงขั้นระดับจริยธรรมเหนือกฎเกณฑ์ทางสังคม โดยคำนึงถึงสิทธิของแต่ละบุคคลเป็นสำคัญ ดังนั้นนักศึกษาจึงสามารถใช้วิจารณญาณในการไตร่ตรองถึงสิ่งที่ตนเองจะกระทำลงไป และสามารถใช้ความคิดและเหตุผลเปรียบเทียบว่าสิ่งไหนผิดและสิ่งไหนถูกได้ ส่วนการตระหนักรู้ในเชิงลบหรือการตระหนักรู้ที่ไม่เหมาะสม ดังนั้นการปลูกฝังความคิดผ่านการบูรณาการในการเรียนการสอนเป็นหน้าที่ของสถาบันการศึกษาต้องให้ความสำคัญในการปลูกฝังวิถีคิดเชิงจริยธรรมให้กับนักศึกษา

1.2 ผลการวิจัยเกี่ยวกับทัศนคติในการใช้ความรุนแรง พบว่า นักศึกษามีทัศนคติที่ไม่เหมาะสมในระดับปานกลาง คือ เห็นว่าหากถูกทำร้ายจะได้ตอบโดยทันที คิดว่าการพุดจาหยาบคายในกลุ่มเพื่อนถือเป็นเรื่องธรรมดา และมองว่าการชกต่อย ตบตี เป็นเรื่องธรรมดา ส่วนทัศนคติที่เหมาะสมพบค่าเฉลี่ยในระดับปานกลาง คือ นักศึกษามองว่าการใช้ความรุนแรงระหว่างเพื่อนเป็นสิ่งที่ไม่ดี โดยมีนักศึกษาบางรายให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

ว่าการใช้ความรุนแรงเป็นสิ่งที่ไม่สมควรกระทำกับมนุษย์ที่พัฒนาแล้ว เป็นไปได้ว่านักศึกษาได้รับการปลูกฝังทัศนคติและค่านิยมที่เหมาะสม อาจด้วยการอบรมเลี้ยงดู รวมถึงการได้รับการขัดเกลาจากสถานศึกษา สอดคล้องแนวคิดของ Bogardus (1924) ว่าด้วยเรื่องทฤษฎีการขัดเกลาทางสังคม กล่าวคือ กระบวนการขัดเกลาทางสังคมเป็นการถ่ายทอดให้สมาชิกในสังคมเกิดการเรียนรู้แบบแผนพฤติกรรม กฎระเบียบ ทัศนคติ ค่านิยม ผ่านสถาบันทางสังคม รวมไปถึงการมีทัศนคติ และการแสดงความรู้สึกในเรื่องต่างๆ ไปตามที่กลุ่ม ดังนั้นการที่นักศึกษามีทัศนคติที่เหมาะสมเกี่ยวกับพฤติกรรมรุนแรง การขัดเกลาทางสังคมจึงเป็นเรื่องที่จำเป็น และสถานศึกษาเป็นสถาบันทางสังคมแห่งหนึ่งที่จะปลูกฝังทัศนคติที่ต้งามนี้ได้

1.3 ผลการวิจัยเกี่ยวกับทักษะการควบคุมพฤติกรรมความรุนแรงของนักศึกษา เป็นที่น่าสังเกตว่า ในทุกข้อคำถามที่แสดงถึงการที่นักศึกษามีทักษะการควบคุมพฤติกรรมรุนแรง จะพบค่าเฉลี่ยจะอยู่ในระดับมากทั้งหมด อธิบายได้โดยทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของ فروยด์ ที่กล่าวถึงโครงสร้างของจิตมนุษย์ที่มีองค์ประกอบสำคัญ 3 ส่วน โดย فروยด์ ได้ให้ความหมายขององค์ประกอบสำคัญ 3 ส่วน ไว้ดังนี้ 1. อิด (Id) 2. อีโก้ (Ego) และ 3. ซูเปอร์อีโก้ (Superego) เป็นอุดมคติที่พัฒนาขึ้นจากการเรียนรู้ในสังคม ซึ่งอาจได้มาจากการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ ครูอาจารย์ ซูเปอร์อีโก้ จึงเป็นคุณธรรม ความผิชอบชั่วดี (วิไลวรรณ ศรีสงคราม และคณะ, 2549: 32) การที่นักศึกษาสามารถควบคุมพฤติกรรมรุนแรงของตนเองได้ เช่น ให้เกียรติและเคารพสิทธิผู้อื่น ควบคุมอารมณ์โกรธได้ แสดงว่านักศึกษามีอีโก้ (Ego) ที่คอยควบคุมความคิดและการทำงานของอิด (Id) และ ซูเปอร์อีโก้ (Superego) ให้อยู่ในระดับที่สมดุลได้ ทำให้เกิดพฤติกรรมที่นักศึกษาแสดงออกมามีความเป็นเหตุผล

2. สาเหตุและผลกระทบของพฤติกรรมรุนแรงของนักศึกษา

2.1 สาเหตุของพฤติกรรมรุนแรงของนักศึกษา พบว่า เกิดจาก

1) ปัจจัยส่วนบุคคล โดยพบว่า เป็นปัจจัยที่เกิดจากพฤติกรรมธรรมชาติของนักศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับพนม เกตุมาน (2550: ออนไลน์) ได้กล่าวถึงพัฒนาการวัยรุ่น วัยรุ่นนั้นเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นหลายด้าน ทำให้ต้องมีการปรับตัวหลายด้านพร้อมๆ กันไปด้วย วัยรุ่นจึงเป็นวัยที่จะเกิดปัญหาได้มากวัยอื่นๆ โดยเฉพาะด้านอารมณ์

2) ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมทางสังคม ได้แก่ (1) ปัจจัยด้านครอบครัว (2) การใช้ความรุนแรงในครอบครัว (3) คล้อยตามหรือทำตามเพื่อน และ (4) แหล่งมั่วสุมและความรุนแรงในชุมชน ผลการวิจัยลักษณะเช่นนี้ สอดคล้องกับ ทฤษฎีการ

คบหาสมาคมที่แตกต่างของ ชัทเทอร์แลนด์ (กัญญฐิตา ศรีภา, 2562: 108-109) อธิบายถึงพฤติกรรมมนุษย์รวมไปถึงพฤติกรรมการกระทำผิดที่เกิดจากการเรียนรู้ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลต่างๆ ในสังคม กลุ่มบุคคลที่สนิทสนมใกล้ชิดกัน คือ เพื่อน เนื่องจากเพื่อนจะส่งผลให้คล้อยตามมีทัศนคติ ความเชื่อ แรงจูงใจหรือแรงผลักดันในการก่ออาชญากรรมได้

3) ปัจจัยด้านสถานการณ์ ได้แก่ (1) การจัดเทศกาล รวมกลุ่มในสถานบันเทิง สอดคล้องกับทฤษฎีสังคมไร้กฎเกณฑ์ (เสกสัน เครือคำ, 2558: 92) ที่กล่าวถึงสภาพทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้กฎหมายไม่สามารถที่จะควบคุมได้ ทำให้เกิดการกระทำความผิดในสังคมได้ (2) การใช้สื่อในทางที่ผิด สอดคล้องกับข้อมูลของสุขภาพคนไทย (2563: ออนไลน์) พบว่าปัจจุบันสื่อมีอิทธิพลอย่างมาก เช่น โทรศัพท์ วิดีโอ เกมสื่อกอมพิวเตอร์ และสิ่งที่จะชักจูงไปสู่ความรุนแรงได้ง่ายมากขึ้น พ่อแม่ผู้ปกครอง คุณครู อาจารย์ ในสถานศึกษา ต้องใส่ใจเฝ้าระวัง ให้คำแนะนำและคำปรึกษาที่เหมาะสม

4) ปัจจัยด้านวัฒนธรรมความเชื่อ มีข้อค้นพบในประเด็นต่างๆ ที่สำคัญ ได้แก่ การสร้างวัฒนธรรมความเชื่อจากฐานสู่ฐานในทางที่ผิด เช่น นำมาใช้ในการทำร้ายร่างกายกัน เนื่องจากรักเพื่อน เป็นต้น สอดคล้องกับข้อมูลของ GotoKnow (2557: ออนไลน์) เรื่องปัญหาทะเลาะวิวาทของเด็กวัยรุ่นในสังคมไทย เช่น การทะเลาะวิวาท ปะทะต่อสู้ เพื่อ “ศักดิ์ศรีสถาบัน” ของ “นักศึกษาอาชีวะ” ได้กลายเป็น “ธรรมเนียมปฏิบัติ” ที่ยากจะแก้ไข แต่ก็จำเป็นต้องแก้

2.2 ผลกระทบจากพฤติกรรมรุนแรงของนักศึกษา ทำให้เกิด (1) ผลกระทบต่อตัวเอง สอดคล้องกับข้อมูลของอุษา ภัตติศิริ (2564: ออนไลน์) เรื่องปัญหาความรุนแรงและผลกระทบจากความรุนแรงในวัยรุ่น ได้แก่ ผลกระทบระยะสั้น คือ ขาดความพร้อมในการเรียนหนังสือ มีเจตคติต่อต้านสังคม มีความก้าวร้าวไม่สามารถควบคุมอารมณ์ได้ และผลกระทบระยะยาวคือ การทำผิดกฎหมาย มีคดีติดตัว ถูกพักการเรียน หรือถูกไล่ออก เกิดความซึมเศร้ารุนแรง เสพสารเสพติดและ เป็นภาระแก่สังคม (2) ผลกระทบต่อครอบครัว สอดคล้องกับงานวิจัยของ Sripa,K. (2021: 85) ได้กล่าวถึงผลกระทบจากการใช้ความรุนแรงของเด็กและเยาวชน ที่มีผลกระทบต่อครอบครัวทั้งผลต่อสภาพจิตใจของผู้ปกครอง ต้องคอยรับผิดชอบการกระทำของเด็กและเยาวชน (3) ผลกระทบต่อสังคม สอดคล้องกับงานวิจัยของ Sripa,K. (2021: 85) ได้กล่าวถึงผลกระทบจากการใช้ความรุนแรงของเด็กและเยาวชน ส่งผลให้ประชาชนเดือดร้อน เด็กที่ถูกให้ออกกลางคันกลายเป็น

เป็นปัญหาสังคม โดยเฉพาะหากเป็นการก่อเหตุที่รุนแรง ผลกระทบที่เกิดขึ้นจะค่อนข้างเข้มข้นและขยายวงกว้างออกไป

3. แนวทางในการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาเพื่อป้องกันและแก้ไขพฤติกรรมรุนแรงของนักศึกษา

1) การปฐมนิเทศ และจัดกิจกรรมปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้นักศึกษาใหม่ สอดคล้องกับงานวิจัยของปราธญา กล้าผจญ (2548: 19) ได้กล่าวว่า มนุษย์ได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อม หากได้รับการฝึกฝนในหน้าที่ของพลเมืองที่ดี และได้รับการสั่งสอนและฝึกฝนในเรื่องจริยธรรมอย่างเพียงพอ มนุษย์ผู้นั้นก็จะเกิดการเรียนรู้ และเข้าใจชีวิตของตน รู้จักละอายและเกรงกลัวต่อความชั่ว

2) การนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาสอดแทรกในเนื้อหาและกิจกรรมของวิชาในหมวดศึกษาทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ไตรสิกขา หิริโอตตัปปะ ขันติ เมตตา สอดคล้องกับงานวิจัยของพระสรวิชัย อภิบุญโญ (2553: 3) โดยสร้างและพัฒนารูปแบบการลดพฤติกรรมความรุนแรงของวัยรุ่นตามแนวทางพระพุทธศาสนา สำหรับความตระหนักรู้ต่อพฤติกรรมความรุนแรง 5 ด้าน ได้แก่ ด้านการเป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ ด้านการเป็นลูกศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์ ด้านการเป็นเพื่อนที่ดีของเพื่อน ด้านการเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ ด้านการเป็นสาวกที่ดีพุทธศาสนิกชนที่ดีของพระพุทธศาสนา ตามโปรแกรมไตรสิกขาตามแนวพุทธ โดยพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความตระหนักรู้ต่อพฤติกรรมความรุนแรงเพิ่มขึ้นทุกด้าน

3) สอดแทรกความเข้าใจเกี่ยวกับหลักคุณธรรมพื้นฐานในทุกรายวิชา เช่น หลักธรรมศีลห้า และหลักหิริโอตตัปปะ สอดคล้องกับแนวคิดของสุตัตถัน ปิรยาวิจิตร และประยงค์ แสนบุราณ (2562: 390) ได้กล่าวว่า หลักธรรมที่ควบคุมพฤติกรรมรุนแรง คือ ศีลห้า โดยศีลเป็นพื้นฐานที่ก่อให้เกิดคุณธรรมต่างๆ และสามารถแก้ปัญหาสังคมได้ และงานวิจัยของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (2520: 35) ได้กล่าวไว้ว่า หลักธรรมสำคัญที่ควบคุม และคุ้มครองชาวโลกมีอยู่ 2 อย่างคือ หิริ คือ ความละอายต่อการกระทำความผิด รู้ซึ่งถึงสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำ

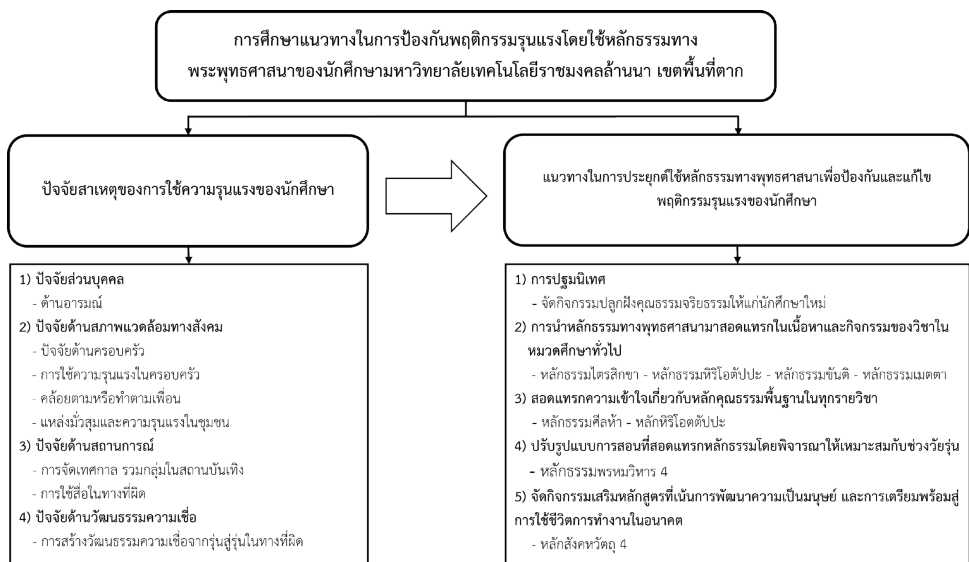
4) ปรับรูปแบบการสอนที่สอดแทรกหลักธรรมโดยพิจารณาให้เหมาะสมกับช่วงวัยรุ่นที่มีอารมณ์เปลี่ยนแปลงได้ง่าย โดยใช้พรหมวิหาร 4 ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของแก้ว ขิดตะขบ (2547: 18) ได้ให้ความหมายไว้ว่า พรหมวิหาร 4 หมายถึง ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤดีที่ประเสริฐ และบริสุทธิ์ เพื่อควบคุมความประพฤติให้เป็นไปโดยชอบถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

สอดคล้องกับการใช้ชีวิตเด็กในยุคดิจิทัล เพื่อให้นักศึกษาใช้สื่ออย่างมีสติ ลดปัญหาความรุนแรงจากการใช้สื่อออนไลน์ได้ในอนาคต

5) จัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่เน้นการพัฒนาความเป็นมนุษย์ และการเตรียมพร้อมสู่การใช้ชีวิตการทำงานในอนาคต ได้แก่ หลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อให้ศึกษามีความเกื้อกูลกัน คิดถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ สอดคล้องกับแนวคิดของไสว มาลาทอง (2552: 15) ได้ให้ความหมายของหลัก สังคหวัตถุ 4 ไว้ว่าหลักธรรมที่เป็นเครื่องมือเหนี่ยวนำใจของผู้อื่น เกื้อกูลหรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน

องค์ความรู้จากงานวิจัย

จากการศึกษาวิจัย ได้ข้อค้นพบสำคัญเกี่ยวกับสาเหตุของการใช้ความรุนแรงของนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ที่นำไปสู่การพัฒนาแนวทางในการป้องกันแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนา ดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 1 สรุปสาเหตุของการใช้ความรุนแรงของนักศึกษา และแนวทางในการป้องกันแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนา

จากภาพประกอบที่ 1 แสดงให้เห็นว่า สาเหตุของการใช้ความรุนแรงของ

นักศึกษา เกิดจากปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมทางสังคม ปัจจัยด้านสถานการณ์ และปัจจัยด้านวัฒนธรรมความเชื่อ ล้วนแล้วแต่เป็นสาเหตุของการใช้ความรุนแรงในกลุ่มนักศึกษา และแนวทางในการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาเพื่อป้องกันและแก้ไขพฤติกรรมรุนแรงของนักศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา เขตพื้นที่ตาก ได้มีการจัดปฐมนิเทศให้กับนักศึกษา นำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาสอดแทรกในเนื้อหาและกิจกรรมของวิชาในหมวดศึกษาทั่วไป สอดแทรกความเข้าใจเกี่ยวกับหลักคุณธรรมพื้นฐานในทุกรายวิชา ปรับรูปแบบการสอนที่สอดแทรกหลักธรรมโดยพิจารณาให้เหมาะสมกับช่วงวัยรุ่น และจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่เน้นการพัฒนาความเป็นมนุษย์ และการเตรียมพร้อมสู่การใช้ชีวิตการทำงานของนักศึกษาในอนาคต

สรุป

จากการศึกษาวิจัยพบว่า ปัญหาด้านการตระหนักรู้ ทักษะคิด และทักษะการควบคุมพฤติกรรมรุนแรงของนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา เขตพื้นที่ตาก ค่อนข้างไปทางลักษณะเชิงบวกเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งยังพอมีแนวทางที่จะพัฒนาได้ในส่วนที่ยังคงเป็นจุดเปราะบางทางความคิดและพฤติกรรมได้ ประกอบกับการวิเคราะห์สาเหตุของการเกิดพฤติกรรมรุนแรงทั้งปัจจัยส่วนตน ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม และปัจจัยด้านสถานการณ์ แม้จะเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดผลกระทบในเชิงลบต่างๆ ตามมา แต่ยังมีแนวทางที่จะป้องกันและแก้ไขไม่ให้เกิดปัญหาตามปัจจัยสาเหตุดังกล่าวได้ ดังนั้น การป้องกันพฤติกรรมรุนแรงโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างมาก เช่น การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาสอดแทรกในเนื้อหาวิชาศึกษาทั่วไป และทุกรายวิชา เพื่อให้ นักศึกษาซึ่งเป็นวัยรุ่น สามารถลดพฤติกรรมที่เสี่ยงต่อการใช้ความรุนแรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ความรุนแรงในโลกยุคดิจิทัล ที่มีการใช้ความรุนแรงกันมากขึ้นในสังคมปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็น การระบายอารมณ์ การกลั่นแกล้งกันในสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งมีการใช้ภาษาที่มีความรุนแรง ก่อให้เกิดผลกระทบต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม การที่สถานศึกษาปลูกฝังและกล่อมเกลาให้นักศึกษานำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาปรับใช้กับตนเอง จะช่วยให้นักศึกษามีสติและตระหนักรู้ในการกำกับพฤติกรรมตนเอง สามารถควบคุมตนเองได้ ตลอดจนมีวิจารณญาณในการเลือกกระทำพฤติกรรมที่เหมาะสมและหลีกเลี่ยงพฤติกรรมรุนแรง ส่งผลให้นักศึกษาสามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมในยุคปัจจุบันและสังคมที่จะเปลี่ยนแปลงในอนาคตต่อไปได้

บรรณานุกรม

- แก้ว ชิตตะชบ. (2547). **รวมวิชาธรรมศึกษาชั้นตรี (ตามหลักสูตรของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. 2546)**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.
- คมชัดลึก. (19 ธันวาคม 2562). สลด ม.1 ขโมยปืนพ่อ ยิ่งเพื่อนร่วมชั้น ดับคาโรงเรียน สุดแค้นถูกแก๊ง-ล่อว่าตุ๊ด. **คมชัดลึก**, สืบค้นจาก <https://www.komchadluek.net/news/local/405261>.
- จเร ณะราชา. (2560). รายงานผลการดำเนินงานจัดการความรู้ ประจำปีการศึกษา 2560. ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2533). **ท้าทายทางเลือก : ความรุนแรงและการไม่ใช้ความรุนแรง**. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ข่าวสารสันติภาพ.
- บุญเรือง ไตรเรืองวรวัฒน์. (8 กันยายน 2562). **อดีตอธิบดี กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข**. สืบค้นจาก https://www.khaosod.co.th/special-stories/news_1674370.
- ปราชญา กล้าผจญ. (2548). **คุณธรรมจริยธรรมจรรยาบรรณวิชาชีพ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ.
- พนม เกตุมาน. (13 มิถุนายน 2564). **พัฒนาการวัยรุ่น**. สืบค้นจาก https://www.psyclin.co.th/new_page_56.htm.
- พระสรวิชัย อภิปัญญา และนิเวศน์ วงศ์สุวรรณ. (2553). **การสร้างและพัฒนารูปแบบการลดพฤติกรรมความรุนแรงของวัยรุ่นตามแนวทางพระพุทธศาสนา. คณะครุศาสตร์. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2520). **จากหนังสือ นวโกวาท (ฉบับประชาชน)**.
- สุขภาพคนไทย. (12 พฤษภาคม 2564). **วัยรุ่นและเยาวชน กับสื่อสังคมออนไลน์**. สืบค้นจาก <https://www.thaihealthreport.com/article-july03-2020>.
- สุติรัตน์ พิทยาวิจิตร และประยงค์ แสนบุราณ. (2562). **การนำหลักธรรมทางพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้กับปัญหาการข่มขืนกระทำชำเราในสังคมไทย**. วารสารมนุษยศาสตร์วิชาการ. 26(1), 390.
- เสกสัน เครือคำ. (2558). **อาชญากรรม อาชญาวิทยา และงานยุติธรรมทางอาญา**. นครปฐม : เพชรเกษมการพิมพ์.
- อรอุมา วชิรประดิษฐ์พร. (2555). **สาเหตุการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชนกับ**

มาตรการแก้ไขในเชิงรุก. กรุงเทพมหานคร : สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่าย
ตุลาการศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม.

อุษา ภัตติศิริ. (2564, 27 พฤษภาคม). **ปัญหาความรุนแรงและผลกระทบจากความรุนแรง
ในวัยรุ่น.** สืบค้นจาก https://www.trangis.com/kruuza/4_4.html.

Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970). Determining Sample Size for Research
Activities. **Educational and Psychological Measurement.** 30(3),
607-610.

Sripa, K., Glubwila, S., and Thummaphan, P. (2021). **Pathways, Situations, and
Factors Associated with Youth Violence in Educational Settings.**
The Journal of Behavioral Science. 16(1), 87-102.

การศึกษาประสิทธิภาพการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ด้วยการ
ไกล่เกลี่ยของสำนักงานเทศบาลตำบลเมืองที่ อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์
Study of the Effectiveness of Reconciliation Conflict
Management with the Mediation of Muangthi Sub-district
Municipality, Mueang District, Surin Province

เกรียงศักดิ์ เตียเจริญวรรณ
พิพัฒน์ วิถี

Kriangsak Tiacharoenwat

Phiphat Withee

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

Surindra Rajabhat University

Corresponding Author, E-mail : Kriangsak9711@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัญหาความขัดแย้งของชุมชน และเพื่อศึกษาประสิทธิภาพการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ด้วยการไกล่เกลี่ยของสำนักงานเทศบาลตำบลเมืองที่ อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน มีกลุ่มตัวอย่างที่จำนวน 334 คน และผู้ให้ข้อมูลเชิงคุณภาพ จำนวน 10 คน ใช้แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์แบบมีเค้าโครงเป็นเครื่องมือวิจัย เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการแจกแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์รายบุคคลและกิจกรรมสนทนากลุ่ม มีตัวแปร 2 ตัว คือ ตัวแปรต้น ได้แก่ ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูล และตัวแปรตาม ได้แก่ ประสิทธิภาพการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ด้วยการไกล่เกลี่ยของสำนักงานเทศบาลตำบลเมืองที่ ใช้สถิติพื้นฐานและสถิติเปรียบเทียบ วิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำหรับวิเคราะห์ข้อมูลทางสังคม

ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาอุปสรรคการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ด้วยการไกล่เกลี่ยจำแนกตามตัวแปรมีแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ประสิทธิภาพในการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ด้วยการไกล่เกลี่ยโดยภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.03$ S.D. 0.287) สามารถจำแนกเป็นรายข้อเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านกระบวนการขั้นตอนการให้บริการอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.30$ S.D. 0.234) ด้านการให้บริการอยู่ในระดับ

มาก ($\bar{x} = 3.98$ S.D. 0.290) ด้านการดำเนินงานอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.81$ S.D. 0.448)

คำสำคัญ : การไกลเกลี่ย, ความขัดแย้ง, สมานฉันท์, สำนักงานเทศบาลเมืองที

Abstract

This research article to study the conflict problems of communities and to study the effectiveness of reconciliation conflict management with the mediation of Muangthi Sub-district, Municipality, Mueang District, Surin Province. This research was the mixed quantitative and qualitative method. The sampling groups were 334 respondents and key informants were 10 for qualitative data. The research tools were the questionnaire and structural interview form. The data were collected by questionnaire distribution, personal interview and focus group discussion. There were 2 variables comprising the independent variable, i.e. basic information of respondents, and the dependent variable, i.e. the effectiveness of reconciliation conflict management with the mediation of Muangthi Sub-district Municipality, Mueang District, Surin Province. The statistics used in this research were basic and comparative statistics and the data were analyzed by the program of statistically social data analysis.

The research results were found that the problems of reconciliation conflict management with mediation classified following the variables were different with no statistically significant value at .05. The effectiveness of reconciliation conflict management with the mediation was overall in the high level ($\bar{x} = 4.03$, S.D. = 0.287). Items were classified from high to levels, i.e. the service process and step at the highest level ($\bar{x} = 4.30$, S.D. = 0.234), the service at the high level ($\bar{x} = 3.98$, S.D. = 0.290), and the operation at the high level ($\bar{x} = 3.81$, S.D. = 0.448).

Keywords : Mediation, Conflict, Reconciliation, Muangthi Sub-district Municipality

บทนำ

ความขัดแย้งเป็นเรื่องของธรรมชาติในสิ่งมีชีวิตทุกชนิดที่อยู่บนโลกนี้ ทุกคนจะมีความเข้าใจ ไปในทางลบทันที แต่ในความเป็นจริงความขัดแย้งมีทั้งในแง่ลบและแง่บวก อยู่ที่จะเอามาใช้อะไร ความขัดแย้งอาจเป็นการปะทะกันของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีความคิดเห็นไม่ตรงกัน ทั้งทางวาจาหรือ ด้วยอารมณ์ ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ และต้องพบเห็นอยู่เสมอ แม้จะหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่สามารถลดทอนความรุนแรงหรือแก้ไขได้แต่ต้องสามารถบริหารจัดการและควบคุมบังคับให้ได้ โดยทั่วไปความขัดแย้งจะมุ่งเน้นไปที่การรับรู้ของบุคคล เพราะถ้าไม่มีคู่กรณีความขัดแย้งจะไม่เกิดขึ้น ในอีกทางหนึ่ง ความขัดแย้งสามารถเกิดได้จากการที่บุคคลต้องทำการตัดสินใจที่จะต้องเลือก อย่างใดอย่างหนึ่ง โดยที่การเลือกนั้นอาจจะเป็นด้วยการเต็มใจเลือกหรือจำใจต้องเลือก และยังมีความขัดแย้งระหว่างบุคคล ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่การกระทำของฝ่ายหนึ่งไปขัดขวางหรือสกัดกั้นการกระทำ ของอีกฝ่ายหนึ่งที่จะไม่ให้บรรลุเป้าหมาย หรือการที่บุคคลมีความแตกต่างกันในค่านิยม ความสนใจ แนวคิด หรือการดำเนินงาน เป้าหมาย การต้องมาติดต่อกัน ทำงานด้วยกันไปขัดขวางหรือสกัดกั้น การกระทำของอีกฝ่ายหนึ่งที่จะไม่ให้บรรลุเป้าหมาย หรือการที่บุคคลมีความแตกต่างกันในค่านิยม ความสนใจ แนวคิด วิธีการดำเนินงาน เป้าหมาย การประสานงาน การร่วมงาน หรือต้องมาอยู่ร่วมกัน ท่ามกลางความแตกต่างเหล่านี้เป็นสิ่งที่ไม่สอดคล้องกัน หรือไปด้วยกันไม่ได้ความขัดแย้งส่วนใหญ่ มักเกิดจากความแตกต่างในความคิดเห็น ความแตกต่างในทางอารมณ์ ความเครียดและความกดดันทาง จิตใจ ซึ่งจะนำไปสู่ความขุ่นเคือง และความเคียดแค้นซึ่งกันและกัน (ธนัสถา โรจนตระกูล. 2562 : 71)

สาเหตุของความขัดแย้งคงหนีไม่พ้นจากการแย่งชิงอำนาจและผลประโยชน์เป็นหลัก ส่วนอุดมการณ์ทางการเมืองในสังคมไทยอาจไม่มีอยู่จริง เพราะคำว่า อุดมการณ์ทางการเมือง หมายถึงความเชื่อทางการเมือง ที่เกี่ยวข้องกับเป้าหมายและวิธีการเพื่อให้บรรลุเป้าประสงค์ทางการเมืองที่แตกต่างในการนำพาอุดมการณ์ทางการเมืองไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์ที่ต้องการ (กรุณา มธูลาภรังสรรค์. 2560) ได้แก่ 1) ความไม่ลงตัวกันทางความเห็นทางการเมือง ตั้งแต่ในอดีตแล้วที่คนสยาม คนไทย หรือจะเรียกด้วยศัพท์อะไรก็ตามมีการสร้างระบอบการปกครองจากชุมชนเล็ก ๆ สู่อาณาจักรขนาดใหญ่ แต่เมื่อใดก็ตามที่มีความเห็นไม่ลงตัวกัน สมาชิกในสังคมก็จะเกิดการแบ่งฝักแบ่งฝ่าย มีการแสดงความคิดเห็นของตนให้ผู้อื่นได้รับรู้ 2) การไม่ยอมรับในความเห็นของฝ่ายอื่น เมื่อบุคคล

หรือกลุ่มบุคคลก้าวขึ้นมาใช้อำนาจสูงสุดในการปกครอง ตนเองก็ย่อมต้องการที่จะมีสิทธิเด็ดขาดในสังคม จึงมิได้รับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างออกไป ด้วยเห็นว่าเป็นผู้ที่คิดต่อต้าน แต่เมื่อขาดการรับฟังก็ทำให้เกิดความหลงระเหิดในอำนาจ การฉ้อราษฎร์บังหลวง และสิ่งเป็นผลเสียต่อสังคมอีกมากมาย 3) การไม่ยอมรับในอำนาจที่อีกฝ่ายได้รับ กล่าวคือ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงอำนาจไม่ว่าจะสมัยใดก็ตาม ฝ่ายอำนาจเก่ามักจะไม่นยอมรับในอำนาจของอีกฝ่ายเพราะทำให้เกิดสูญเสียอำนาจ เกิดการต่อต้านเพื่อเรียกร้อง ร้องขออำนาจ ทำให้อำนาจกลายเป็นเครื่องมือในการต่อรองทางการเมืองอีกอย่างหนึ่งไปโดยปริยาย และ 4) ผลประโยชน์ที่กล่าวไว้ข้างต้นว่า อำนาจกลายเป็นเครื่องมือต่อรองทางการเมือง เพราะอำนาจนั้นสามารถก่อให้เกิดผลประโยชน์ได้ แต่เมื่อผลประโยชน์ที่ได้ถูกจัดแบ่งไม่เท่ากัน ก็ก่อให้เกิดเป็นความขัดแย้งขึ้นมาได้อีกเช่นกัน

กลุ่มงานบริการวิชาการ 3 สำนักวิชาการ (2556 : 2) ได้กล่าวถึงความขัดแย้งที่นำไปสู่ความรุนแรงในสังคมไทยได้ยกระดับและขยายผลเพื่อเอาชนะกัน จำเป็นที่จะต้องมีการระบอบการเพื่อยุติความขัดแย้งเข้ามาจัดการแก้ไขปัญหา ซึ่งในหลักการสากลมักเริ่มต้นจากการเจรจาไกล่เกลี่ย โดยจะเป็นเจรจากันเองระหว่างคู่ความขัดแย้งหรือมีคนกลางเข้ามาดำเนินการให้หรือการใช้อำนาจตุลาการ หรือการฟ้องร้องเข้าสู่กระบวนการทางศาล หรือการใช้กระบวนการนิติบัญญัติในการออกกฎหมาย สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรมได้แสดงสถิติเทียบเคียงคดีที่เข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยแล้ว พบว่าการไกล่เกลี่ยหลังฟ้องคดี ยังมีจำนวนคดีที่มากกว่าหลายเท่าด้วยกัน ดังนั้นเมื่อมาตรา 20 ตรี มีผลใช้บังคับแล้ว กระบวนการไกล่เกลี่ยก่อนฟ้องคดีตามมาตรานี้ น่าจะมีปริมาณที่เพิ่มมากขึ้น อันส่งผลดีทั้งในด้านการลดปริมาณคดีขึ้นสู่ศาลและเป็นการประหยัดงบประมาณและค่าใช้จ่ายต่าง ๆ หากต้องนำคดีขึ้นสู่ศาล และยังทำให้บุคคลที่อาจจะเป็นคู่ความในข้อพิพาทที่เกิดขึ้น สามารถยื่นคำร้องต่อศาลที่มีเขตอำนาจได้เพื่อให้แต่งตั้งผู้ประนีประนอมทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย และหากไกล่เกลี่ยสำเร็จก็สามารถจัดทำข้อตกลงหรือสัญญาประนีประนอมยอมความ รวมทั้งสามารถยื่นคำร้องขอต่อศาลขอให้พิพากษาตามยอมได้ (คำพิพากษาศาลตามยอม คือ คำพิพากษาของศาลตามที่คู่ความตกลงประนีประนอมยอมความกันตามมาตรา 138 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง) ระบบไกล่เกลี่ยก่อนฟ้องคดีที่เกิดขึ้นใหม่นี้ สามารถยุติข้อพิพาทได้โดยคู่กรณีไม่ต้องนำคดีมาฟ้องกัน ทำให้ประหยัดเวลา ที่สำคัญคู่กรณีได้รับผลในการปฏิบัติในทันที กระบวนการระงับข้อพิพาททางเลือก (Alternative dispute resolution -ADR) ที่ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางเป็นอย่างมากในทุกประเทศ

คือ กระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยประนีประนอมระงับข้อพิพาท โดยกระบวนการไกล่เกลี่ยเพื่อระงับข้อพิพาทนี้สามารถนำมาใช้ได้ทั้งในชั้นก่อนฟ้องคดีและในชั้นหลังฟ้องคดีต่อศาลแล้วก็ตาม (พงษ์ธวัชน์ บุญพิทักษ์. 2562 : 1-2)

สำนักงานเทศบาลตำบลเมืองที่ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 7 มีเขตบริการ 5 ชุมชน คือ หมู่ที่ 1 ชุมชนวัดจอมสุทธาวาส และ ชุมชนบ้านเมืองที่ หมู่ที่ 7 ชุมชนบ้านโคกลำดวน ชุมชนบ้านโคกตาเตี้ย และ ชุมชนตลาดเมืองที่ ซึ่งมีหน่วยงานที่จัดทำขึ้นมาเพื่อบริการให้ความช่วยเหลือความเดือดร้อนของประชาชน คือ ศูนย์ดำรงธรรมเทศบาลเพื่อให้ร้องเรียนทุกข์และร้องเรียนการทุจริต จากการสรุปรายงานสถิติผู้มาร้องเรียน ร้องทุกข์ เทศบาลตำบลเมืองที่ ระหว่างปี 2561-2562 (พรธิตา สุขสำราญ. 2562) พบว่า มีประชาชนในเขตบริการได้เข้ามาใช้บริการจำนวน ๓๐ ราย ส่วนมากมีปัญหาความรู้ไม่เข้าใจในกระบวนการเข้าใช้บริการและหน่วยงานเองยังไม่มีนักกฎหมายที่มีความเชี่ยวชาญเชิงวิชาชีพนักกฎหมาย จึงทำให้การปฏิบัติดังกล่าวไม่สามารถให้แล้วเสร็จในทันทีต้องรอการพิจารณาและดำเนินการขอความเห็นจากผู้เชี่ยวชาญ

จากปัญหาดังกล่าวข้างต้นจะพบว่าทุกสังคมมีความขัดแย้งโดยธรรมชาติของความคิดที่มีการอยู่กันเป็นสังคม ไม่ว่าจะเป็นเกิดจากความคิดส่วนบุคคลหรือโดยสังคม ล้วนไม่สามารถให้ทุกคนที่เป็นหน่วยในสังคมยอมรับได้เหมือนกันทุกคน ไม่ว่าสังคมนั้นจะเป็นสังคมประชาธิปไตยหรือสังคมนิยมก็ตาม แตกต่างกันไปและหลากหลายความขัดแย้ง สังคมของเทศบาลเมืองที่มีประชากรอาศัยอยู่ไม่ถึงสองพันคน แต่ความขัดแย้งที่ได้รับข้อร้องเรียนนั้นพบว่ามากถึง 30 ราย ส่วนที่ไม่ได้ยื่นข้อร้องเรียนซึ่งเป็นสถิติที่ไม่สามารถจับเก็บนั้นเชื่อว่าไม่มี มีเหตุผลหลายประการที่ประชาชนควรหาวิธีประเมินผลงานของกระบวนการยุติธรรมของตน ที่ชัดเจนที่สุด คือ การทำให้ทราบถึงจุดบกพร่องเพื่อประโยชน์ในการกำหนดยุทธศาสตร์และวางแผนแก้ไข เนื่องจากมีปัจจัยทั้งภายในและภายนอกหลายประการที่มีผลกระทบต่อประสิทธิภาพของกระบวนการ (รวมถึงปัจจัยทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยี สังคม และวัฒนธรรม ฯลฯ) เพื่อให้สามารถแสดงให้เห็นว่าหน่วยงานทั้งหลายในกระบวนการยุติธรรมได้ปฏิบัติตามอาณัติ บรรทัดฐาน และมาตรฐาน ตลอดจนเพื่อกำหนดหน้าที่ในการรายงานความคืบหน้าและผลลัพธ์ของการปฏิบัติงาน ประโยชน์ประการสุดท้าย คือ เพื่อทำให้เกิดความโปร่งใสอันจะนำไปสู่ความเชื่อถือจากสังคม ดังนั้น จึงจำเป็นจะต้องมีเครื่องมืออื่นเข้ามาช่วยในการประเมินสมรรถนะ ประสิทธิภาพ รวมถึงประสิทธิผล ตลอดจนประเมินความน่าเชื่อถือ และความไว้วางใจจากสังคมต่อกระบวนการยุติธรรมในองค์กรรวม

ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาประสิทธิภาพการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ด้วยการไกล่เกลี่ยของสำนักงานเทศบาลตำบลเมืองที่ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาความขัดแย้งของชุมชนในเขตเทศบาลตำบลเมืองที่ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
2. เพื่อศึกษาประสิทธิภาพการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ด้วยการไกล่เกลี่ยของสำนักงานเทศบาลตำบลเมืองที่ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้จะใช้การวิจัยแบบผสมผสานทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามทั้งการสัมภาษณ์เจาะลึกจากผู้เชี่ยวชาญเป็นรายบุคคล และการจัดสนทนากลุ่ม และกลุ่มตัวอย่างโดยเลือกจากบุคคลากรที่เห็นว่ามีความรู้และมีหน้าที่ในการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ด้วยการไกล่เกลี่ยของสำนักงานเทศบาลตำบลเมืองที่ รวมไปถึงผู้ที่เกี่ยวข้อง และได้เคยสัมผัสการไกล่เกลี่ยของประชาชน และสามารถสุ่มกลุ่มตัวอย่างเพื่อประมาณค่าสัดส่วน (Taro Yamane. 1967 : 887 อ้างถึงใน เกื้อ กระแสโสม. 2554 : 19) ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 334 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ คือ แบบสอบถามกำหนดข้อคำถามตามกรอบแนวคิดการวิจัย แบบสัมภาษณ์ประเด็นความเกี่ยวข้องเพิ่มเติม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพสำหรับการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และการกำหนดประเด็น คำถามที่ใช้ในการสนทนากลุ่มเฉพาะ โดยแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้างซึ่งผู้วิจัยได้สร้างขึ้นใช้เป็นเครื่องมือประกอบในการตั้งคำถามในการสัมภาษณ์ ส่วนการกำหนดประเด็นคำถามที่ใช้ในการสนทนากลุ่มเฉพาะเป็นการนำข้อมูลจากภาคสนามจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants) มาจัดเป็นระบบ กลุ่มข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และข้อมูลที่ได้จากการผู้ให้สัมภาษณ์นี้ จะนำไปเป็นแนวทางในการตั้งเป็นประเด็นคำถามสำหรับการจัดสนทนากลุ่มต่อไป สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณสำหรับการวิจัยเรื่องประสิทธิภาพในการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ด้วยการไกล่เกลี่ยของ

สำนักงานเทศบาลตำบลเมืองที่ อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์ คือ แบบสอบถาม เนื้อหาของแบบสอบถามมีองค์ประกอบอยู่ 4 ตอน คือตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2 ปัญหาอุปสรรคในการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ด้วยการไกล่เกลี่ยของสำนักงานเทศบาลตำบลเมืองที่ ตอนที่ 3 ประสิทธิภาพในการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ด้วยการไกล่เกลี่ยของสำนักงานเทศบาลตำบลเมืองที่ ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะอื่น ๆ และได้ทำการทดสอบเครื่องมือวัดและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือโดยผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นไปทดสอบความแม่นยำหรือเที่ยงตรง (validity) และความเชื่อมั่น (reliability)

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยโดยการแจกแบบสัมภาษณ์ให้กับผู้ให้ข้อมูลหลัก เพื่อตอบข้อมูลตอบกลับมาและเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้ร่วมสนทนากลุ่ม โดยจะกำหนดประเด็นคำถามและแบบสัมภาษณ์แบบมีเค้าโครงพร้อมทั้งใช้วิธีการจดบันทึกข้อสรุปที่สำคัญด้วยตนเอง ส่วนการวิจัยเชิงปริมาณ ใช้วิธีการเก็บข้อมูลโดยแจกแบบสอบถามให้กับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 334 คน

4. การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำเสนอ การวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research method) โดยมีการออกแบบสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก (key-informants) และออกแบบประเด็นหัวข้อในการสนทนากลุ่มเฉพาะ (focus-group discussion) เพื่อเก็บข้อมูลจากผู้ร่วมสนทนาจากนั้นนำข้อมูลที่ได้จากผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยเชิงคุณภาพ 2 กลุ่มหลักมารวบรวม จำนวน 10 คน และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์แบบอุปนัยและการตีความ และนำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา ขั้นตอนต่อมาผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเชิงคุณภาพมาเป็นแนวทางในการทำวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative research method) โดยการออกแบบสอบถามให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยหาขนาดตัวอย่างประชากรจากทุกชุมชนจาก 2 หมู่บ้าน จำนวน 334 คน จากนั้นเก็บรวบรวมข้อมูลด้วย แบบสอบถามและนำข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเชิงปริมาณ เช่น ความสัมพันธ์ของแต่ละตัวแปร มาวิเคราะห์ด้วยวิธีการทางสถิติทั้งสถิติเชิงพรรณนา (descriptive statistics) และสถิติอ้างอิง (inferential statistics) เพื่อวิเคราะห์และหาข้อสรุปขั้นตอนต่อไปผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเชิงคุณภาพและข้อมูลเชิงปริมาณทั้งที่มีความสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกันเพื่อยืนยันข้อค้นพบ หาข้อสรุปและข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลทั่วไปพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 194 คน นอกนั้นเป็นเพศหญิง 113 คน คิดเป็นร้อยละ 36.80 ส่วนใหญ่มีสถานะตามทะเบียนบ้านเป็นเจ้าบ้านจำนวน 167 คน คิดเป็นร้อยละ 54.40 และผู้อาศัยจำนวน 140 คน คิดเป็นร้อยละ 45.60 ประกอบอาชีพส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร จำนวน 232 คน คิดเป็นร้อยละ 75.60 รองลงมาประกอบอาชีพธุรกิจค้าขายจำนวน 32 คน คิดเป็นร้อยละ 10.40 อาชีพลูกจ้างทั่วไป/รับจ้างจำนวน 28 คน คิดเป็นร้อยละ 9.10 และอาชีพรับราชการ/พนักงานของรัฐจำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 4.90 ส่วนใหญ่สังกัดอยู่เขตชุมชนวัดจอมสุทธาวาสจำนวน 90 คน คิดเป็นร้อยละ 29.30 รองลงมาอยู่ในชุมชนเมืองที่จำนวน 69 คน คิดเป็นร้อยละ 22.50 ชุมชนโคกลำดวนจำนวน 57 คน คิดเป็นร้อยละ 18.60 ชุมชนโคกตาเดียวจำนวน 48 คน คิดเป็นร้อยละ 15.60 และชุมชนตลาดเมืองที่จำนวน 43 คน คิดเป็นร้อยละ 14.00

2. ปัญหาอุปสรรคในการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ด้วยการไกล่เกลี่ย ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ระดับค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของ ปัญหาอุปสรรคในการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ด้วยการไกล่เกลี่ย

รายการประเมิน	$\bar{x}$	S.D.	แปลความหมาย
1. มีบุคลากรเพียงพอสำหรับปฏิบัติงาน	2.79	0.761	ปานกลาง
2. บุคลากรมีความรู้ความสามารถและประสบการณ์	1.92	0.850	น้อย
3. งบประมาณสำหรับการดำเนินงาน	3.09	0.951	ปานกลาง
4. มีเครื่องมืออุปกรณ์และห้องปฏิบัติงาน	3.46	1.045	มาก
5. มีขั้นตอนการให้บริการชัดเจน	2.94	0.990	ปานกลาง
6. ช่องทางการติดต่อหรือขอรับบริการ	2.38	0.606	น้อย
7. ระยะเวลาที่เหมาะสม	2.50	0.988	น้อย
8. มีการจัดเก็บความลับการไกล่เกลี่ยของคู่กรณี	2.25	1.070	น้อย

9. มีหน่วยงานกลางหรือบุคคลกลางเข้าร่วม	2.26	0.862	น้อย
10. ความพึงพอใจของคู่กรณีทั้งสองฝ่าย	2.65	0.571	ปานกลาง
เฉลี่ยโดยภาพรวม	2.62	0.253	ปานกลาง

จากตารางที่ 1 ปัญหาอุปสรรคในการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ด้วยการไกล่เกลี่ย พบว่าเฉลี่ยโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}=2.62$ S.D. 0.253) สามารถจำแนกเป็นรายข้อเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ มีเครื่องมืออุปกรณ์และห้องปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=3.46$ S.D. 1.045)และอยู่ในระดับปานกลาง 4 รายการ คือ งบประมาณสำหรับการดำเนินงาน ($\bar{x}=3.09$ S.D. 0.951) มีขั้นตอนการให้บริการชัดเจน ($\bar{x}=2.94$ S.D. 0.990) มีบุคลากรเพียงพอสำหรับปฏิบัติงาน ($\bar{x}=3.79$ S.D. 0.761) ความพึงพอใจของคู่กรณีทั้งสองฝ่าย ($\bar{x}=2.65$ S.D. 0.571)และอยู่ในระดับน้อย 5 รายการ คือ ช่องทางการติดต่อหรือขอรับบริการ ($\bar{x}=2.38$ S.D. 0.606) บุคลากรมีความรู้ความสามารถและประสบการณ์ ($\bar{x}=1.92$ S.D. 0.850) ระยะเวลาที่เหมาะสม ($\bar{x}=2.50$ S.D. 0.988) มีการจัดเก็บความลับการไกล่เกลี่ยของคู่กรณี ($\bar{x}=2.25$ S.D. 1.070) และมีหน่วยงานกลางหรือบุคคลกลางเข้าร่วม ($\bar{x}=2.26$ S.D. 0.862)

3. ประสิทธิภาพในการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ด้วยการไกล่เกลี่ย
ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ระดับค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของประสิทธิภาพในการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ด้วยการไกล่เกลี่ยโดยภาพรวม

รายการประเมิน	$\bar{x}$	S.D.	แปลความหมาย
1. ด้านการให้บริการ	3.98	0.290	ปานกลาง
2. ด้านกระบวนการขั้นตอนการให้บริการ	4.30	0.234	มากที่สุด
3. ด้านการดำเนินงาน	3.81	0.448	ปานกลาง
เฉลี่ยโดยภาพรวม	4.03	0.287	มาก

จากตารางที่ 2 ประสิทธิภาพในการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ด้วยการไกล่เกลี่ยโดยภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=4.03$ S.D. 0.287) สามารถ

จำแนกเป็นรายข้อเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านกระบวนการขั้นตอนการให้บริการอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.30$ S.D. 0.234) ด้านการให้บริการอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.98$ S.D. 0.290) ด้านการดำเนินงานอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.81$ S.D. 0.448)

4. ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบระดับความคิดเห็น

4.1 ปัญหาอุปสรรคการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ด้วยการไกล่เกลี่ยจำแนกตามเพศ ผลการทดสอบปรากฏว่า Sig. มีค่า 0.973 ซึ่งมากกว่าระดับนัยสำคัญ 0.05 ยอมรับ คือ ปัญหาอุปสรรคในการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ด้วยการไกล่เกลี่ยจำแนกตามเพศแตกต่างกันไปจาก 0.00453 อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ จำแนกตามสถานะตามทะเบียนบ้าน ผลการทดสอบปรากฏว่า Sig. มีค่า 0.340 ซึ่งมากกว่าระดับนัยสำคัญ 0.05 ยอมรับ คือ ปัญหาอุปสรรคในการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ด้วยการไกล่เกลี่ยจำแนกตามสถานะตามทะเบียนบ้านแตกต่างกันไปจาก 0.00492 อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ จำแนกตามอาชีพ พบว่า มีแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (ค่า Sig. เท่ากับ .879) ไม่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ จำแนกตามสังกัดอยู่ในเขตชุมชน พบว่า มีแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (ค่า Sig. เท่ากับ .169) ไม่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้

4.2 ประสิทธิภาพการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ด้วยการไกล่เกลี่ยจำแนกตามเพศ ผลการทดสอบปรากฏว่า Sig. มีค่า 0.00 ซึ่งมากกว่าระดับนัยสำคัญ 0.05 ยอมรับ คือ ประสิทธิภาพการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ด้วยการไกล่เกลี่ยจำแนกตามเพศแตกต่างกันไปจาก 1.318 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จำแนกตามสถานตามทะเบียนบ้าน ผลการทดสอบปรากฏว่า Sig. มีค่า 0.00 ซึ่งมากกว่าระดับนัยสำคัญ 0.05 ยอมรับ คือ ประสิทธิภาพการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ด้วยการไกล่เกลี่ยจำแนกตามสถานตามทะเบียนบ้านแตกต่างกันไปจาก 1.406 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

อภิปรายผล

จากสมมติฐานการวิจัยการศึกษาประสิทธิภาพการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ด้วยการไกล่เกลี่ยของสำนักงานเทศบาลตำบลเมืองที่ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ จำแนกตามเพศ และ สถานตามทะเบียนบ้าน มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สอดคล้องกับแนวคิดของศูนย์สันติวิธีและธรรมาภิบาล ได้กล่าวถึงขัดแย้ง คือ ความแตกต่างของจุดประสงค์ ความเชื่อและค่านิยมระหว่างบุคคล และกลุ่มบุคคล และตามแนวคิด

ของ Socrates (โสเครตีส) (Sotheb Soontornbhesaj, 1997) ความขัดแย้งในทางความรู้ของบุคคลสองฝ่ายเป็นความขัดแย้งที่เรียกว่า “ความขัดแย้งแบบสมเหตุสมผลมากกว่าเดิม” สอดคล้องกับแนวคิดของรัฐพล เย็นใจมาและสุรพล สุยะพรหม (2561 : 224) ความขัดแย้งในทางความรู้ของบุคคลสองฝ่ายเป็นความขัดแย้งที่เรียกว่า เป็นสภาพการณ์หรือสถานการณ์ที่เป็นความแตกต่างที่บุคคล 2 คน หรือมากกว่า แสดงพฤติกรรมเปิดเผยออกมาอย่างแตกต่างกัน สภาพการณ์เหล่านี้คือ ความขัดแย้ง ซึ่งอาจเกิดจากการรับรู้ในเป้าหมายที่แตกต่างกัน มีความเข้าใจผิดหรือไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ มีความต้องการที่แตกต่างกัน หรือแย้งชิงในสิ่งเดียวกัน หรือต้องการความเท่าเทียมกันทั้งด้านวัตถุประสงค์และคุณค่าเกิดความรู้สึกรู้สึกต้องการเอาชนะหรือทำให้ฝ่ายตรงข้ามไม่พึงพอใจ สูญเสียหรือถูกกดดันหรือเกิดความต้องการที่เหนือกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง สถานการณ์เหล่านี้จะทำให้เกิดความตึงเครียดเพราะความไม่เห็นด้วยหรือไม่ตกลงด้วย

ซึ่งประสิทธิภาพการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ด้วยการไกล่เกลี่ยของสำนักเทศบาลตำบลเมืองที โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านกระบวนการขั้นตอนการให้บริการอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านการให้บริการอยู่ในระดับมาก ด้านการดำเนินงานอยู่ในระดับมาก สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. ด้านกระบวนการขั้นตอนการให้บริการโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุดพบปัญหาที่มีรายการที่มีค่าคะแนนต่ำกว่ากลุ่มเดียวกัน คือ มีกระบวนการและขั้นตอนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นระบบชัดเจน ขั้นตอนการขอเข้ารับการไกล่เกลี่ยไม่ยุ่งยาก เข้าใจง่ายและเหมาะสม มีเอกสาร/แผ่นพับแนะนำข้อมูลแก่ผู้เข้ารับการไกล่เกลี่ย ใช้เวลาและค่าใช้จ่ายที่เหมาะสม รูปแบบกระบวนการไกล่เกลี่ยที่มีความน่าเชื่อถือ สอดคล้องกับงานวิจัยของ เรียวรุ่ง บุญเกิด (2557) กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ : กรณีศึกษาสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม ผลการศึกษาพบว่าใช้รูปแบบการไกล่เกลี่ย โดยกระบวนการเริ่มต้นประชาชนสามารถติดต่อได้ทั้งช่องทางจากสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามและช่องทางจากเครือข่าย คือ 1) การเข้าสู่กระบวนการ 2) การจัดเวทีไกล่เกลี่ย 3) การประสานส่งต่อกรณีพิพาท แต่ก็ยังพบปัญหาด้านการดำเนินงานของคณะกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามที่ไม่สามารถบริหารงานได้อย่างเต็มที่ดังนั้นควรมีหัวหน้าของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดโดยตรงไม่ใช้รูปแบบการดึงหัวหน้าจากจากหน่วยงานอื่นมารับผิดชอบ

2. ด้านการให้บริการโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก พบปัญหาที่มีรายการที่มีค่าคะแนนต่ำกว่ากลุ่มเดียวกัน 1 รายการ คือ ความชัดเจนในการให้คำแนะนำ สอดคล้องกับงานวิจัยของอุทัย ปริญาสุทธินันท์ (2556 : 70-71) การจัดการความขัดแย้งเพื่อสร้างความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของชุมชนควนโส มุ่งเน้นการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยสร้างความสมานฉันท์เพื่อให้เกิดการฟื้นฟูสัมพันธภาพระหว่างคู่กรณี หรือการยอมรับเข้าใจซึ่งกันและกันอย่างมีความเอื้ออาทรและมีความเมตตา ย่อมเป็นแนวทางลดปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ ทั้งยังเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการพัฒนากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับงานวิจัยของสุรศักดิ์ ศรีสาร และยวรี ผลพันธิน (2560 : 1959) การไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทโดยชุมชนอย่างมีสมานฉันท์พบว่าความพึงพอใจ ความโปร่งใส ความเป็นกลาง การประสานงานการมีส่วนร่วม การประชาสัมพันธ์ การลดขั้นตอน ความเป็นเครือญาติ ความยืดหยุ่น และความรู้ เพื่อให้ชุมชนเป็นชุมชนสมานฉันท์ โดยเรียกชื่อรูปแบบนี้ว่า “CPR MODEL” ซึ่งเป็นรูปแบบที่ผ่านการประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิ และการรับรองโดยเวทีประชาคม สอดคล้องกับงานวิจัยของศักดิ์ชาย สุนทรธนาภิรมย์ (2560: 161) การมีส่วนร่วมของชุมชนในการระงับข้อพิพาทในชุมชน : ศึกษาชุมชน หมู่ 7 ตำบลเก็ง อำเภอมะนัง จังหวัดมหาสารคามพบว่าประชาชนที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นคณะกรรมการชุมชนและคณะกรรมการศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทประจำชุมชนมีความเชื่อมั่นและเคารพศรัทธาในตัวบุคคลผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย ระงับข้อพิพาทว่าจะให้ความยุติธรรมแก่ประชาชนได้ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของศรวิภา กฤดาธิการและไชยยศ ไพวิทยศิริธรรม (2560 : 122) ได้ทำวิจัยเรื่อง ข้อเสนอเชิงนโยบายยุติธรรมชุมชนเพื่อเสริมสร้างความสมานฉันท์ของชุมชนอย่างยั่งยืน พบว่ามีความพึงพอใจการให้บริการของศูนย์ยุติธรรมชุมชนในระดับมาก ส่วนผู้ปฏิบัติหน้าที่ในศูนย์ยุติธรรมชุมชนมองว่าศูนย์ยุติธรรมชุมชนประสบผลสำเร็จในการดำเนินงานตามบทบาทในระดับมาก

3. ด้านการดำเนินงานโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่มีรายการที่มีค่าคะแนนต่ำกว่ากลุ่มเดียวกัน 3 รายการ คือ เป้าหมายหรือประสิทธิผลของกระบวนการไกล่เกลี่ย คณะทำงานหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการไกล่เกลี่ย สิทธิหรือประโยชน์ขั้นพื้นฐานของผู้เข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย สอดคล้องกับงานวิจัยของสุรชัย (พู่อัด) ไวยวรรณจิตร และคณะ (2559) วิจัยเรื่อง การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมชุมชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลการวิจัยพบว่า ระดับความรู้เกี่ยวกับเรื่อง การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมของ

ประชาชน ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญในเรื่อง กิจกรรมเกี่ยวกับความยุติธรรมและการป้องกันอาชญากรรมที่หน่วยงานใน กระบวนการยุติธรรมกับชุมชนร่วมมือกัน สามารถจัดการกับปัญหาต่างๆ ได้ในชุมชน โดยใช้วิธีจากการเรียนรู้และรับรู้ทางศาสนา และจากวิถีที่บรรพชนคนรุ่นก่อนนำมาใช้เพื่อการบริหาร จัดการชุมชน หรือ “กำปง” แนวทางการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม ภายใต้สังคม ศาสนาและวัฒนธรรม ที่มีความ หลากหลาย จนทำให้คนในพื้นที่แห่งนี้มีเอกลักษณ์เฉพาะ และมีอัตลักษณ์ของตัวเอง คงไม่จำเป็นต้องกำหนดโครงสร้างเป็นทางการ แต่จำเป็นต้องอาศัย “ความเข้าใจในบริบทสังคม” ของแต่ละชุมชนเป็นหลักผ่านกระบวนการปรึกษาหารือเพื่อสร้างความเข้าใจของชุมชนต่อกระบวนการยุติธรรม กล่าวคือ ให้ชุมชนได้ออกแบบและแก้ไขปัญหาร่วมกันของชุมชนเอง

องค์ความรู้จากงานวิจัย

สำหรับการทำวิจัยครั้งนี้ พบว่ามีข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์สำหรับการดำเนินการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ด้วยการไกล่เกลี่ยของสำนักงานเทศบาลตำบลเมืองที่ อำเภอมะนัง จังหวัดสุรินทร์ โดยใช้รูปแบบการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ด้วยกระบวนการไกล่เกลี่ย ของสำนักงานเทศบาลตำบลเมืองที่ พบองค์ความรู้เชิงกระบวนการสำหรับการดำเนินงาน ดังนี้

1. กระบวนการจัดการเรื่องร้องเรียน/ร้องทุกข์กรณีเรื่องทั่วไป ดังนี้

ลำดับ	กิจกรรม	รายละเอียดงาน	มาตรฐานการปฏิบัติงาน
1	รับเรื่องร้องเรียน	เรื่องร้องเรียนผ่านช่องทางต่างๆ เช่น ร้องเรียนด้วยตนเอง/โทรศัพท์ เว็บไซต์/ส่งทางไปรษณีย์/หนังสือ/สื่ออิเล็กทรอนิกส์/ดูแสดงความคิดเห็น	ถูกต้อง/ครบถ้วนทุกเรื่อง
2	ลงทะเบียน/ตรวจสอบเรื่องร้องเรียน	ลงทะเบียนรับเรื่องร้องเรียนตรวจสอบความน่าเชื่อถือของประเด็นที่ร้องเรียนต้องไม่ขัดกับกฎหมาย กฎระเบียบและอยู่ในอำนาจหน้าที่	ทันทีที่ได้รับเรื่อง
3	แจ้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	พิจารณาและสรุปประเด็นปัญหาที่ร้องเรียนเสนอหัวหน้าสำนักปลัด เพื่อแจ้งให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องตรวจสอบข้อเท็จจริง	ถูกต้อง/ครบถ้วนทุกประเด็น

ลำดับ	กิจกรรม	รายละเอียดงาน	มาตรฐานการปฏิบัติงาน
4	หน่วยงานที่เกี่ยวข้องตรวจสอบข้อเท็จจริงและดำเนินการ	ตรวจสอบข้อเท็จจริง ปัญหาสาเหตุและแนวทางแก้ไข รวมทั้งการป้องกันมิให้เกิดปัญหาได้อีก	-
5	รายงานผลเรื่องร้องเรียน/ร้องทุกข์	แจ้งผลให้ผู้ร้องเรียนทราบทันทีที่ได้ข้อสรุป หรือรายงานการดำเนินการให้ผู้ร้องทราบภายใน 15 วัน นับแต่วันที่ร้องเรียน ยกเว้น 2 กรณี ได้แก่ 1. กรณีร้ายแรง อาจสร้างความเสียหายต่อประชาชนและส่งผลกระทบต่อในวงกว้าง 2. กรณีซับซ้อน ต้องใช้เวลาในการวิเคราะห์หรือเกี่ยวข้องกับกฎหมาย ซึ่งอาจใช้เวลาเกินกว่า 15 วัน	-ภายใน 15 วันทำการ -แจ้งความคืบหน้าเป็นระยะๆ
6	ติดตามผลเรื่องร้องเรียน/ร้องทุกข์	เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ติดตามเรื่องร้องเรียน/ร้องทุกข์กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	ตามเวลาที่กำหนด
7	รวบรวมเสนอ/สรุปผล	รวบรวมเรื่องร้องเรียนรายเดือนสรุปเสนอผู้บริหาร	ถูกต้อง

กระบวนการจัดการเรื่องร้องเรียน/ร้องทุกข์ เรื่องเกี่ยวกับการจัดซื้อจัดจ้าง ดังนี้

ลำดับ	กิจกรรม	รายละเอียดงาน	มาตรฐานการปฏิบัติงาน
1	รับเรื่องร้องเรียน	เรื่องร้องเรียนผ่านช่องทางต่างๆเช่น ร้องเรียนด้วยตนเอง/โทรศัพท์ เว็บไซต์/ส่งทางไปรษณีย์/หนังสือ/สื่ออิเล็กทรอนิกส์/ดูแสดงความคิดเห็น	ถูกต้อง/ครบถ้วน ทุกเรื่อง
2	ลงทะเบียน/ตรวจสอบเรื่องร้องเรียน	-ลงทะเบียนรับเรื่องร้องเรียนตรวจสอบความน่าเชื่อถือของประเด็นที่ร้องเรียน ต้องไม่ขัดกับกฎหมาย กฎระเบียบและอยู่ในอำนาจหน้าที่	ทันทีที่ได้รับเรื่อง
3	แจ้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	พิจารณาและสรุปประเด็นปัญหาที่ร้องเรียนเสนอหัวหน้าสำนักปลัด เพื่อแจ้งให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องตรวจสอบข้อเท็จจริง	ถูกต้อง/ ครบถ้วน ทุกเรื่อง
4	หน่วยงานที่เกี่ยวข้องตรวจสอบข้อเท็จจริงและดำเนินการ	-ตรวจสอบข้อเท็จจริง ปัญหาสาเหตุและแนวทางแก้ไข รวมทั้งการป้องกันมิให้เกิดปัญหาได้อีก	-

สรุป

จากการวิจัยเรื่อง การศึกษาประสิทธิภาพการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ ด้วยการไกล่เกลี่ยของสำนักงานเทศบาลตำบลเมืองที่ อำเภอมะนัง จังหวัดสุรินทร์ ผู้วิจัยได้พบเห็นกระบวนการที่หน่วยงานของสำนักงานเทศบาลตำบลเมืองที่ ต้องการนำกระบวนการยุติธรรมชุมชนมาใช้เพื่อลดปัญหาข้อร้องเรียนในหน่วยงาน ซึ่งปัญหาที่พบในพื้นที่ทั้ง 4 ชุมชนของเขตบริการนั้นมีไม่แตกต่างกัน เพราะปัญหาส่วนใหญ่นั้นอยู่ในกลุ่มของคนในพื้นที่ที่มีลักษณะใกล้เคียง วัฒนธรรมการดำรงชีวิตของประชาชนมีความกลมกลืนเป็นภาษาวัฒนธรรมเดียวกัน หน่วยงานของรัฐหลายหน่วยงานในพื้นที่เป็น ปัจจัยที่มีส่วนทำให้การพัฒนากระบวนการไกล่เกลี่ยประสบความสำเร็จ ประสิทธิภาพในการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ด้วยการไกล่เกลี่ยโดยภาพรวมอยู่ในระดับที่มีประสิทธิภาพมาก ส่งผลให้กระบวนการทำงานของหน่วยที่กำหนดรอบขั้นตอนการแก้ปัญหาในบรรดาตามวัตถุประสงค์ ทั้งนี้อาจจะมีผลมาจากกระบวนการรับข้อร้องเรียนที่หลากหลาย มีช่องทางที่เข้าถึงหน่วยงานของรัฐได้ง่าย บุคลากรที่ทำหน้าที่เป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอยู่ในพื้นที่ จึงทำให้กระบวนการแก้ปัญหาในบรรดาตามวัตถุประสงค์ มีการนำกระบวนการยุติธรรมชุมชนมาใช้ประโยชน์ในการขับเคลื่อนให้มีประสิทธิภาพ กระบวนการสำคัญ 3 ประการ คือ 1) เป็นกิจกรรมด้านการป้องกันและควบคุมปัญหาอาชญากรรมในชุมชน 2) เป็นการดำเนินการโดยชุมชนเพื่อชุมชน 3) รัฐมีหน้าที่เป็นหุ้นส่วนร่วมกับชุมชน และเน้นภารกิจหลักของยุติธรรมชุมชนทั้ง 4 ภารกิจ คือ 1) การป้องกันและควบคุมอาชญากรรมและการกระทำผิด (ความไร้ระเบียบของชุมชน) 2) การจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ (Restorative justice) 3) เยียวยาและเสริมพลังเหยื่ออาชญากรรม 4) รับผู้กระทำผิดกลับคืนสู่ชุมชน (reintegration) นอกจากนั้นยังมีการนำกระบวนการสร้างรูปแบบที่จะเอื้ออำนวยความสะดวกกับประชาชนในเขตเทศบาลดังกล่าวทางสำนักงานเทศบาลได้จัดทำคู่มือเพื่อเผยแพร่ให้ประชาชนได้ทราบและเข้ามาใช้บริการ ใช้ชื่อว่า คู่มือการบริหารจัดการข้อร้องเรียน / ร้องทุกข์เทศบาลตำบลเมืองที่ โดยศูนย์รับเรื่องราวร้องเรียนร้องทุกข์และแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนแก่ประชาชนของสำนักงานเทศบาลตำบลเมืองที่

บรรณานุกรม

- กรุณา มจุฬารังสรรค์. (2560). **ความรู้เบื้องต้นทางรัฐศาสตร์**. สมุทรสาคร : ย้าย COPY.
- กลุ่มงานบริการวิชาการ 3 สำนักวิชาการ. (2556). **การสร้างความปลอดภัย : แสงสว่างส่องนำทางสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- เกื้อ กระแสโสม. (2554). **เอกสารประกอบการเรียนรู้วิชาการวิจัยทางการศึกษา 1045421 (Educational Research)**. สุรินทร์ : คณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- ธันสถา โรจนตระกูล. (2562). **การจัดการความขัดแย้งเชิงสร้างสรรค์**. ในวารสารวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์. 6(2), 71.
- รัฐพล เย็นใจมาและสุพล สุธะพรหม. (2561). “ความขัดแย้งในสังคม : ทฤษฎีและแนวทางแก้ไข”. ในวารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์. 7 (2), 224.
- เรียวรุ่ง บุญเกิด. (2557). **กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ : กรณีศึกษาสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม**. วิทยานิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการพัฒนาสังคม) คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- พงษ์ธวัฒน์ บุญพิทักษ์ (2562). **การใกล้เคียงก่อนฟ้องตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 20 ตี**. กรุงเทพมหานคร : สำนักกฎหมาย สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- พรธิตา สุขสำราญ. (2562). **ข้อมูลเชิงสถิติการให้บริการ**. เข้าถึงได้ [Online] <http://1ab.in/xWE> สืบค้นเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2563.
- สุรัชย์ (ฟูอาด) ไวยวรรณจิตรและคณะ. (2559). **การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมชุมชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้**. สำนักวิจัยและพัฒนา สถาบันพระปกเกล้า : กรุงเทพมหานคร.
- สุรศักดิ์ ศรีสารและยุวี ผลพันธิน. (2560). “การพัฒนารูปแบบการใกล้เคียงระงับข้อพิพาทโดยชุมชน”. ในวารสารวิชาการ Veridian E –Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ. 10(1), 1959.
- ศักดิ์ชาย สุนทรธนาภิรมย์. (2560). “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการระงับข้อพิพาทใน

ชุมชน: ศึกษาชุมชนหมู่ 7 ตำบลเกิ้ง อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม”. ในวารสารการเมืองการปกครอง *Journal of Politics and Governance*. 7(2), 161.

ศรวิชา กฤดาธิการและไชยยศ ไพวิทย์ศิริธรรม. (2560). “ข้อเสนอเชิงนโยบายยุทธธรรมชุมชนเพื่อเสริมสร้างความสมานฉันท์ของชุมชนอย่างยั่งยืน”. ในวารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย. 9(2), 112.

อุทัย ปริญญาสุทธินันท์. (2556). “การจัดการความขัดแย้งเพื่อสร้างความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของชุมชนควนโส”. ในวารสารวิจัยสังคม. 36(2), 70-71.

Sotheb Soontornbhesaj. (1997). *Contemporary Sociological Theory. Basic concepts of social and cultural theory*. Chiang Mai : Kobe Vision Public Company Limited.

การสร้างต้นแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ The Community Museum Prototyping in Electronic System

ณณณีย์ ศรีสุข

พระอธิการสุชาติ จันทสโร

Narunee Srisuk

PhraAtikan Suchart Chanthasaro

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Lampang Campus

บุรินทร์ รุจจนพันธุ์

Burin Rujjanapan

มหาวิทยาลัยเนชั่น

Nation University

Corresponding Author Email: narunee2533@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ (1) เพื่อสร้างแอปพลิเคชันพิพิธภัณฑ์ชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ (2) เพื่อศึกษากระบวนการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นและ (3) เพื่อเสนอต้นแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 25 รูป/คน และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ผลการวิจัยพบว่า 1) การสร้างแอปพลิเคชันพิพิธภัณฑ์ชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์มีวิธีการสร้าง 9 ขั้นตอน คือ (1) การศึกษาความต้องการของแอปพลิเคชัน (2) การเตรียมเครื่องมือพัฒนาโปรแกรมหลัก (3) การเตรียมแฟ้ม app.json ซึ่งเป็นข้อกำหนดแอปพลิเคชัน แต่ละ release (4) การเตรียมแฟ้ม App.js (5) การติดตั้งและส่งประมวลผล (6) การส่งผลงานขึ้นไปยัง expo.io (7) การเข้าไปในเว็บไซต์ expo.io (8) การเตรียมภาพสำหรับประกอบการพัฒนาแอปพลิเคชันใน Store และ (9) การเข้าไปสมัครใช้งาน google developer account

2) การพัฒนาระบบและเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ โดยจัดทำรูปแบบทะเบียนโบราณวัตถุของพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อนำมาพัฒนาระบบและเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ต่อไปตามลำดับ แบ่งได้เป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่ (1) การขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุ (2) การจัดทำระบบโดยมีการสร้าง QR Code และ (3) การพัฒนาระบบและเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ โดยการจัดทำเว็บไซต์พิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์

3) ได้เสนอต้นแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์โดยจัดทำระบบข้อมูลโบราณวัตถุทั้งหมด 90 ชิ้น จากวัดทั้ง 3 วัด วัดละ 30 ชิ้น เพื่อนำมาจัดทำพิพิธภัณฑ์ชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ ประกอบด้วย 1) มีการจัดทำ OR Code 2) มีการสร้างแอปพลิเคชัน และ 3) มีการจัดทำเว็บไซต์พิพิธภัณฑ์ชุมชน

คำสำคัญ: การสร้างต้นแบบ, พิพิธภัณฑ์ชุมชน, ระบบอิเล็กทรอนิกส์

Abstract

This research consists of three objectives: 1) to create an electronic community museum application, 2) to examine the management process of local museums and 3) to propose a prototype system for the electronic community museum. This research was conducted by the qualitative and the participatory action research method which consisted of 25 key informants.

The results revealed there were nine steps to create an electronic application for a community museum as follows: 1) study of application requirements, 2) providing tools for developing a prototype program, 3) preparing the app.json file, which is the application definition of each release, 4) preparing the App.js file, 5) Installation and processing commands, 6) sending entries to the expo.io code, 7) access to the website expo.io, 8) prepare images for developing applications in the Store and 9) sign up for a google developer account.

The development of the system and community museum network in electronic systems, it was the preparation of the community

museum's antiquities registration form in electronic systems to more significantly develop the system and community museum network in electronic systems, respectively, divided into 3 stages: viz., 1) registration of antiquities, 2) invent a system by creating a QR Code and 3) the development of the system and network of community museums in electronic systems by the establishment of a community museum website.

After studying, the prototype of the Electronic Community Museum was presented by inventing a system of artifacts of 90 pieces from three temples, 30 pieces each for the construction of a community museum electronically. It was comprised of 1) create OR Code 2) build Application and 3) create the Community Museum Website.

Keywords: Prototype, Community Museum, Electronic System

บทนำ

ในปัจจุบันเทคโนโลยีสารสนเทศได้เข้ามามีบทบาทอย่างแพร่หลายเข้าไปถึงทุกองค์กร ไม่ว่าจะเป็นองค์กรของภาครัฐบาลหรือภาคเอกชน ในทุกๆประเภทธุรกิจทั้งที่เป็นธุรกิจขนาดเล็กและธุรกิจขนาดใหญ่ เช่น ธุรกิจการศึกษา ธุรกิจการท่องเที่ยว ธุรกิจการส่งออก และธุรกิจเกี่ยวกับอาหาร ฯลฯ ทั้งนี้ก็เนื่องจากเทคโนโลยีสารสนเทศช่วยก่อให้เกิดประโยชน์ต่างๆมากมายต่อองค์กรนั้น ๆ ไม่ว่าจะเป็นการจัดเก็บข้อมูล การสืบค้นหาข้อมูล และการประมวลผลข้อมูลประเภทต่าง ๆ การเลือกเอาเทคโนโลยีมาใช้ในองค์กรนั้นจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานภายในองค์กร ก่อให้เกิดความสะดวกรวดเร็ว และทำให้ประชาชนเข้าหาข้อมูลได้โดยง่าย ในสภาพปัจจุบันความเจริญทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศได้เปิดทางเลือกใหม่ สำหรับการเรียนรู้ด้วยตนเอง คือการเรียนรู้ผ่านระบบเครือข่ายอิเล็กทรอนิกส์ที่มีระบบเชื่อมโยงไปได้ทั่วโลก

โลกแห่งธุรกิจในปัจจุบันเป็นโลกแห่งการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ โดยเฉพาะการดำเนินการทางธุรกิจต้องการความรวดเร็วในด้าน การบริการ และการตอบสนองต่อความต้องการของลูกค้าระบบการใช้ข้อมูลข่าวสารทั้งในแง่การดำเนินการและการบริหารจึงเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากมีการพูดกันถึงเรื่องการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร

แบบอิเล็กทรอนิกส์ (EDI-Electronic Data Interchange) ก่อให้เกิดกระแสการทำงานในรูปแบบเครือข่ายที่เชื่อมโยงกัน ทั้งจากภายใน (อินเทอร์เน็ต) และเชื่อมโยงในระดับสากล (อินเทอร์เน็ต) การดำเนินการค้าจึงปรับเปลี่ยนรูปเป็นพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ (electronic commerce) ในลักษณะของการดำเนินการต่าง ๆ ขององค์กรยังมีการแสวงหาการเปลี่ยนแปลงของสังคม ทำให้เกิดการรวมกลุ่มและทำงานร่วมกันในลักษณะพันธมิตร การทำงานจึงมีลักษณะเป็น e Business หรือการทำงานธุรกรรมอิเล็กทรอนิกส์ต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแก้ไของค์กรให้ เหมาะสมกับยุคสมัยการคำนวณบน เครือข่าย (network computing) โดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเป็นตัวนำเทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นเทคโนโลยีที่มีบทบาทที่สำคัญและมีการพัฒนาได้อย่างรวดเร็ว มีการใช้ประโยชน์ได้อย่างกว้างขวาง ดังนั้น เทคโนโลยีสารสนเทศจึงเป็นแรงหนึ่งที่เกิดดันให้องค์กรต้องปรับตัวหันมาจัดการกับโครงสร้างขององค์กร เทคโนโลยีสารสนเทศมีจุดเด่นต่อการพัฒนาองค์กร ทั้งนี้ปริมาณการใช้ข้อมูลข่าวสารเพิ่มมากขึ้น ต้องการจัดการประมวลผลข้อมูลข่าวสารอย่างรวดเร็ว มีระบบติดต่อสื่อสารระหว่างกันได้ง่าย สะดวก และเป็นที่ยอมรับ สามารถทำให้เข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้ และใช้ข้อมูลข่าวสาร จึงเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานและการทำงานต่าง ๆ ช่วยทำให้งานที่ย่างยากซับซ้อนจำนวนมากมีลักษณะที่ง่ายต่อการใช้งาน และยังมีระบบงานอัตโนมัติอีกหลายอย่างที่จะช่วยสนับสนุนการทำงานในระบบที่ทำงานได้ตลอดเวลา และกระจายสถานที่ออกไปได้ห่างไกล จากผลของเทคโนโลยีสารสนเทศ ทำให้สิ่งแวดล้อมภายนอกเปลี่ยนแปลงไปมาก ก่อให้เกิดกระแสย้อนกลับที่ยิ่งทำให้องค์กรต้องปรับเปลี่ยนให้เร็วขึ้น

พิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ทำให้คนเกิดกระบวนการเรียนรู้ ไม่ใช่เป็นสถานที่บรรจุความรู้หรือคลังเก็บวัตถุอย่างเดียวนั้น หน้าที่สำคัญของพิพิธภัณฑ์ คือ การเป็นแหล่งเพิ่มพูนความรู้ กระตุ้นให้คนแสวงหาความรู้ อยากเรียนรู้ และรู้ว่าจะหาความรู้ได้อย่างไร พิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งความรู้ที่สามารถเรียนรู้ได้อย่างเพลิดเพลิน ซึ่งความสำเร็จของพิพิธภัณฑ์ต้องขึ้นอยู่กับบทบาทของพิพิธภัณฑ์นั้น ๆ ว่าสามารถสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องราวของท้องถิ่นให้คนในชุมชนได้เรียนรู้และเข้าใจมากขึ้นน้อยเพียงใด และแน่นอนว่าการทำเช่นนั้นได้ต้องเป็นการดำเนินงานโดยคนในท้องถิ่น เพื่อคนในท้องถิ่นเป็นหลัก

ดร.ปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล ผู้อำนวยการศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร กล่าวในงานพิพิธภัณฑ์เสวนาครั้งที่ 6 เรื่องสถานภาพพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย ว่า”พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นมากกว่าสถานที่เก็บสิ่งของ วัตถุ แต่เป็นขบวนการทางสังคม คือ

ความคิดอะไรบางอย่างเกี่ยวกับสังคมและการเปลี่ยนแปลง แล้วก็มีรูปแบบของการปฏิบัติต่างๆ ความคิดอันนี้ทำให้เกิดการมองพิพิธภัณฑด้วยคามหมายอีกแบบหนึ่ง คือมองว่าพิพิธภัณฑเป็นกระบวนการที่จะสนองต่อสิ่งที่ต้องการ ทำให้คนในชุมชนใดชุมชนหนึ่งเกิดความสำนึกและตระหนักถึงความสำคัญของประวัติศาสตร์ของรากเหง้าของตัวเอง เพื่อให้เกิดความเข้าใจตัวเอง เพราะฉะนั้นการทำพิพิธภัณฑแบบนี้ไม่ใช่เพื่อที่จะแสดงให้คนอื่นเห็นอย่างเดียว แต่ทำเพื่อกระตุ้นความเข้าใจตัวเอง กระตุ้นความสำนึกบางอย่างเกี่ยวกับตัวเอง” (ปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล, 2548: ออนไลน์)

ในอดีตที่ผ่านมาประชาชนจะเที่ยวชมพิพิธภัณฑส่วนใหญ่ คือการเดินทางชมสิ่งของที่นำมาจัดแสดงไปพร้อมการหยุดอ่านป้ายข้อมูลพื้นฐานประกอบ หากต้องการทราบข้อมูลสิ่งของที่จัดแสดงในด้านคุณค่าทางศิลปะที่ลึกซึ้งหรือความเป็นทางทางประวัติศาสตร์ คงต้องอาศัยการหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติม หรือฟังการบรรยายจากเจ้าหน้าที่นำชมของทางพิพิธภัณฑ แต่นับจากการพัฒนาก้าวหน้าที่ไม่หยุดยั้งของเทคโนโลยีสารสนเทศ การติดต่อแลกเปลี่ยนกันผ่านสื่อระบบอิเล็กทรอนิกส์หรือผ่านโซเชียล ได้กลายเป็นสิ่งจำเป็นในชีวิตประจำวัน จึงทำให้องค์กร หรือหน่วยงานให้ความสำคัญกับสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศมากยิ่งขึ้น เช่นเดียวกับพิพิธภัณฑที่ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการเผยแพร่กิจการงานของตนผ่านช่องทางรูปแบบนี้มาประยุกต์ใช้กับการให้ข้อมูลพิพิธภัณฑมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยรหัสคิวอาร์ที่เป็นบาร์โค้ด สามารถเก็บข้อมูลภาพ เสียง และอักษรได้อย่างมากมาย ถูกพัฒนามาจากบาร์โค้ดที่สามารถจะข้อมูลได้มากกว่าเดิมหลายเท่า

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการสร้างต้นแบบพิพิธภัณฑชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์จึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งสำหรับองค์กรและหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อได้เข้าถึงข้อมูลได้ง่ายขึ้น และสะดวกรวดเร็วมากยิ่งขึ้นโดยผ่านแอปพลิเคชันพิพิธภัณฑชุมชนด้วยระบบระบบอิเล็กทรอนิกส์

วัตถุประสงค์

งานวิจัยนี้ กำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัยไว้ 3 ประการ ดังนี้

- 1) เพื่อสร้างแอปพลิเคชันพิพิธภัณฑชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์
- 2) เพื่อพัฒนาระบบและเครือข่ายพิพิธภัณฑชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์
- 3) เพื่อเสนอต้นแบบพิพิธภัณฑชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์

ระเบียบวิธีวิจัย

1) รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การสร้างต้นแบบพิพิธภัณฑสถานชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์” เป็นการศึกษาโดยใช้การวิจัยแบบคุณภาพ (Qualitative Research) แบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) นับเป็นการวิจัยเพื่อพัฒนาและแก้ไขปัญหาสังคมและชุมชน และเป็นการมีส่วนร่วมเป็นสิทธิของประชาชนต่อการตัดสินใจนโยบายที่เกี่ยวกับการจัดสรร และการใช้ประโยชน์ของพิพิธภัณฑสถานชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อให้ทราบถึงประเด็นของการศึกษาในรายละเอียดที่สำคัญ และมีความครอบคลุมในเนื้อหาสาระสำคัญที่ทำให้ การศึกษาอย่างครบถ้วน จะทำให้ได้ทราบถึงข้อมูลเชิงลึก (In-Depth) ที่มีรายละเอียดชัดเจนสามารถนำมาวิเคราะห์ในเชิงตรรกะ (Analytic Induction)

2) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured interview) มีลักษณะเป็นคำถามแบบปลายเปิด เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งประกอบไปด้วยผู้บริหาร ผู้ปฏิบัติการ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพิพิธภัณฑสถานชุมชนโดยศึกษาจากองค์การศึกษาที่มีการนำแนวคิดทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ต่อการศึกษาองค์ความรู้และกระบวนการสร้างการจัดการพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นเพื่อความยั่งยืนและพึ่งพาตนเอง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เป็นจำนวน 25 รูป/คน

3) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ (Interview) ซึ่งเป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้างชนิดปลายเปิด (Structure In-Depth Interview) จำนวน 1 ฉบับ

4) การเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยจะได้ดำเนินการจัดเก็บข้อมูลตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

(1) การสัมภาษณ์ (Interview) การวิจัยครั้งนี้ใช้ทั้งการสัมภาษณ์แบบกึ่งทางการ (Semi-Formal Interview) และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Information

Interview) ดำเนิน การสัมภาษณ์กลุ่มคนต่าง ๆ 25 ท่าน โดยคำถามที่จะใช้จะเป็นเพียงแนวทางในการสัมภาษณ์ เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างต้นแบบพิพิธภัณฑสถานชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ และให้ผู้สัมภาษณ์ตอบตามกรอบแนวคิดการศึกษาและมีอิสระ ในการตอบ โดยข้อมูลที่ได้จะเป็นข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ทั้งหมดทำให้ทราบภาพสะท้อนข้อเท็จจริงตามกรอบแนวคิด

(2) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus group discussion) เป็นการปฏิบัติงานในขอบเขตที่เป็นการให้ข้อมูลมากขึ้นทั้งงานวิจัยเชิงคุณภาพและงานวิจัยเชิงปริมาณ ด้วยการสร้างวิธีการวางแผนการอภิปรายอย่างเฉพาะเจาะจงให้ความสนใจโดยออกแบบให้สามารถรับทราบถึงข้อมูลในประเด็นที่ให้ความสนใจปรากฏจากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลที่ได้รับการอนุญาตให้เก็บข้อมูล

(3) การปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) โดยเริ่มตั้งแต่

(3.1) ร่วมศึกษาและวิเคราะห์ปัญหา ซึ่งเป็นการที่ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน วิเคราะห์ชุมชน ค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในพิพิธภัณฑสถานชุมชนร่วมกัน

(3.2) ร่วมวางแผนโดยวางแผนการพัฒนาหลังจากได้ข้อมูลเบื้องต้นของชุมชน และนำข้อมูลมาวิเคราะห์หาปัญหา สาเหตุของปัญหา และนำมาอภิปรายแสดงความคิดเห็นร่วมกันเพื่อกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ การกำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่จะใช้เพื่อการวิจัย

(3.3) ร่วมดำเนินการการสนทนากลุ่มเฉพาะ เป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินการพัฒนา หรือเป็นขั้นตอนปฏิบัติการตามแผนการวิจัยที่ได้วาง

(3.4) ร่วมรับผลประโยชน์ โดยประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดการแจกจ่ายผลประโยชน์จากกิจกรรมการวิจัยในชุมชนในพื้นที่เป้าหมายเสมอภาคกัน

(3.5) การมีส่วนร่วมติดตามประเมินผลการดำเนินงานวิจัย และผลของการพัฒนาจากการดำเนินการไปแล้วว่าสำเร็จตามวัตถุประสงค์หรือไม่ มีปัญหาอุปสรรคและข้อจำกัดอย่างไร ด้วยแบบประเมินผลการปฏิบัติการเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ทันที และนำข้อผิดพลาดไปเป็นบทเรียนในการดำเนินการต่อไป การเปิดให้ประชาชน

หรือชาวบ้านที่เกี่ยวข้องได้มีโอกาสเข้าร่วมกระบวนการวิจัย อันจะก่อให้เกิดรากฐานแห่งความยั่งยืนของการพัฒนา

5) การวิเคราะห์ข้อมูล

1) ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา

2) ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (Interview) ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมาตีความหมาย เชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่างๆ ที่รวบรวมได้โดยทำไปพร้อมๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งนี้เพื่อจะได้ศึกษาประเด็นต่างได้ลึกซึ้ง เมื่อประเด็นใดวิเคราะห์แล้วไม่มีความชัดเจนก็จะตามไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นต่างๆ เหล่านั้น เพื่อตอบคำถามหลักตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อมูลเชิงคุณภาพได้นำมาวิเคราะห์เพื่อหาความเชื่อมโยง ความสัมพันธ์เชิงทฤษฎี

3) ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์แบบประเมินผลการปฏิบัติการ โดยใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ

6) ขั้นตอนการวิจัย

รายละเอียดขั้นตอนการดำเนินการวิจัย 5 ขั้นตอน มีดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาและสำรวจข้อมูลที่เกี่ยวข้อง เพื่อสรุปประเด็นที่จะนำมาใช้เป็นฐานในการศึกษา ได้ดำเนินการดังนี้

ขั้นที่ 1 การศึกษาและสำรวจข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลต่างๆ เป็นการศึกษาดูเอกสาร (Documentary Research) และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ขั้นที่ 2 กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยจากข้อมูลที่ได้จากการสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 2 การหาแนวทางจากผู้เชี่ยวชาญและผู้มีความเกี่ยวข้อง ในการกำหนด เครื่องมือ “การสร้างต้นแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์”

ขั้นตอนที่ 3 การลงพื้นที่เพื่อการสัมภาษณ์ (Interview) การวิจัยครั้งนี้ใช้ทั้งการสัมภาษณ์แบบกึ่งทางการ (Semi-Formal Interview) และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Information Interview)

ขั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการสรุปและสังเคราะห์

ขั้นตอนที่ 5 การสร้างองค์ความรู้จากการวิเคราะห์สังเคราะห์ในประเด็นการสร้างต้นแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ ด้วยการสร้างคิวอาร์โค้ดแสดงข้อมูลพื้นฐานของโบราณวัตถุ และทำการสร้างเว็บไซต์พิพิธภัณฑ์ชุมชนอิเล็กทรอนิกส์ และแอปพลิเคชันพิพิธภัณฑ์ชุมชนอิเล็กทรอนิกส์

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง การสร้างต้นแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ คณะผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยไว้ดังนี้

ตอนที่ 1 การสร้างแอปพลิเคชันพิพิธภัณฑ์ชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์

จากการศึกษาวิธีการสร้างแอปพลิเคชันพิพิธภัณฑ์ชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ พบว่า คณะผู้วิจัยได้จัดสร้างแอปพลิเคชันพิพิธภัณฑ์ชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ ชื่อว่า lpmuseum.net โดยได้นำเสนอเรื่องราวประวัติความเป็นมาของวัด ประวัติการสร้างพิพิธภัณฑ์ชุมชน รวมทั้งภาพถ่าย 3 มิติของโบราณวัตถุ พร้อมด้วยข้อมูลเกี่ยวกับโบราณวัตถุทั้งหมด 90 ชิ้น โดยเลือกโบราณวัตถุมาวัดละ 30 ชิ้น และข้อมูลที่สามารถติดต่อสอบถามได้ ของพิพิธภัณฑ์ชุมชนจากวัดทั้ง 3 แห่งใน 3 อำเภอ ของจังหวัดลำปาง ได้แก่ (1) วัดปงสนุกเหนือ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง (2) วัดไหล่หินหลวง ตำบลไหล่หิน อำเภอกาชา และ (3) วัดบ้านหลด ตำบลนาคร้ว อำเภอแม่ทะ

การสร้างแอปพลิเคชันพิพิธภัณฑ์ชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ มีวิธีการสร้าง 9 ขั้นตอน คือ (1) การศึกษาความต้องการของแอปพลิเคชัน (2) การเตรียมเครื่องมือพัฒนาโปรแกรมหลัก (3) การเตรียมแฟ้ม app.json ซึ่งเป็นข้อกำหนดแอปพลิเคชัน แต่ละ release (4) การเตรียมแฟ้ม App.js (5) การติดตั้งและสั่งประมวลผล (6) การส่งผลงานขึ้นไปยัง expo.io (7) การเข้าไปในเว็บไซต์ expo.io (8) การเตรียมภาพสำหรับประกอบการพัฒนาแอปพลิเคชันใน Store และ (9) การเข้าไปสมัครใช้งาน google developer account

ตอนที่ 2 การพัฒนาระบบและเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์

การจากศึกษาวิจัย พบว่า พิพิธภัณฑ์ชุมชนทั้ง 3 แห่ง จากวัดทั้ง 3 วัด ใน 3 อำเภอของจังหวัดลำปาง ได้แก่ (1) วัดปงสนุกเหนือ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง

(2) วัดไหล์หินหลวง ตำบลไหล์หิน อำเภอกะลา และ (3) วัดบ้านหลุก ตำบลนาครี อำเภอมะนัง ยังไม่ได้มีการพัฒนาระบบและเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ คณะผู้วิจัยและผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ชุมชนทั้ง 3 แห่ง มีความเห็นว่าการพัฒนาระบบและเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อต่อการศึกษาค้นคว้าข้อมูล และเพื่อเป็นการรักษาฐานข้อมูลเอาไว้ได้ในระยะยาว

ก่อนจะมีการพัฒนาระบบและเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ คณะผู้วิจัยโครงการย่อยที่ 2 โดยพระครูสิทธิธรรมบัณฑิตและคณะผู้วิจัย ได้ลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อจัดทำรูปแบบทะเบียนโบราณวัตถุของพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อนำมาพัฒนาระบบและเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ ต่อไปตามลำดับ แบ่งได้เป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่ (1) การขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุ (2) การจัดทำระบบโดยมีการสร้าง QR Code และ (3) การพัฒนาระบบและเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ โดยการจัดทำเว็บไซต์พิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ แต่ละขั้นตอน สรุปได้ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุ

ผลการวิจัยจากการที่คณะผู้วิจัยได้ลงเก็บข้อมูลในพื้นที่ทั้ง 3 แห่ง ในจังหวัดลำปาง ได้แก่ (1) วัดปงสนุกเหนือ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง (2) วัดไหล์หินหลวง ตำบลไหล์หิน อำเภอกะลา และ (3) วัดบ้านหลุก ตำบลนาครี อำเภอมะนัง พบว่า รูปแบบทะเบียนโบราณวัตถุของพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ ต้องเป็นการจัดเก็บข้อมูลให้เป็นระบบควรมีการใส่รายละเอียดของโบราณวัตถุ ได้แก่ เลขทะเบียนวัตถุ ชื่อวัตถุ หมวดหมู่ ประเภทวัสดุ ขนาดของโบราณวัตถุ ปีพุทธศักราชที่สร้างผลงานชิ้นนั้น และภาพถ่าย รวมทั้งควรมีเอกสารลงทะเบียนวัตถุโบราณ และมีการจัดหมวดหมู่ให้ชัดเจน การจัดหมวดหมู่นั้น ต้องดูตามประเภทของสิ่งของที่อยู่ภายในพิพิธภัณฑ์แต่ละแห่ง ควรแบ่งตามประเภทของวัตถุ เช่น หมวดพระพุทธรูป หมวดของใช้ หมวดเสื้อผ้า เป็นต้น ควรมีเลขรหัสวัตถุ ใน Application ควรใส่ข้อมูลดังนี้

- 1) สถานที่ตั้งของวัด
- 2) ประวัติความเป็นมาของวัด
- 3) สิ่งสำคัญที่อยู่ในวัด อาทิ โบราณสถาน โบราณวัตถุ
- 4) ประวัติการสร้างพิพิธภัณฑ์ของวัด พ.ศ. 2547 (ข้อมูลดูได้จากประวัติหนังสือ

ของวัด)

5) โบราณวัตถุจำนวน 30 ชิ้น เรียงตามรหัสที่จัดเก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์ ควรขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุ และมีการสร้าง QR Code และ Application โดยควรส่งเสริมให้พิพิธภัณฑ์ชุมชนมีความทันสมัยมากยิ่งขึ้น ซึ่งปัจจุบัน มีแต่ QR Code ของประวัติวัดเท่านั้น ทางวัดจึงต้องการสร้างคนรุ่นใหม่ ให้มาช่วยถ่ายรูป ลงทะเบียนโบราณวัตถุ และทำ QR Code โดยการจัดหมวดหมู่ของพิพิธภัณฑ์ ควรมีการใส่รายละเอียด โดยการจัดหมวดหมู่ตามวัสดุ เช่น ทำจากผ้า โลหะ ไม้ กระดาษ เป็นต้น จัดหมวดหมู่ตามขนาด เช่น ขนาดเล็ก ขนาดกลาง ขนาดใหญ่ โดยเรียงจากเล็กไปหาใหญ่ จัดหมวดหมู่ของภาพพระพุทธรูป โดยเรียงตามเรื่องราว เรื่องตามทศชาติ/เรียงตามกัณฑ์ต่าง ๆ รวมถึงการขึ้นทะเบียนวัตถุโบราณ ควรใส่ชื่อตัวย่อวัด/ปี พ.ศ./รหัส เช่น วบล./2563/001 พิจารณาอาคารพิพิธภัณฑ์ จัดเก็บเก็บพระพุทธรูป และคัมภีร์ใบลาน/คัมภีร์ธรรม/คัมภีร์โบราณ

การจัดทำทะเบียนวัตถุโบราณของพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์จะมีส่วนประกอบโดยมีรายละเอียดดังนี้

- 1) ส่วนต้น บัตรทะเบียนวัตถุพิพิธภัณฑ์ และที่ตั้ง
- 2) ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป ประกอบไปด้วย ชื่อวัตถุ เลขลำดับ หมวดหมู่ ประเภท ลักษณะทางกายภาพ
- 3) ส่วนที่ 2 การบันทึกข้อมูล ประกอบไปด้วย ผู้บันทึกข้อมูล วันที่บันทึกข้อมูล ผู้บันทึกภาพ รหัสภาพถ่าย สถานที่จัดเก็บวัตถุ
- 4) ส่วนที่ 3 คำอธิบายวัตถุ ประกอบไปด้วย แหล่งที่มาของข้อมูล ผู้เรียบเรียงข้อมูล วันที่เรียบเรียงข้อมูล

กระบวนการตามข้างต้นก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนดังนี้ E- education เป็นกระบวนการให้ การสร้างและการแลกเปลี่ยนความรู้, E- engineering กระบวนการอนุรักษ์ การสร้างสรรค์ การสืบทอด และ E- enforcement กระบวนการสร้างกติกา ระเบียบข้อบังคับ เป็นสร้างกฎระเบียบ หรือข้อบังคับในการเข้าชมพิพิธภัณฑ์ ให้แก่กลุ่มผู้ดูแล และนักท่องเที่ยว เพื่อเป็นอีกช่องทางในการช่วยพิพิธภัณฑ์ในเรื่องการดูแลรักษาโบราณวัตถุไม่ให้ชำรุดเสียหาย อันเป็นการอนุรักษ์โบราณของพิพิธภัณฑ์ชุมชนอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

ขั้นตอนที่ ๓ การจัดทำระบบโดยมีการสร้าง QR Code

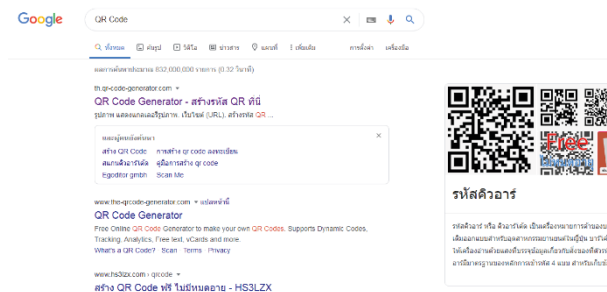
หลังจากที่ได้มีการขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุจำนวน 90 ชิ้นเป็นที่เรียบร้อยแล้ว คณะผู้วิจัย ได้จัดทำระบบข้อมูล QR Code ของโบราณวัตถุ ทั้งหมด 90 ชิ้น โดยเลือก

โบราณวัตถุมาวัดละ 30 ชิ้น จากพิพิธภัณฑ์ชุมชนภายในวัดทั้ง 3 วัด ใน 3 อำเภอ ของจังหวัด ลำปาง ได้แก่ (1) วัดปงสนุกเหนือ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง (2) วัดไหล่หินหลวง ตำบลไหล่หิน อำเภอกะคา และ (3) วัดบ้านหลด ตำบลนาครี อำเภอแม่ทะ ซึ่งวิธีการจัดทำระบบโดยการสร้าง QR Code มี 3 วิธีการ ดังต่อไปนี้

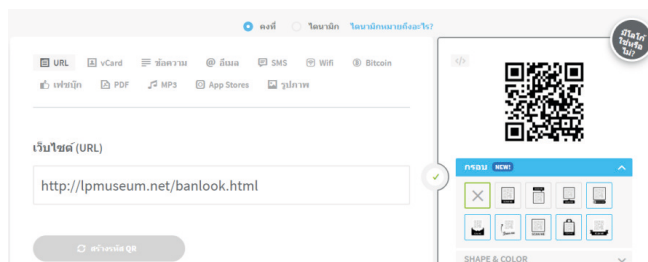
1) ทำการคัดลอกชื่อเว็บเพจที่เราต้องการสร้าง QR Code ตามลิงค์ข้างต้น

2) เข้าไปค้นหาเว็บไซต์ ที่ให้บริการการสร้าง QR Code

3) ดำเนินการตามขั้นตอนที่เว็บไซต์ได้ให้คำแนะนำ หลังจากนั้นจะได้ QR Code ตามที่เราต้องการดังภาพ

ขั้นตอนที่ 4 การพัฒนาระบบและเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์

การพัฒนาระบบเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ พบว่า พิพิธภัณฑ์ชุมชนทั้ง 3 แห่ง ควรมีการพัฒนาระบบและเครือข่ายด้วยการการจัดหมวดหมู่ของพิพิธภัณฑ์ โดยควรมีการใส่รายละเอียด หมวดหมู่อย่างไรในการจัดการระบบทะเบียนโบราณวัตถุของพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อความสะดวกในการค้นคว้าข้อมูลและการบำรุงรักษาโบราณวัตถุของพิพิธภัณฑ์ชุมชน ควรจัดหมวดหมู่ตามประเภทของสิ่งของที่อยู่ภายในพิพิธภัณฑ์แห่งนั้น เช่น จัดแบ่งเป็น 2 หมวด โดยหมวดหลัก แบ่งตามประเภทของวัตถุ หมวดรองอาจเป็นวัสดุที่ใช้ทำวัตถุชิ้นนั้น การจัดหมวดหมู่ต้องพิจารณาตามประเภทของสิ่งของที่อยู่ภายในพิพิธภัณฑ์แต่ละแห่ง ควร แบ่งตามประเภทของวัตถุ เช่น หมวดพระพุทธรูป หมวดของใช้ หมวดเสื้อผ้า เป็นต้น ควรมีเลขรหัสวัตถุ ใน Application โดยใส่ข้อมูลดังนี้

- 1) สถานที่ตั้งของวัด
- 2) ประวัติความเป็นมาของวัด
- 3) สิ่งสำคัญที่อยู่ในวัด อาทิ โบราณสถาน โบราณวัตถุ
- 4) ประวัติการสร้างพิพิธภัณฑ์ของวัด พ.ศ. 2547 (ข้อมูลได้จากประวัติหนังสือ

ของวัด)

5) โบราณวัตถุจำนวน 30 ชิ้น เรียงตามรหัสที่จัดเก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์ ควรขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุ และมีการสร้าง QR Code และ Application โดยควรส่งเสริมให้พิพิธภัณฑ์ชุมชนมีความทันสมัยมากยิ่งขึ้น ซึ่งปัจจุบัน มีแต่ QR Code ของประวัติวัดเท่านั้น ทางวัดจึงต้องการสร้างคนรุ่นใหม่ให้มาช่วยถ่ายรูป ลงทะเบียนโบราณวัตถุ และทำ QR Code โดยการจัดหมวดหมู่ของพิพิธภัณฑ์

ตอนที่ 3 เสนอต้นแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์

จากการศึกษาพิพิธภัณฑ์ชุมชนจากวัดทั้ง 3 วัด ภายใน 3 อำเภอ ของจังหวัดลำปาง ได้แก่ (1) วัดปงสนุกเหนือ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง (2) วัดไหล่หินหลวง ตำบลไหล่หิน อำเภอเกาะคา และ (3) วัดบ้านหลุก ตำบลนาคร้ว อำเภอแม่ทะ พบว่า พิพิธภัณฑ์ชุมชนแต่ละแห่ง ยังไม่มีการจัดทำฐานข้อมูลในระบบอิเล็กทรอนิกส์ คณะผู้วิจัย จึงได้เสนอต้นแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ ด้วยการลงพื้นที่เพื่อไปจัดทำทะเบียนโบราณวัตถุ และจัดทำระบบข้อมูลโบราณวัตถุทั้ง 90 ชิ้น จากวัดทั้ง 3 วัด วัดละ

30 ขึ้น เพื่อมาจัดทำพิพิธภัณฑ์ชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งมีการนำระบบเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดเก็บข้อมูลของวัตถุโบราณ ในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ได้แก่ 1) มีการจัดทำ OR Code 2) มีการสร้างแอปพลิเคชัน และ 3) มีการจัดทำเว็บไซต์พิพิธภัณฑ์ชุมชน

อภิปรายผล

ศิลปวัฒนธรรมสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่มีความค่าทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองทางอารยธรรมของชุมชนและประเทศชาตินับแต่อดีต จึงเป็นความจำเป็นอย่างมากที่จะต้องสงวนรักษา อนุรักษ์โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุเหล่านี้ไว้มิให้สูญหายไปจากผืนแผ่นดินไทย ดังที่กรมศิลปากรได้ออกพระราชบัญญัติเกี่ยวกับโบราณวัตถุอาทิเช่น อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 14 แห่งพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 จึงประกาศ ขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ที่มีได้อยู่ในความครอบครองของกรมศิลปากร รวม 51 แห่ง จำนวน 365 รายการ โดยปัจจุบันพิพิธภัณฑ์อิเล็กทรอนิกส์ในจังหวัดลำปาง มี ๕ แห่ง ได้แก่ 1) ปงสนุก 2) ธนบดี 3) วัดพระแก้ว 4) ป่องนก (ค่ายสุรศักดิ์) 5) หอบูมละกอน จากการที่คณะผู้วิจัยได้ลงเก็บข้อมูลในพื้นที่ทั้ง 3 แห่ง ในจังหวัดลำปาง ได้แก่ (1) วัดปงสนุกเหนือ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง (2) วัดไหล่หินหลวง ตำบลไหล่หิน อำเภอเกาะคา และ (3) วัดบ้านหลุก ตำบลนาคร้ว อำเภอแม่ทะ พบว่า การจัดเก็บข้อมูลให้เป็นระบบควรมีการใส่รายละเอียดของโบราณวัตถุ ควรมีรายละเอียดต่าง ๆ ของวัตถุโบราณ อาทิ เลขทะเบียนวัตถุ ชื่อวัตถุ หมวดหมู่ ประเภทวัสดุ ขนาดของโบราณวัตถุ ปีพุทธศักราชที่สร้างผลงานชิ้นนั้น และภาพถ่าย ซึ่งสอดคล้องกับพระมหาสุนันท์ สุนนโท (รจิเวทย์) (พระมหาสุนันท์ สุนนโท (รจิเวทย์), 2557 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการจัดการศาสนสมบัติของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” พบว่า ปัจจัยด้านการแต่งตั้งบุคลากรที่ดูแลรักษาและดำเนินการ เป็นการดึงบุคคลเข้าช่วยเหลืองานจัดการศาสนสมบัติวัดของเจ้าอาวาส รักษาศาสนสมบัติวัดและเงินผลประโยชน์ของวัด เป็นวิธีการแบบแผนที่เป็นฐานข้อมูลช่วยให้เจ้าอาวาสตัดสินใจจัดการศาสนสมบัติวัดได้เหมาะสม ผ่าน รูปแบบการจัดการศาสนสมบัติของวัดตามหลักกฎหมาย ดำเนินการตามคู่มือสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และรูปแบบการจัดการศาสนสมบัติของวัดตามจารีตประเพณีซึ่งไม่มีการ

จัดทำเป็นลายลักษณ์อักษร อนึ่งการดำเนินการจัดการศาสนสมบัติทั้ง 2 รูปแบบส่งผลให้เกิดการรักษาศาสนสมบัติและผลประโยชน์ตอบแทนแก่วัดแตกต่างกัน และมีผลประโยชน์และปัญหาความต้องการที่เกิดขึ้นกับวัดแตกต่างกันตามสภาพพื้นที่

การจัดหมวดของพิพิธภัณฑ์ ควรมีการใส่รายละเอียด หมวดหมู่อย่างไรในการจัดการระบบทะเบียนโบราณวัตถุของพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อความสะดวกในการค้นคว้าข้อมูลและการธำรงรักษาโบราณวัตถุของพิพิธภัณฑ์ชุมชน ควรจัดหมวดหมู่ตามประเภทของสิ่งของที่อยู่ภายในพิพิธภัณฑ์แห่งนั้น เช่น จัดแบ่งเป็น 2 หมวด โดยหมวดหลัก แบ่งตามประเภทของวัตถุ หมวดรองอาจเป็นวัสดุที่ใช้ทำวัตถุชิ้นนั้น การจัดหมวดหมู่ต้องพิจารณาตามประเภทของสิ่งของที่อยู่ภายในพิพิธภัณฑ์แต่ละแห่ง ควรแบ่งตามประเภทของวัตถุ เช่น หมวดพระพุทธรูป หมวดของใช้ หมวดเสื้อผ้า เป็นต้น ควรมีเลขรหัสวัตถุใน Application โดยใส่ข้อมูลดังนี้

- 1) สถานที่ตั้งของวัด
- 2) ประวัติความเป็นมาของวัด
- 3) สิ่งสำคัญที่อยู่ในวัด อาทิ โบราณสถาน โบราณวัตถุ
- 4) ประวัติการสร้างพิพิธภัณฑ์ของวัด พ.ศ. 2547 (ข้อมูลดูได้จากประวัติหนังสือ

ของวัด)

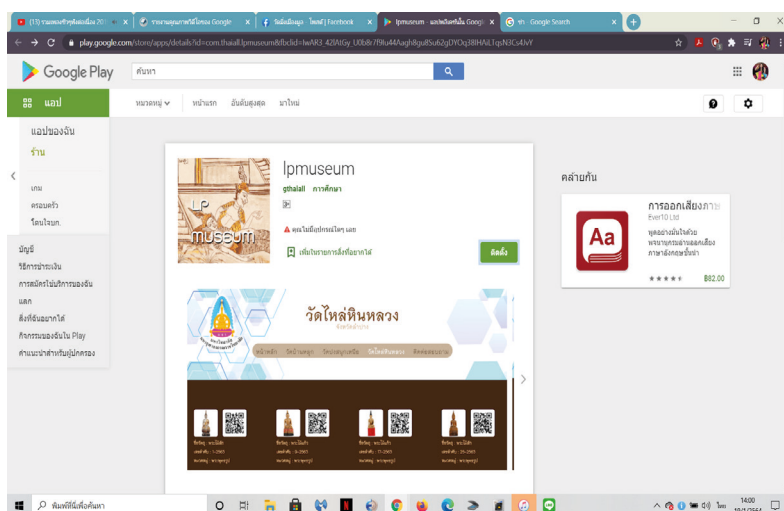
5) โบราณวัตถุจำนวน 30 ชิ้น เรียงตามรหัสที่จัดเก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์ ควรขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุ และมีการสร้าง QR Code และ Application โดยควรส่งเสริมให้พิพิธภัณฑ์ชุมชนมีความทันสมัยมากยิ่งขึ้น ซึ่งปัจจุบัน มีแต่ QR Code ของประวัติวัดเท่านั้น ทางวัดจึงต้องการสร้างคนรุ่นใหม่ ให้มาช่วยถ่ายรูป ลงทะเบียนโบราณวัตถุ และทำ QR Code โดยการจัดหมวดหมู่ของพิพิธภัณฑ์ ซึ่งสอดคล้องกับ **ฉลาด จันทรสมบัติ** (ฉลาด จันทรสมบัติ, 2548 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาแบบการจัดการความรู้ขององค์กรชุมชน” โดยมีจุดประสงค์เพื่อพัฒนาแบบการจัดการความรู้ 8 องค์กร ชุมชนในพื้นที่กลุ่มเป้าหมาย 2 หมู่บ้าน ซึ่งผลการวิจัยพบว่าแบบการจัดการความรู้ขององค์กรชุมชนที่พัฒนาประกอบด้วย ขั้นตอนเตรียมชุมชน เช่น การสร้างแรงจูงใจ และสร้างจิตสำนึกในการทำงานร่วมกันของคนในชุมชน ขั้นสร้างวิสัยทัศน์ ขั้นจัดทำแผนพัฒนาศักยภาพ ขั้นการนำแผนไปปฏิบัติและพัฒนางาน และขั้นประเมินผลสรุปโดยผลการนำแบบการจัดการความรู้ขององค์กรชุมชนไปทดลองใช้กับองค์กรชุมชนเป้าหมาย 8 องค์กรเป็นเวลา 8 เดือน พบว่า ทุกกลุ่มองค์กร เกิดนิกจัดการความรู้ในชุมชน มี

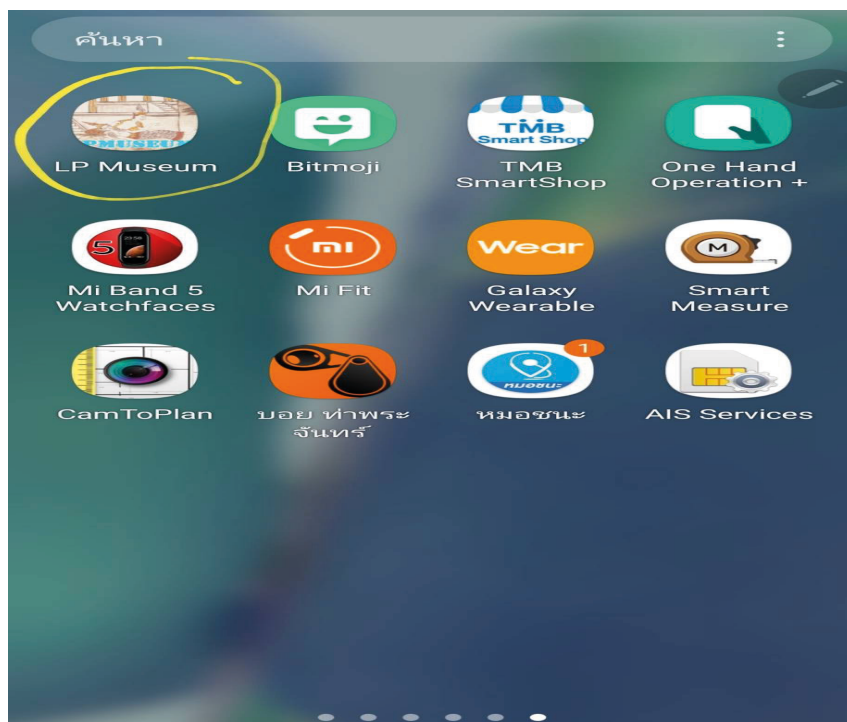
การดำเนินการจัดการความรู้ การตั้งคำถามและการปฏิบัติ โดยการแก้ปัญหากระบวนการเรียนรู้ซึ่งประกอบด้วย การสร้างความรู้ การจำแนกความรู้ การจัดเก็บ การนำไปใช้ การแลกเปลี่ยนและการประเมินผลความรู้ มีศูนย์จัดการความรู้ขององค์กรที่ขับเคลื่อนให้กลุ่มพึ่งตนเองได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งบนเวทีจริงและเวทีเสมือน และกลุ่มเป้าหมายมีความพึงพอใจในการดำเนินการจัดการความรู้โดยรวมอยู่ในระดับมาก

องค์ความรู้จากงานวิจัย

โครงการวิจัยย่อยที่ 3 เรื่อง การสร้างต้นแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง การจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ของจังหวัดลำปาง มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ดังนี้ (1) เพื่อสร้างแอปพลิเคชันพิพิธภัณฑ์ชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ (2) เพื่อพัฒนาระบบและเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ และ (3) เพื่อเสนอต้นแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ งานวิจัยดังกล่าวได้พัฒนาและสร้างนวัตกรรมต้นแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ ดังนี้

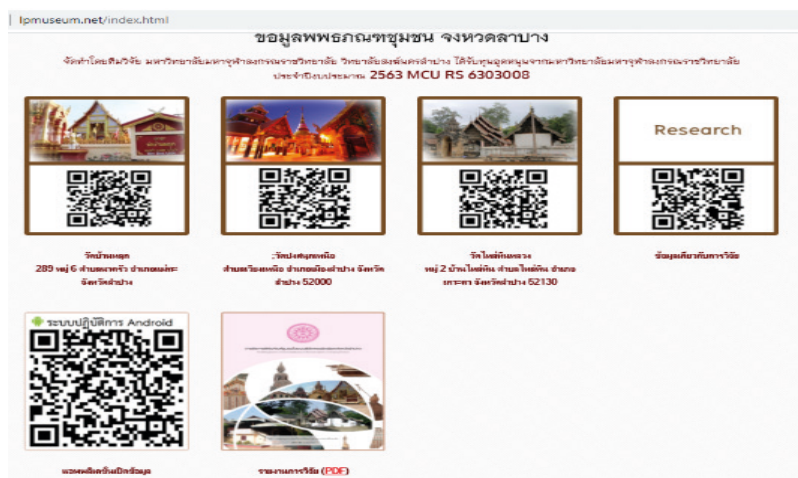
1. สร้างแอปพลิเคชัน (Application) lpmuseum

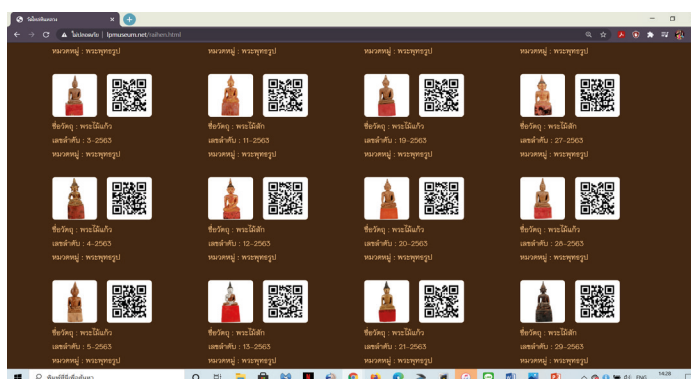

2. พัฒนาระบบและเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ชุมชน www.Lpmuseum.net

3. เสนอตันแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์

สรุป

การสร้างแอปพลิเคชันพิพิธภัณฑสถานด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ มีวิธีการสร้าง 9 ขั้นตอน คือ (1) การศึกษาความต้องการของแอปพลิเคชัน (2) การเตรียมเครื่องมือพัฒนาโปรแกรมหลัก (3) การเตรียมแฟ้ม app.json ซึ่งเป็นข้อกำหนดแอปพลิเคชัน แต่ละ release (4) การเตรียมแฟ้ม App.js (5) การติดตั้งและสั่งประมวลผล (6) การส่งผลงานขึ้นไปยัง expo.io (7) การเข้าไปในเว็บไซต์ expo.io (8) การเตรียมภาพสำหรับประกอบการพัฒนาแอปพลิเคชันใน Store และ (9) การเข้าไปสมัครใช้งาน google developer account

การพัฒนาระบบและเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานในระบบอิเล็กทรอนิกส์ โดยจัดทำรูปแบบทะเบียนโบราณวัตถุของพิพิธภัณฑสถานในระบบอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อนำมาพัฒนาระบบและเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานในระบบอิเล็กทรอนิกส์ต่อไปตามลำดับ แบ่งได้เป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่ (1) การขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุ (1) การจัดทำระบบโดยมีการสร้าง QR Code และ (3) การพัฒนาระบบและเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานในระบบอิเล็กทรอนิกส์ โดยการจัดทำเว็บไซต์พิพิธภัณฑสถานในระบบอิเล็กทรอนิกส์

ทั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้เสนอต้นแบบพิพิธภัณฑสถานด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ คณะผู้วิจัยได้เสนอต้นแบบพิพิธภัณฑสถานด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ ด้วยการลงพื้นที่เพื่อไปจัดทำทะเบียนโบราณวัตถุ และจัดทำระบบข้อมูลโบราณวัตถุทั้ง 90 ชิ้น จากวัดทั้ง 3 วัด วัดละ 30 ชิ้น เพื่อมาจัดทำพิพิธภัณฑสถานด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งมีการนำระบบเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดเก็บข้อมูลของวัตถุโบราณ ในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ได้แก่ 1) มีการจัดทำ QR Code 2) มีการสร้างแอปพลิเคชัน และ 3) มีการจัดทำเว็บไซต์พิพิธภัณฑสถาน

บรรณานุกรม

ฉลาด จันทรสมบัติ. (2548). “การพัฒนาแบบการจัดการความรู้ขององค์กรชุมชน”. การ

ศึกษาศุภบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันตกุล ผู้อำนวยการศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (1 สิงหาคม 2548).

สะท้อนภูมิปัญญาพื้นบ้านผ่านพิพิธภัณฑสถาน. (วาไรตี้ท่องเที่ยว).สืบค้น

เมื่อ 10 กันยายน 2564. แหล่งที่มา <https://mgronline.com/travel/detail/9480000102926>

พระมหาสุณันท์ สุนนโท (รู่จิเวทย์). (2557). “การพัฒนารูปแบบการจัดการศาสนสมบัติ
ของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต. ปณิธิ
วิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

การสร้างต้นแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ The Community Museum Prototyping in Electronic System

ณณณีย์ ศรีสุข

พระอธิการสุชาติ จนฺทสโร

Narunee Srisuk

PhraAtikan Suchart Chanthasaro

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Lampang Campus

บุรินทร์ รุจจนพันธุ์

Burin Rujjanapan

มหาวิทยาลัยเนชั่น

Nation University

Corresponding Author Email: narunee2533@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ (1) เพื่อสร้างแอปพลิเคชันพิพิธภัณฑ์ชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ (2) เพื่อศึกษากระบวนการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นและ (3) เพื่อเสนอต้นแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 25 รูป/คน และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ผลการวิจัยพบว่า 1) การสร้างแอปพลิเคชันพิพิธภัณฑ์ชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์มีวิธีการสร้าง 9 ขั้นตอน คือ (1) การศึกษาความต้องการของแอปพลิเคชัน (2) การเตรียมเครื่องมือพัฒนาโปรแกรมหลัก (3) การเตรียมแฟ้ม app.json ซึ่งเป็นข้อกำหนดแอปพลิเคชัน แต่ละ release (4) การเตรียมแฟ้ม App.js (5) การติดตั้งและส่งประมวลผล (6) การส่งผลงานขึ้นไปยัง expo.io (7) การเข้าไปในเว็บไซต์ expo.io (8) การเตรียมภาพสำหรับประกอบการพัฒนาแอปพลิเคชันใน Store และ (9) การเข้าไปสมัครใช้งาน google developer account

2) การพัฒนาระบบและเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ โดยจัดทำรูปแบบทะเบียนโบราณวัตถุของพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อนำมาพัฒนาระบบและเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ต่อไปตามลำดับ แบ่งได้เป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่ (1) การขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุ (2) การจัดทำระบบโดยมีการสร้าง QR Code และ (3) การพัฒนาระบบและเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ โดยการจัดทำเว็บไซต์พิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์

3) ได้เสนอต้นแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์โดยจัดทำระบบข้อมูลโบราณวัตถุทั้งหมด 90 ชิ้น จากวัดทั้ง 3 วัด วัดละ 30 ชิ้น เพื่อนำมาจัดทำพิพิธภัณฑ์ชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ ประกอบด้วย 1) มีการจัดทำ OR Code 2) มีการสร้างแอปพลิเคชัน และ 3) มีการจัดทำเว็บไซต์พิพิธภัณฑ์ชุมชน

คำสำคัญ: การสร้างต้นแบบ, พิพิธภัณฑ์ชุมชน, ระบบอิเล็กทรอนิกส์

Abstract

This research consists of three objectives: 1) to create an electronic community museum application, 2) to examine the management process of local museums and 3) to propose a prototype system for the electronic community museum. This research was conducted by the qualitative and the participatory action research method which consisted of 25 key informants.

The results revealed there were nine steps to create an electronic application for a community museum as follows: 1) study of application requirements, 2) providing tools for developing a prototype program, 3) preparing the app.json file, which is the application definition of each release, 4) preparing the App.js file, 5) Installation and processing commands, 6) sending entries to the expo.io code, 7) access to the website expo.io, 8) prepare images for developing applications in the Store and 9) sign up for a google developer account.

The development of the system and community museum network in electronic systems, it was the preparation of the community

museum's antiquities registration form in electronic systems to more significantly develop the system and community museum network in electronic systems, respectively, divided into 3 stages: viz., 1) registration of antiquities, 2) invent a system by creating a QR Code and 3) the development of the system and network of community museums in electronic systems by the establishment of a community museum website.

After studying, the prototype of the Electronic Community Museum was presented by inventing a system of artifacts of 90 pieces from three temples, 30 pieces each for the construction of a community museum electronically. It was comprised of 1) create OR Code 2) build Application and 3) create the Community Museum Website.

Keywords: Prototype, Community Museum, Electronic System

บทนำ

ในปัจจุบันเทคโนโลยีสารสนเทศได้เข้ามามีบทบาทอย่างแพร่หลายเข้าไปถึงทุกองค์กร ไม่ว่าจะเป็นองค์กรของภาครัฐบาลหรือภาคเอกชน ในทุกๆ ประเภทธุรกิจทั้งที่เป็นธุรกิจขนาดเล็กและธุรกิจขนาดใหญ่ เช่น ธุรกิจการศึกษา ธุรกิจการท่องเที่ยว ธุรกิจการส่งออก และธุรกิจเกี่ยวกับอาหาร ฯลฯ ทั้งนี้ก็เนื่องจากเทคโนโลยีสารสนเทศช่วยก่อให้เกิดประโยชน์ต่างๆ มากมายต่อองค์กรนั้น ๆ ไม่ว่าจะเป็นการจัดเก็บข้อมูล การสืบค้นหาข้อมูล และการประมวลผลข้อมูลประเภทต่าง ๆ การเลือกเอาเทคโนโลยีมาใช้ในองค์กรนั้นจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานภายในองค์กร ก่อให้เกิดความสะดวกรวดเร็ว และทำให้ประชาชนเข้าหาข้อมูลได้โดยง่าย ในสภาพปัจจุบันความเจริญทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศได้เปิดทางเลือกใหม่ สำหรับการเรียนรู้ด้วยตนเอง คือการเรียนรู้ผ่านระบบเครือข่ายอิเล็กทรอนิกส์ที่มีระบบเชื่อมโยงไปได้ทั่วโลก

โลกแห่งธุรกิจในปัจจุบันเป็นโลกแห่งการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ โดยเฉพาะการดำเนินการทางธุรกิจต้องการความรวดเร็วในด้าน การบริการ และการตอบสนองต่อความต้องการของลูกค้าระบบการใช้ข้อมูลข่าวสารทั้งในแง่การดำเนินการและการบริหารจึงเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากมีการพูดกันถึงเรื่องการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร

แบบอิเล็กทรอนิกส์ (EDI-Electronic Data Interchange) ก่อให้เกิดกระแสการทำงานในรูปแบบเครือข่ายที่เชื่อมโยงกัน ทั้งจากภายใน (อินเทอร์เน็ต) และเชื่อมโยงในระดับสากล (อินเทอร์เน็ต) การดำเนินการค้าจึงปรับเปลี่ยนรูปเป็นพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ (electronic commerce) ในลักษณะของการดำเนินการต่าง ๆ ขององค์กรยังมีการแสวงหาการเปลี่ยนแปลงของสังคม ทำให้เกิดการรวมกลุ่มและทำงานร่วมกันในลักษณะพันธมิตร การทำงานจึงมีลักษณะเป็น e Business หรือการทำงานธุรกรรมอิเล็กทรอนิกส์ต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแก้ไของค์กรให้ เหมาะสมกับยุคสมัยการคำนวณบน เครือข่าย (network computing) โดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเป็นตัวนำเทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นเทคโนโลยีที่มีบทบาทที่สำคัญและมีการพัฒนาได้อย่างรวดเร็ว มีการใช้ประโยชน์ได้อย่างกว้างขวาง ดังนั้น เทคโนโลยีสารสนเทศจึงเป็นแรงหนึ่งที่เกิดดันให้องค์กรต้องปรับตัวหันมาจัดการกับโครงสร้างขององค์กร เทคโนโลยีสารสนเทศมีจุดเด่นต่อการพัฒนาองค์กร ทั้งนี้ปริมาณการใช้ข้อมูลข่าวสารเพิ่มมากขึ้น ต้องการจัดการประมวลผลข้อมูลข่าวสารอย่างรวดเร็ว มีระบบติดต่อสื่อสารระหว่างกันได้ง่าย สะดวก และเป็นที่ยอมรับ สามารถทำให้เข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้ และใช้ข้อมูลข่าวสาร จึงเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานและการทำงานต่าง ๆ ช่วยทำให้งานที่ย่างยากซับซ้อนจำนวนมากมีลักษณะที่ง่ายต่อการใช้งาน และยังมีระบบงานอัตโนมัติอีกหลายอย่างที่จะช่วยสนับสนุนการทำงานในระบบที่ทำงานได้ตลอดเวลา และกระจายสถานที่ออกไปได้ห่างไกล จากผลของเทคโนโลยีสารสนเทศ ทำให้สิ่งแวดล้อมภายนอกเปลี่ยนแปลงไปมาก ก่อให้เกิดกระแสย้อนกลับที่ยิ่งทำให้องค์กรต้องปรับเปลี่ยนให้เร็วขึ้น

พิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ทำให้คนเกิดกระบวนการเรียนรู้ ไม่ใช่เป็นสถานที่บรรจุความรู้หรือคลังเก็บวัตถุอย่างเดียว หน้าที่สำคัญของพิพิธภัณฑ์ คือ การเป็นแหล่งเพิ่มพูนความรู้ กระตุ้นให้คนแสวงหาความรู้ อยากเรียนรู้ และรู้ว่าจะหาความรู้ได้อย่างไร พิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งความรู้ที่สามารถเรียนรู้ได้อย่างเพลิดเพลิน ซึ่งความสำเร็จของพิพิธภัณฑ์ต้องขึ้นอยู่กับบทบาทของพิพิธภัณฑ์นั้น ๆ ว่าสามารถสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องราวของท้องถิ่นให้คนในชุมชนได้เรียนรู้และเข้าใจมากขึ้นน้อยเพียงใด และแน่นอนว่าการทำเช่นนั้นได้ต้องเป็นการดำเนินงานโดยคนในท้องถิ่น เพื่อคนในท้องถิ่นเป็นหลัก

ดร.ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันตกุล ผู้อำนวยการศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร กล่าวในงานพิพิธภัณฑ์เสวนาครั้งที่ 6 เรื่องสถานภาพพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย ว่า”พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นมากกว่าสถานที่เก็บสิ่งของ วัตถุ แต่เป็นขบวนการทางสังคม คือ

ความคิดอะไรบางอย่างเกี่ยวกับสังคมและการเปลี่ยนแปลง แล้วก็มีรูปแบบของการปฏิบัติต่างๆ ความคิดอันนี้ทำให้เกิดการมองพิพิธภัณฑด้วยคามหมายอีกแบบหนึ่ง คือมองว่าพิพิธภัณฑเป็นกระบวนการที่จะสนองต่อสิ่งที่ต้องการ ทำให้คนในชุมชนใดชุมชนหนึ่งเกิดความสำนึกและตระหนักถึงความสำคัญของประวัติศาสตร์ของรากเหง้าของตัวเอง เพื่อให้เกิดความเข้าใจตัวเอง เพราะฉะนั้นการทำพิพิธภัณฑแบบนี้ไม่ใช่เพื่อที่จะแสดงให้คนอื่นเห็นอย่างเดียว แต่ทำเพื่อกระตุ้นความเข้าใจตัวเอง กระตุ้นความสำนึกบางอย่างเกี่ยวกับตัวเอง” (ปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล, 2548: ออนไลน์)

ในอดีตที่ผ่านมาประชาชนจะเที่ยวชมพิพิธภัณฑส่วนใหญ่ คือการเดินทางชมสิ่งของที่นำมาจัดแสดงไปพร้อมการหยุดอ่านป้ายข้อมูลพื้นฐานประกอบ หากต้องการทราบข้อมูลสิ่งของที่จัดแสดงในด้านคุณค่าทางศิลปะที่ลึกซึ้งหรือความเป็นทางทางประวัติศาสตร์ คงต้องอาศัยการหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติม หรือฟังการบรรยายจากเจ้าหน้าที่นำชมของทางพิพิธภัณฑ แต่นับจากการพัฒนาก้าวหน้าที่ไม่หยุดยั้งของเทคโนโลยีสารสนเทศ การติดต่อแลกเปลี่ยนกันผ่านสื่อระบบอิเล็กทรอนิกส์หรือผ่านโซเชียล ได้กลายเป็นสิ่งจำเป็นในชีวิตประจำวัน จึงทำให้องค์กร หรือหน่วยงานให้ความสำคัญกับสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศมากยิ่งขึ้น เช่นเดียวกับพิพิธภัณฑที่ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการเผยแพร่กิจการงานของตนผ่านช่องทางรูปแบบนี้มาประยุกต์ใช้กับการให้ข้อมูลพิพิธภัณฑมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยรหัสคิวอาร์ที่เป็นบาร์โค้ด สามารถเก็บข้อมูลภาพ เสียง และอักษรได้อย่างมากมาย ถูกพัฒนามาจากบาร์โค้ดที่สามารถจะข้อมูลได้มากกว่าเดิมหลายเท่า

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการสร้างต้นแบบพิพิธภัณฑชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์จึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งสำหรับองค์กรและหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อได้เข้าถึงข้อมูลได้ง่ายขึ้น และสะดวกรวดเร็วมากยิ่งขึ้นโดยผ่านแอปพลิเคชันพิพิธภัณฑชุมชนด้วยระบบระบบอิเล็กทรอนิกส์

วัตถุประสงค์

งานวิจัยนี้ กำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัยไว้ 3 ประการ ดังนี้

- 1) เพื่อสร้างแอปพลิเคชันพิพิธภัณฑชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์
- 2) เพื่อพัฒนาระบบและเครือข่ายพิพิธภัณฑชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์
- 3) เพื่อเสนอต้นแบบพิพิธภัณฑชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์

ระเบียบวิธีวิจัย

1) รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การสร้างต้นแบบพิพิธภัณฑสถานชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์” เป็นการศึกษาโดยใช้การวิจัยแบบคุณภาพ (Qualitative Research) แบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) นับเป็นการวิจัยเพื่อพัฒนาและแก้ไขปัญหาสังคมและชุมชน และเป็นการมีส่วนร่วมเป็นสิทธิของประชาชนต่อการตัดสินใจนโยบายที่เกี่ยวกับการจัดสรร และการใช้ประโยชน์ของพิพิธภัณฑสถานชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อให้ทราบถึงประเด็นของการศึกษาในรายละเอียดที่สำคัญ และมีความครอบคลุมในเนื้อหาสาระสำคัญที่ทำให้ การศึกษาอย่างครบถ้วน จะทำให้ได้ทราบถึงข้อมูลเชิงลึก (In-Depth) ที่มีรายละเอียดชัดเจนสามารถนำมาวิเคราะห์ในเชิงตรรกะ (Analytic Induction)

2) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured interview) มีลักษณะเป็นคำถามแบบปลายเปิด เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งประกอบไปด้วยผู้บริหาร ผู้ปฏิบัติการ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพิพิธภัณฑสถานชุมชนโดยศึกษาจากองค์การศึกษาที่มีการนำแนวคิดทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ต่อการศึกษาองค์ความรู้และกระบวนการสร้างการจัดการพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นเพื่อความยั่งยืนและพึ่งพาตนเอง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เป็นจำนวน 25 รูป/คน

3) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ (Interview) ซึ่งเป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้างชนิดปลายเปิด (Structure In-Depth Interview) จำนวน 1 ฉบับ

4) การเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยจะได้ดำเนินการจัดเก็บข้อมูลตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

(1) การสัมภาษณ์ (Interview) การวิจัยครั้งนี้ใช้ทั้งการสัมภาษณ์แบบกึ่งทางการ (Semi-Formal Interview) และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Information

Interview) ดำเนิน การสัมภาษณ์กลุ่มคนต่าง ๆ 25 ท่าน โดยคำถามที่จะใช้จะเป็นเพียงแนวทางในการสัมภาษณ์ เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างต้นแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ และให้ผู้สัมภาษณ์ตอบตามกรอบแนวคิดการศึกษาและมีอิสระ ในการตอบ โดยข้อมูลที่ได้จะเป็นข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ทั้งหมดทำให้ทราบภาพสะท้อนข้อเท็จจริงตามกรอบแนวคิด

(2) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus group discussion) เป็นการปฏิบัติงานในขอบเขตที่เป็นการให้ข้อมูลมากขึ้นทั้งงานวิจัยเชิงคุณภาพและงานวิจัยเชิงปริมาณ ด้วยการสร้างวิธีการวางแผนการอภิปรายอย่างเฉพาะเจาะจงให้ความสนใจโดยออกแบบให้สามารถรับทราบถึงข้อมูลในประเด็นที่ให้ความสนใจปรากฏจากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลที่ได้รับการอนุญาตให้เก็บข้อมูล

(3) การปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) โดยเริ่มตั้งแต่

(3.1) ร่วมศึกษาและวิเคราะห์ปัญหา ซึ่งเป็นการที่ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน วิเคราะห์ชุมชน ค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในพิพิธภัณฑ์ชุมชนร่วมกัน

(3.2) ร่วมวางแผนโดยวางแผนการพัฒนาหลังจากได้ข้อมูลเบื้องต้นของชุมชน และนำข้อมูลมาวิเคราะห์หาปัญหา สาเหตุของปัญหา และนำมาอภิปรายแสดงความคิดเห็นร่วมกันเพื่อกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ การกำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่จะใช้เพื่อการวิจัย

(3.3) ร่วมดำเนินการการสนทนากลุ่มเฉพาะ เป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินการพัฒนา หรือเป็นขั้นตอนปฏิบัติการตามแผนการวิจัยที่ได้วาง

(3.4) ร่วมรับผลประโยชน์ โดยประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดการแจกจ่ายผลประโยชน์จากกิจกรรมการวิจัยในชุมชนในพื้นที่เท่าเทียมเสมอภาคกัน

(3.5) การมีส่วนร่วมติดตามประเมินผลการดำเนินงานวิจัย และผลของการพัฒนาจากการดำเนินการไปแล้วว่าสำเร็จตามวัตถุประสงค์หรือไม่ มีปัญหาอุปสรรคและข้อจำกัดอย่างไร ด้วยแบบประเมินผลการปฏิบัติการเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ทันที และนำข้อผิดพลาดไปเป็นบทเรียนในการดำเนินการต่อไป การเปิดให้ประชาชน

หรือชาวบ้านที่เกี่ยวข้องได้มีโอกาสเข้าร่วมกระบวนการวิจัย อันจะก่อให้เกิดรากฐานแห่งความยั่งยืนของการพัฒนา

5) การวิเคราะห์ข้อมูล

1) ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา

2) ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (Interview) ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมาตีความหมาย เชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่างๆ ที่รวบรวมได้โดยทำไปพร้อมๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งนี้เพื่อจะได้ศึกษาประเด็นต่างได้ลึกซึ้ง เมื่อประเด็นใดวิเคราะห์แล้วไม่มีความชัดเจนก็จะตามไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นต่างๆ เหล่านั้น เพื่อตอบคำถามหลักตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อมูลเชิงคุณภาพได้นำมาวิเคราะห์เพื่อหาความเชื่อมโยง ความสัมพันธ์เชิงทฤษฎี

3) ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์แบบประเมินผลการปฏิบัติการ โดยใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ

6) ขั้นตอนการวิจัย

รายละเอียดขั้นตอนการดำเนินการวิจัย 5 ขั้นตอน มีดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาและสำรวจข้อมูลที่เกี่ยวข้อง เพื่อสรุปประเด็นที่จะนำมาใช้เป็นฐานในการศึกษา ได้ดำเนินการดังนี้

ขั้นที่ 1 การศึกษาและสำรวจข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลต่างๆ เป็นการศึกษาดูเอกสาร (Documentary Research) และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ขั้นที่ 2 กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยจากข้อมูลที่ได้จากการสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 2 การหาแนวทางจากผู้เชี่ยวชาญและผู้มีความเกี่ยวข้อง ในการกำหนด เครื่องมือ “การสร้างต้นแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์”

ขั้นตอนที่ 3 การลงพื้นที่เพื่อการสัมภาษณ์ (Interview) การวิจัยครั้งนี้ใช้ทั้งการสัมภาษณ์แบบกึ่งทางการ (Semi-Formal Interview) และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Information Interview)

ขั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการสรุปและสังเคราะห์

ขั้นตอนที่ 5 การสร้างองค์ความรู้จากการวิเคราะห์สังเคราะห์ในประเด็นการสร้างต้นแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ ด้วยการสร้างคิวอาร์โค้ดแสดงข้อมูลพื้นฐานของโบราณวัตถุ และทำการสร้างเว็บไซต์พิพิธภัณฑ์ชุมชนอิเล็กทรอนิกส์ และแอปพลิเคชันพิพิธภัณฑ์ชุมชนอิเล็กทรอนิกส์

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง การสร้างต้นแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ คณะผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยไว้ดังนี้

ตอนที่ 1 การสร้างแอปพลิเคชันพิพิธภัณฑ์ชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์

จากการศึกษาวิธีการสร้างแอปพลิเคชันพิพิธภัณฑ์ชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ พบว่า คณะผู้วิจัยได้จัดสร้างแอปพลิเคชันพิพิธภัณฑ์ชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ ชื่อว่า lpmuseim.net โดยได้นำเสนอเรื่องราวประวัติความเป็นมาของวัด ประวัติการสร้างพิพิธภัณฑ์ชุมชน รวมทั้งภาพถ่าย 3 มิติของโบราณวัตถุ พร้อมด้วยข้อมูลเกี่ยวกับโบราณวัตถุทั้งหมด 90 ชิ้น โดยเลือกโบราณวัตถุมาวัดละ 30 ชิ้น และข้อมูลที่สามารถติดต่อสอบถามได้ ของพิพิธภัณฑ์ชุมชนจากวัดทั้ง 3 แห่งใน 3 อำเภอ ของจังหวัดลำปาง ได้แก่ (1) วัดปงสนุกเหนือ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง (2) วัดไหล่หินหลวง ตำบลไหล่หิน อำเภอกาชา และ (3) วัดบ้านหลด ตำบลนาคร้ว อำเภอแม่ทะ

การสร้างแอปพลิเคชันพิพิธภัณฑ์ชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ มีวิธีการสร้าง 9 ขั้นตอน คือ (1) การศึกษาความต้องการของแอปพลิเคชัน (2) การเตรียมเครื่องมือพัฒนาโปรแกรมหลัก (3) การเตรียมแฟ้ม app.json ซึ่งเป็นข้อกำหนดแอปพลิเคชัน แต่ละ release (4) การเตรียมแฟ้ม App.js (5) การติดตั้งและสั่งประมวลผล (6) การส่งผลงานขึ้นไปยัง expo.io (7) การเข้าไปในเว็บไซต์ expo.io (8) การเตรียมภาพสำหรับประกอบการพัฒนาแอปพลิเคชันใน Store และ (9) การเข้าไปสมัครใช้งาน google developer account

ตอนที่ 2 การพัฒนาระบบและเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์

การจากศึกษาวิจัย พบว่า พิพิธภัณฑ์ชุมชนทั้ง 3 แห่ง จากวัดทั้ง 3 วัด ใน 3 อำเภอของจังหวัดลำปาง ได้แก่ (1) วัดปงสนุกเหนือ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง

(2) วัดไหล์หินหลวง ตำบลไหล์หิน อำเภอกะลา และ (3) วัดบ้านหลุก ตำบลนาครี อำเภอมะนัง ยังไม่ได้มีการพัฒนาระบบและเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ คณะผู้วิจัยและผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ชุมชนทั้ง 3 แห่ง มีความเห็นว่าควรมีการพัฒนาระบบและเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ เพื่ออำนวยความสะดวกด้านข้อมูล และเพื่อเป็นการรักษารฐานข้อมูลเอาไว้ได้ในระยะยาว

ก่อนจะมีการพัฒนาระบบและเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ คณะผู้วิจัยโครงการย่อยที่ 2 โดยพระครูสิทธิธรรมบัณฑิตและคณะผู้วิจัย ได้ลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อจัดทำรูปแบบทะเบียนโบราณวัตถุของพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อนำมาพัฒนาระบบและเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ต่อไปตามลำดับ แบ่งได้เป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่ (1) การขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุ (2) การจัดทำระบบโดยมีการสร้าง QR Code และ (3) การพัฒนาระบบและเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ โดยการจัดทำเว็บไซต์พิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ แต่ละขั้นตอน สรุปได้ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุ

ผลการวิจัยจากการที่คณะผู้วิจัยได้ลงเก็บข้อมูลในพื้นที่ทั้ง 3 แห่ง ในจังหวัดลำปาง ได้แก่ (1) วัดปงสนุกเหนือ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง (2) วัดไหล์หินหลวง ตำบลไหล์หิน อำเภอกะลา และ (3) วัดบ้านหลุก ตำบลนาครี อำเภอมะนัง พบว่า รูปแบบทะเบียนโบราณวัตถุของพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ ต้องเป็นการจัดเก็บข้อมูลให้เป็นระบบควรมีการใส่รายละเอียดของโบราณวัตถุ ได้แก่ เลขทะเบียนวัตถุ ชื่อวัตถุ หมวดหมู่ ประเภทวัสดุ ขนาดของโบราณวัตถุ ปีพุทธศักราชที่สร้างผลงานชิ้นนั้น และภาพถ่าย รวมทั้งควรมีเอกสารลงทะเบียนวัตถุโบราณ และมีการจัดหมวดหมู่ให้ชัดเจน การจัดหมวดหมู่นั้น ต้องดูตามประเภทของสิ่งของที่อยู่ภายในพิพิธภัณฑ์แต่ละแห่ง ควรแบ่งตามประเภทของวัตถุ เช่น หมวดพระพุทธรูป หมวดของใช้ หมวดเสื้อผ้า เป็นต้น ควรมีเลขรหัสวัตถุ ใน Application ควรใส่ข้อมูลดังนี้

- 1) สถานที่ตั้งของวัด
- 2) ประวัติความเป็นมาของวัด
- 3) สิ่งสำคัญที่อยู่ในวัด อาทิ โบราณสถาน โบราณวัตถุ
- 4) ประวัติการสร้างพิพิธภัณฑ์ของวัด พ.ศ. 2547 (ข้อมูลดูได้จากประวัติหนังสือ

ของวัด)

5) โบราณวัตถุจำนวน 30 ชิ้น เรียงตามรหัสที่จัดเก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์ ควรขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุ และมีการสร้าง QR Code และ Application โดยควรส่งเสริมให้พิพิธภัณฑ์ชุมชนมีความทันสมัยมากยิ่งขึ้น ซึ่งปัจจุบัน มีแต่ QR Code ของประวัติวัดเท่านั้น ทางวัดจึงต้องการสร้างคนรุ่นใหม่ ให้มาช่วยถ่ายรูป ลงทะเบียนโบราณวัตถุ และทำ QR Code โดยการจัดหมวดหมู่ของพิพิธภัณฑ์ ควรมีการใส่รายละเอียด โดยการจัดหมวดหมู่ตามวัสดุ เช่น ทำจากผ้า โลหะ ไม้ กระดาษ เป็นต้น จัดหมวดหมู่ตามขนาด เช่น ขนาดเล็ก ขนาดกลาง ขนาดใหญ่ โดยเรียงจากเล็กไปหาใหญ่ จัดหมวดหมู่ของภาพพระพุทธรูป โดยเรียงตามเรื่องราว เรื่องตามทศชาติ/เรียงตามกัณฑ์ต่าง ๆ รวมถึงการขึ้นทะเบียนวัตถุโบราณ ควรใส่ชื่อตัวย่อวัด/ปี พ.ศ./รหัส เช่น วบล./2563/001 พิจารณาอาคารพิพิธภัณฑ์ จัดเก็บเก็บพระพุทธรูป และคัมภีร์ใบลาน/คัมภีร์ธรรม/คัมภีร์โบราณ

การจัดทำทะเบียนวัตถุโบราณของพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์จะมีส่วนประกอบโดยมีรายละเอียดดังนี้

- 1) ส่วนต้น บัตรทะเบียนวัตถุพิพิธภัณฑ์ และที่ตั้ง
- 2) ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป ประกอบไปด้วย ชื่อวัตถุ เลขลำดับ หมวดหมู่ ประเภท ลักษณะทางกายภาพ
- 3) ส่วนที่ 2 การบันทึกข้อมูล ประกอบไปด้วย ผู้บันทึกข้อมูล วันที่บันทึกข้อมูล ผู้บันทึกภาพ รหัสภาพถ่าย สถานที่จัดเก็บวัตถุ
- 4) ส่วนที่ 3 คำอธิบายวัตถุ ประกอบไปด้วย แหล่งที่มาของข้อมูล ผู้เรียบเรียงข้อมูล วันที่เรียบเรียงข้อมูล

กระบวนการตามข้างต้นก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนดังนี้ E- education เป็นกระบวนการให้ การสร้างและการแลกเปลี่ยนความรู้, E- engineering กระบวนการอนุรักษ์ การสร้างสรรค์ การสืบทอด และ E- enforcement กระบวนการสร้างกติกา ระเบียบข้อบังคับ เป็นสร้างกฎระเบียบ หรือข้อบังคับในการเข้าชมพิพิธภัณฑ์ ให้แก่กลุ่มผู้ดูแล และนักท่องเที่ยว เพื่อเป็นอีกช่องทางในการช่วยพิพิธภัณฑ์ในเรื่องการดูแลรักษาโบราณวัตถุไม่ให้ชำรุดเสียหาย อันเป็นการอนุรักษ์โบราณของพิพิธภัณฑ์ชุมชนอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

ขั้นตอนที่ ๓ การจัดทำระบบโดยมีการสร้าง QR Code

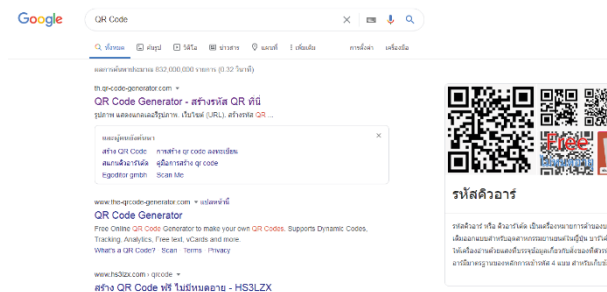
หลังจากที่ได้มีการขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุจำนวน 90 ชิ้นเป็นที่เรียบร้อยแล้ว คณะผู้วิจัย ได้จัดทำระบบข้อมูล QR Code ของโบราณวัตถุ ทั้งหมด 90 ชิ้น โดยเลือก

โบราณวัตถุมาวัดละ 30 ชิ้น จากพิพิธภัณฑ์ชุมชนภายในวัดทั้ง 3 วัด ใน 3 อำเภอ ของจังหวัด ลำปาง ได้แก่ (1) วัดปงสนุกเหนือ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง (2) วัดไหล่หินหลวง ตำบลไหล่หิน อำเภอกะคา และ (3) วัดบ้านหลด ตำบลนาครี อำเภอแม่ทะ ซึ่งวิธีการจัดทำระบบโดยการสร้าง QR Code มี 3 วิธีการ ดังต่อไปนี้

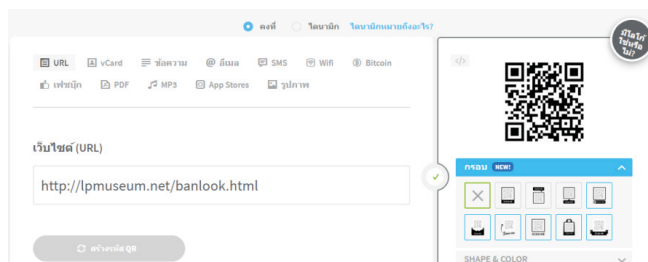
1) ทำการคัดลอกชื่อเว็บเพจที่เราต้องการสร้าง QR Code ตามลิงค์ข้างต้น

2) เข้าไปค้นหาเว็บไซต์ ที่ให้บริการการสร้าง QR Code

3) ดำเนินการตามขั้นตอนที่เว็บไซต์ได้ให้คำแนะนำ หลังจากนั้นจะได้ QR Code ตามที่เราต้องการดังภาพ

ขั้นตอนที่ 4 การพัฒนาระบบและเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์

การพัฒนาระบบเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ พบว่า พิพิธภัณฑ์ชุมชนทั้ง 3 แห่ง ควรมีการพัฒนาระบบและเครือข่ายด้วยการการจัดหมวดหมู่ของพิพิธภัณฑ์ โดยควรมีการใส่รายละเอียด หมวดหมู่อย่างไรในการจัดการระบบทะเบียนโบราณวัตถุของพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อความสะดวกในการค้นคว้าข้อมูลและการบำรุงรักษาโบราณวัตถุของพิพิธภัณฑ์ชุมชน ควรจัดหมวดหมู่ตามประเภทของสิ่งของที่อยู่ภายในพิพิธภัณฑ์แห่งนั้น เช่น จัดแบ่งเป็น 2 หมวด โดยหมวดหลัก แบ่งตามประเภทของวัตถุ หมวดรองอาจเป็นวัสดุที่ใช้ทำวัตถุชิ้นนั้น การจัดหมวดหมู่ต้องพิจารณาตามประเภทของสิ่งของที่อยู่ภายในพิพิธภัณฑ์แต่ละแห่ง ควร แบ่งตามประเภทของวัตถุ เช่น หมวดพระพุทธรูป หมวดของใช้ หมวดเสื้อผ้า เป็นต้น ควรมีเลขรหัสวัตถุ ใน Application โดยใส่ข้อมูลดังนี้

- 1) สถานที่ตั้งของวัด
- 2) ประวัติความเป็นมาของวัด
- 3) สิ่งสำคัญที่อยู่ในวัด อาทิ โบราณสถาน โบราณวัตถุ
- 4) ประวัติการสร้างพิพิธภัณฑ์ของวัด พ.ศ. 2547 (ข้อมูลได้จากประวัติหนังสือ

ของวัด)

5) โบราณวัตถุจำนวน 30 ชิ้น เรียงตามรหัสที่จัดเก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์ ควรขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุ และมีการสร้าง QR Code และ Application โดยควรส่งเสริมให้พิพิธภัณฑ์ชุมชนมีความทันสมัยมากยิ่งขึ้น ซึ่งปัจจุบัน มีแต่ QR Code ของประวัติวัดเท่านั้น ทางวัดจึงต้องการสร้างคนรุ่นใหม่ให้มาช่วยถ่ายรูป ลงทะเบียนโบราณวัตถุ และทำ QR Code โดยการจัดหมวดหมู่ของพิพิธภัณฑ์

ตอนที่ 3 เสนอต้นแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์

จากการศึกษาพิพิธภัณฑ์ชุมชนจากวัดทั้ง 3 วัด ภายใน 3 อำเภอ ของจังหวัดลำปาง ได้แก่ (1) วัดปงสนุกเหนือ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง (2) วัดไหล่หินหลวง ตำบลไหล่หิน อำเภอเกาะคา และ (3) วัดบ้านหลุก ตำบลนาคร้ว อำเภอแม่ทะ พบว่า พิพิธภัณฑ์ชุมชนแต่ละแห่ง ยังไม่มีการจัดทำฐานข้อมูลในระบบอิเล็กทรอนิกส์ คณะผู้วิจัย จึงได้เสนอต้นแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ ด้วยการลงพื้นที่เพื่อไปจัดทำทะเบียนโบราณวัตถุ และจัดทำระบบข้อมูลโบราณวัตถุทั้ง 90 ชิ้น จากวัดทั้ง 3 วัด วัดละ

30 ขึ้น เพื่อมาจัดทำพิพิธภัณฑ์ชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งมีการนำระบบเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดเก็บข้อมูลของวัตถุโบราณ ในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ได้แก่ 1) มีการจัดทำ OR Code 2) มีการสร้างแอปพลิเคชัน และ 3) มีการจัดทำเว็บไซต์พิพิธภัณฑ์ชุมชน

อภิปรายผล

ศิลปวัฒนธรรมสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่มีความค่าทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองทางอารยธรรมของชุมชนและประเทศชาตินับแต่อดีต จึงเป็นความจำเป็นอย่างมากที่จะต้องสงวนรักษา อนุรักษ์โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุเหล่านี้ไว้มิให้สูญหายไปจากผืนแผ่นดินไทย ดังที่กรมศิลปากรได้ออกพระราชบัญญัติเกี่ยวกับโบราณวัตถุอาทิเช่น อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 14 แห่งพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 จึงประกาศ ขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ที่มีได้อยู่ในความครอบครองของกรมศิลปากร รวม 51 แห่ง จำนวน 365 รายการ โดยปัจจุบันพิพิธภัณฑวัตถุอิเล็กทรอนิกส์ในจังหวัดลำปาง มี ๕ แห่ง ได้แก่ 1) ปงสนุก 2) ธนบดี 3) วัดพระแก้ว 4) ป่องนก (ค่ายสุรศักดิ์) 5) หอบูมละกอน จากการที่คณะผู้วิจัยได้ลงเก็บข้อมูลในพื้นที่ทั้ง 3 แห่ง ในจังหวัดลำปาง ได้แก่ (1) วัดปงสนุกเหนือ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง (2) วัดไหล่หินหลวง ตำบลไหล่หิน อำเภอเกาะคา และ (3) วัดบ้านหลุก ตำบลนาคร้ว อำเภอแม่ทะ พบว่า การจัดเก็บข้อมูลให้เป็นระบบควรมีการใส่รายละเอียดของโบราณวัตถุ ควรมีรายละเอียดต่าง ๆ ของวัตถุโบราณ อาทิ เลขทะเบียนวัตถุ ชื่อวัตถุ หมวดหมู่ ประเภทวัสดุ ขนาดของโบราณวัตถุ ปีพุทธศักราชที่สร้างผลงานชิ้นนั้น และภาพถ่าย ซึ่งสอดคล้องกับพระมหาสุนันท์ สุนนโท (รจิเวทย์) (พระมหาสุนันท์ สุนนโท (รจิเวทย์), 2557 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการจัดการศาสนสมบัติของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” พบว่า ปัจจัยด้านการแต่งตั้งบุคลากรที่ดูแลรักษาและดำเนินการ เป็นการดึงบุคคลเข้าช่วยเหลืองานจัดการศาสนสมบัติวัดของเจ้าอาวาส รักษาศาสนสมบัติวัดและเงินผลประโยชน์ของวัด เป็นวิธีการแบบแผนที่เป็นฐานข้อมูลช่วยให้เจ้าอาวาสตัดสินใจจัดการศาสนสมบัติวัดได้เหมาะสม ผ่าน รูปแบบการจัดการศาสนสมบัติของวัดตามหลักกฎหมาย ดำเนินการตามคู่มือสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และรูปแบบการจัดการศาสนสมบัติของวัดตามจารีตประเพณีซึ่งไม่มีการ

จัดทำเป็นลายลักษณ์อักษร อนึ่งการดำเนินการจัดการศาสนสมบัติทั้ง 2 รูปแบบส่งผลให้เกิดการรักษาศาสนสมบัติและผลประโยชน์ตอบแทนแก่วัดแตกต่างกัน และมีผลประโยชน์และปัญหาความต้องการที่เกิดขึ้นกับวัดแตกต่างกันตามสภาพพื้นที่

การจัดหมวดของพิพิธภัณฑสถาน ควรมีการใส่รายละเอียด หมวดหมู่อย่างไรในการจัดการระบบทะเบียนโบราณวัตถุของพิพิธภัณฑสถานชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อความสะดวกในการค้นคว้าข้อมูลและการธำรงรักษาโบราณวัตถุของพิพิธภัณฑสถานชุมชน ควรจัดหมวดหมู่ตามประเภทของสิ่งของที่อยู่ภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งนั้น เช่น จัดแบ่งเป็น 2 หมวด โดยหมวดหลัก แบ่งตามประเภทของวัตถุ หมวดรองอาจเป็นวัสดุที่ใช้ทำวัตถุชิ้นนั้น การจัดหมวดหมู่ต้องพิจารณาตามประเภทของสิ่งของที่อยู่ภายในพิพิธภัณฑสถานแต่ละแห่ง ควรแบ่งตามประเภทของวัตถุ เช่น หมวดพระพุทธรูป หมวดของใช้ หมวดเสื้อผ้า เป็นต้น ควรมีเลขรหัสวัตถุใน Application โดยใส่ข้อมูลดังนี้

- 1) สถานที่ตั้งของวัด
- 2) ประวัติความเป็นมาของวัด
- 3) สิ่งสำคัญที่อยู่ในวัด อาทิ โบราณสถาน โบราณวัตถุ
- 4) ประวัติการสร้างพิพิธภัณฑสถานของวัด พ.ศ. 2547 (ข้อมูลดูได้จากประวัติหนังสือ

ของวัด)

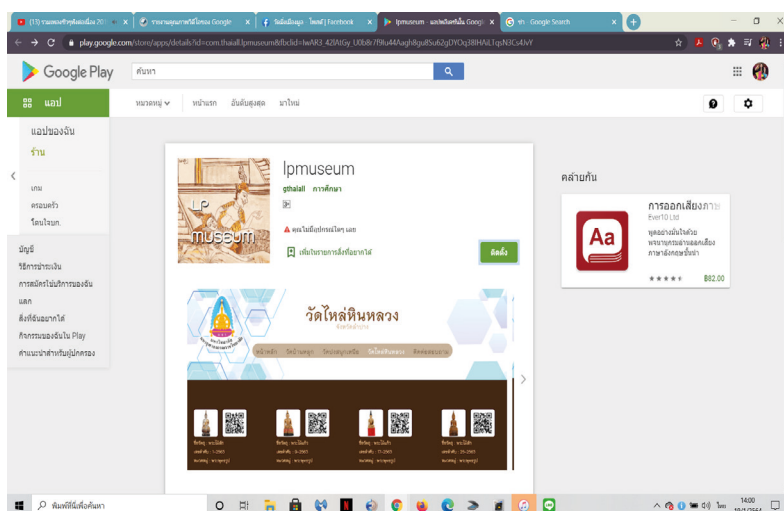
5) โบราณวัตถุจำนวน 30 ชิ้น เรียงตามรหัสที่จัดเก็บไว้ในพิพิธภัณฑสถาน ควรขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุ และมีการสร้าง QR Code และ Application โดยควรส่งเสริมให้พิพิธภัณฑสถานชุมชนมีความทันสมัยมากยิ่งขึ้น ซึ่งปัจจุบัน มีแต่ QR Code ของประวัติวัดเท่านั้น ทางวัดจึงต้องการสร้างคนรุ่นใหม่ ให้มาช่วยถ่ายรูป ลงทะเบียนโบราณวัตถุ และทำ QR Code โดยการจัดหมวดหมู่ของพิพิธภัณฑสถาน ซึ่งสอดคล้องกับ **ฉลาด จันทรสมบัติ** (ฉลาด จันทรสมบัติ, 2548 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาแบบการจัดการความรู้ขององค์กรชุมชน” โดยมีจุดประสงค์เพื่อพัฒนาแบบการจัดการความรู้ 8 องค์กร ชุมชนในพื้นที่กลุ่มเป้าหมาย 2 หมู่บ้าน ซึ่งผลการวิจัยพบว่าแบบการจัดการความรู้ขององค์กรชุมชนที่พัฒนาประกอบด้วย ขั้นตอนเตรียมชุมชน เช่น การสร้างแรงจูงใจ และสร้างจิตสำนึกในการทำงานร่วมกันของคนในชุมชน ขั้นสร้างวิสัยทัศน์ ขั้นจัดทำแผนพัฒนาศักยภาพ ขั้นการนำแผนไปปฏิบัติและพัฒนางาน และขั้นประเมินผลสรุปโดยผลการนำแบบการจัดการความรู้ขององค์กรชุมชนไปทดลองใช้กับองค์กรชุมชนเป้าหมาย 8 องค์กรเป็นเวลา 8 เดือน พบว่า ทุกกลุ่มองค์กร เกิดนิกจัดการความรู้ในชุมชน มี

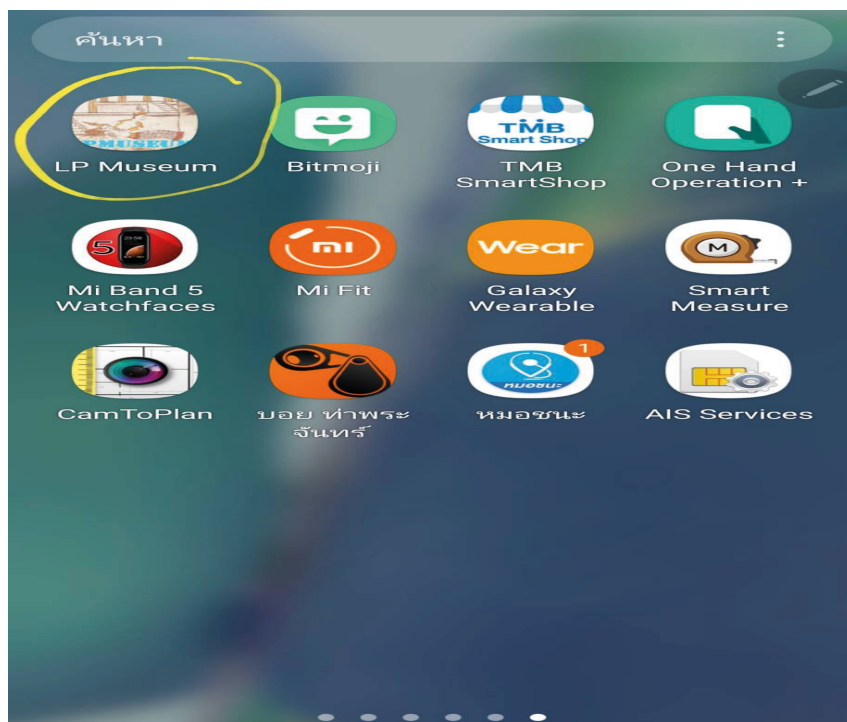
การดำเนินการจัดการความรู้ การตั้งคำถามและการปฏิบัติ โดยการแก้ปัญหากระบวนการเรียนรู้ซึ่งประกอบด้วย การสร้างความรู้ การจำแนกความรู้ การจัดเก็บ การนำไปใช้ การแลกเปลี่ยนและการประเมินผลความรู้ มีศูนย์จัดการความรู้ขององค์กรที่ขับเคลื่อนให้กลุ่มพึ่งตนเองได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งบนเวทีจริงและเวทีเสมือน และกลุ่มเป้าหมายมีความพึงพอใจในการดำเนินการจัดการความรู้โดยรวมอยู่ในระดับมาก

องค์ความรู้จากงานวิจัย

โครงการวิจัยย่อยที่ 3 เรื่อง การสร้างต้นแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง การจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ของจังหวัดลำปาง มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ดังนี้ (1) เพื่อสร้างแอปพลิเคชันพิพิธภัณฑ์ชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ (2) เพื่อพัฒนาระบบและเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ และ (3) เพื่อเสนอต้นแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ งานวิจัยดังกล่าวได้พัฒนาและสร้างนวัตกรรมต้นแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ ดังนี้

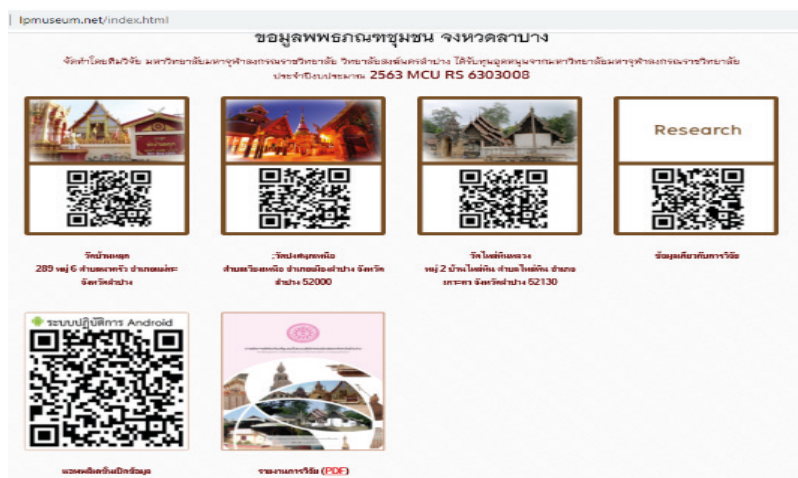
1. สร้างแอปพลิเคชัน (Application) lpmuseum

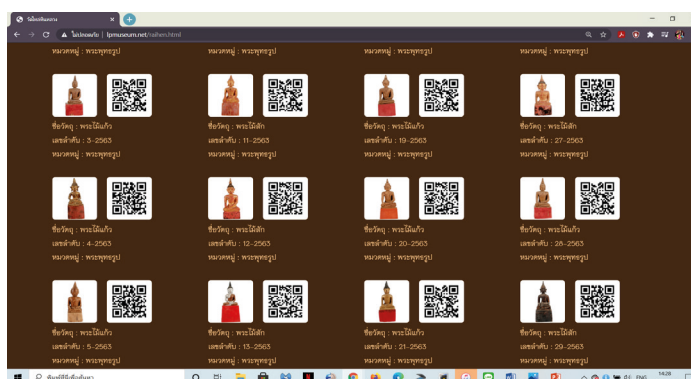

2. พัฒนาระบบและเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ชุมชน www.Lpmuseum.net

3. เสนอตันแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์

สรุป

การสร้างแอปพลิเคชันพิพิธภัณฑสถานด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ มีวิธีการสร้าง 9 ขั้นตอน คือ (1) การศึกษาความต้องการของแอปพลิเคชัน (2) การเตรียมเครื่องมือพัฒนาโปรแกรมหลัก (3) การเตรียมแฟ้ม app.json ซึ่งเป็นข้อกำหนดแอปพลิเคชัน แต่ละ release (4) การเตรียมแฟ้ม App.js (5) การติดตั้งและสั่งประมวลผล (6) การส่งผลงานขึ้นไปยัง expo.io (7) การเข้าไปในเว็บไซต์ expo.io (8) การเตรียมภาพสำหรับประกอบการพัฒนาแอปพลิเคชันใน Store และ (9) การเข้าไปสมัครใช้งาน google developer account

การพัฒนาระบบและเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานในระบบอิเล็กทรอนิกส์ โดยจัดทำรูปแบบทะเบียนโบราณวัตถุของพิพิธภัณฑสถานในระบบอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อนำมาพัฒนาระบบและเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานในระบบอิเล็กทรอนิกส์ต่อไปตามลำดับ แบ่งได้เป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่ (1) การขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุ (1) การจัดทำระบบโดยมีการสร้าง QR Code และ (3) การพัฒนาระบบและเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานในระบบอิเล็กทรอนิกส์ โดยการจัดทำเว็บไซต์พิพิธภัณฑสถานในระบบอิเล็กทรอนิกส์

ทั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้เสนอต้นแบบพิพิธภัณฑสถานด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ คณะผู้วิจัยได้เสนอต้นแบบพิพิธภัณฑสถานด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ ด้วยการลงพื้นที่เพื่อไปจัดทำทะเบียนโบราณวัตถุ และจัดทำระบบข้อมูลโบราณวัตถุทั้ง 90 ชิ้น จากวัดทั้ง 3 วัด วัดละ 30 ชิ้น เพื่อมาจัดทำพิพิธภัณฑสถานด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งมีการนำระบบเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดเก็บข้อมูลของวัตถุโบราณ ในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ได้แก่ 1) มีการจัดทำ QR Code 2) มีการสร้างแอปพลิเคชัน และ 3) มีการจัดทำเว็บไซต์พิพิธภัณฑสถาน

บรรณานุกรม

ฉลาด จันทรสมบัติ. (2548). “การพัฒนาแบบการจัดการความรู้ขององค์กรชุมชน”. การ

ศึกษาศุขฉันทิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันตกุล ผู้อำนวยการศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (1 สิงหาคม 2548).

สะท้อนภูมิปัญญาพื้นบ้านผ่านพิพิธภัณฑสถาน. (วาไรตี้ท่องเที่ยว).สืบค้น

เมื่อ 10 กันยายน 2564. แหล่งที่มา <https://mgronline.com/travel/detail/9480000102926>

tail/9480000102926

พระมหาสุณัณฑ์ สุนนโท (รุจิเวทย์). (2557). “การพัฒนารูปแบบการจัดการศาสนสมบัติ
ของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต. ปณิธิ
วิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

The Implementation of Quizizz Application to Enhance Reading Comprehension Ability of Mathayomsuksa 2 Students

Saruttaya Penhataikul

Chiang Mai Rajabhat University

Corresponding Author, E-mail: saruttaya@web1.dara.ac.th

Abstract

The objectives of this research were to compare the students' reading comprehension ability before and after the implementation of the Quizizz application and to explore the students' opinions about the implementation of the Quizizz application to enhance their reading comprehension ability. The population was 276 Mathayomsuksa 2 students who enrolled in the course of Supplementary English (E22201) in the first semester of the 2021 academic year at Dara Academy, Chiang Mai, Thailand. The sample group consisted of 46 Mathayomsuksa 2/6 students obtained by applying the cluster sampling method. The research instruments used were the lesson plans, the pre-and post-test English reading comprehension, and a questionnaire. Statistical methods for data analysis included mean ($\bar{X}$), percentage, standard deviation (S.D.), and the paired sample t-test. The results revealed the implementation of the Quizizz application enhanced the students' reading comprehension ability. The average of the post-test score result was significantly higher than the average of the pre-test score at a level of .05. The students had an overwhelmingly positive opinion of the implementation of this instructional application. They found reading comprehension class with the implementation of the Quizizz application enjoyable, and they viewed that the use of the Quizizz application enabled them to understand and learn systematically.

Keywords: Quizizz application, Reading Comprehension Skills

Introduction

Due to the differences in linguistic aspects between English and Thai languages, students have encountered difficulties learning English, both at school and university levels. Moreover, under-qualified teachers, large class sizes, and the lack of exposure to an English-using environment are considered language barriers for the Thai educational system to overcome (Noom-ura, 2013:139-147). However, it has been discovered that Thai students have had problems reading English texts (Adunyarittigun, 2002:244-271). Adunyarittigun (2002:244-271) also mentioned that poor reading ability in English remain a widespread problem among Thai students at all levels of education. According to Thai cultural factors, Thai people prefer watching and listening rather than reading. Consequently, reading ability is not a habit nurtured in Thai society. Likewise, most students at the school have a small vocabulary size and limited background knowledge in recognition of complex grammatical structures. Moreover, the influence of the Thai language is considered a pivotal factor to impede the students' transfer to their English reading skills. Additionally, the traditional learning method is another factor to demotivate the students' engagement in learning and causes them to feel isolated in the classroom. The inadequate knowledge of English vocabulary, the complex structures of language, and the word difficulties could be obstacles to the students' reading comprehension (Asraf and Ahmad, 2003: online). Compared to the other skills, reading is the most vital issue because it is the chosen instrument to acquire knowledge (Chawwang, 2008: online). In line with this view, Hung and Ngan (2015: 10-20) stated that reading is a fundamental skill that can enhance the vocabulary, fluency, speaking, and writing acquisition of students, and can eventually assist them to master their target language. Furthermore, the ability to read serves as a foundation for all learning as well as social and

economic development and can improve general language skills (Qrgez & Ab Rashid, 2017:421-431).

After having been an English teacher at Dara Academy School for two years, it has been observed that reading comprehension is one of the problematic issues in learning English. As reading is a major source of language acquisition, the ability to read has become necessary for the students. Compared to the other skills, the English reading comprehension ability of the students at the school has remained unsatisfactory. This poor ability in line with the view of Iqbal, Noor, Muhabat, and Kazemian (2015:1-6), factors responsible for poor English reading comprehension at secondary school level students are a poor command of vocabulary, inability to guess the meaning from the context, having no interest in reading English literature, cramming habit, lack of understanding of parts of speech, and no awareness of different reading strategies; for this reason, the researcher would like to improve the students' reading comprehension ability.

As technology is a key aspect of learning in the education sector nowadays, it enhances the relationship between teachers and students as well as encourages the students' engagement, motivation and collaboration. Quizizz, according to Nanda (2018: online), is an online assessment application used as a fun multiplayer classroom game in which all students can practice together using their computers, smartphones, and iPads. Quizizz displays multiple-choice questions with two, three, or four-point answers on each student's screen, allowing them to work at their own pace and evaluate their results at the end. Quizizz can also integrate with Google Classroom. The quizzes can be incorporated and distributed to the students if they utilize this as a learning management system. This is because the URLs has previously been verified and linked to the students' school emails. Quizizz is one of the platforms that can develop interactive lessons to engage the students' attention which allows them to collaborate in their learning activities.

Moreover, the competition through interactive quiz games provides the students with a game-like environment which makes the classroom more playful and enjoyable (Basuki & Hidayati, 2019: online). Furthermore, Quizizz offers some features which provide the students to answer questions at their own pace and review their answers at the end. As a result, the learning effort, learning motivation, activity involvement, and academic achievement will be increased (Brunat, 2018, as cited in Basuki & Hidayati, 2019: online). With these advantages, Quizizz has been used as a tool for teaching English around the world (Priyanti, Santosa and Dewi, 2019:71-80; Amalia, 2020:1-8; Razali, Nasir, Ismail, Sari and Salleh, 2020:1-11).

Since Thailand focuses on integrating technology in foreign language learning, this study applied the Quizizz application in reading comprehension to enhance the students' learning achievement. With this approach, the students should be able to develop their learning system in terms of learning engagement, motivation, collaboration, and enjoyment, which indirectly influence their reading comprehension knowledge. Apart from the contribution to the students, the Quizizz application will allow the teachers to adapt their teaching styles to meet the students' needs, requirements, and proficiency levels.

Therefore, this research aimed to study whether the implementation of the Quizizz application could enhance students' English reading comprehension ability relevant to the objectives of the research study, which were to compare the students' reading comprehension ability before and after the implementation of the Quizizz application and to explore the students' opinions about the implementation of the Quizizz application to enhance their reading comprehension ability, respectively. The results of this study would be beneficial to the teaching and learning of English reading comprehension classes in the context of Dara Academy School.

Research Objectives

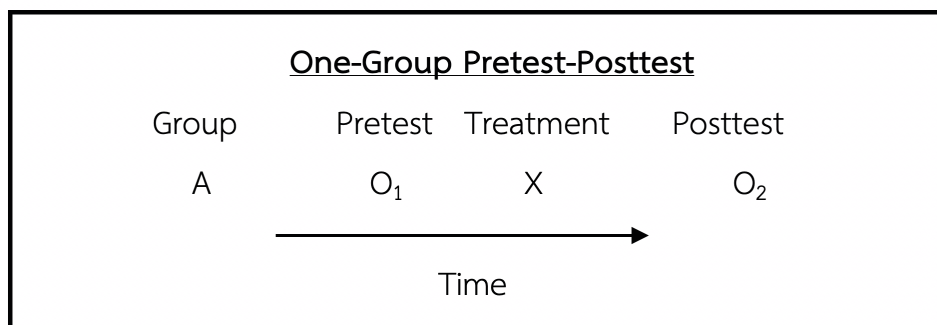
1. To compare the students' reading comprehension ability before and after the implementation of the Quizizz application
2. To explore the students' opinions about the implementation of the Quizizz application to enhance their reading comprehension ability

Research Methodology

Research Design

This study is a quasi-experimental research with a one-group pre-test-posttest design based on McMillan and Schumacher (2001 cited in Örnek, 2007:231-237) to compare the students' reading comprehension learning achievement before and after the implementation of the Quizizz program. Figure 1 illustrates the research design used in this study.

Figure 1 A One-Group Pretest-Posttest Design based on McMillan

& Schumacher (2001)

The symbols above represent that the measurements are taken on the sample group both before (O₁) and after (O₂) receiving the treatment (X).

Population and Sample Group

The population in this research was 276 Mathayomsuksa 2 students who enrolled in the E22201 Supplementary English Course in the first semester

of the 2021 academic year at Dara Academy School, Chiang Mai, Thailand. There were six classes of Mathayomsuksa 2, and each class consisted of students with different English ability levels. The sample group consisted of 46 students of Mathayomsuksa 2/6 obtained by applying the cluster sampling method.

Research Instruments

In this study, three research instruments were employed, and they were divided into two types: treatment instruments and data collection instruments. The treatment tool consisted of three lesson plans with the use of the Quizizz application based on the 2008 Basic Education Core Curriculum with relevance to the E22101 English course description. The data collection instruments were composed of the pre-and post-test measuring the students' reading comprehension, and the questionnaire.

The lesson plans, the reading comprehension test and the questionnaire were verified using Index-Objective Congruence (IOC) by three language experts. The overall IOC value was 1, 0.95, and 1, respectively. According to Rovinelli and Hambleton (1977: online), the IOC used to evaluate the items was based on the score range from -1 to +1: Congruent = +1, Questionable = 0 and Incongruent = -1. The items with values less than 0.5 were altered, while those with scores equal to or more than 0.5 were accepted.

Lesson Plans

In this study, the treatment instrument was three lesson plans with the implementation of the Quizizz application. The application was managed as a teaching tool by combining slides and multimedia as an instructor-led experience with quiz and poll questions for teaching English reading comprehension at Dara Academy School. The students had to sign up for the platform by visiting joinmyquizizz.com and inputting the game code or clicking the link provided by the teacher at the beginning of class. Based

on Aim High Student's Book 2, the lesson plans covered three topics: Judging by Appearances, Great Explorers, and Surfing Superstar. Each lesson plan was 100-minute long, lasting for three weeks, and 50 minutes twice a week. The teaching and learning process was as followings: 1. The teacher introduced the use of the Quizizz application as a teaching and learning tool and how to access and join the application via the website [joinmyquiz.com](https://www.joinmyquiz.com). and 2. The teacher taught the English literal reading comprehension with the implementation of the Quizizz application using the three topics; Judging by Appearances, Great Explorers, and Surfing Superstar focused on pre-reading questions, vocabulary, completion, identifying the main idea and supporting details, and answer the literal comprehension questions about each paragraph. The evaluation result of the lesson plans and the Quizizz lessons using the index of item-objective congruence (IOC) indicated that all items was 1, which meant that they were acceptable.

Reading Comprehension Test

The reading comprehension ability test in this study contained 40 multiple-choice questions which were designed to evaluate students' reading comprehension. The question items covered all topics addressed in class including English vocabulary, main ideas, and supporting details from the reading passages. The test took typically 50 minutes. The evaluation result of the reading comprehension test showed that all items in the reading comprehension test received the IOC scores higher than 0.50, which indicated that they were acceptable. The overall IOC value was 0.95.

Questionnaire

A 5-point Likert rating scale questionnaire with ten items was designed and utilized in this study in an attempt to explore the students' opinions about the implementation of the Quizizz application. It was divided into two sections. The first section was concerned with the background information of the respondents, and the second section focused on the levels

of the students' opinions on the use of Quizizz application in teaching English reading comprehension. The levels were Highest (5), High (4), Moderate (3), Low (2), and Lowest (1). The evaluation result of the questionnaire items using the index of item-objective congruence (IOC) showed that all items received IOC scores of 1, which indicated that they were accepted. The reliability of the questionnaire was also analyzed using Statistical Packages for the Social Sciences (SPSS) to obtain the Cronbach's Alpha value, which was .939. It indicated that the questionnaire was highly reliable.

Data Collection

The data collection procedures consisted of three main parts: pre-intervention period, intervention period, and post-intervention period as follows: In the first week, a pre-test was administered to measure the students' reading comprehension. They had 50 minutes to finish the text. After that, the students were required to install the Quizizz application onto their smartphones or computers. The students were assigned to learn English reading comprehension with the use of the Quizizz application twice a week for three weeks. Each week, the students used the application as a tool in their learning activities. They had two-class periods to finish a lesson. The interactive presentation created by the implementation of the Quizizz application with question-and-answer sessions, quizzes, and polls were used as an instructional medium to enhance the students' reading comprehension ability. In the last week, the posttest was administered to evaluate the students' English reading comprehension ability after the implementation of the Quizizz Application in the English classroom. After that, a questionnaire was provided to the students to investigate their opinions on the implementation of the Quizizz Application in their reading class.

Data Analysis

The pre-and post-test data, as well as the questionnaire data, were analyzed using descriptive statistics. The quantitative data derived from the pre-and post-test were analyzed using mean ($\bar{x}$), percentage, standard deviation (S.D.), and the paired sample t-test to compare the students' reading comprehension ability before and after the implementation of the Quizizz application. Regarding the questionnaire, the level of the students' opinions was interpreted based on Srisa-ard (2010 cited in Manprasert, 2017:1-75) as Highest (4.51-5.00), High (3.51-4.50), Moderate (2.51-3.50), Low (1.51-2.50), and Lowest (1.00-1.50). The questionnaire data were analyzed using mean and standard deviation.

Results

The findings are presented quantitatively based on the research objectives as follows:

Section 1 Comparison between the students' English reading comprehension ability before and after the implementation of the Quizizz application

This section details the results of the mean scores which indicated the students' English reading comprehension ability before and after the implementation of the Quizizz application. The pre-and post-tests were used as the research instrument to measure the students' reading comprehension ability. After that, the acquired data were compared by using a paired-sample t-test. The following tables show the results of the data analysis.

Table 1 Comparison of English Reading Comprehension Pre-Test and Post-Test

According to Table 1, it could be concluded that there was a signif-

Test Type	N	Mean	Standard Deviation (S.D.)	Mean Difference	t	Sig. (2-tailed)
Pre-test	46	24.13	7.05	8.39	-11.86	.00*
Post-test	46	32.52	5.76			

* $p \leq .05$

icant difference between the mean scores before and after the implementation of the Quizizz application. The mean pre-test score for English reading comprehension was 24.13, with a standard deviation of 7.05, and the mean post-test score was 32.52, with a standard deviation of 5.76. The post-test score was considerably higher than the pre-test score, with a difference of 8.39. Furthermore, the t-value was -11.86 which indicated that there was a statistically significant difference between the pre-test and post-test mean scores at .05 level. These findings suggested the implementation of the Quizizz application could enhance the students’ English reading comprehension ability.

Section 2 Students’ opinions about the implementation of the Quizizz application

To investigate the students’ opinions, they were requested to complete the questionnaire by evaluating each item on a five-point Likert scale from strongly agree, agree, uncertain, disagree, and strongly disagree. The mean and standard deviation was calculated from the questionnaire to represent the students’ opinions as shown in Table 2.

Table 2 Students’ Opinions Level about the Implementation of the Quizizz Application

Questionnaire Items	Mean	Standard Deviation	Levels of Opinion
1. Using the Quizizz application is simple.	4.46	0.62	High
2. Using the Quizizz application is enjoyable.	4.52	0.62	Highest
3. Using the Quizizz application has been able to increase my engagement in the classroom.	4.48	0.62	High
4. Using quizzes via the Quizizz application interactive slides have been able to increase my understanding.	4.65	0.60	Highest
5. Learning reading comprehension by using the Quizizz application enable me to understand the lessons better.	4.37	0.61	High
6. The Quizizz application enables me to learn reading comprehension systematically.	4.50	0.62	High
7. Using the Quizizz application enriches the learning content.	4.54	0.62	Highest
8. The Quizizz application is an effective tool for teaching and learning reading comprehension.	4.63	0.68	Highest

Questionnaire Items	Mean	Standard Deviation	Levels of Opinion
9. I like the Quizizz application because I can join in the activity anytime and also can re-join when I lost the internet signal.	4.48	0.89	High
10. I would like to use the Quizizz application more in the future because I believe that it can help me increase my reading comprehension achievement.	4.50	0.62	High
Total	4.51	0.65	Highest

N=46

According to Table 2, the overall mean score of the students’ opinions about the use of the Quizizz application was at the highest level ($\bar{x}$ = 4.51, S.D. = 0.65). Most items were rated at a high level. When the items were taken into consideration, it was found that the item with the highest mean scores was item 4 with the mean of 4.65 and the standard deviation of 0.60. It was followed by item 8 ($\bar{x}$ = 4.63, S.D. = 0.68), item 7 ($\bar{x}$ = 4.54, S.D. = 0.62), item 2 ($\bar{x}$ = 4.52, S.D. = 0.62), item 6 and item 10 ($\bar{x}$ = 4.50, S.D. = 0.62), item 3 and item 9 ($\bar{x}$ = 4.48, S.D. = 0.62), item 1 ($\bar{x}$ = 4.46, S.D. = 0.62), and item 5 ($\bar{x}$ = 4.37, S.D. = 0.61) respectively.

To sum up, the results of this study indicated that the learning achievement of the students’ English reading comprehension before and after learning with the implementation of the Quizizz application was significantly different at .05 level. The post-test mean score was higher than the pre-test

mean score. Furthermore, the pre-test and post-test average scores were 24.13 and 32.52, respectively. The findings revealed that the implementation of the Quizizz application could improve the students' reading comprehension ability. Additionally, the students had positive opinions at the highest level about the use of the Quizizz application. They strongly agreed that the Quizizz application was an effective tool for teaching and learning reading comprehension.

Discussion

According to the results, the reading comprehension ability of Mathayomsuksa 2 students at Dara Academy School significantly improved after the implementation of the Quizizz application. In other words, there was a significant difference between the pre-test and post-test mean scores before and after the Quizizz application was implemented. The findings revealed that the Quizizz application had a feature that allows the teacher to create their own activities within a playful environment. Consequently, it enabled the students to engage more deeply in learning which leads to an increase in their reading comprehension ability. This is consistent with the study of Pahamzah, Syafrizal, Juniardi & Sukaenah (2020:27-33) which revealed that Quizizz is a game-based educational app that introduces multiplayer activities into the classroom and makes in-class exercises more dynamic and enjoyable. It offers game-like features such as avatar, themes, memes, and music, all of which make studying fun and affect the students' reading comprehension. Additionally, that the Quizizz application provides a detailed summary of student responses which the students can track their progress on the leaderboard. At the same time, the teacher can monitor their progress and download the report to evaluate students' performance in order to determine the strengths and weaknesses of the students. This is in line with the study of Medvedovska, Skarlupina & Turchyna (2016:145-156). Quizizz can be integrated with Google

Classroom which facilitates assignment tracking and enhances the safety of students as they are authenticated using their school Google accounts. Moreover, Zhao (2019:37-43) revealed that Quizizz was an online formative assessment tool that helps teachers assess students' language as well as their curriculum knowledge. Besides, Quizizz is a gamified education application for language teaching and learning. Based on gamification, competition through exercises and quizzes between their classmates encourage the students to be motivated and engaged in the classroom. This is in line with Huang and Soman (2013: online), who stated that even though gamification is not directly associated with knowledge and skills, it affects students' behavior, commitment and motivation, which can lead to the enhancement of knowledge and skills afterward. This was consistent with the studies of Priyanti, Santosa, and Dewi (2019:71-80) and Zuhriyah and Pratolo (2020:5312-5317) who noted that using the Quizizz application had an impact on students' reading comprehension, resulting in the experimental group's mean score being significantly higher. According to the questionnaire result, the students expressed their opinions about the implementation of the Quizizz application at the highest level with a mean score of 4.51 and a standard deviation of 0.65. As Quizizz application is an instructional tool that allows the students to learn independently. It makes in-class exercises interactive and fun. With the gameful environment via the competition, pictures with memes, and music, the students are engaged and motivated in the learning process. This is in line with Miller (2016: online) and Aşıksoy & Sorakin (2018:334-346). Their studies mentioned that the colorful interface, avatars and music provided students with a similar experience as a game does. After they answer each question, Quizizz will show pictures with memes to tell whether the answer is right or wrong. This is a treat for students that help them to increase learning outcomes and decrease anxiety. Moreover, Boulden, Hurt and Richardson (2017:1-15) revealed that students are more focused and attentive to the quiz when using Quizizz. Additionally,

the variety of different question types like true or false, multiple choices, etc. allows the teacher to customize the learning process in several ways to meet the students' needs and make it more interesting. Besides, the teacher can also set the quizzes as homework so that students can work on the questions after class. This is consistent with the study of Dean (2017:8-11) and Namara & Murphy (2017: online) that Quizizz can be used to organize classroom activities and prepare tests in different question types that help teachers assess different levels of students' understanding. Additionally, the leaderboard in the Quizizz application is very beneficial for the students to see their progress and motivate competition in the classroom, where the students were driven to see their names at the top of the leaderboard, and thus, they were more attentive to their study. Also, Quizizz provides students' answers separately so that they can answer the questions at their own pace which helps them to relieve their stress and anxiety. Furthermore, this study revealed that Quizizz was user-friendly with immediate feedback which helps the students to improve their English reading comprehension. This finding confirms those of the previous studies (Chandler, 2015: online; Mei, Ju and Adam, 2018:208-212; Nanda, 2018: online; Zhao, 2019:37-43) that the participants were satisfied with the use of the Quizizz application to improve English language skills. It helps students appertain to quiz appreciation, learning effort, learning motivation, activities involvement and academic achievement (Morera, Antonio & Laura, 2012:39-45).

Knowledge

These Quizizz application lessons can be used as a tool or resource to motivate and inspire students to enhance their English reading comprehension ability. It should be a supplementary tool for learning enhancement and practicing both inside and outside the classroom. The learning process of the implementation of the Quizizz application is as follows:

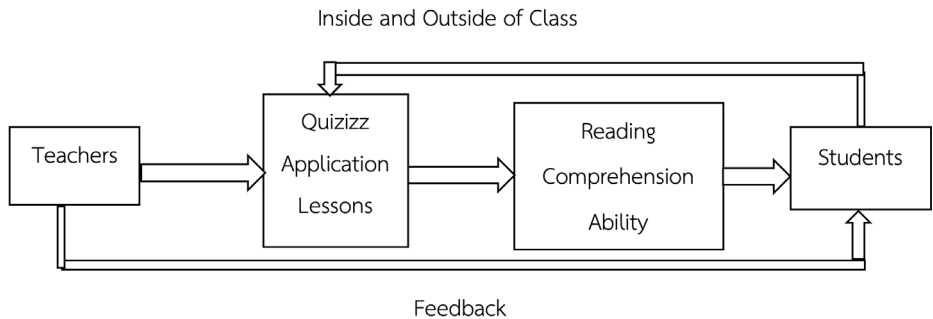

Figure 2: The Learning Process of the Implementation of the Quizizz Application

Conclusion

The results of the data analysis related to each research objective were presented that the students’ English reading comprehension after the implementation of the Quizizz application improved significantly because there was a statistically significant difference between the pre-test and post-test mean scores at .05 level. The students expressed their positive opinions about the use of the application. The overall mean score was at the highest level ($\bar{x} = 4.51$, S.D. = 0.65).

Suggestion

These Quizizz application lessons can be used as a tool or resource to motivate and inspire students to enhance their English reading comprehension ability. It should be a supplementary tool for learning enhancement and practicing both inside and outside the classroom. Furthermore, they should be used with other groups of participants with a

lengthier implementation period. Future researchers may implement the Quizizz application to enhance students' other English skills. A minority of Mathayomsuksa 2 (Grade 8) EFL students from Dara Academy in Chiang Mai, Thailand, participated in this study. It will be fascinating to do research with students at various levels of education to see if using the Quizizz app has comparable or different effects on reading comprehension skills. Moreover, researchers will be able to improve and strengthen the implementation of this application as well as the study's results by first studying it, allowing them to conduct more successful research; thus, teachers will be able to improve their creativity by making the Quizizz application unique, such as by including video and pictures in the Quizizz application based on the materials.

Reference

- Adunyaritigun, D. (2002). An Investigation of Factors Affecting English Language Reading Success: A Case Study of an EFL College Reader. **Thammasat Review**. 7 (1), 244-271.
- Amalia, D. F. (2020). Quizizz Website as an Online Assessment for English Teaching and Learning: Students' Perspectives. **Jo-ELT (Journal of English Language Teaching)**. 7 (1), 1-8.
- Aşıksoy, G., & Sorakin, Y. (2018). The Effects of Clicker-Aided Flipped Classroom Model on Learning Achievement, Physics Anxiety and Students' Perceptions. **International Online Journal of Education and Teaching (IOJET)**. 5 (2), 334-346.
- Asraf, R. M., & Ahmad, I. S. (2003). Promoting English Language Development and the Reading Habit among Students in Rural Schools through the Guided Extensive Reading Program. **Reading in a Foreign Language**. 15 (2), 83-101. Retrieved April 7, 2021, from <https://www.researchgate.net/publication/252111721>
- Basuki, Y., & Hidayati, Y. (2019). Kahoot! or Quizizz: The Students' Perspectives.

- ELLIC. 1-9. Retrieved April 9, 2021, from <https://www.researchgate.net/publication/334358438>
- Boulden, D. C., Hurt, J. W. & Richardson, M. K. (2017). Implementing Digital Tools to Support Student Questioning Abilities: A Collaborative Action Research Report. **Inquiry in Education**. 9 (1), 1-15.
- Chandler, C. (2015). Four Tools to Help Gamify Your Classroom. **Middle Web**. Retrieved April 7, 2021, from <https://www.middleweb.com/tag/gamification-in-the-classroom/>
- Chawwang, N. (2008). An Investigation of English Reading Problems of Thai 12th Grade Students in Nakhonratchasima Education Regions 1,2,3 and 7. Retrieved April 7, 2021, from <http://thesis.swu.ac.th>.
- Dean, H. (2017). Creating Critical Readers: Connecting Close Reading and Technology. **The California Reader**. 50 (4), 8-11.
- Huang, W. H.-Y., & Soman, D. (2013). **A Practitioner's Guide to Gamification of Education**. Toronto, Canada: Rotman School of Management University of Toronto. 1-29. Retrieved April 9, 2021, from <https://my-brainware.com/wp-content/uploads/2017/11/Gamification-in-Education-Huang.pdf>
- Hung, D. M., & Ngan, V. P. T. (2015). Investigating reading strategies used by EFL students at Dong Thap University. **Asian Journal of Educational Research**. 3(4), 10-20.
- Iqbal, M., Noor, M., Muhabat, F., & Kazemian, B. (2015). Factors Responsible for Poor English Reading Comprehension at Secondary Level. **Communication and Linguistics Studies**. 1 (1), 1-6.
- Manprasert, K. (2017). Thai EFL Learners' and Teachers' Perceptions on the Teacher's Role in Promoting English Language Learning Autonomy with Social Media. **A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of Arts in Teaching English as a Foreign Language**. Language Institute Thammasat University. 1-75.

- Medvedovska, D., Skarlupina, Y., & Turchyna, T. (2016). Integrating Online Educational Applications in the Classroom. **European Humanities Studies: State and Society**. 4, 145-156.
- Mei, S. Y., Ju, S. Y. & Adam, Z. (2018). Implementing Quizizz as Game-Based Learning in Arabic Classroom. **European Journal of Social Sciences Education and Research**. 12 (1), 208-212.
- Miller, M. (2016). Game Show Classroom: Comparing Kahoot! Quizizz, Quizlet and Gimkit. Retrieved April 9, 2021, from <http://ditchthattextbook.com/2016/04/21/game-showclassroom-comparing-kahoot-quizizz-quizlet-live-quizalize/>
- Morera, L.S., Antonio, A. A. & Laura, G. H. (2012). Analysis of Online Quizzes as a Teaching and assessment tool. **Journal of Technology and Science Education**. 2 (1), 39-45.
- Nanda, S. R. (2018). **The Use of Quizizz Application in Improving Students' Reading Comprehension Skill at SMKN 3 Takalar**. Thesis of English Education Department Faculty of Teacher and Training Education Muhammadiyah University of Makassar. Retrieved April 9, 2021, from https://digilibadmin.unismuh.ac.id/upload/6421-Full_Text.pdf
- Namara, D. M., & Murphy, L. (2017). Online Versus Offline Perspectives on Gamified Learning. GamiFIN Conference, Pori, Finland. 47-52. Retrieved April 10, 2021, from <https://www.researchgate.net/publication/327797635>
- Noom-ura, S. (2013). English-Teaching Problems in Thailand and Thai Teachers' Professional Development Needs. **English Language Teaching**. 6 (11), 139-147.
- Örnek F. (2007). Evaluation Novelty in Modeling-Based and Interactive Engagement Instruction. **Eurasia Journal of Mathematics, Science & Technology Education**. 3 (3), 231-237.

- Pahamzah, J., Syafrizal, S., Juniardi, Y. and Sukaenah, P. M. (2020). Quizizz as a Students' Reading Comprehension Learning Media: A Case Study at the Eleventh Grade of Dwi Putra Bangsa Vocational School in Cimanggu. **International Journal of English Language and Linguistics Research**. 8 (5), 27-33.
- Priyanti, N. W. I., Santosa, M. H., & Dewi, K. S. (2019). Effect of Quizizz towards the Eleventh-Grade English Students' Reading Comprehension in Mobile Learning Context. **LEJU**. 2 (2), 71-80.
- Qrgez, M. & Ab Rashid, R. (2017). Reading Comprehension Difficulties among EFL Learners: the Case of First- and Second-Year Students at Yarmouk University in Jordan. **Arab World English Journal (AWEJ)**. 8 (3), 421-431.
- Razali, N., Nasir, N. A., Ismail, M.E., Sari N. M. & Salleh, K. M. (2020). Gamification Elements in Quizizz Applications: Evaluating the Impact on Intrinsic and Extrinsic Student's Motivation. **International Conference on Technology, Engineering and Sciences (ICTES)**. 1-11. doi:10.1088/1757-899X/917/1/012024
- Rovinelli, R.J. & Hambleton, R.K. (1977) On the Use of Content Specialists in the Assessment of Criterion-Referenced Test Item Validity. Retrieved June 15, 2021, from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED121845.pdf>
- Zhao, F. (2019). Using Quizizz to Integrate Fun Multiplayer Activity in the Accounting Classroom. **International Journal of Higher Education**. 8 (1), 37-43.
- Zuhriyah, A., Pratolo, B. W. (2020). Exploring Students' Views in the Use of Quizizz as an Assessment Tool in English as a Foreign Language (EFL) Class. **Universal Journal of Educational Research**. 8 (11), 5312-5317.

The Effects of Nearpod Application on Improving Vocabulary Knowledge of Mathayom Suksa 3 Students at Sansaiwithayakom School in Chiang Mai Province

Patcharapan Srisakonwat

Chiang Mai Rajabhat University

Corresponding Author, E-Mail: patcharapan2526@gmail.com

Abstract

The objectives of this research were 1) to develop the vocabulary lessons via the Nearpod application to enhance the vocabulary knowledge of Mathayom Suksa 3 students at Sansai Withayakhom School in Chiang Mai province, 2) to compare the vocabulary knowledge of the students before and after learning vocabulary via the Nearpod application, and 3) to investigate the students' satisfaction with learning vocabulary via the Nearpod application. The study was quantitative research and the research instruments consisted the vocabulary lessons via the Nearpod application, a vocabulary knowledge test, and a Satisfaction questionnaire. The first finding presented that the vocabulary lessons via the Nearpod application were effective ($IOC=0.7-1$). The second finding found that the learning achievement of vocabulary knowledge via Nearpod application after learning was significantly higher than before at 0.08. Finally, the third finding showed that the students' high satisfaction with Mathayom Suksa 3 with learning vocabulary via the Nearpod application.

Keywords: Nearpod application, vocabulary lessons, knowledge

Introduction

Nowadays, it was generally accepted that English was a crucial language for global communication and it was the largest common language spoken universally (Nishanthi, 2018: 871). English had become a tool for communication in the new era of globalization and information technology. Because of the importance of the English language, many countries around the world had mandated English as a second or foreign language, and it was taught at both school and university levels. Therefore, English for communication was necessary for everyone related to businesses, industries as well as education. In Thailand, English had been regarded as a foreign language, but recently, the Ministry of Education had aimed to reform education to enable learners to communicate and work effectively using English as well as Chinese or other languages (Kaur, Young, & Kirkpatrick, 2016: 345-361)

Although, successive governments had recognized that English was necessary for Thai students but teaching and learning English still face a huge problem based on the four language skills. Vocabulary was one of the aspect that affects the success of foreign language acquisition (Zhang, 2011: 14-15). When learners did not have adequate vocabulary knowledge, they had difficulties comprehending the messages conveyed by the speaker or from the text. With a strong vocabulary repertoire, the skills of listening, speaking, reading, and writing could be performed easily. Moreover, teachers realized that vocabulary teaching was very significant before starting the class, whether it was a grammar class, reading, listening, speaking, writing, or pronunciation. In general, English classes in Thailand were conducted by using the traditional teaching method with teachers acting as knowledge providers. Learning activities were mostly paper-based, leading to classroom boredom and low motivation among the students.

Moreover, Thai students' level of vocabulary knowledge was considered to be at a low level because they still possessed a small vocabulary size for both receptive and productive skills (Thangaroonsin, 2016: 4). Similarly, the Mathayom Suksa 3 students at Sansai Witthayakom School had been found to have encountered difficulties in reading English materials. Consequently, their English O-net average scores had been very low compared to the standard criteria of the Ministry of Education's requirements. Moreover, according to a preliminary survey, it was revealed that vocabulary teaching was frequently overlooked at the school and in the Thai educational system in general. What had been found was that teaching English at Sansai Witthayakom School mainly focuses on grammar patterns leading to poor vocabulary development of the students. Furthermore, the Thai educational system basically followed traditional methods of passive learning which had led to lesser students' engagement and thus made the classroom environment boring and less interesting. Due to the problems mentioned above, it was worth finding an effective method to improve the students' vocabulary knowledge and acquisition.

Recently, technology and education could be said to be almost inseparable entities. As a result, technology in the form of applications had particularly become a part of learning and teaching languages around the world. This was true for learning English in the globalized world. The use of applications allowed the students to learn languages in various convenient, effective, efficient, and creative ways. Moreover, they could learn on their own time and were able to tailor the contents to fit their specific individual needs. Furthermore, utilizing applications could make learning English more enjoyable. Instead of repeating English words in a classroom setting, students could play games and interact with their teacher both onsite and online. These advantages could enhance and improve educational experiences for students and teachers alike.

Nearpod application was an online application for interactive presentations and assessments. It was able to create an enriched multimedia presentation with useful and user-friendly interactive features. Teachers could then share the content with the students and control the activities by using this application. Students had the full capability to receive the content and share their work or assignments to the whole class, leading the classroom environment to become more interactive. This enhanced the students' engagement and critical thinking skills (Sanmugam, Selvarajoo, Ramayah, and Lee, 2019: 8908-8915). Additionally, the other interactive features in the application could help not only the teacher monitor the student engagement as well as understand their learning progress but also the students participate openly in discussions in the class (Krahenbuhl, Smith, 2015: Online). In addition, the responsive feedback, another feature of the Nearpod application, was beneficial for both teachers and students to provide instant feedback during their learning process. This was favorable for the teacher to monitor the students' progress as well as the students themselves to improve their understanding.

Hence, this study focused on the use of the Nearpod application to enhance the vocabulary knowledge of Mathayom Suksa 3 students at Sansai Witthayakom School. With this method, the students were able to enhance their vocabulary knowledge in an interactive, engaging, and enjoyable way of learning English, which could ultimately contribute to their higher achievement scores on their tests and vocabulary knowledge.

Research Objectives

1. To develop the vocabulary lessons via the Nearpod application to enhance vocabulary knowledge of Mathayom Suksa 3 students at Sansai Witthayakhom School in Chiang Mai province
2. To compare the vocabulary knowledge of the students before and after learning vocabulary via the Nearpod application

3. To investigate the students' satisfaction with learning vocabulary via the Nearpod application

Research Methodology

Population:

The population in this study consisted of Mathayom Suksa 3 students at Sansai Wittayakhom School. There were eight classes of Mathayom Suksa 3 students, with a total of 300 students.

Sample group:

The sample group was selected from the population by applying the cluster sampling method. The sample group comprised 40 Mathayom Suksa 3 students at Sansai Wittayakhom School, who were enrolling in the second semester of the 2021 academic year.

Research Instruments:

The instruments for treatment were the English vocabulary lessons with the incorporation of the Nearpod technology and vocabulary lessons. Moreover, the data were further collected using a vocabulary knowledge test (pre-test and post-test), and a satisfaction questionnaire.

Data Analysis:

1) For the analysis of the Index of Item-Objective Congruence (IOC), the mean score ($\bar{x}$) standard deviation (SD) was obtained by using the following formula.

2) The mean scores from vocabulary knowledge tests that were the pre-and post-test were compared using the pair-sample t-test to find out the improvement of the students' vocabulary knowledge. The descriptive statistics used to calculate the data were mean, standard deviation, and t-value.

3) The data from the questionnaire were analyzed for a mean and standard deviation of each questionnaire item based on the five-point rating scale from highest, high, moderate, low to lowest.

Results

The purposes of this study were to develop vocabulary lessons via Nearpod application to improve the English vocabulary knowledge of English students had the efficiency, to compare students' vocabulary knowledge before and after learning with vocabulary lessons via Nearpod application, and to explore students' satisfaction with the developed vocabulary knowledge. The participants were 40 Mathayom Suksa 3 students at Sansai Withayakhom School in Chiang Mai province by using a cluster sampling method. They were assigned to learn English vocabulary by utilizing the developed vocabulary lessons. The lessons were provided to the students using the Nearpod application. The experiment was implemented for sixteen hours within two months. The instruments for collecting data in this study included vocabulary knowledge tests and a questionnaire. The vocabulary knowledge pre-test was administered to the students before the experiment. They must test consisting of 40 question items related to English vocabulary. After the experiment, a vocabulary knowledge post-test which was parallel to the pre-test was given to the students to examine the students' English vocabulary knowledge improvement. Then, all students were assigned to complete their satisfaction with the vocabulary lessons v. is Nearpod application. The data were statistically analyzed for percentage, mean, standard deviation, and t-test.

The findings revealed that the developed vocabulary lessons, pre-, and post-test vocabulary lessons via Nearpod application had the efficiency of all at 1 and 0.7 by using the Index of Item-Objective Congruence (IOC). The acceptable conformance index value must be 0.50 or higher. Furthermore, students' English vocabulary knowledge was improved significantly as there was a significant difference in the mean scores before and after learning with the developed vocabulary lessons via the Nearpod application at the 0.05 level. Thus, it can be said that the developed vocabulary lessons via the Nearpod application can help students improve their

English vocabulary knowledge. In addition, the students were high satisfaction with the developed vocabulary lessons via the Nearpod application as the overall average of students' satisfaction with learning English vocabulary through the developed vocabulary lessons via Nearpod application was at a high level. From the open-ended questions in a questionnaire, it was found that the students were satisfied with the developed vocabulary lessons via the Nearpod application in assisting them to learn English vocabulary because this tool was convenient, interesting, and new. It had various functions that enabled them to understand the lessons better, such as images, video clips, cartoons, games, graphics, and other multimedia. The contents of the lessons were also easy to access. Moreover, they thought that learning vocabulary via the Nearpod application could motivate them to learn more, and it was flexible as the students could use it anywhere and anytime at their own pace. However, there were some limitations including, the modernity of personal computers, tablets, and mobile phones, internet connection, technical problems, etc. In summary, the students agreed that the vocabulary lessons via the Nearpod application were an efficient tool to assist English vocabulary learning; however, they should be used as a part of the learning process.

Discussion

The findings have important issues to be discussed below:

According to the results, the efficiency of the vocabulary lessons via Nearpod application for Mathayom Suksa 3 students at Sansai Withayakhom School in Chiang Mai province showed, that the IOC was 0.7 and 1 which acceptable conformance index value must be 0.50 or higher, indicating that the vocabulary lessons via Nearpod application have enough efficiency for being a tool to assist English vocabulary teaching and learning by the experts and revised in terms of content and design. The researcher gave the students direction on how to use the tool to support learning. After using the tool, the

students' scores had been increasing. The important factors which resulted in the successful learning were the design of the Nearpod application which facilitated learning by providing learners flexibility and substantial media which were inspired and noticeable by the usage Nearpod application for accessing the media easily. It maintained a high level of enjoyment and engagement during the learning process. CALL embraces a wide range of information and communications technology applications and approaches to teaching and learning foreign languages (Levy, 1997: 1-12). Moreover, Hakami (2020: 119)) stated that the Nearpod application could promote active learning in the classroom, and Shehata, Mitry, Shawki & El-Helaly (2017: 877) said that the application is an online platform that facilitates the use of interactive teaching materials through mobile devices to perform structured assessments in the classroom. It also helped to increase the autonomous skill of learners and provide more opportunities for learners to have direct experience because of the use of authentic materials. Stephen & William (2018: 1) believed that the students expressed positive comments about the use of Nearpod in their studies, in particular, to foster engagement with the delivered topic and increased interaction. This research provided the students with opportunities to learn English vocabulary by themselves. They were able to manage their learning. They also had a direct experience because of the authentic media provided in the Nearpod application, such as videos and native speaker sounds. Moreover, the Nearpod application empowered the students to learn and understand English vocabulary lessons better. It was confirmed that the Nearpod application helped learners to understand things easier.

Furthermore, the student's vocabulary knowledge was improved significantly. It could be seen from the students' achievement deriving from the developed vocabulary lessons via the Nearpod application. It showed that there was a statistically significant difference in the mean scores before and after learning with the developed vocabulary lessons via Nearpod application

at the 0.05 level. The findings were consistent with the studies of Nation (2011: 169). On the other hand, Chamula (2018: 49-52) stated that Nearpod was not primarily developed for language learning and this presents some obstacles, but Chamula (2018: 49-52) suggested that to a certain extent, a teacher's creativity is essential in the use of Nearpod, it suggested that future work should be devoted to how to create language lessons on Nearpod and how to creatively overcome the obstacles inherent in the platform. In this study, the findings suggested that the Nearpod application could help to improve the vocabulary knowledge of Mathayom Suksa 3 students as well as enabled students to understand more about English lessons. Although these previous studies focused on the different subjects and other skills of the English language, the results revealed the benefits of Nearpod application in teaching and learning. Apart from the benefits of the Nearpod application, the learning approach is another factor that affects the students' vocabulary knowledge improvement. In the study, the students were assigned to use the Nearpod application to learn English vocabulary developed by the researcher. Although the experiment was very short (two-month period), it appeared that with eight-lesson units in the developed vocabulary lessons via the Nearpod application, the students could learn by themselves, regardless of time and place and students were free to learn. They could choose what, where, when, and how to study that suit to their learning habits. It is called a self-directed learning approach. According to Levy (1997: 1-12), using computers in language teaching and learning provided students' a chance to show their learning responsibility; in contrast to, teacher-directed learning, the role of teachers has changed from content transmitters to facilitators of learning (Knowles, 1975) that back to learners is more beneficial than other approaches. Moreover, Alzatma (2020: 55) stated that the advantage of using mobile phones in studying English was convenience which meant learners have a greater sense of time and location independence and they can take advantage of their free

time to study language whenever and wherever. In this study, the students were responsible to manage their learning process and the students were facilitated to learn with the developed vocabulary via the Nearpod application. Besides, what teachers should do to support students is to provide learners with accessible and available content and recourses. The Nearpod application was used to access learning content and resources. All of these influences increased student learning efficiency which results in higher student achievement.

Additionally, the students' satisfaction with the vocabulary lessons via the Nearpod application from the questionnaire that the students were satisfied with the tool because it was interesting and attractive. It also had various functions that enabled them to understand the lessons better, such as graphics, games, pictures, videos, sounds, colorful screens, and novel fonts. They believed that using the Nearpod application to assist in learning English vocabulary could help them to understand lessons better. The Nearpod application capacitated the students to increase their motivation in learning English vocabulary. The contents of the lessons were also easy to access and learners could learn according to their abilities and proficiencies. The lessons were linked to other learning resources, making it more convenient to study. This finding agrees with the previous studies (Hakami, 2020: 119; Stephen & William, 2018: 1; Shehata, Mitry, Shawki & El-Helaly, 2017: 137) that the participants were satisfied with the use of the Nearpod application for learning. However, some students found problems while learning with the application. The modernity of personal computers, tablets, and mobile phones, internet connection, technical difficulties in scanning the QR code, and teacher contact were the main challenges that should be developed. In detail, the internet connection in some places was still low which affected the accessibility of the Nearpod lessons. The internet connection and condition of the smartphones or tablets also caused difficulty in scanning the QR code. Furthermore, due

to the problem with the software, the students needed to hold their smartphones all the time; otherwise, the lessons on the screen became small.

To sum up, the developed vocabulary lessons via the Nearpod application were appropriate to use as an assisted tool to learn English vocabulary. Furthermore, the students' satisfaction with the developed vocabulary lessons via the Nearpod application could positively involve the improvement of their English vocabulary knowledge of the students.

Knowledge

According to the result, the new knowledge of this research was using the Nearpod application as the vocabulary teaching and learning tool. The teacher could create various the vocabulary lessons interacting the authentic media and fake media; moreover, the vocabulary lessons via Nearpod application were used by students to learn vocabulary by

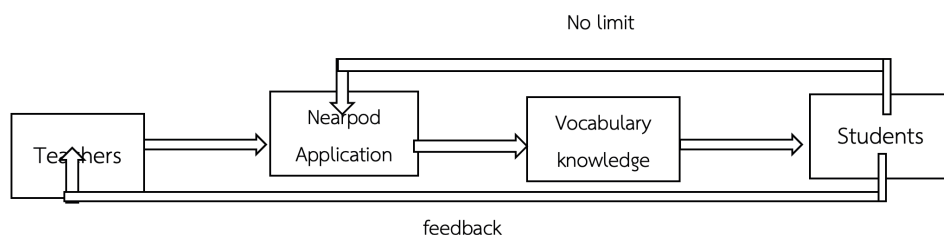

Figure 1: the vocabulary learning process via Nearpod application

themselves which could show the learning process following:

Conclusion

Summary of the result of the research, vocabulary lessons via the Nearpod application is an efficient tool that could help the students improve

their vocabulary knowledge essentially. Furthermore, the students' satisfaction with this tool was high. However, there were some challenges with the vocabulary lessons via the Nearpod application. The modernity of personal computers, tablets, and mobile phones, internet connection, technical difficulties in scanning the QR code, and teacher contact should be developed.

Recommendations

According to the results of this study, the recommendations for this research and further studies are discussed as follows.

Recommendations for this research:

1) These developed vocabulary lessons via the Nearpod application can be used as a tool or resource for inspiring and motivating the students to improve their vocabulary knowledge. It should be a supplementary tool for learning enhancement and practicing outside the classroom. Furthermore, teachers should facilitate, assist, and give advice to students in using the tool.

2) The results of the study can apply to improve the vocabulary course for other levels of Mathayom Suksa.

Recommendations for further studies:

1) Nearpod application should be adopted to use with other groups of participants for a longer period of time.

2) A delayed post-test to investigate the retention of the vocabulary knowledge students gain from learning with the developed vocabulary lessons via the Nearpod application should be employed in further studies.

3) Future researchers may explore the efficiency of the Nearpod application to improve students in other English skills.

4) Since the present study used a one-group pre-test, post-test design, it might be questioned whether the increase in students' scores was actually due to the treatment or the nature of learning. Therefore, further

studies should be conducted by using control and experimental groups to be more empirical.

5) According to the results of the study, using the Nearpod application can improve English vocabulary knowledge. Therefore, we should find other applications that are similar to use as a tool to develop vocabulary lessons.

References

- Alzatma, A.S. (2020). **Using mobile apps to improve English speaking skill of EFL student at the Islamic University**. Master of Arts. Islamic University.
- Chamlula, P. (2018). **Teaching and motivating EFL students through technology: Nearpod and google classroom**. Faculty of education. Department of English Language and Literature, Masaryk university. Czech Republic.
- Hakami, M. (2020). Using Nearpod as a tool to promote active learning in higher education in a BYOD learning environment. **Journey of Education and Learning**, 9(1), 119-126.
- Kaur, A., Young, D., & Kirkpatrick, R. (2016). English Education Policy in Thailand: Why the Poor Results?. **English Language Education Policy in Asia**, 11, 345-361.
- Knowles, M.S. (1975). **Self-directed learning**. New York: Association Press.
- Krahenbuhl, K., & Smith, K. (2015). **Nearpod: A technology tool to engage students in Inquiry**. Retrieved December 29 2021, from <http://www.ascd.org/ascd-express/vol10/1009-krahenbuhl.aspx>
- Levy, M. (1997). **Computer-assisted language learning: Context and conceptualization**. Oxford: Oxford University Press.
- Nation, P. (2011). Research into practice vocabulary. **Test Canada journal**, 30(1), 169-170.

- Nishanthi, R. (2018). The importance of learning English in today's world. **International journal of trend in scientific research and development (IJTSRD)**, 3, 871-874.
- Sanmugam, M., Selvarajoo, A., Ramayah, B., & Lee, K. (2019). Use of Nearpod as interactive learning method. **INTED2019 Proceedings. 13th International Technology, Education and Development Conference.** (p. 8908-8915). Organized by IATED Library of Spain.
- Shehata, N., Mitry, C., Shawki, M., El-Helaly, B., Lee, K. (2020). **Use of Nearpod as interactive learning method.** In: Conference paper, 137-152.
- Stephen, M., & William, C. (2018). **Utilizing Nearpod to promote active learning in lectures.** Ulster: Coleraine.
- Thangaroonsin, S. (2016). **Investigation of receptive vocabulary size of Thai EFL graduate students.** An independent study paper submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of master of arts in career English for international communication language institute, Thammasat university. Thailand.
- Zhang, Y. (2011). **The use of vocabulary learning strategies by good and poor language learners: A case study of Chinese non-English major sophomores.** Kristianstad University School of Teacher Education English, Sweden.

รูปแบบการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของคณะสงฆ์

อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

The Creative Area Based Developing Model Of Sangha

Meataeng District, Chinang Mai Province

พระอภิรักษ์ ญาณสำโร (ฤกษ์เวียง)

พระครูศรีปริยัตยารักษ์, ทิพพาภรณ์ เยสุวรณ์

Phra Aphirak Yanasangvaro (Rerkwaing)

Phrakhrusripariyattayarak, Tipapron Yesuwan

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author, E-mail: aphirak23112536@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาบทบาทการพัฒนาพื้นที่ของคณะสงฆ์อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ 2) เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของคณะสงฆ์อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ 3) เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของคณะสงฆ์อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า 1) การพัฒนาพื้นที่ ส่วนมากอยู่ด้านการสาธารณสุข สงเคราะห์อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.0.8$, S.D. = 0.878) ส่วนของความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของคณะสงฆ์ โดยภาพรวม พบว่า ส่วนมากอยู่ในพื้นที่ทางกายภาพอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.05$, S.D. = 0.758)

2) รูปแบบการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์นั้นมีทั้งหมด ๖ ด้าน (1) ด้านการปกครอง มีการยึดตามหลักพระธรรมวินัยและกฎหมายข้อบังคับอื่นๆ (2) ด้านศาสนศึกษา มีการสนับสนุนพระภิกษุสามเณรได้รับการศึกษาในพระปริยัติธรรมทั้งสามัญ นักธรรมและบาลี (3) ด้านการเผยแผ่ มีการใช้สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศก่อให้เกิดประโยชน์ (4) ด้านสาธารณูปการ มีการขออนุญาตจัดสร้างศาสนวัตถุ ศาสนาสถานอย่างถูกต้องตามกฎหมาย (5) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ มีการมอบทุนการศึกษาให้กับพระภิกษุสามเณร (6) ด้านสาธารณะสงเคราะห์ มีการช่วยเหลือผู้ที่ได้รับความเดือดร้อน

3) การพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ มี 4 พื้นที่ (1) พื้นที่เชิงสร้างสรรค์ทางกายภาพ พัฒนาพื้นที่ให้มีความสวยงาม สะอาด ร่มรื่น สอดแทรกความหมายตามหลักทางพระพุทธศาสนา (2) พื้นที่เชิงสร้างสรรค์ทางการเรียนรู้ เช่น แหล่งสมุนไพร ห้องสมุดในวัด (3) พื้นที่เชิงสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรม จัดพื้นที่ภายในวัดให้เป็นแหล่งสืบสานประเพณีวัฒนธรรมอันดีงาม (4) พื้นที่เชิงสร้างสรรค์ทางจิตใจและวิญญาณ จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำตำบล

คำสำคัญ : การพัฒนาพื้นที่, การพัฒนารูปแบบ, พื้นที่เชิงสร้างสรรค์, คณะสงฆ์อำเภอแม่แตง

Abstract

This treatise has three purposes: 1.) to study development role creative area base model of Sangha, Mae Tang district Chiangmai province. 2.) to develop creative area base model of Sangha, MaeTang district Chiangmai province. 3.) to analysis development system creative area base model of Sangha, MaeTang district Chiangmai province. This research is mixed methodology.

The results of the research were as follows: 1.) mostly developed areas in the field of public welfare, in more level. ($\bar{X}$ = 4.0.8, S.D. = 0.878) comment section on the development of the Sangha creative areas overall, it was found that most of them were in the physical area. In more level ($\bar{X}$ = 4.05, S.D. = 0.758)

2.) There are 6 aspects of the creative area development model. (1) Administrative, There is adherence to the principles of discipline and other laws and regulations. (2) Religious studies, There is support for monks and novices to be educated in the Buddha's dharma, all common Dharma and Pali. (3) Propagation, There is a use of information technology media to benefit. (4) Public utilities, There was a request for permission to build religious objects and places of religion in accordance with the rules. (5) Education, Scholarships are offered to novice monks. (6) Public welfare, there was help those who have suffered.

3.) Linear development has 4 policies. (1) Physical creative area, Develop the area to be beautiful, clean, shady, interpolating the meaning of Buddhism. (2) Education creative area such as herbal sources and Library in the temple. (3) Culture creative area, arrange the area in the temple to be a source of good culture. (4) Creative mental and spiritual area, Establishment of the sub-District Dhrama Practice Office.

Keywords: Development area, Development system, Creative area, The Sangha MaeTang District.

บทนำ

พื้นที่สร้างสรรค์ไม่ใช่เรื่องของการปรับปรุงภูมิทัศน์ หรือการพัฒนาพื้นที่ในเชิงการท่องเที่ยวเพียงด้านเดียวเท่านั้น แต่เป็นพื้นที่และสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมจากความคิดสร้างสรรค์ เพื่อสร้างรายได้หรือพัฒนาศักยภาพให้แก่กลุ่มคนในพื้นที่นั้นๆ คนและวัฒนธรรมท้องถิ่นมีส่วนสำคัญที่ทำให้เป็นเมืองพื้นที่ของความคิดสร้างสรรค์ การจัดการพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ถือเป็นต้นแบบของความเจริญทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ตอบโจทย์ความต้องการทางกายภาพ จิตใจ เศรษฐกิจ สังคม โดยผ่านการจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ร่วมกับชุมชนโดยใช้องค์ความรู้เรื่องการคิดเชิงออกแบบในการค้นหาปัญหาและแนวทางแก้ไขที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน รวบรวมข้อมูลความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อให้ทุกคนได้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการออกแบบพื้นที่สร้างสรรค์อย่างมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง (ลภัสรดา สหัสสพาศน์ และคณะ, 2561:1059) อย่างไรก็ตามการที่จะมีพื้นที่สร้างสรรค์เกิดขึ้นในพื้นที่ต่าง ๆ นั้น จะต้องมีการบวนการความคิดสร้างสรรค์ที่เกิดขึ้นจากมนุษย์เสมอ พลังของความคิดสร้างสรรค์จะยกระดับ คุณภาพชีวิตของเมืองหรือพื้นที่นั้นๆ ด้วยบรรยากาศสร้างสรรค์ ซึ่งจะเป็นพื้นที่ที่สำคัญทางเศรษฐกิจ สังคม และการพัฒนาประเทศต่อไป(ไพฑร แก้วลาย และทิพย์สุดา จันทร์แจ่มหล้า, 2559: 27)

ความคิดสร้างสรรค์เป็นกระบวนการคิดของสมองซึ่งมีความสามารถในการคิดได้หลากหลายและแปลกใหม่จากเดิม โดยสามารถนำไปประยุกต์ทฤษฎี หรือหลักการได้อย่างรอบคอบและมีความถูกต้อง จนนำไปสู่การคิดค้นและสร้างสิ่งประดิษฐ์ที่แปลก

ใหม่หรือรูปแบบความคิดใหม่ ความคิดสร้างสรรค์เป็นลักษณะความคิดแบบอเนกนัย การคิดหลายๆ แง่หลายๆ ทาง คิดให้มากที่สุดเท่าที่จะนึกได้ เป็นการมองปัญหาในแนวกว้าง คนที่มีความคิดสร้างสรรค์นั้น จะเป็นคนที่มีความคิดริเริ่ม คือมีความคิดที่แปลกใหม่ต่างจากความคิดธรรมดาของคนทั่วไป มีความคิดยืดหยุ่น คือมีความสามารถในการคิดหาคำตอบได้หลายทิศทางหลายแง่มุม มีความคิดคล่องแคล่ว คือสามารถคิดหาคำตอบได้อย่างคล่องแคล่ว ว่องไว รวดเร็ว และได้คำตอบมากที่สุดในเวลาที่จำกัด มีความคิดละเอียดละออ คือการคิดได้ในรายละเอียดเพื่อขยายหรือตกแต่งความคิดหลักให้ได้ความหมายที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น พลังของความคิดสร้างสรรค์จะยกระดับคุณภาพชีวิตของเมืองด้วยบรรยากาศสร้างสรรค์เป็นพื้นเพองสำคัญทางเศรษฐกิจและการพัฒนาประเทศ(ชัตติพงษ์ ดั่งสำราญ, 2562: 254) ซึ่งลักษณะความคิดสร้างสรรค์ช่วยให้เกิดความคิดในการนำสิ่งที่มีอยู่รอบตัวมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยเฉพาะในยุคการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีปัจจุบันที่มีการพัฒนาอย่างรวดเร็ว ซึ่งมีการพัฒนาเทคโนโลยีให้ตอบสนองความต้องการต่อการใช้งานในปัจจุบัน

โลกยุคดิจิทัลเป็นยุคของการพัฒนาเทคโนโลยี ไม่ว่าจะเป็นด้านเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ มาใช้ทำงานแทนเครื่องมือแบบเดิม และการพัฒนาเทคโนโลยีด้านการสื่อสาร มาใช้เชื่อมโยงเครื่องคอมพิวเตอร์เป็นระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตที่เชื่อมโยงข้อมูลทั่วโลกได้อย่างรวดเร็วและไร้ขีดจำกัด และมีการพัฒนาแอปพลิเคชันขึ้นใหม่ในหลากหลายรูปแบบมาใช้ประโยชน์ในการทำงานให้เป็นไปด้วยความสะดวกรวดเร็วมีประสิทธิภาพ ทั้งในการผลิต การอุตสาหกรรม การค้า การลงทุน การบริหารจัดการ และการบริการ เป็นต้น

โลกเทคโนโลยี ในชีวิตความเป็นอยู่ประจำวัน และชีวิตการทำงาน คนจะใช้และพึ่งพาเทคโนโลยีเป็นหลัก โดยเฉพาะเทคโนโลยีข่าวสารและการคมนาคม ดังนั้นทักษะด้านเทคโนโลยีจึงมีความสำคัญเป็นอย่างมากในศตวรรษที่ 21 ซึ่งต้องพัฒนาทักษะสำหรับเทคโนโลยีกับคน 2 กลุ่ม คือ คนกลุ่มที่ 1 ใช้เทคโนโลยีในการทำงาน และดำเนินชีวิตประจำวันอย่างรู้เท่าทัน คนกลุ่มที่ 2 ทำงานให้บริการและคิดพัฒนาผลิตภัณฑ์ตลอดจนสร้างนวัตกรรมที่ตอบสนองความต้องการใช้งานอย่างเหมาะสมต่อคุณภาพชีวิตในสภาพจริง ซึ่งในกลุ่มที่ 2 คนไทยยังต้องสร้างและพัฒนาทักษะความคิดเชิงสร้างสรรค์ และพัฒนานวัตกรรมของคนไทยขึ้นใช้เอง และนำไปแลกเปลี่ยนการใช้งานในเวทีเศรษฐกิจโลก(เกียรติศักดิ์ ลำพองชาติ, 2563: 2-4) อย่างไรก็ตามการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาปรับใช้กับการบริหารจัดการภายในองค์กรจะทำให้การทำงานเกิดความสะดวกรวดเร็ว และเป็น

ระบบ โดยสามารถนำไปใช้กับองค์กรต่างๆในแต่ละพื้นที่ได้ตามความเหมาะสม

อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นอำเภอที่มีพื้นที่ขนาดใหญ่ และมีลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปมีสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่สูงลาดเอียงจากตะวันตก ไปทาง ตะวันออกตอนกลาง และตอนใต้ของอำเภอเป็นที่ราบลุ่ม ทิศตะวันตกมีเทือกเขาเป็นแนวตั้งฉากจากเหนือไปใต้ กั้นระหว่างอำเภอแม่แตง กับอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน และเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารส่วนหนึ่งของอำเภอแม่แตง แม่น้ำสำคัญของอำเภอแม่แตง มี 3 สาย ได้แก่ แม่น้ำปิง แม่น้ำแตง และแม่น้ำจืด ซึ่งอำเภอแม่แตงมีเขตปกครองอยู่ด้วยกัน 13 ตำบล 120 หมู่บ้าน ในลักษณะกายภาพของพื้นที่ในเขตอำเภอแม่แตงเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยระบบธรรมชาติ ก่อให้เกิดสถานที่ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในระบบนิเวศ อีกทั้งในเขตพื้นที่อำเภอแม่แตงยังมีสถานที่ต่างๆ ที่น่าสนใจมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านพระพุทธศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม นอกจากนี้ประชาชนในเขตพื้นที่อำเภอแม่แตงยังมีประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สำคัญ ได้แก่ ประเพณีปีใหม่เมือง หรือเทศกาลสงกรานต์ ประเพณีรดน้ำดำหัวนายอำเภอ / เจ้าคณะอำเภอและพระเถระที่เคารพนับถือ และผู้สูงอายุในเทศกาลสงกรานต์ ประเพณีสงฆ์น้ำพระพุทธศตวรรษุนิศรีแม่แตงในช่วงวันเข้าพรรษา ประเพณีถวายเทียนเข้าพรรษา ประเพณียี่เป็ง เป็นต้น

จากข้อมูลดังกล่าว ในด้านพระพุทธศาสนาจะเห็นได้ว่าประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอแม่แตง ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ อีกทั้งยังมีประเพณีวัฒนธรรมทางพุทธศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ในด้านการปกครองของคณะสงฆ์อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ได้มีการแบ่งเขตการปกครองทางคณะสงฆ์ออกเป็น 16 ตำบล โดยมีรูปแบบการบริหารจัดการกิจการงานคณะสงฆ์ ซึ่งถือเอาการบริหารจัดการงานคณะสงฆ์ 6 ด้าน ประกอบไปด้วย ด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านการเผยแผ่ ด้านการสาธารณูปการ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ นำมาบริหารจัดการซึ่งในแต่ละด้านทางคณะสงฆ์ได้ดำเนินการโดยได้รับความร่วมมือจากเจ้าคณะผู้ปกครองระดับเจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาสในเขตอำเภอแม่แตง

ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาบริบทในการพัฒนาพื้นที่ ตลอดจนแนวทางของการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของคณะสงฆ์อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของพื้นที่ได้อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน ซึ่งจะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในสังคมต่อไป

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษาบทบาทการพัฒนาพื้นที่ของคณะสงฆ์อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
- 2) เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของคณะสงฆ์อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
- 3) เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของคณะสงฆ์อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้มีรูปแบบการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methodology) ตามลักษณะการศึกษารวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณที่มีเนื้อหาสนับสนุนผลการวิจัยชัดเจนมากขึ้น สำหรับวิธีการวิจัย ได้แก่ การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและแนวคิดเกี่ยวกับงานวิจัย การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการวิจัยเชิงปริมาณโดยการแจกแบบสอบถาม (Survey Research) โดยแบ่งขั้นตอนการวิจัยเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

1) เครื่องมือและการสร้างเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือประกอบการวิจัย และหาคุณภาพของเครื่องมือ คือ การศึกษาบริบทของคณะสงฆ์อำเภอแม่แตงและการบริหารจัดการงานคณะสงฆ์ในอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ โดยศึกษาจากเอกสารตำรา หนังสือ เอกสารรายงานผลการวิจัยจากห้องสมุด และwebsite เกี่ยวกับความรู้ด้านการพัฒนาพื้นที่และความคิดสร้างสรรค์ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดเป็นเครื่องมือในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกและแบบสอบถาม โดยได้รับการตรวจเครื่องมือในวิจัยจากผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก และนำเครื่องมือวิจัยให้ผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา และความสอดคล้องกันของเนื้อหาแล้วผู้วิจัยนำมาปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้สอดคล้องและตรงกับวัตถุประสงค์การวิจัย

2) วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยขอหนังสือจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยถึงเจ้าคณะตำบล ที่ทำการกำนัน และเจ้าอาวาส เพื่อขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลการสำรวจข้อมูลเชิงประจักษ์ และการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยเชิงปริมาณ

3) การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ เป็นการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ที่ได้ลงไปสัมภาษณ์การพัฒนาพื้นที่ของคณะสงฆ์อำเภอแม่แตง เพื่อให้เห็นรูปแบบการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของคณะสงฆ์อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม และการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของคณะสงฆ์อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ทำการวิเคราะห์โดยใช้สถิติ จำนวน และค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย

4) สรุปข้อมูลวิจัย

สรุปผลข้อมูลทั้งหมดของรายงานการทำวิจัย เพื่อนำเสนอผลการวิจัยต่อกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการวิจัยครั้งนี้เพื่อตรวจสอบข้อมูลเพื่อความถูกต้องเพื่อจัดทำรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

ผลการวิจัย

1) บทบาทการพัฒนาพื้นที่ของคณะสงฆ์อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ โดยภาพรวม พบว่า ส่วนมากอยู่ด้านการสาธารณสงเคราะห์อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.08$, S.D. = 0.878) รองลงมาคือด้านการสาธารณูปการอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.04$, S.D. = 0.746) ด้านการปกครองอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.96$, S.D. = 0.824) ด้านการศึกษาอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.80$, S.D. = 1.001) ด้านการศึกษาสงเคราะห์อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.39$, S.D. = 1.065) และน้อยที่สุดคือด้านการเผยแผ่อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.35$, S.D. = 1.146) ส่วนความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของคณะสงฆ์ โดยภาพรวม พบว่า ส่วนมากอยู่ในทางกายภาพอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.05$, S.D. = 0.758) รองลงมาคือทางจิตใจและวิญญาณอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.93$, S.D. = 0.991) ทางวัฒนธรรมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.77$, S.D. = 0.991) และน้อยที่สุดคือทางการเรียนรู้อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.63$, S.D. = 1.143)

2) การพัฒนารูปแบบการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของคณะสงฆ์อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบด้วยงาน 6 ด้าน คือ 1) ด้านการปกครอง ยึดตามหลักพระธรรมวินัย และตามกฎหมายข้อบังคับอื่นๆของคณะสงฆ์จากบนลงล่าง คือพระสังฆราชโดยผ่านมหาเถรสมาคม จนถึงระดับวัด โดยมีการนำเทคโนโลยีมาปรับใช้ 2) ด้านการศึกษา มีการ

ส่งเสริม สนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้ง 3 แผนก คือ สามัญ นักระหม และบาลีให้กับพระภิกษุสามเณรในเขตการปกครองอย่างมีประสิทธิภาพ โดยจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมขึ้น 3) ด้านการเผยแผ่ มีการทำงานเชิงรุกในการเผยแผ่ ทั้งแบบดั้งเดิมและแบบสมัยใหม่คือเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ให้เข้าถึงคนทุกกลุ่มอย่างเหมาะสม มีโครงการต่างๆ เช่น พระธรรมทูตสัญจร โครงการบรรพชาสามเณรศาสนทายาท จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำตำบล 4) ด้านสาธารณูปการ มีการพัฒนาด้านวัตถุภายในวัดให้สมบูรณ์ สวยงาม คงทนทั้งการซื้ออนุญาตสร้างสิ่งปลูกสร้างขึ้นใหม่ภายในวัดและการบูรณปฏิสังขรณ์ของเก่าที่ชำรุดทรุดโทรม และสอดแทรกความหมายตามหลักพระพุทธศาสนา 5) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ มอบโอกาสทางการศึกษาให้กับเด็กที่ขาดแคลนและเข้าไม่ถึงการศึกษา เช่นการให้ทุนสนับสนุนด้านการศึกษาแก่เด็ก และเยาวชน และได้จัดตั้งวัดอุทยานการศึกษาขึ้นเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา รวมถึงการสอนทักษะอาชีพด้วย และ 6) ด้านสาธารณะสงเคราะห์ ด้านการช่วยเหลือ ทั้งด้านจิตใจ ด้านวัตถุ และทางด้านการเงิน เช่น บ้านของชาวบ้านไฟไหม้ พระสงฆ์ก็เข้าช่วยเหลือ คือมอบเงินช่วยเหลือ มอบสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็น และให้กำลังใจ เป็นต้น

การพัฒนารูปแบบการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของคณะสงฆ์อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบไปด้วย พื้นที่เชิงสร้างสรรค์ทางกายภาพ มีการนำเอาสื่อและเทคโนโลยีที่มีอยู่ปัจจุบันมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ ทำให้ลดต้นทุนในการดำเนินงานและประหยัดเวลา อีกทั้งยังมีการบริหารจัดการวัดให้เป็นสถานที่สะอาด ร่มรื่น สวยงาม และเอกลัทธิ พื้นที่เชิงสร้างสรรค์ทางการเรียนรู้ มีการส่งเสริม สนับสนุนการศึกษาของพระภิกษุ-สามเณร เพื่อให้มีความรู้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงไปของยุคสมัย พื้นที่เชิงสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรม มีการสนับสนุนให้สืบสานซึ่งประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามที่โดดเด่นให้คงไว้ซึ่งประเพณีวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า และพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ทางจิตใจและวิญญาณ มีการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำตำบล เพื่อส่งเสริมให้ผู้สนใจเข้ามาพัฒนาจิตใจ รวมถึงการเข้าไปช่วยเหลือสังคมเมื่อเกิดภัยอันตรายต่างๆ ด้วยการนำเอาหลักธรรมเข้าไปสร้างกำลังใจให้แก่สังคมดำเนินชีวิตร่วมกันได้อย่างมีความสุข

3) รูปแบบการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของคณะสงฆ์อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบไปด้วยพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ทางกายภาพของคณะสงฆ์อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ มีการพัฒนาด้านศักยภาพขององค์กรในการบริหารจัดการงานคณะสงฆ์ด้านการปกครอง โดยมีการใช้เทคโนโลยีที่มีอยู่ในปัจจุบันให้เกิดประโยชน์ ดำเนินงานได้อย่างเป็น

ระบบ อีกทั้งยังพัฒนาพื้นที่ให้มีความสวยงาม สะอาด ร่มรื่น สอดแทรกความหมายตามหลักทางพระพุทธศาสนา พื้นที่เชิงสร้างสรรค์ทางการเรียนรู้ของคณะสงฆ์อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ มีการส่งเสริมด้านความรู้ให้แก่พระภิกษุ-สามเณร ด้วยการจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมประจำอำเภอแม่แตง และวัดอุทยานการศึกษา เพื่อให้พระภิกษุ-สามเณร รวมถึงผู้ที่สนใจนั้น ได้รับความรู้ทางพระพุทธศาสนา พัฒนาความสามารถของตนเอง เพิ่มศักยภาพของตน นำไปสู่การนำเอาความรู้ความสามารถไปใช้ในการพัฒนาสังคม พื้นที่เชิงสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมของคณะสงฆ์อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ได้ส่งเสริมการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามที่มีคุณค่า และมีความหมาย ทำให้เห็นค่าความเป็นมนุษย์ด้วยกัน มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ผ่านทางวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงาม พื้นที่เชิงสร้างสรรค์ทางจิตใจและวิญญาณของคณะสงฆ์อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ได้จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำตำบล และนำเอาเทคโนโลยีในปัจจุบันมาปรับประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ ทำให้ประชาชนผู้สนใจเข้าถึงพระพุทธศาสนาในด้านการปฏิบัติธรรม สวดมนต์ การทำกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาได้ ส่งผลให้เป็นการอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงการพัฒนาสมาธิเพื่อยกระดับจิตใจของตนเองได้ง่ายขึ้น

อภิปรายผล

บทบาทการพัฒนาพื้นที่ของคณะสงฆ์อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ส่วนมากอยู่ด้านการสาธารณสงเคราะห์อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.08$, S.D. = 0.878) รองลงมาคือ ด้านการสาธารณูปการอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.04$, S.D. = 0.746) ด้านการปกครองอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.69$, S.D. = 0.824) ด้านการศาสนศึกษาอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.80$, S.D. = 1.001) ด้านการศึกษาสงเคราะห์อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.39$, S.D. = 1.065) และน้อยที่สุดคือด้านการเผยแผ่อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.35$, S.D. = 1.146) ของความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของคณะสงฆ์ พบว่า การเปรียบเทียบระดับการเปรียบเทียบระดับของความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของคณะสงฆ์ โดยส่วนมากอยู่ในทางกายภาพอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.05$, S.D. = 0.758) รองลงมาคือทางจิตใจและวิญญาณอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.93$, S.D. = 0.991) ทางวัฒนธรรมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.77$, S.D. = 0.991) และน้อยที่สุดคือทางการเรียนรู้อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.36$, S.D. = 1.143) ซึ่งสอดคล้องกับ จิรัฐฎ์ ปรัชญาแก้ว ไสล (2563 : 949) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง แนวทางการพัฒนาพื้นที่ว่างใต้ทางด่วนเพื่อประโยชน์สาธารณะกรณีศึกษา : ทางด่วนฉลองรัช (บริเวณบึงพระราม 9) จากการศึกษา พบว่า ส่วนใหญ่

ในชุมชนมีความต้องการกิจกรรมการพักผ่อนในลักษณะการออกกำลังกาย และการพักผ่อนในลักษณะสงบที่ใกล้เคียงกัน โดยต้องการการออกกำลังกายมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 58.0 รองลงมา มีความต้องการที่จะทำกิจกรรมเดินเล่นคิดเป็นร้อยละ 46.0 และนั่งพักผ่อนคิดเป็นร้อยละ 42.8 ในด้านความต้องการสิ่งอำนวยความสะดวก พบว่า ส่วนใหญ่มีความต้องการในด้านความปลอดภัยและอำนวยความสะดวกในระหว่างทำกิจกรรมมากที่สุด เช่น ไฟแสงสว่างมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 62.8 รองลงมา คือห้องน้ำคิดเป็นร้อยละ 60.9 และสวนหย่อมคิดเป็นร้อยละ 40.9 ซึ่งความต้องการในด้านต่าง ๆ ที่มีความแตกต่างกันวิเคราะห์ได้จากความสัมพันธ์กับคุณลักษณะประชากร เช่น เพศ อายุ อาชีพ สถานการณ์ถือครองที่ดินที่อยู่อาศัยและระยะเวลาที่อยู่อาศัยที่แตกต่างกัน

การพัฒนารูปแบบการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของคณะสงฆ์อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า คณะสงฆ์อำเภอแม่แตงมีการปกครองงาน 6 ด้าน คือ 1) ด้านการปกครอง ยึดตามหลักพระธรรมวินัยและตามกฎหมายข้อบังคับอื่นๆของคณะสงฆ์จากบนลงล่าง 2) ด้านศาสนศึกษา มีการส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้ง 3 แผนก คือ สามัญ นักธรรมและบาลีให้กับพระภิกษุสามเณรในเขตการปกครองอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น 3) ด้านการเผยแผ่ มีการทำงานเชิงรุกในการเผยแผ่ ทั้งแบบดั้งเดิมและแบบสมัยใหม่คือเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ให้เข้าถึงคนทุกกลุ่มอย่างเหมาะสมมีโครงการต่างๆ 4) ด้านสาธารณูปการ มีการพัฒนาด้านวัตถุภายในวัดให้สมบูรณ์ สวยงาม คงทน ทั้งการขออนุญาตสร้างสิ่งปลูกขึ้นมาใหม่ภายในวัด 5) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ การมอบโอกาสทางการศึกษาให้กับเด็กและเยาวชนที่ขาดแคลนและเข้าไม่ถึงการศึกษา 6) ด้านสาธารณะสงเคราะห์ คณะสงฆ์มีการช่วยเหลือประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนทั้งด้านจิตใจและด้านวัตถุ ซึ่งสอดคล้องกับพระมหาฤดี รุ่งชัยวิฑูร (2014 : 65-66) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง รูปแบบการพัฒนาพระสังฆาธิการเพื่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ผลการศึกษาพบว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน ควรมีการบูรณาการ การพัฒนาพระสังฆาธิการตามแนวทั่วไปและพระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารกิจการคณะสงฆ์มากยิ่งขึ้น ได้แก่ 1) ด้านการปกครอง ควรบูรณาการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทั่วไป (VETS) ร่วมกับหลักธรรม คือ พรหมวิหาร 4 ที่ถือว่าเป็นหลักธรรมที่เหมาะสมกับผู้ปกครองมากที่สุด 2) ด้านการศาสนศึกษา ควรบูรณาการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทั่วไป (VETS) ร่วมกับหลักธรรม คือ สิกขา 3 ที่ถือว่าเป็นหลักธรรมในการพัฒนามนุษย์ให้เป็นผู้อยู่อย่างประเสริฐ 3) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ควรบูรณาการ การพัฒนาทรัพยากร

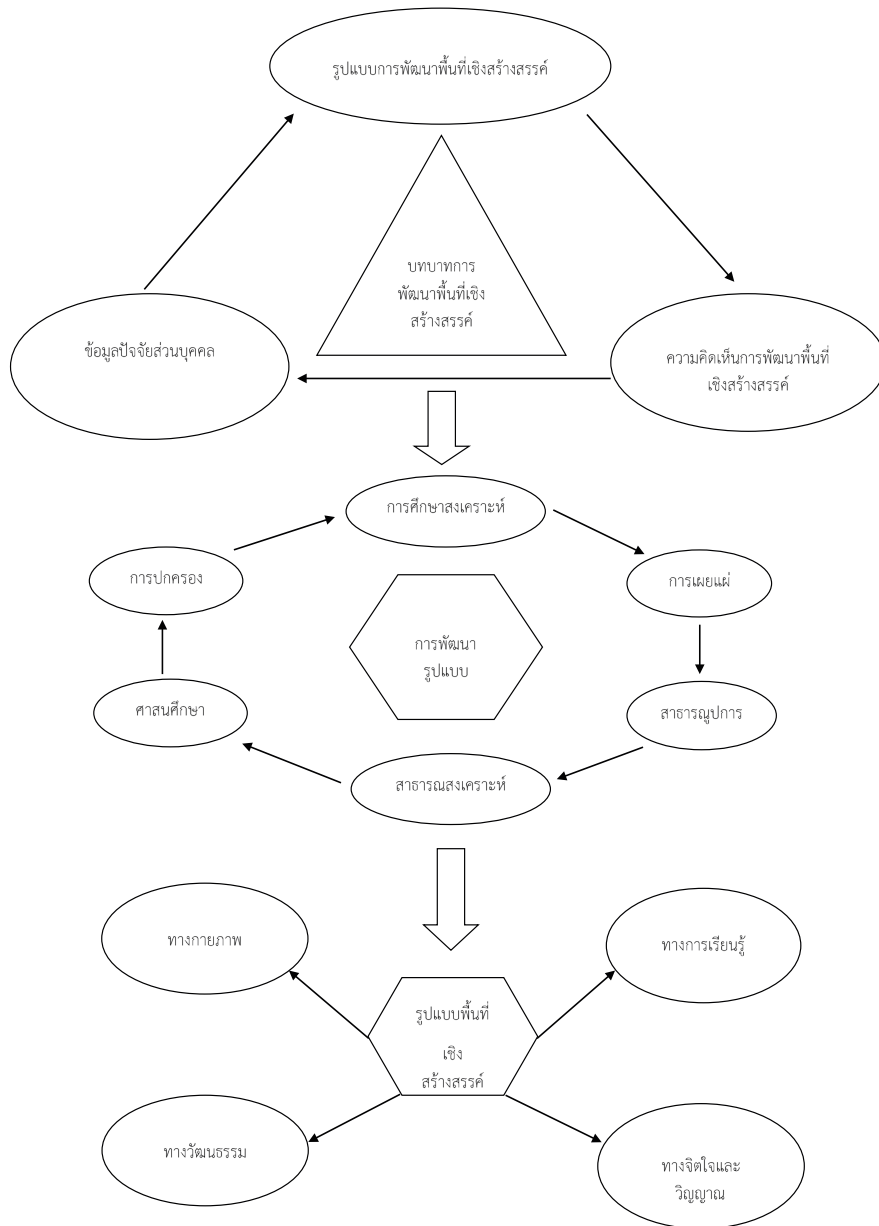
มนุษย์ตามแนวทั่วไป (VETS) ร่วมกับหลักธรรม คือ สังคหวัตถุ 4 ที่ถือว่าเป็นหลักธรรม ที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจบุคคล4) ด้านการเผยแผ่ ควรบูรณาการการพัฒนาทรัพยากร มนุษย์ตามแนวทั่วไป (VETS) ร่วมกับหลักธรรม คือ ภาวนา 4 ที่ถือว่าเป็นหลักธรรมสำหรับ พัฒนา ฝึกฝน อบรมมนุษย์ให้มีความสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข 5) ด้าน การสาธารณูปการ ควรบูรณาการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทั่วไป (VETS) ร่วม กับหลักธรรม คือ อิทธิบาท 4 ที่ถือว่าเป็นหลักธรรมที่ทำให้ประสบความสำเร็จ 6) ด้าน สาธารณสงเคราะห์ ควรบูรณาการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทั่วไป (VETS) ร่วม กับหลักธรรม คือ สปัปฐธรรม 7 ที่ถือว่าเป็นหลักธรรมที่สามารถพัฒนามนุษย์ได้เป็นอย่างดี

รูปแบบการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของคณะสงฆ์อำเภอแม่แตง จังหวัด เชียงใหม่ พบว่า การพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ทางกายภาพของคณะสงฆ์อำเภอแม่แตงมีการ พัฒนาด้านศักยภาพขององค์กรในการบริหารจัดการงานคณะสงฆ์ด้านการปกครอง โดย มีการใช้เทคโนโลยีที่มีอยู่ในปัจจุบันให้เกิดประโยชน์ ดำเนินงานได้อย่างเป็นระบบพื้นที่ เชิงสร้างสรรค์ทางการเรียนรู้ของคณะสงฆ์อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ มีการส่งเสริม ด้านความรู้ให้แก่พระภิกษุ-สามเณร ด้วยการจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมประจำอำเภอ แม่แตง และวัดอุทยานการศึกษาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมของคณะสงฆ์อำเภอ แม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ได้ส่งเสริมการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามที่มีคุณค่า และมีความหมาย ทำให้เห็นค่าความเป็นมนุษย์ด้วยกัน มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันพื้นที่ เชิงสร้างสรรค์ทางจิตใจและวิญญาณของคณะสงฆ์อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ได้จัด ตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำตำบล และนำเอาเทคโนโลยีในปัจจุบันมาปรับประยุกต์ใช้ให้ เกิดประโยชน์ ส่งผลให้เป็นการอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงการพัฒนาสมาธิเพื่อยก ระดับจิตใจของตนเองได้ง่ายขึ้นซึ่งสอดคล้องกับ ลัทธิศาสนา สหัชสพาศน และคณะ (2561 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบและกลยุทธ์การจัดการพื้นที่สร้างสรรค์จังหวัดเพชรบุรี ตามบริบทสังคมประเทศไทย 4.0 ผลการศึกษาพบว่าการพัฒนาแบบประกอบด้วย กลยุทธ์ที่ 1) สร้างรูปแบบในการพัฒนาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาเชิงเศรษฐกิจบน พื้นฐาน อัตลักษณ์และอารยธรรมสู่การเป็นพื้นที่สร้างสรรค์ กลยุทธ์ที่ 2) การใช้ประโยชน์จาก การจัดการพื้นที่ สร้างสรรค์จังหวัดเพชรบุรีอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด และกลยุทธ์ที่ 3) ขับ เคลื่อนการจัดการพื้นที่สร้างสรรค์ จังหวัดเพชรบุรีให้เป็นเมืองต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ซึ่งรูปแบบและกลยุทธ์ทั้งหมดได้ผ่านมติในที่ประชุมเชิง นโยบายจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

องค์ความรู้จากงานวิจัย

การพัฒนารูปแบบการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของคณะสงฆ์อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบด้วยงาน 6 ด้าน คือ 1) ด้านการปกครอง ยึดตามหลักพระธรรมวินัย และตามกฎหมายข้อบังคับอื่นๆของคณะสงฆ์จากบนลงล่าง คือพระสังฆราชโดยผ่านมหาเถรสมาคม จนถึงระดับวัด โดยการนำเทคโนโลยีที่มีอยู่ในปัจจุบันมาปรับใช้ 2) ด้านศาสนศึกษา มีการส่งเสริม สนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้ง 3 แผนก คือ สามัญ นักธรรม และบาลีให้กับพระภิกษุสามเณรในเขตการปกครองอย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมขึ้น 3) ด้านการเผยแผ่ มีการทำงานเชิงรุกในการเผยแผ่ ทั้งแบบดั้งเดิมและแบบสมัยใหม่คือเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ให้เข้าถึงคนทุกกลุ่มอย่างเหมาะสม มีโครงการต่างๆ เช่น พระธรรมทูตสัญจร โครงการบรรพชาสามเณรศาสนทายาท โครงการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำตำบล 4) ด้านสาธารณูปการ มีการพัฒนาด้านวัตถุภายในวัดให้สมบูรณ์ สวยงาม คงทนทั้งการขออนุญาตสร้างสิ่งปลูกสร้างขึ้นใหม่ภายในวัดและการบูรณปฏิสังขรณ์ของเก่าที่ชำรุดทรุดโทรม พร้อมทั้งยังสอดแทรกหลักธรรมคำสอนด้วย 5) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ มอบโอกาสทางการศึกษาให้กับเด็กที่ขาดแคลนและเข้าไม่ถึงการศึกษา เช่นการให้ทุนสนับสนุนด้านการศึกษาแก่เด็ก และเยาวชน จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมให้กับนักเรียนคือธรรมศึกษาทั้งชั้นตรี,โท,เอก อย่างเหมาะสม จัดตั้งวัดอุทยานการศึกษาให้เป็นแหล่งศึกษาหลักธรรม และฝึกทักษะอาชีพ และ6) ด้านสาธารณะสงเคราะห์ ด้านการช่วยเหลือ ทั้งด้านจิตใจ ด้านวัตถุ เช่น การช่วยเหลือเครื่องอุปโภคบริโภค แก่ผู้ที่เดือดร้อน หรือยากจน พร้อมให้กำลังใจด้วยหลักธรรมคำสอน เป็นต้น

อีกทั้งการพัฒนารูปแบบการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของคณะสงฆ์อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบไปด้วย พื้นที่เชิงสร้างสรรค์ทางกายภาพ มีการนำเอาสื่อและเทคโนโลยีที่มีอยู่ปัจจุบันมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ ทำให้ลดต้นทุนในการดำเนินงานและประหยัดเวลา รวมถึงการปรับปรุงและพัฒนาบริเวณวัดให้มีความสวยงาม สะอาด ร่มรื่น และมีความหมายตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา พื้นที่เชิงสร้างสรรค์ทางการเรียนรู้ มีการส่งเสริม สนับสนุนการศึกษาของพระภิกษุ-สามเณร เพื่อให้มีความรู้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงไปของยุคสมัย พื้นที่เชิงสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรม มีการสนับสนุนให้สืบสานซึ่งประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามที่โดดเด่นให้คงไว้ซึ่งประเพณีวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า และพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ทางจิตใจและวิญญาณ มีการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำตำบล เพื่อส่งเสริมให้ผู้สนใจเข้ามาพัฒนาจิตใจ

แผนภูมิที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

สรุป

บทบาทการพัฒนาพื้นที่ของคณะสงฆ์อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ส่วนมากอยู่ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ในส่วนของการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของคณะสงฆ์ โดยภาพรวม ส่วนมากอยู่ในทางกายภาพ ซึ่งมีการพัฒนารูปแบบการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ประกอบด้วยงาน 6 ด้าน คือ 1) ด้านการปกครอง ยึดตามหลักพระธรรมวินัย และตามกฎหมายข้อบังคับอื่นๆของคณะสงฆ์จากบนลงล่าง 2) ด้านศาสนศึกษา มีการส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ นักธรรมและบาลีให้กับพระภิกษุสามเณรอย่างมีประสิทธิภาพ โดยจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมขึ้น 3) ด้านการเผยแผ่ มีการทำงานเชิงรุกในการเผยแผ่ทั้งแบบดั้งเดิมและแบบสมัยใหม่คือเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ให้เข้าถึงคนทุกกลุ่มอย่างเหมาะสม 4) ด้านสาธารณูปการ มีการพัฒนาด้านวัตถุภายในวัดให้สมบูรณ์ สวยงาม คงทนทั้งการขออนุญาตสร้างสิ่งปลูกสร้างขึ้นใหม่ภายในวัดและการบูรณปฏิสังขรณ์ของเก่าที่ชำรุดทรุดโทรม 5) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ มอบโอกาสทางการศึกษาให้กับเด็กที่ขาดแคลน เช่นการให้ทุนสนับสนุนด้านการศึกษาแก่เด็ก และเยาวชน 6) ด้านสาธารณสงเคราะห์ มีการช่วยเหลือทั้งด้านวัตถุและจิตใจ เช่นบ้านของชาวบ้านไฟไหม้พระสงฆ์ก็เข้าช่วยเหลือเป็นต้น เมื่อวิเคราะห์รูปแบบการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของคณะสงฆ์พบว่า 1) พื้นที่เชิงสร้างสรรค์ทางกายภาพ มีการนำเอาสื่อและเทคโนโลยีที่มีอยู่ปัจจุบันมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ ทำให้ลดต้นทุนในการดำเนินงานและประหยัดเวลา อีกทั้งยังมีการบริหารจัดการวัดให้เป็นสถานที่สะอาด ร่มรื่น สวยงาม และเอกลักษณ์ 2) พื้นที่เชิงสร้างสรรค์ทางการเรียนรู้ มีการส่งเสริม สนับสนุนการศึกษาของพระภิกษุ-สามเณร เพื่อให้มีความรู้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงไปของยุคสมัย 3) พื้นที่เชิงสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรม มีการสนับสนุนให้สืบสานซึ่งประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามที่โดดเด่นให้คงไว้ซึ่งประเพณีวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า 4) พื้นที่เชิงสร้างสรรค์ทางจิตใจและวิญญาณ มีการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำตำบล เพื่อส่งเสริมให้ผู้สนใจเข้ามาพัฒนาจิตใจ รวมถึงการเข้าไปช่วยเหลือสังคมเมื่อเกิดภัยอันตรายต่างๆ ด้วยการนำเอาหลักธรรมเข้าไปสร้างกำลังใจให้แก่สังคมดำเนินชีวิตร่วมกันได้อย่างมีความสุข

บรรณานุกรม

- ลภัสรดา สหสสพาศน์และ นรินทร์ สังข์รักษา. (2561). รูปแบบและกลยุทธ์การจัดการพื้นที่
สร้างสรรค์จังหวัดเพชรบุรี ตามบริบทสังคมประเทศไทย 4.0. สาขาวิชาการจัดการ
คณะวิทยาการจัดการ. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พีรตร แก้วลาย และทิพย์สุดา จันทร์แจ่มหล้า. (2559). เมืองสร้างสรรค์: แนวทางการ
พัฒนา เมืองจาก ลินทรัพย์สร้างสรรค์ท้องถิ่นไทย. กรุงเทพมหานคร:
วิทยาลัยพัฒนาการ ปกครองท้องถิ่น สถาบันพระปกเกล้า.
- ชัตติพงษ์ ดั่งสำราญ. (2562). การออกแบบพื้นที่สร้างสรรค์ : กรณีศึกษามหาวิทยาลัย
เทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก วิทยาเขตอุเทนถวาย. **مجร พุทธปัญญาปริ
ทรรศน.** 4(2), 254.
- เกียรติศักดิ์ ลำพองชาติ. (2563). ทักษะการทำงานในโลกยุคดิจิทัล. **สำนักวิชาการ
สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา.** 10(4), 2-4.
- จิรัฐฎ์ ปรัชญาแก้วไสล. (2563). แนวทางการพัฒนาพื้นที่ว่างใต้ทางด่วนเพื่อประโยชน์
สาธารณะกรณีศึกษา : ทางด่วนฉลองรัช (บริเวณบึงพระราม 9). **วารสารสาระ
ศาสตร์.** 3(4), 949.
- พระมหาธฤติ รุ่งชัยวิฑูร. (2557). รูปแบบการพัฒนาพระสังฆาธิการเพื่อประสิทธิภาพการ
บริหารกิจการคณะสงฆ์. **วารสารบัณฑิตศึกษา มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์.**
3(1), 65-66.

การสังเคราะห์องค์ความรู้พุทธศิลปกรรมในล้านนา

The Critical of Buddhist Art in Lanna

เทวัญ เอกจันทร์

พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์, สมบูรณ์ ตาสนธิ, ประดิษฐ์ ปัญญาจีน

จิตรเทพ ปิ่นแก้ว

Dhevan Eakjan

Phisit Kotsupho, Somboon Tasonthi, Prasert Panyacheen,

Jitthep Pin-Kaew

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

Corresponding Author, E-mail : tewaneakjan09@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของพุทธศิลปกรรมในล้านนา 2) เพื่อเสริมสร้างความรู้ทางพุทธศิลปกรรมล้านนา แก่เยาวชน นิสิตนักศึกษา และชุมชน 8 จังหวัดภาคเหนือ และ 3) เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้พุทธศิลปกรรมล้านนา เพื่อการส่งเสริมการศึกษาการพัฒนาคุณภาพศิลปะ และการสร้างเมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาพุทธศิลปกรรมล้านนาในภาคเหนือตอนบน

ผลของการศึกษาพบว่า 1) ศิลปกรรมล้านนาได้รับอิทธิพลจากการเผยแพร่เข้ามาของพระพุทธศาสนาในแต่ละยุคดังนี้ ยุคที่ 1 พุทธศิลปกรรมล้านนาสมัยอาณาจักรหริภุญชัย ในราวพุทธศตวรรษที่ 17 ยุคที่ 2 พุทธศิลปกรรมล้านนาสมัยอาณาจักรเชียงใหม่-โยนก ในราวพุทธศตวรรษที่ 18 ยุคที่ 3 พุทธศิลปกรรมล้านนาสมัยอาณาจักรล้านนา ในราวพุทธศตวรรษที่ 19 ถึง 21 และยุคที่ 4 พุทธศิลปกรรมล้านนาสมัยปัจจุบัน นับตั้งแต่สมัยพม่าปกครอง ในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 22 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 24 2) อัตลักษณ์ของพุทธศิลปกรรมล้านนามีรูปแบบและอัตลักษณ์ที่มีลักษณะผสมผสานระหว่างศิลปะหริภุญชัย มอญ พม่า จีนตอนใต้ สุกโขทัย และล้านช้าง ทำให้มีลักษณะเด่นเฉพาะตัว คือ ความวิจิตร

งดงาม ความอ่อนช้อยของลวดลายและรูปทรง ความคิดสร้างสรรค์ของศิลปิน จนกระทั่งพัฒนาเป็นต้นแบบพุทธศิลป์ล้านนาในปัจจุบัน และ 3) การสังเคราะห์องค์ความรู้พุทธศิลป์ล้านนาแบบร่วมสมัย โดยจัดกิจกรรมถอดบทเรียนการเรียนรู้ศิลปะกับเยาวชนและประชาชนในพื้นที่ เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมและสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม

คำสำคัญ: พุทธศิลปกรรม, ประวัติศาสตร์ศิลป์, ล้านนา

Abstract

This research article has 3 objectives: 1) to study the history of Buddhist arts in Lanna; 2) to enhance knowledge of Lanna Buddhist arts for youths, students, and communities in 8 northern provinces; and 3) to critical the body of knowledge of Buddhist arts of Lanna. To promote education and development of art quality and the creation of a creative arts city. This research was qualitative research by studying Lanna Buddhist arts in northern Thailand.

The results of the research were as follows: 1) Lanna arts influenced the propagation of Buddhism in each period as follows: First era, Lanna Buddhist arts in the Hariphunchai Kingdom period. Around the 17th Buddhist century, the 2nd period, Lanna Buddhist arts in the Chiang Saen-Yonok Kingdom period Around the 18th Buddhist century, the 3rd period, Lanna Buddhist arts in the Lanna Kingdom period Around the 19th to the 21st Buddhist centuries and the 4th era, modern Lanna Buddhist art since the Burmese rule Around the beginning of the 22nd Buddhist century to the beginning of the 24th Buddhist century; 2) The identity of Lanna Buddhist art has a form and identity that is a blend of Hariphunchai, Mon, Burmese, Southern China, Sukhothai and Lan Xang arts, making it beautiful. The delicacy of patterns shapes the Artist's creativity until developed into a model of contemporary Lanna Buddhist arts, and 3) The critical of contemporary Lanna Buddhist art knowledge by organizing

activities to take lessons in art learning with youth and people in the area To promote the conservation of Buddhist arts and support cultural tourism.

Keywords: Buddhist Art, Art history, Lanna.

บทนำ

องค์ความรู้ด้านศิลปกรรมและพุทธศิลปกรรมในล้านนา ศิลปิน ผลงานที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้น ความรู้เชิงวิชาการด้านศิลปะร่วมสมัยทุกสาขา วัตถุศิลป ตลอดจนมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยนั้นได้เปิดสอนและการผลิตบุคลากรในสาขาวิชาพุทธศิลปกรรม โดยเบื้องต้นมีแนวคิดจะนำร่องพื้นที่ในเขตจังหวัดภาคเหนือตอนบนหรือที่เรียกว่า “ล้านนา” ซึ่งในอดีตนับเป็นดินแดนที่มีความรุ่มรวยด้วยศิลปวัฒนธรรมที่งดงาม ให้เป็นเมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์ของประเทศไทย เนื่องจากดินแดนล้านนาแห่งนี้มีศักยภาพทางทรัพยากรบุคคลมากมาย คือ กลุ่มศิลปินที่มีความรู้ความสามารถและชื่อเสียงทั้งในระดับชาติและนานาชาติ ศักยภาพทางทรัพยากรทางวัตถุ คือ ผลงานทางศิลปะที่มีความโดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ ซึ่งสามารถที่จะขยายไปสู่การสร้างรายได้คู่ขนานธุรกิจการท่องเที่ยวและธุรกิจการค้าด้านผลงานทางศิลปะ โดยการสำรวจองค์ความรู้และพื้นที่ที่มีความพร้อมในจังหวัดภาคเหนือตอนบน ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน ลำพูน ลำปาง แม่ฮ่องสอน ซึ่งเป็นทำงานวิจัยร่วมกับหน่วยงานองค์กรภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย (สศร.) องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น บริษัท/ธุรกิจ/ห้างร้านที่ค้าขายงานศิลปะ และชุมชนร่วมกันช่วยกันผลักดันให้เกิดกระแสการตื่นตัวในเรื่องเมืองศิลปะ และร่วมกันพัฒนาให้เกิดเมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์ในล้านนา (สันติ เล็กสุขุม, 2538: 77-78)

สำหรับกลุ่มจังหวัดล้านนา ได้มีการพัฒนาเมืองให้มีเอกลักษณ์ทางล้านนาไม่ว่าจะเป็นศิลปะ วัฒนธรรม และเมืองเชิงนิเวศ ซึ่งที่ผ่านมาได้มีการเชื่อมโยงการทำงานร่วมกันของฝ่ายต่างๆ เช่น ภาครัฐได้มีการรวมกลุ่มเป็นกลุ่มจังหวัดล้านนา คณะสงฆ์ได้ร่วมกันอนุรักษ์ศิลปะล้านนาของวัดและชุมชน กลุ่มศิลปินได้เปิดบ้านศิลปินล้านนาและนิทรรศการศิลปะในพื้นที่สาธารณะ จนนำไปสู่การพัฒนาเมืองสร้างสรรค์ จนกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ เช่น วัดร่องขุ่น พิพิธภัณฑ์บ้านดำ วัดร่องเสือเต้น ไร่เชิญตะวัน เป็นต้น เพื่อเป็นการขับเคลื่อนการสร้างสรรคเมืองศิลปะ คณะผู้วิจัยและมหาวิทยาลัยสงฆ์ จึงได้มีการ

พัฒนาหลักสูตรพุทธศิลปกรรมในระดับปริญญาตรีขึ้นที่เชียงใหม่และเชียงราย รวมทั้งได้การจัดอบรมคณะสงฆ์ วัด ชุมชน และศิลปินในการสร้างสรรค์ศิลปะล้านนาทั้งในด้านจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมร่วมสมัย อย่างไรก็ตาม กระบวนการดำเนินการที่ผ่านมายังมีการขับเคลื่อนในลักษณะของกลุ่มที่สนใจเฉพาะและยังไม่มีรูปแบบและกระบวนการที่จะพัฒนาไปยังคนส่วนมาก และขาดการกำหนดแผนงาน ยุทธศาสตร์ และกิจกรรมด้านศิลปะแบบสร้างสรรค์ในลักษณะของเครือข่าย

อิทธิพลที่ได้รับทางศิลปกรรมเชิงพุทธศิลป์ และสถาปัตยกรรมต่างๆ นั้น ได้ถือกำเนิดขึ้นหลังจากสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว เมื่อมีการสังคายนาพระไตรปิฎกเกิดขึ้นส่งผลให้การถ่ายทอดวิทยาการทางด้านพุทธศาสนามีรูปแบบที่หลากหลายและแตกต่างกันออกในขณะที่ตำรามุ่งถ่ายทอดพุทธประวัติและชาดกต่าง ๆ แต่ศิลปะก็ถือเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดหลักจริยศาสตร์ที่ได้ผลเช่นกัน พุทธศิลป์จึงแพร่ขยายออกไปอย่างรวดเร็วจนเกิดมรดกทางวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่และสืบทอดต่อกันมา (สุรัช จงจิตงาม., 2555: 5)

พุทธศิลปกรรมในล้านนา ได้รับการสืบทอดมาจากกลุ่มช่างฝีมือ จากเชียงแสน เชียงราย หรือญ๋ฮ่วย ที่ภายหลังได้ผนวกเข้ากับเมืองเชียงใหม่ นอกจากนี้คงได้รับความสัมพันธ์ทางฝีมือช่างจากพุกามและเมืองสุโขทัยด้วย เนื่องจากพญามังรายและพ่อขุนรามคำแหงต่างก็เป็นพระสหายกัน จึงเป็นไปได้ว่าการไปมาหาสู่หรือความสัมพันธ์ทางการเมือง สังคม ศาสนาและวัฒนธรรมคงมีอิทธิพลต่อกัน ในการสร้างงานพุทธศิลปกรรมในล้านนาด้วยพลังศรัทธาของพุทธศาสนิกชนตั้งแต่พระมหากษัตริย์จนถึงชาวบ้านสามัญชนทั่วไป (สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล, 2529: 25)

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงมีความตั้งใจที่จะศึกษาการสังเคราะห์งานพุทธศิลปกรรมในล้านนาเพื่อพัฒนารูปแบบเมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มจังหวัดในล้านนา โดยการเชื่อมโยงวิถีวัฒนธรรมของท้องถิ่นล้านนาจาก “วัด” สู่ “ชุมชน” จาก “ชุมชน” สู่ “พื้นที่สาธารณะและการสร้างสรรค์” โดยมีเป้าหมายหลัก คือ การพัฒนาเมืองแห่งศิลปะและการสร้างสรรค์ของกลุ่มจังหวัดล้านนา เพื่อเป็นการหาความรู้เชิงประวัติศาสตร์ในการอนุรักษ์รักษาพุทธศิลปกรรมให้คงอยู่กับพระพุทธศาสนา ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในการหวงแหนศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นล้านนาสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของพุทธศิลปกรรมในล้านนา
- 2) เพื่อเสริมสร้างความรู้ทางพุทธศิลปกรรมล้านนา แก่เยาวชน นิสิต นักศึกษา และชุมชน 8 จังหวัดภาคเหนือ
- 3) เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้พุทธศิลปกรรมล้านนา ในการส่งเสริมการศึกษา การพัฒนาคุณภาพศิลปะ และการสร้างเมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เพื่อทราบถึงการพัฒนาพื้นที่ในเขต 8 จังหวัดภาคเหนือให้เป็นเมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์ในล้านนา โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

- 1) การศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตามแนวคิดในการวิจัย 3 แนวคิด คือ แนวคิดเกี่ยวกับมโนทัศน์สุนทรียศาสตร์ของพุทธศิลปกรรม แนวคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ศิลปะ (History art) แนวคิดเกี่ยวกับพุทธศิลปกรรมล้านนา (Lanna Art) และการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- 2) การศึกษาภาคสนาม (Field Study) โดยการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นและคัดเลือกชุมชนเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อรวบรวมข้อมูลในเชิงกายภาพของพื้นที่ 8 จังหวัด จากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มกับกลุ่มประชากรผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information) ได้แก่ กลุ่มประชากรเป้าหมาย ประกอบด้วย พระสงฆ์ที่เป็นผู้นำในชุมชน ผู้นำชุมชน กลุ่มตัวแทนชาวบ้านในชุมชน ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ/ท้องถิ่น และกลุ่มศิลปิน รวมทั้งสิ้น 200 คน

- การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับกลุ่มเป้าหมายในชุมชน เพื่อสรุปและสังเคราะห์ชุดองค์ความรู้ทางศิลปกรรมเชิงพุทธศิลป์ ที่มีการบันทึก จารึก ที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยการใช้คำถามปลายเปิด (Open-ended Questions)

- การจัดประชุมเสวนาทางวิชาการและกิจกรรมเชิงปฏิบัติการช่วยในการพัฒนาความรู้ความสามารถทางพุทธศิลปกรรมล้านนาเกี่ยวกับท้องถิ่น ชุมชน ให้แก่นิสิต นักศึกษา นักเรียนและชาวบ้านในชุมชน นำความรู้ที่ได้จากงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ได้จริง โดยมีจำนวนผู้เข้าร่วม จำนวน 200 คน

ขอบเขตการวิจัย

1) ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยการลงพื้นที่สำรวจผลงานทางพุทธศิลปกรรมล้านนาในแต่ละพื้นที่จากอดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อหาข้อมูลที่จะนำมาสังเคราะห์ให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนแล้วนำไปสร้างเป็นเครื่องมือเรียนรู้ หรือชุดการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาเมืองในล้านนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปะของพระพุทธศาสนา และแหล่งเรียนรู้เชิงศิลปวัฒนธรรม วิถีชุมชน แนวพุทธ ในรูปแบบที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตน โดยมีการค้นคว้าด้านข้อมูลและเนื้อหา ดังนี้

- ข้อมูลทางโบราณคดี การขุดค้นชั้นทางวัฒนธรรม และการขุดแต่งโบราณสถาน
- ข้อมูลจารึกและเอกสารทางประวัติศาสตร์
- การลงพื้นที่สำรวจกลุ่มซากโบราณสถาน และโบราณวัตถุ ตามสถานที่ต่างๆ

ในพื้นที่เขตล้านนา

- การวิเคราะห์รูปแบบงานพุทธศิลป์ ตามกลุ่มจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม

- วิเคราะห์เอกสารตำราทางวิชาการ หนังสือพุทธศิลป์ บทความพุทธศิลปกรรม

- การออกแบบรูปแบบสันนิษฐานจากโบราณสถาน ที่มีหลักฐานในการลงพื้นที่ ด้วยการร่างภาพจำลองให้เกิดองค์ความรู้ในงานพุทธศิลปกรรมแบบใหม่ๆ

- รูปแบบสันนิษฐานจากซากวิหาร เจดีย์ เครื่องบูชาทางพระพุทธศาสนา เสนาสนะ โดยเสนอจินตทัศน์ที่เป็นไปได้ของรูปแบบพุทธศิลป์ล้านนา

- กลุ่มโบราณสถานขนาดใหญ่ และมีร่องรอยหลักฐานรูปแบบพุทธศิลปกรรมที่น่าสนใจ ร่วมกับข้อมูลทางโบราณคดี จารึกและเอกสารทางประวัติศาสตร์ ในพื้นที่เขตล้านนา 8 จังหวัด

2) ขอบเขตด้านพื้นที่

แหล่งข้อมูลทางพุทธศิลปกรรมล้านนา 8 จังหวัด ภาคเหนือ โดยเน้นเป็นพื้นที่หลักและพื้นที่สร้างสรรค์ รวมไปถึงสถานที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ แหล่งโบราณสถาน วัด ชุมชน เสนาสนะภายในวัด และการพัฒนาชุมชนแห่งใหม่ที่มีศักยภาพและความพร้อมในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธศิลปกรรมแห่งใหม่ ได้แก่ แหล่งข้อมูลทางศิลปกรรมล้านนา 8 จังหวัด ภาคเหนือ โดยเน้นเป็นพื้นที่หลักและพื้นที่สร้างสรรค์ รวมไปถึงสถานที่

ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ แหล่งโบราณสถาน วัด ชุมชน และการพัฒนาชุมชนแห่งใหม่ที่มีศักยภาพและความพร้อมในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปกรรมแห่งใหม่ ได้แก่ จังหวัดเชียงราย มีจำนวน 4 วัด ได้แก่ วัดร่องชุ่น วัดร่องเสือเต้น วัดพระแก้ว วัดห้วยปลากั้ง จังหวัดเชียงใหม่ มีจำนวน 6 วัด และ 1 แห่ง ได้แก่ วัดพระธาตุดอยสุเทพ วัดเจดีย์หลวง เวียงกุมกาม วัดอินทราวาส (วัดต้นเกว๋น) วัดผาลาด วัดเจ็ดยอด จังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน 2 วัด ได้แก่ วัดพระธาตุดอยมู วัดจองคำ จังหวัดลำปาง มีจำนวน 10 วัด ได้แก่ วัดพระแก้วดอนเต้า วัดเจดีย์ขาวหลัง วัดศรีชุม วัดศรีลองเมือง วัดป่าฝาง วัดจองคำ วัดไหล่หิน วัดพระธาตุลำปางหลวง วัดปงยางคก วัดปงสนุกเหนือ จังหวัดลำพูน มีจำนวน 4 วัด ได้แก่ วัดพระธาตุหริภุญไชย วัดบ้านปาง วัดวัดพระบาทตากผ้า วัดพระธาตุ 5 ดวง จังหวัดแพร่ มีจำนวน 4 วัด ได้แก่ วัดพระธาตุช่อแฮ วัดพระบาทมิ่งเมือง วัดพระธาตุสุโทนมงคลคีรี วัดสูงเม่น จังหวัดน่าน มีจำนวน 7 วัด ได้แก่ วัดภูมินทร์ วัดหนองบัว วัดพระธาตุแช่แห้ง วัดมิ่งเมืองจังหวัดพะเยา วัดศรีโคมคำ วัดจอมทอง วัดอนาลโย

3) ขอบเขตด้านประชากร

กลุ่มประชากรเป้าหมาย ประกอบด้วย พระสงฆ์ที่เป็นผู้นำในชุมชน ผู้นำชุมชน กลุ่มตัวแทนชาวบ้านในชุมชน ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ/ท้องถิ่น และกลุ่มศิลปิน นิสิต นักศึกษา สถาบันการศึกษาทางศิลปะ รวมทั้งสิ้น 200 คน

ผลการวิจัย

1) ประวัติความเป็นมาของพุทธศิลปกรรมในล้านนา พบว่าศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนาก็อยู่ที่เมืองเชียงใหม่สืบต่อมาเป็นเวลานาน เป็นศิลปะที่เกิดขึ้นทางภาคเหนือของประเทศไทย ศิลปะบางส่วนได้รับอิทธิพลจากอินเดียและลังกา แต่เริ่มมีลักษณะของความเป็นไทย มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง พบซากเมืองอยุธยาฝั่งแม่น้ำโขง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ลักษณะสำคัญของพระพุทธรูป ศิลปะล้านนา ซึ่งมักเรียกว่า แบบเชียงแสน คือ พระวรกายอวบอูม พระพักตร์อิม ยิ้มสำรวม พระเกตุมาลาเป็นรูปต่อมกลม และดอกบัวตูม ไม่มีไรพระศก พระศกเป็นแบบก้นหอย พระขนงโค้งรับพระนาสิก จมูกเล็กน้อยชายสังขมาขึ้นเหนือพระถัน พระอุระนูนดังราชสีห์ ทำนั้งขัดสมาธิเพชร การสร้างพระพุทธรูป มีพระวรกายอวบอ้วน พระพักตร์กลม พระหนุเป็นปม พระอุระนูน พระรัศมีเป็นดอกบัวตูม ส่วนงานทางด้านสถาปัตยกรรม มีการสร้างสถูปมากมาย เช่น สถูปจามเทวี

ลำพูน สตูปวัดสวนดอก เชียงใหม่ สถาปัตยกรรม โบสถ์ และวิหาร ภาพรูปปั้นหล่อไตร วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ พระพุทธรูปเชียงแสนถือกำเนิดขึ้นที่เมืองเชียงแสนทางภาคเหนือของไทย ราวพุทธศตวรรษที่ 17-21 ลักษณะงดงามน่าเกรงขามมากดุจพญาสิงหาราช จึงได้นำว่าสิงห์หนึ่ง สิงห์สอง สิงห์สาม

2) การเสริมสร้างความรู้ทางพุทธศิลปกรรมล้านนา แก่เยาวชน นิสิต นักศึกษา และชุมชน เขตภาคเหนือ พบว่าอัตลักษณ์ของพุทธศิลปกรรมในล้านนาที่มีคุณค่าเชิงศิลปะและการออกแบบ เป็นอัตลักษณ์ที่เป็นรูปธรรม สามารถนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานสู่การออกแบบในรูปแบบต่างๆ ได้จึงได้มีแนวคิดในการนำพุทธศิลป์ล้านนา ที่มีรูปแบบที่มีลักษณะโดดเด่นเฉพาะตัวมีความวิจิตรงดงาม ซึ่งเป็นความงดงามที่ แสดงถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของล้านนาโดยใช้แบบอย่างรูปร่าง รูปทรงจากสิ่งของเครื่องใช้ เครื่องสักการะโบราณต่างๆ เพื่อเป็นการนำเสนอเผยแพร่พุทธศิลปกรรมแบบล้านนาในรูปแบบต่างๆ เช่น การเรียนรู้โดยตรงทางจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม โดยการเสริมสร้างความรู้ทางพุทธศิลปกรรมล้านนา แก่เยาวชน นิสิต นักศึกษา และชุมชน เขตภาคเหนือ ให้รู้ถึงอัตลักษณ์ที่ได้รับแรงบันดาลใจส่วนใหญ่มาจากพระพุทธศาสนา หลักฐานสำคัญที่เป็นประวัติศาสตร์ของศิลปะล้านนาจะเห็นได้จากการจารึกงานไว้ในสถาปัตยกรรมและการตกแต่งวัด ไม่ว่าจะเป็นจิตรกรรมภาพวาดฝาผนัง ประติมากรรม และงานฝีมือนานาชาติที่สร้างสรรค์ขึ้นมาอย่างบรรจงเพื่อเป็นพุทธบูชา และมีความหลากหลายรูปแบบอันเนื่องมาจากกลุ่มชาติพันธุ์มีการผสมผสานกันระหว่างกลุ่มชนตลอดจนการอพยพย้ายถิ่น จึงทำให้งานจิตรกรรมที่พุทธศิลป์ผลิตจากช่างฝีมือมีความแตกต่างกันไปด้วย จนทำให้นักประวัติศาสตร์ทางศิลปจำแนกงานพุทธศิลปกรรมตามลักษณะของงานตามสกุลช่าง หลายสกุล เช่น สกุลช่างเชียงใหม่ สกุลช่างไทใหญ่ สกุลชำน่าน เป็นต้น

3) องค์ความรู้พุทธศิลปกรรมล้านนาในการส่งเสริมการศึกษาการพัฒนาคุณภาพศิลปะ และการสร้างเมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์ พบว่าความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนโดยองค์รวม เป็นการสืบทอดอายุของพระพุทธศาสนาและศิลปะ เป็นการสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้รวบรวมข้อมูลในการเดินทางหาข้อมูลทางด้านพุทธศิลป์ในภาคเหนือตอนบน 8 จังหวัด และได้ประมวลองค์ความรู้ออกมาเป็นชุดองค์ความรู้ลายเส้นทางพุทธศิลป์ที่ได้จากการจัดการประชุมกับทางผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อหาต้นแบบลายเส้นที่สังเคราะห์ออกมาเพื่อการใช้ประโยชน์ในอนาคตได้สูงสุด และนำมาส

ร่างกระบวนการเรียนรู้โดยตรงให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยที่จะนำไปสู่การพัฒนาประเทศชาติด้านศิลปวัฒนธรรมได้สืบไป โดยมีกิจกรรมที่ดำเนินการได้แผนงานวิจัย ดังนี้ 1) กิจกรรมสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรมล้านนาวิถีใหม่ จากการศึกษาค้นคว้าศิลปกรรมในอดีต โดยการใช้มุมมองของทีมงานวิจัย และศิลปินผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อสร้างสรรค์ผลงานลายเส้นที่ได้จากการระดมความคิดแสวงหาการสร้างสรรค์งานพุทธศิลปกรรมล้านนาใหม่ 2) กิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้หรือถอดบทเรียนพุทธศิลป์ 3) กิจกรรมขยายเครือข่ายและเผยแพร่พุทธศิลป์สู่สังคม

การเรียนรู้การส่งเสริมการศึกษาการพัฒนาคุณภาพงานพุทธศิลป์ ในการสร้างสรรค์แบบร่วมสมัยที่เกิดจากการสังเคราะห์ ให้เป็นเวทีถอดบทเรียนจากกิจกรรมเรียนรู้การสร้างสรรค์ผลงานพุทธศิลปกรรมล้านนาใหม่ เพื่อกลุ่มเป้าหมายจะได้ตระหนักเห็นความสำคัญในเรื่องนี้ขึ้นมา ถือว่าเป็นการเรียนรู้ประเพณีวัฒนธรรมพร้อมกับบูรณาการให้เข้ากับท้องถิ่น เพื่อให้เป็นสมบัติของคนล้านนาและของชาติ อีกประการหนึ่งเพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาที่เกิดจากการสร้างสรรค์ที่เรียกว่า “พุทธศิลป์ล้านนา”

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาประวัติความเป็นมาของพุทธศิลปกรรมในล้านนา พบว่า ศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนาก็อยู่ที่เมืองเชียงใหม่สืบต่อมาเป็นเวลานาน เป็นศิลปะที่เกิดขึ้นทางภาคเหนือของประเทศไทย ศิลปะบางส่วนได้รับอิทธิพลจากอินเดียและลังกา แต่เริ่มมีลักษณะของความเป็นไทย มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง พบซากเมืองอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ลักษณะสำคัญของพระพุทธรูป ศิลปะล้านนา ซึ่งมักเรียกว่า แบบเชียงแสน ดังที่ สรัสวดี อ๋องสกุล (2529 : 25) กล่าวในประวัติศาสตร์ล้านนาว่า ในปัจจุบันดินแดนส่วนสำคัญของล้านนาอยู่ในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ประกอบด้วยเมืองใหญ่น้อยแบ่งตามสภาพภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ออกเป็น สองกลุ่มคือ กลุ่มเมืองล้านนาตะวันตกซึ่งเป็นแกนสำคัญมีเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย พะเยา เนื่องจากถูกผนวกเข้าด้วยกันมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์มังรายตอนต้น ครั้นในสมัยราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน กลุ่มเจ้านายเชื้อสายเจ้าเจ็ดตนได้แยกย้ายกันปกครองเมืองต่าง ๆ ดังนั้นเมืองด้านล้านนาตะวันตกจึงมีความสัมพันธ์ร่วมกัน

จากผลการศึกษาการเสริมสร้างความรู้ทางพุทธศิลปกรรมล้านนา แก่เยาวชน นิสิต นักศึกษา และชุมชนเขตภาคเหนือ พบว่า อัตลักษณ์ของพุทธศิลปกรรมล้านนาใน จิตรกรรม ส่วนใหญ่เป็นงานตกแต่งบนสถาปัตยกรรมที่มีความสวยงาม เป็นงานเขียนที่ สอดคล้องกับคติความเชื่อทางศาสนา อาทิ คติจักรวาลวิทยาในไตรภูมิ ดังที่ วรลัญจก์ บุญ ยสุรัตน์ (2544: 3) กล่าวว่า สัญลักษณ์ที่เป็นองค์ประกอบของวิหารล้านนาสร้างขึ้นมาจาก วรรณกรรมทางศาสนา คือ ไตรภูมิจักรวาล จักรวาลที่ป็นโดยวิหารมักแสดงเรื่องราวของ ภูมิจักรวาล มีส่วนของเขาพระสุเมรุ เขาสัตตบริภัณฑ์ผ่านโขงพระพุทธรูปในวิหารปราสาท เพื่อจบลงหลังคาวิหาร การจำลองเขาสัตตบริภัณฑ์ผ่านสัตตภัณฑ์ที่จุดเทียนด้านหน้า พระพุทธรูป และภาพฝาผนังในเรื่องที่เกี่ยวกับชาดก ดังที่ ประทีป ชุมพล (2539: 10) พบ ว่า ชาดกมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของบุคคลที่นับถือพระพุทธศาสนามาตั้งแต่สมัยครั้งพุทธกาล จนถึงปัจจุบัน ต่อมานิยมนำเอาเรื่องราวในชาดกต่างๆ มาวาดเป็นภาพจิตรกรรมฝาผนัง โดยเฉพาะทศชาติ ชาดกเรื่องเวสสันดรชาดก ฉะนั้น การศึกษาเรื่องราวชาดกนี้จะทำให้เรา เข้าใจในเรื่องราวนี้มากยิ่งขึ้นทำให้มองเห็นคุณค่าของหลักธรรมและอิทธิพลที่มีต่อสังคม ไทยได้เป็นอย่างดี ในด้านประติมากรรม มีความนิยมในการสร้างพระพุทธรูปมาจากวัสดุ ที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น เช่น ไม้ ดิน หิน และทองคำ เป็นต้น ดังที่ พระครูอนุกฤษฎ์บุรานันท์ (บุญชื่น จตธมโม) (2544: 52) พบว่า การสร้างประติมากรรมหินทรายที่เกิดจากภูมิปัญญา ของช่างพะเยาทำให้เกิดมีสกุลช่างพะเยาที่มีลักษณะความโดดเด่นในด้านศิลปะซึ่งโบราณ วัตถุพุทธประติมากรรมหินทรายมีอายุเก่าแก่ประมาณราวพุทธศตวรรษที่ 20-21 เพราะ เวียงพาวเป็นแหล่งหินทรายมากมายประกอบการใช้หินทรายแกะเป็นพุทธประติมากรรม แสดงถึงความศรัทธาอย่างแรงกล้าของช่างและผู้สร้างถวาย ส่วนในด้านสถาปัตยกรรม ก็คือ การสร้างพระเจดีย์ขนาดใหญ่ บริเวณ กลางเมือง แม้จะไม่ได้ตั้งอยู่ ณ ตำแหน่งกลางเมือง อย่างแท้จริง แต่มีขนาดสูงใหญ่พอที่จะมองเห็นได้จากทุกมุมเมือง เช่น พระเจดีย์หลวง วัด พระสิงห์ วัดสวนดอก วัดพระธาตุดอยสุเทพ วัดป่าแดงหลวง วัดมหาโพธาราม เป็นต้น สถาปัตยกรรมในส่วนที่เป็นศาสนสถานนั้นค่อนข้างจะกลมกลืนกับธรรมชาติ

จากผลการศึกษาองค์ความรู้พุทธศิลปกรรมล้านนาในการส่งเสริมการศึกษา การพัฒนาคุณภาพศิลปะ และการสร้างเมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์ มีการจัดกิจกรรม ดังต่อไปนี้ กิจกรรมสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรมล้านนาวิถีใหม่ กิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้หรือถอดบทเรียนพุทธศิลป์ จากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การส่งเสริมการศึกษาการ

พัฒนาคุณภาพงานพุทธศิลป์ ในการสร้างสรรค์แบบร่วมสมัยที่เกิดจากการสังเคราะห์ ที่มีประโยชน์ในการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่สำคัญของล้านนา แบบมีส่วนร่วมกับชุมชน และกิจกรรมขยายเครือข่ายและเผยแพร่พุทธศิลป์สู่สังคม เช่นเดียวกับงานศึกษาของ วุฒิชัย สันธิ และวรลัญจ์ บุญยสุรัตน์ (2556: 74) พบว่า มีการนำเอาบริบททางประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของชุมชน โดยมีการนำเอาวัฒนธรรม วิถีชีวิตความเชื่อ มาผสมผสานผ่านความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ซึ่งปรากฏอยู่ในรูปแบบของตำนาน จารึก ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ พุทธศิลป์ สถาปัตยกรรม ภูมิปัญญา การแสดง กล่าวได้ว่า การสร้างสรรค์ผลงานด้านศิลปกรรมนั้น ผู้สร้างสรรค์ควรทำการศึกษาค้นคว้าศิลปกรรมในท้องถิ่น และการนำเอาประวัติศาสตร์ วิถีสังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมมาใช้ในการนำเสนอหรือสร้างสรรค์ผลงานทางศิลปกรรมให้สอดคล้องกับบริบทชุมชน ส่วนหนึ่งก็เพื่อให้ชุมชนได้ตระหนักถึงคุณค่าทางศิลปะและวัฒนธรรมของตนเอง หลังจากนั้น จึงนำไปสู่การต่อยอดกิจกรรมอื่นๆ ทางสังคมต่อไป

องค์ความรู้จากงานวิจัย

การสังเคราะห์องค์ความรู้พุทธศิลปกรรมในล้านนาทางผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้และการส่งเสริมการศึกษาการพัฒนาคุณภาพงานพุทธศิลป์ ในการสร้างสรรค์แบบร่วมสมัยที่เกิดจากการสังเคราะห์ ให้เป็นเวทีถอดบทเรียนจากกิจกรรมเรียนรู้การสร้างสรรคผลงานพุทธศิลปกรรมล้านนาใหม่ เพื่อกลุ่มเป้าหมายจะได้ตระหนักเห็นความสำคัญในเรื่องนี้ขึ้นมา ถือว่าเป็นการเรียนรู้ประเพณีวัฒนธรรมพร้อมกับบูรณาการให้เข้ากับท้องถิ่น ชุมชน สังคม เพื่อให้เป็นสมบัติของคนล้านนาและของชาติ อีกประการหนึ่งเพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาที่เกิดจากการสร้างสรรค์ที่เรียกว่า “พุทธศิลป์ล้านนา”

สรุป

ศิลปกรรมล้านนาได้รับอิทธิพลจากการเผยแพร่เข้ามาของพระพุทธศาสนาในแต่ละยุคดังนี้ ยุคที่ 1 พุทธศิลปกรรมล้านนาสมัยอาณาจักรหริภุญชัย ในราวพุทธศตวรรษที่ 17 ยุคที่ 2 พุทธศิลปกรรมล้านนาสมัยอาณาจักรเชียงใหม่-โยนก ในราวพุทธศตวรรษที่ 18 ยุคที่ 3 พุทธศิลปกรรมล้านนาสมัยอาณาจักรล้านนา ในราวพุทธศตวรรษที่ 19 ถึง

21 และยุคที่ 4 พุทธศิลปกรรมล้านนาสมัยปัจจุบัน นับตั้งแต่สมัยพม่าปกครอง ในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 22 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 24 2) อัตลักษณ์ของพุทธศิลปกรรมล้านนามีรูปแบบและอัตลักษณ์ที่มีลักษณะผสมผสานระหว่างศิลปะทวารวดี มอญ พม่า จีนตอนใต้ สุโขทัย และล้านช้าง ทำให้มีลักษณะเด่นเฉพาะตัว คือ ความวิจิตรงดงาม ความอ่อนช้อยของลวดลายและรูปทรง ความคิดสร้างสรรค์ของศิลปิน จนกระทั่งพัฒนาเป็นต้นแบบพุทธศิลป์ล้านนาในปัจจุบัน และ 3) การสังเคราะห์องค์ความรู้พุทธศิลป์ล้านนาแบบร่วมสมัย โดยจัดกิจกรรมถอดบทเรียนการเรียนรู้ศิลปะกับเยาวชนและประชาชนในพื้นที่ เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมและสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม

บรรณานุกรม

- ประทีป ชุมพล. (2539). “จิตรกรรมฝาผนังภาคกลาง: ศึกษากรณีความสัมพันธ์กับวรรณคดีและอิทธิพลที่มีความเชื่อประเพณีและวัฒนธรรม. รายงานวิจัย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- พระครูอนุกัมภีร์บุรานันท์ (บุญชื่น ตธมโม). (2544). “ศึกษากระบวนการอนุรักษ์พุทธประติมากรรมหินทราย : กรณีศึกษาพิพิธภัณฑสถานเวียงพายว (วัดลี)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์. (2544). **วิหารล้านนา**. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ.
- วุฒิชัย สันติ และวรลัญจก์ บุญยสุรัตน์. (2556). **การจัดการเส้นทางเรียนรู้ทางวัฒนธรรมลุ่มน้ำกก จังหวัดเชียงราย, การประชุมมหาดใหญ่วิชาการ ครั้งที่ 4 เรื่อง “การวิจัยเพื่อพัฒนาสังคมไทย”**. มหาวิทยาลัยมหาดใหญ่ วันที่ 10 พฤษภาคม.
- สันติ เล็กสุขุม. (2538). **ศิลปะเชียงแสน (ศิลปะล้านนา) และศิลปะสุโขทัย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โบราณ.
- สุรัชย์ จงจิตงาม. (2555). **ล้านนา**. นนทบุรี: อมรินทร์ พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง.
- สร้อยดี อ่องสกุล. (2529). **ประวัติศาสตร์ล้านนา**. โครงการข้อเสนอแนะล้านนาการศึกษา : โครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

การสังเคราะห์องค์ความรู้ศิลปกรรมในล้านนา

The Critical of Art knowledge in Lanna

ปฏิวร เสาว์คง

พรศิลป์ รัตนชุธเดช, ธีระพงษ์ จาตุมา, อำนาจ ชัดวิชัย

Patiwet Saokong

Pornsilp Ratanachudet, Teerapong Jatuma, Amnat Khadvichai

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus, Thailand

Corresponding Author, E-mail : kingkong_emmi@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ 1) เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของศิลปกรรมในล้านนา 2) เพื่อเสริมสร้างความรู้ทางศิลปกรรมล้านนา แก่เยาวชน นิสิต นักศึกษา และชุมชน 8 จังหวัดภาคเหนือ และ 3) เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ด้านศิลปกรรมล้านนา ในการส่งเสริมการศึกษาการพัฒนาคุณภาพทางศิลปะ และการสร้างเมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาศิลปกรรมล้านนาในภาคเหนือตอนบน

ผลของการศึกษา พบว่า 1) ประวัติศาสตร์ศิลปกรรมในล้านนา มีร่องรอยหลักฐานศิลปวัตถุและแหล่งโบราณสถานที่กระจายตัวอยู่ในเขตภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยจำนวนมาก ตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ในช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 18 โดยมีคติความเชื่อธรรมชาตินิยมหรือวิญญาณนิยม ก่อให้เกิดศิลปะผนังถ้ำ และลวดลายประดับในเครื่องมือเครื่องใช้ ต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้ามาจึงมีการผสมผสานคติความเชื่อดั้งเดิมกับพระพุทธศาสนาเข้าด้วยกันโดยการสืบทอดมาจากศิลปะทวารวดีและศิลปะลพบุรี ตั้งแต่สมัยอาณาจักรหริภุญชัย ผสมผสานกับศิลปะเชียงแสนแห่งอาณาจักรโยนก ทำให้ศิลปกรรมล้านนามีความเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท 2) การเสริมสร้างความรู้ทางศิลปกรรมล้านนาโดยการจัดกิจกรรมพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปกรรมท้องถิ่น กิจกรรมการฝึกอบรมความรู้และเทคนิคด้านศิลปะล้านนาแก่นิสิต นักศึกษา และประชาชนทั่วไป และ 3) การสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ด้านศิลปกรรมล้านนาที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตัวโดย

การจัดกิจกรรมการมีส่วนร่วมในชุมชนเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ที่แสดงถึงแนวคิดและแรงบันดาลใจของการสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรมในชุมชน

คำสำคัญ: ศิลปกรรม, ประวัติศาสตร์ศิลป์, ล้านนา

Abstract

This research article has 3 objectives: 1) to study the history of art in Lanna; 2) to enhance knowledge of Lanna arts for youths, students, and communities in 8 northern provinces and 3) to critical the body of knowledge of Lanna art To promote education and development of artistic quality and the creation of a creative arts city. This research was qualitative research by studying Lanna's fine arts in northern Thailand.

The results of the study found that 1) the history of art in Lanna There are many traces of artifacts and archaeological sites scattered in the upper northern region of Thailand. Since prehistoric times In the period before the 18th Buddhist century, naturalism or spiritualism pose cave wall art and decorative patterns in tools and utensils Later, when Buddhism propagated, there was a combination of traditional beliefs with Buddhism by inheriting from Dvaravati and Lopburi art. Since the era of the Hariphunchai Empire mixed with Chiang Saen art of the Yonok kingdom making Lanna arts related to Theravada Buddhism; 2) Enhancing knowledge of Lanna arts by organizing activities to develop learning resources for local arts activities for training on knowledge and techniques in Lanna art for students, students, and the general public; and 3) Critical is a body of knowledge in Lanna art that has a unique identity by organizing community participation activities to transfer knowledge that represents the concept and inspiration of artistic creations in the community.

Keywords: Art, Art history, Lanna.

บทนำ

การศึกษาวิจัยที่ทำความเข้าใจงานศิลปกรรมล้านนาโดยการใช้กรอบแนวคิดพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการวิจัยในสังคมไทยมีไม่มากนัก การทำความเข้าใจงานศิลปด้วยกรอบแนวคิดทางพุทธศาสนาจึงเป็นความจำเป็นพื้นฐาน เพราะงานเหล่านั้นล้วนสร้างขึ้นภายใต้กรอบแนวคิดทางศาสนา และมีเป้าหมายหลักในการสร้างเพื่ออุทิศแก่พระพุทธรูปในแผ่นดินล้านนา ในการวิจัยนี้มุ่งเน้นศึกษาประวัติความเป็นมา รูปแบบลักษณะ คติความเชื่อของศิลปกรรมล้านนาในช่วงพุทธศตวรรษต่างๆ อันปรากฏหลักฐานทางศิลปกรรมจำนวนมาก และเป็นช่วงที่พุทธศาสนาลัทธิเถรวาท ลัทธิวชิรญาณวชิโรดมมีบทบาทมาก่อนการรับวัฒนธรรมตะวันตก

นอกจากนี้ยังได้ศึกษาถึงแนวคิดในการสร้างงานศิลปกรรมล้านนาว่า พุทธศาสนามีอิทธิพลต่อแนวคิด และรูปแบบของศิลปกรรมล้านนาอย่างไรบ้าง รวมถึงบทบาทของศิลปกรรมล้านนาที่มีต่อผู้คนในท้องถิ่นช่วงเวลาดังกล่าว ในด้านความเชื่อ ด้านวัฒนธรรม ประเพณี และการเมืองการปกครอง เพื่อให้ได้องค์ความรู้ทางวิชาการของศิลปกรรมล้านนาในสังคมไทยในด้านที่ยังไม่มีการศึกษาอย่างชัดเจน เพราะอาณาจักรล้านนาเป็นแหล่งประเพณีและศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญแห่งหนึ่ง งานศิลปกรรมของล้านนา เป็นงานที่ผูกพันอยู่กับวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ความเชื่อและตำนานท้องถิ่น โดยมักมีแนวทางการทำที่ สืบทอดกันมาหรือมีความผูกพันกับคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นหลัก (บุญส่งชัย สิงห์ กานานนท์, 2541: 5-37) รูปแบบของงานศิลปกรรมล้านนามีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของพื้นที่ อีกทั้งยังคงมีความสัมพันธ์กับดินแดนข้างเคียงทั้งที่รุ่งเรืองมาก่อนและเติบโตร่วมสมัยกัน การรับอิทธิพลระยะแรกของงานศิลปกรรมล้านนาเกี่ยวข้องกับศิลปะมอญ พม่า ลังกา ลื้อลัวะ ต่อมาจึงมีการเกี่ยวโยงกับศิลปะสุโขทัย ศิลปะจีน และสายหิมาลัย ธิเบต เนปาล งานศิลปกรรมของล้านนาจึงเจริญเรื่อยมาจนถึงยุคทองของล้านนาในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 21 ขอบข่ายของงานศิลปกรรมล้านนาแพร่ขยายไปในแคว้นล้านช้าง เชียงตุง สิบสองปันนา ลงไปถึงกรุงศรีอยุธยาต่อมาศิลปกรรมล้านนาคอนข้างขาดหลักฐานไป เมื่อตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่า (คมเนตร เซษฐพัฒน์นิช, 2546: 23-25) จนกระทั่งราวปลายพุทธศตวรรษที่ 23

งานที่ศิลปินสร้างสรรค์ขึ้นไม่เพียงใช้ฝีมือเท่านั้นแต่ยังอาศัยความคิดและจิตวิญญาณสร้างด้วยรูปแบบศิลปะภายใต้ร่มเงาความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเป็นส่วนที่ถูกนำมาพอกพูนเป็นเปลือกนอกห่อหุ้มแก่นภายในอันเป็นสาระที่เป็นความงาม ในพุทธ

ศาสนาจึงมีศิลปวัตถุมากมายที่เป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนเรื่องราวต่างๆ ในพุทธศาสนาเพื่อเป็นตัวกระตุ้นให้มนุษย์เข้าถึงความจริงด้วยสติปัญญาอันเป็นหลักการสำคัญของพุทธปรัชญาที่มีการปรับความหมายจากมุมมองทางศาสนาแบบเดิมมาสู่ความคิดให้เป็นโลกปัจจุบันเชิงปรัชญาอันมีเหตุผลรองรับการใช้ศิลปะเป็นตัวกระตุ้นเป็นการสนับสนุนอย่างหนึ่งที่ชักจูงใจให้ศาสนิกชนเชื่อถือและมีความศรัทธาในศาสนายิ่งขึ้น เช่น งานจิตรกรรม สถาปัตยกรรม และประติมากรรมมีความสำคัญอย่างยิ่งในการดำรงวิถีชีวิตนับตั้งแต่เกิดจนตายของมนุษย์ภายในสังคมและวัฒนธรรมล้านนาที่มีการพึ่งพาอาศัย ความเชื่อความศรัทธาร่วมกันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และสิ่งต่าง ๆ เป็นสื่อสัญลักษณ์ของผู้คนในแต่ละชุมชนที่แสดงถึงเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ และความแตกต่างทางวัฒนธรรมของชุมชนในล้านนาด้วย ภายใต้งานที่มีวัฒนธรรมความเชื่ออันถือเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คน เช่น ความเชื่อเรื่อง ของนรก สวรรค์ การเกิดและชีวิตหลังความตาย ความเชื่อเหล่านี้แสดงถึงแนวคิดทางอภิปรัชญาในพุทธศาสนาแบบชาวบ้านอีกด้วย (Popular Buddhism) คือ มีการผสมผสานความเชื่อแบบดั้งเดิมและคติทางศาสนาพราหมณ์มาใช้ ดังปรากฏในสถานที่ต่างๆ จากความสงสัย อยากที่จะเข้าใจในสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในคติความเชื่อของฮินดู ที่งานวิจัยส่วนใหญ่ก็ได้รวบรวมความคิดและข้อมูลในเบื้องต้นที่การจากการวิเคราะห์ข้อมูล เนื้อหาบางแล้วแต่อาจจะยังไม่สามารถที่มาสืบสร้างสรรค์ หรือประมวลผล ผสมผสานแนวคิดต่างๆ เข้าด้วยกันเพื่อให้ได้ศิลปกรรมล้านนาที่มีองค์ความรู้ที่เกิดจากการสังเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น (พระครูธีรสุตพจน์ (สง่า ไชยวงศ์), 2547: 133)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความมุ่งหวังที่จะศึกษาการสังเคราะห์องค์ความรู้ศิลปกรรมในล้านนา ผู้วิจัยมีแนวคิดที่อยากจะทำให้เกิดองค์ความรู้ทางศิลปกรรมล้านนา อันจะเป็นชุดความรู้หนึ่งที่เป็นหลักฐานการเรียนรู้เกี่ยวกับมรดกงานศิลปกรรมโบราณล้านนา โดยให้ชุมชนท้องถิ่น สถาบันการศึกษา ผู้สนใจในงานวิจัยชุดนี้ สามารถนำชุดความรู้นี้ไปเรียนรู้และต่อยอดองค์ความรู้ที่ได้จากการสังเคราะห์ของคณะนักวิจัยในแขนงต่างๆ อันจะก่อให้เกิดการอนุรักษ์และพัฒนาการทางวัฒนธรรมล้านนาโดยชุมชนท้องถิ่น สถาบันการศึกษาต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของศิลปกรรมในล้านนา
- 2) เพื่อเสริมสร้างความรู้ทางศิลปกรรมล้านนา แก่เยาวชน นิสิต นักศึกษา

และชุมชน 8 จังหวัดภาคเหนือ

3) เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ศิลปกรรมล้านนา ในการส่งเสริมการศึกษาการพัฒนาคุณภาพศิลปะ และการสร้างเมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อทราบถึงการพัฒนาพื้นที่ในเขต 8 จังหวัดภาคเหนือให้เป็นเมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์ในล้านนา และการสร้างแหล่งเรียนรู้เชิงศิลปวัฒนธรรม วิถีชุมชนแนวพุทธ การสร้างกิจกรรมทางด้านศิลปะในรูปแบบที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตน โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

1. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับกลุ่มเป้าหมายในชุมชน เพื่อสรุปและสังเคราะห์ชุดองค์ความรู้ทางศิลปกรรมเชิงพุทธ รวมไปถึงศิลปกรรมในล้านนาในแขนงต่างๆ ที่มีการบันทึก จารึก ที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อกำหนดการสร้างชุดองค์ความรู้ที่จะรวบรวมข้อมูลต่างๆ ออกมาให้เข้าใจง่าย และสามารถไปต่อยอดในการอนุรักษ์ผลงานศิลปกรรมในล้านนาเหล่านี้ไว้ โดยการใช้คำถามปลายเปิด (Open-ended Questions) การสร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับข้อมูลจารึกและเอกสารทางประวัติศาสตร์ ข้อมูลทางโบราณคดี การขุดค้นชั้นทางวัฒนธรรม และการขุดแต่งโบราณสถาน การลงพื้นที่สำรวจกลุ่มซากโบราณสถานและโบราณวัตถุ ตามสถานที่ต่างๆ ในพื้นที่เขตล้านนา การวิเคราะห์รูปแบบศิลปะ ตามกลุ่มจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรมจากเอกสารตำราทางวิชาการ หนังสือศิลปะ บทความศิลปะ การออกแบบรูปแบบสันนิษฐานซากโบราณสถาน ที่มีหลักฐานในการลงพื้นที่ด้วย Graphic Design (3D) กลุ่มโบราณสถานขนาดใหญ่ และมีร่องรอยหลักฐานรูปแบบศิลปกรรมที่น่าสนใจ ร่วมกับข้อมูลทางโบราณคดี จารึกและเอกสารทางประวัติศาสตร์ ในพื้นที่เขตล้านนา 8 จังหวัด รูปแบบสันนิษฐานจากซากวิหาร เจดีย์ โดยเสนอจินตทัศน์ที่เป็นไปได้ของรูปแบบศิลปะแบบใหม่

2. การจัดประชุมเสวนาทางวิชาการและกิจกรรมเชิงปฏิบัติการช่วยในการพัฒนาความรู้ความสามารถทางศิลปกรรมล้านนาเกี่ยวกับสุนทรียภาพ ให้แก่นิสิต นักศึกษา นักเรียนและชาวบ้านในชุมชน นำความรู้ที่ได้จากงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ได้จริง ครอบคลุม 8 จังหวัด ภาคเหนือ โดยเน้นเป็นพื้นที่หลักและพื้นที่สร้างสรรค์ รวมไปถึงสถานที่ที่เป็น

แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ แหล่งโบราณสถาน วัด ชุมชน และการพัฒนาชุมชนแห่งใหม่ที่มีศักยภาพและความพร้อมในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปกรรมแห่งใหม่ ได้แก่ จังหวัดเชียงราย มีจำนวน 4 วัด ได้แก่ วัดร่องชุ่น วัดร่องเสือเต้น วัดพระแก้ว วัดห้วยปลา깅 จังหวัดเชียงใหม่ มีจำนวน 6 วัด และ 1 แห่ง ได้แก่ วัดพระธาตุดอยสุเทพ วัดเจ็ดยอด จังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน 2 วัด ได้แก่ วัดพระธาตุทองมู วัดจองคำ จังหวัดลำปาง มีจำนวน 10 วัด ได้แก่ วัดพระแก้วดอนเต้า วัดเจ็ดยอดหลวง วัดศรีชุม วัดศรีลองเมือง วัดป่าฝาง วัดจองคำ วัดไหล่หิน วัดพระธาตุลำปางหลวง วัดปงยางคก วัดปงสนุกเหนือ จังหวัดลำพูน มีจำนวน 4 วัด ได้แก่ วัดพระธาตุหริภุญไชย วัดบ้านปาง วัดวัดพระบาทตากผ้า วัดพระธาตุ 5 ดวง จังหวัดแพร่ มีจำนวน 4 วัด ได้แก่ วัดพระธาตุช่อแฮ วัดพระบาทมิ่งเมือง วัดพระธาตุ สุโตนมมงคลคีรี วัดสูงเม่น จังหวัดน่าน มีจำนวน 7 วัด ได้แก่ วัดภูมินทร์ วัดหนองบัว วัดพระธาตุแช่แห้ง วัดมิ่งเมือง จังหวัดพะเยา วัดศรีโคมคำ วัดจอมทอง วัดอนาลโย

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ (key informant) ได้แก่ กลุ่มประชากรเป้าหมาย ประกอบด้วย กลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์ที่เป็นผู้นำในชุมชน ผู้นำชุมชนในแต่ละพื้นที่ 8 ท่าน กลุ่มตัวอย่างศิลปินที่ทำงานร่วมด้วยในพื้นที่พัฒนา 20 ท่าน กลุ่มตัวอย่างเยาวชน นิสิต นักศึกษา สถาบันการศึกษาทางศิลปะ แต่ละแห่ง 10 ท่าน กลุ่มตัวอย่างผู้สร้างสินค้าเชิงศิลปกรรมล้านนา 8 ท่าน กลุ่มตัวอย่างภาครัฐที่ส่งเสริมการทำงานวิจัย 8 ท่าน จำนวนรวมกลุ่มผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ (key informant) จำนวนทั้งสิ้น 54 รูป/คน และกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ได้แก่ กลุ่มตัวแทนชาวบ้านและเยาวชนในพื้นที่ จำนวนแต่ละ 50 คน 8 แห่ง รวมทั้งสิ้น 400 คน รวมกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้ทั้งสิ้น 454 รูป/คน

ผลการวิจัย

1) ประวัติความเป็นมาของศิลปกรรมในล้านนา พบว่า ศิลปกรรมล้านนามีมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ (สมัยหินกลาง – สมัยหินใหม่ 10,000 – 5,000 ปี และยุคโลหะ 1,000 ปีก่อนพุทธศักราช) อาทิ แหล่งโบราณคดีดอยเวียง – ดอยวง อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย แหล่งโบราณคดีผาคันนา อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ แหล่งโบราณคดีวังโฮ อำเภอมืองลำพูน จังหวัดลำพูน แหล่งโบราณคดีประตูลา อำเภอมะแมะ จังหวัดลำปาง แหล่งโบราณคดีเวียงบัว อำเภอมือง จังหวัดพะเยา แหล่งโบราณคดีคุ้มวิชัยราชา อำเภอมือง จังหวัดแพร่ แหล่งโบราณคดีเขาภูซาง อำเภอมือง จังหวัดน่าน แหล่งโบราณคดีถ้ำน้ำ

ลอด ถ้ำผีแมน อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ปรากฏร่องรอยหลักฐานศิลปวัตถุและแหล่งโบราณสถานที่กระจายตัวอยู่ในเขตภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยจำนวนมาก ตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ในช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 18 โดยมีคติความเชื่อธรรมชาติ นิยมหรือวิญญาณนิยม ก่อให้เกิดศิลปะผนังถ้ำ และลวดลายประดับในเครื่องมือเครื่องใช้ กระทั่งถึงยุคประวัติศาสตร์ล้านนามีหลักฐานในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของการรับวัฒนธรรมจากภายนอกของภาคเหนือตอนบน ซึ่งเป็นดินแดนที่ได้รับพระพุทธศาสนาหลังสุดในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13 หลักฐานในการขุดพบ คือ ระฆังสำริด เครื่องโลหะ เป็นยุคโลหะตอนปลายที่บ้านวังไทย อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน และพบโครงกระดูกก่อนประวัติศาสตร์ พบลูกปัดหินสี ซึ่งเป็นศิลปะที่ทำขึ้นที่อินเดีย การเข้าสู่ยุคประวัติศาสตร์ของทางเหนือ เมื่อพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้ามาจึงมีการผสมผสานคติความเชื่อดั้งเดิมกับพระพุทธศาสนาเข้าด้วยกัน โดยการสืบทอดมาจากศิลปะทวารวดีและศิลปะลพบุรี ตั้งแต่สมัยอาณาจักรหริภุญชัย ผสมผสานกับศิลปะเชียงแสนแห่งอาณาจักรโยนก ทำให้ศิลปกรรมล้านนามีความเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท

2) การเสริมสร้างความรู้ทางศิลปกรรมล้านนา แก่เยาวชน นิสิต นักศึกษา และชุมชน 8 จังหวัดภาคเหนือ โดยการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น อย่างมีส่วนร่วมหลากหลายกิจกรรม ได้แก่ การจัดกิจกรรมการสอนและแนะนำความรู้เทคนิคด้านการงานที่เกี่ยวข้องกับงานศิลปะแก่นิสิต นักศึกษา และผู้สนใจในงานศิลปะด้านการส่งเสริมคุณภาพศิลปกรรมในการสร้างสรรค์ศิลปะล้านนาร่วมกับชุมชนภาคเหนือตอนบน เพื่อปลูกฝังความรักในงานศิลปะ ความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา และปลูกจิตสำนึกความรักในศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น ณ พื้นที่วิจัย 8 แห่ง และกิจกรรมการส่งเสริมการศึกษา การพัฒนาคุณภาพศิลปะ และการสร้างเมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์ต่อการเกิดองค์ความรู้ศิลปกรรมในล้านนาสู่การสร้างสรรค์ใหม่ เพื่อเป็นการดำเนินถ่ายทอดองค์ความรู้ หรือถอดบทเรียนจากการจัดกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้เรื่องศิลปกรรมล้านนา

3) การสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ด้านศิลปกรรมล้านนาที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตัวโดยการจัดกิจกรรมการมีส่วนร่วมในชุมชนเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ที่แสดงถึงแนวคิดและแรงบันดาลใจของการสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรมในชุมชน แบ่งเป็น 4 ประเด็น สำคัญ ได้แก่ วิถील้านนา ศรัทธาเหนือธรรมชาติ พิธีกรรมทางศาสนา พลังศรัทธา ศิลปกรรมยุคใหม่ 3 มิติ การตกผลึกทางความคิดที่เกิดจากการสังเคราะห์เช่นนี้เกิดขึ้นได้เพราะสมาชิกในทีมงานวิจัยมีความเข้าใจ โดยมีประเด็นที่ถอดจากการเรียนรู้โดยตรง อาทิเช่น กิจกรรม

การส่งเสริมการศึกษาการพัฒนาคุณภาพศิลปะด้านสร้างพื้นที่ในการรับฟัง แลกเปลี่ยน และเรียนรู้ร่วมกัน ด้านระดมความคิด เพื่อแสวงหาการสร้างสรรคผลงานศิลปกรรมล้ำ นานาใหม่ ด้านเวทีถอดบทเรียนกิจกรรมการสร้างสรรคใหม่ ทบทวนเพื่อการทำงานก้าวต่อ ไป ด้านการถอดบทเรียนกิจกรรมสร้างแรงบันดาลใจการสร้างสรรคศิลปกรรมล้ำ นานาใหม่ ด้านกิจกรรมการสร้างสรรคศิลปกรรมล้ำ นานาใหม่ และสร้างศิลปินล้ำ นานารุ่นใหม่ที่เกิดจาก การสังเคราะห์องค์ความรู้ที่นำเสนอ ในบริบทที่เรียกว่า The City of Arts: การพัฒนาเมือง ศิลปะเชิงสร้างสรรค์ในล้านนา

อภิปรายผล

การศึกษาประวัติความเป็นมาของศิลปกรรมในล้านนานั้นจะเห็นได้ว่า ประวัติศาสตร์ศิลปกรรมยุคประวัติศาสตร์ในล้านนามีคุณค่าเชิงหลักฐานในช่วงหัวเลี้ยว หัวต่อของการรับวัฒนธรรมจากภายนอกของภาคเหนือตอนบน ซึ่งเป็นดินแดนที่ได้รับ พุทธศาสนาหลังสุดในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13 การเข้าสู่ยุคประวัติศาสตร์ของทางเหนือ คือ การรับเอาพุทธศาสนาเข้ามามีบทบาททางศิลปะต่างๆ ซึ่งจำแนกออกเป็นแต่ละยุคแต่ละ สมัยดังนี้ ศิลปกรรมล้านนาก่อนประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์เวียงเจ็ดลิน ประวัติศาสตร์ อาณาจักรเชียงแสนประวัติศาสตร์เมืองหริภุญชัย ประวัติศาสตร์ล้านนาเมืองเชียงใหม่ และ การหาอัตลักษณ์รูปแบบการสร้างสรรคศิลปกรรมในล้านนา มีความสอดคล้องกับ ศักดิ์ ชัย สายสิงห์ (2556: 146) กล่าวว่าหลักฐานทางศิลปกรรมอาณาจักรล้านนาได้สร้างสรรค งานช่างอันโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ได้แก่ศิลปะล้านนาหรือแต่เดิมเรียกว่าศิลปะ เชียงแสน ซึ่งได้บ่งบอกวิถีความเป็นมาของชาวล้านนาสะท้อนถึงภาพความรุ่งเรืองของ อาณาจักรแห่งนี้ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19-22 โดยมีการนับถือศาสนาพุทธแบบเถรวาทเป็น หลัก ทำให้สร้างสรรคงานศิลปกรรมที่มาจากศรัทธาเป็นสำคัญ โดยมีแหล่งบันดาลใจมาจาก ศิลปะพุกาม ศิลปะลังกา ศิลปะสุโขทัย ศิลปะจีน จากนั้นชาวล้านนาจึงได้สร้างสรรคงานที่ มีแบบแผนอันเป็นรูปแบบเฉพาะของตัวเองเกิดขึ้นและมีพัฒนาการสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

การเสริมสร้างความรู้ทางศิลปกรรมล้านนา แก่เยาวชน นิสิต นักศึกษา และ ชุมชน 8 จังหวัดภาคเหนือนั้นเป็นการจัดกิจกรรมส่งเสริมการศึกษาการพัฒนาคุณภาพ ศิลปะ และการสร้างเมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์ต่อการเกิดองค์ความรู้ศิลปกรรมในล้านนา สู่อการสร้างสรรคใหม่ เพื่อเป็นการดำเนินถ่ายทอดองค์ความรู้ หรือถอดบทเรียนจากการจัด กิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้เรื่องศิลปกรรมล้านนาให้เหมาะสมกับผู้เรียนที่ได้เรียนรู้โดยตรง

และได้สร้างผลงานออกมาสู่สาธารณชน และพร้อมกับพัฒนาตนเองและผู้เรียนรู้ไปสู่การสร้างสรรคศิลปกรรมล้ำนยุคใหม่ และเป็นการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นล้ำนอย่างมีส่วนร่วมหลากหลายกิจกรรม เพื่อปลูกฝังความรักในงานศิลปะ ความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ซึ่งมีความสอดคล้องกับวิมลสิทธิ์ หรยางกูร (2011: 9-10) ที่กล่าวไว้ว่าการสร้างสรรค์สัญลักษณ์ของสภาพแวดล้อมชุมชนเมือง เกี่ยวกับการจัดสภาพแวดล้อมอย่างเหมาะสมเพื่อให้เกิดจินตภาพสาธารณะ การอนุรักษ์งานสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม และการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมให้เป็นสัญลักษณ์ใหม่ของชุมชนเมือง

การสังเคราะห์องค์ความรู้ศิลปกรรมล้ำน ในการส่งเสริมการศึกษาการพัฒนาคุณภาพศิลปะ และการสร้างเมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์ เป็นการสังเคราะห์ศิลปะที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่โดดเด่นของประเทศไทยนั้นซึ่งถือได้ว่ามีความสำคัญและมีคุณค่าทางจิตใจในทางพุทธศาสนา ทางล้ำนจะเห็นได้ว่ามีศิลปวัตถุที่สามารถทำหน้าที่นี้ได้ ถ้านำพาให้คนตระหนักถึงศีลธรรมอันดี เพราะว่าศิลปกรรมล้ำนเป็นสื่อที่อธิบาย ถ่ายทอดอุดมคติต่างๆ จะเห็นได้ว่ามีจุดร่วมกันในดินแดนล้ำน เป็นดินแดนที่ผู้คนให้ความสำคัญในเรื่องความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับ ไชยสิทธิ์ ชาญอาวุธ (2560: 124-135) ได้กล่าวว่าความสำคัญกับบริบทสังคมที่ตนดำรงอยู่ซึ่งประกอบด้วยเหตุการณ์ต่างๆ และการดึงความคิดสร้างสรรค์ของตนเองออกมาสร้างผลงานเพื่อสื่อสารกับผู้ที่พบเห็นงานในพื้นที่สาธารณะได้ตระหนักและรู้สึกร่วมกับเหตุการณ์เหตุการณ์สำคัญในสังคมรวมถึงความศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่อยู่ภายใต้จิตใจตนเอง เช่นเดียวกับพรณี วิรุณานนท์ ได้ให้ความคิดไว้ว่าการเผยแพร่ผลงานศิลปกรรมสู่สาธารณชนในหลายช่องทางเพื่อให้คนตระหนักถึงการรักษานุรักษ์ศิลปกรรมล้ำน ได้แก่ การจัดประชุมสัมมนากับแกนนำชุมชน และพระสงฆ์ในการขับเคลื่อนผลงานศิลปกรรมล้ำนที่ได้สร้างสรรค์ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ การถ่ายทำข้อมูลเผยแพร่ผลงานลงสู่หนังสือพิมพ์ออนไลน์ เพื่อถ่ายทอดเรื่องราวความคิดจินตนาการการสร้างงานสังเคราะห์ผลงานศิลปกรรม และถ่ายทอดให้กับคนรุ่นหลัง และพระสงฆ์ และประชาสัมพันธ์สู่สาธารณชนอีกประการหนึ่ง

องค์ความรู้จากงานวิจัย

สรุป

ประวัติศาสตร์ศิลปกรรมในล้านนา มีร่องรอยหลักฐานศิลปวัตถุและแหล่งโบราณสถานที่กระจายตัวอยู่ในเขตภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยจำนวนมาก ตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ในช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 18 โดยมีคติความเชื่อธรรมเนียมหรือวิญญานนิยม ก่อให้เกิดศิลปะผนังถ้ำ และลวดลายประดับในเครื่องมือเครื่องใช้ ต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้ามาจึงมีการผสมผสานคติความเชื่อดั้งเดิมกับพระพุทธศาสนาเข้าด้วยกันโดยการสืบทอดมาจากศิลปะทวารวดีและศิลปะลพบุรี ตั้งแต่สมัยอาณาจักรสุโขทัย ผสมผสานกับศิลปะเชียงแสนแห่งอาณาจักรโยนก ทำให้ศิลปกรรมล้านนามีความเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศานานิภายเถรวาท หลังจากนั้น จึงทำการเสริมสร้างความรู้ทางศิลปกรรมล้านนาโดยการจัดกิจกรรมพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปกรรมท้องถิ่น กิจกรรมการฝึกอบรมความรู้และเทคนิคด้านศิลปะล้านนาแก่นิสิต นักศึกษา และประชาชนทั่วไป และการจัดกิจกรรมการมีส่วนร่วมในชุมชนเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ที่แสดงถึงแนวคิดและแรงบันดาลใจของการสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรมในชุมชน

บรรณานุกรม

- ไชยสิทธิ์ ชาญอาวุธ. (2560). “ศิลปะข้างถนนการแสดงออกบนพื้นที่สาธารณะต่อเหตุการณ์สำคัญในสังคม”. **วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี**. 11(2), 124-135.
- บุญส่งชัย สิงห์กานานนท์. (2541). “ข้อสังเกตต่อทฤษฎีเชิงสร้างสรรค์ทางศิลปะ”. **อักษรศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร**. 21(1), 5-37.
- คมเนตร เชษฐพัฒนวนิช. **ความเชื่อพื้นบ้านล้านนา**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พระครูธีรสุตพจน์ (สง่า ไชยวงศ์). (2557). “วิเคราะห์ศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อการสร้างงานพุทธศิลปกรรมล้านนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- วิมลสิทธิ์ หรยางกูร. (2011). “การสร้างสรรค์สภาพแวดล้อมชุมชนเมืองที่น่าอยู่อาศัย: ปัญหาที่มองไม่เห็นและแนวทางแก้ไข”. **วารสารวิจัยและสาระสถาปัตยกรรม/การผังเมือง**. 8 (2), 9-10.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2556). **พระพุทธรูปในประเทศไทย: รูปแบบ พัฒนาการ และความเชื่อของคนไทย**. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

การพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อสืบสานศิลปะพื้นถิ่น The Tourism Development for the Preservation of Indigenous Art

ภัชรบถ ฤทธิเต็ม

พระอธิวัฒน์ รตนวณโณ

Phatcharabot Rittem

Phra Athiwat Ratanavanno

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus, Thailand

Corresponding Author, E-mail : mnopphata@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 4 ประการ คือ 1) เพื่อสำรวจเส้นทางและแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ 2) เพื่อศึกษาสำรวจความต้องการและความพึงพอใจของการท่องเที่ยวในอำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ 3) เพื่อพัฒนาภูมิทัศน์ของพิพิธภัณฑ์ศิลปะชุมชนวัดท่าข้าม อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ และ 4) เพื่อจัดทำภูมิสารสนเทศการท่องเที่ยวในอำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา ในพื้นที่อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

ผลการวิจัยพบว่า 1) เส้นทางและแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอฮอด จำนวน 20 แห่ง แบ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม จำนวน 10 แห่ง แหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ จำนวน 10 แห่ง โรงแรมที่พักและจุดกางเต็นท์ 10 แห่ง และร้านอาหาร 10 ร้าน 2) ความต้องการและความพึงพอใจของการท่องเที่ยวในอำเภอฮอด อยู่ในระดับมาก 3) การก่อสร้างพิพิธภัณฑ์ศิลปะชุมชนวัดท่าข้าม โดยการปรับปรุงศาลาบาตรรอบหอรบะฮัง เพื่อสร้างเป็นพิพิธภัณฑ์ศิลปะชุมชนเมืองฮอดพร้อมทั้งการจัดภูมิทัศน์โดยรอบ และ 4) การสร้างภูมิสารสนเทศการท่องเที่ยวในอำเภอฮอด เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ และเป็นระบบสืบค้นข้อมูลให้กับนักท่องเที่ยว ในเว็บแอปพลิเคชัน ประกอบด้วย ภาพถ่ายของแหล่งท่องเที่ยว แผนที่แสดงข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว และสิ่งอำนวยความสะดวกบนแผนที่จาก Google Map ด้วยโปรแกรม Web Browser สามารถเข้าถึงได้จากโทรศัพท์มือถือ (Smart Phone) ในระบบปฏิบัติการ IOS และ Android ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: ศิลปะ, การท่องเที่ยว, พิพิธภัณฑ์ชุมชน

Abstract

This research there are 4 research objectives: 1) Exploring routes and tourism in Hod District, Chiang Mai Province, 2) to study the need and satisfaction of tourism in Hod District. Chiang Mai Province, 3) Developing the landscape of the Tha Kham Temple Community Art Museum, Hod District, Chiang Mai Province and 4) Development of the tourism geographic information system in Hod District, Chiang Mai Province. This research is research and development in Hod District, Chiang Mai Province.

The results of the research were as follows: 1) 20 routes and tourist attractions in Hot District, comprising 10 religious and cultural attractions, 10 natural attractions, 10 hotels and camping sites, and 10 restaurants. 2) Demand and satisfaction of tourism in Hot District at a high level. 3) The construction of the community art museum at Tha Kham Temple by improving the monk's pavilion around the bell tower. To create a community art museum in Hod District as well as the surrounding landscape and 4) Building tourism geographic information in Hot District to disseminate and publicize and is a search engine for tourists In the web application contains photos of tourist attractions. Map showing tourist information And facilities on the map from Google Map with the Web Browser program can be accessed from a smart phone (Smart Phone) in the operating system IOS and Android effectively.

Keywords: Art, tourist, Community Art Museum.

บทนำ

ในปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมนักท่องเที่ยว กระแสความนิยมท่องเที่ยวทางเลือกการขยายตัวของตลาดการท่องเที่ยวเฉพาะทาง ทำให้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย (Adventure Tourism) การท่องเที่ยวเชิงศาสนา (Spiritual Tourism) การท่องเที่ยวเพื่อการประชุมและนิทรรศการ (MICE) และการท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sports Tourism) มีแนวโน้มขยายตัว และประเทศไทยก็มีความพร้อม จึงเป็นโอกาสให้ประเทศไทยสร้างนวัตกรรมใหม่เพื่อรองรับแนวทางการท่องเที่ยวเฉพาะทางในอนาคต (คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, 2554:19) ดังนั้น ในแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ จึงมุ่งเน้นในการกระจายตลาดการท่องเที่ยวและพัฒนา ระบบตลาดสินค้าทางการท่องเที่ยวสมัยใหม่ให้สอดคล้องกับพฤติกรรม และรสนิยมของนักท่องเที่ยวในกลุ่ม MICE กลุ่มครอบครัว กลุ่มฮันนีมูน กลุ่มท่องเที่ยวเพื่อเป็นรางวัล กลุ่มท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กลุ่มท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ (Health and Wellness) กลุ่มท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ กลุ่มท่องเที่ยวเชิงเกษตร และการท่องเที่ยวเชิงกีฬาและนันทนาการ เป็นต้น Smith (2003) ได้จัดประเภทและพฤติกรรมนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การแบ่งประเภท และลักษณะของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมดังตารางข้างต้น ทำให้ทราบถึงลักษณะและความต้องการของนักท่องเที่ยว เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกลยุทธ์ในการตอบสนองความต้องการทางด้านพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว อันจะนำไปสู่การสร้างรายได้ให้แหล่งท่องเที่ยว ควบคู่ไปกับการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจ และการรักษาวัฒนธรรมของชุมชนให้คงไว้ (กาญจนา แสงลิ้มสุวรรณ และศรัณยา แสงลิ้มสุวรรณ, 2012: 142) ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ เป็นศูนย์กลางของภาคเหนือของประเทศไทย เป็นเมืองที่มีขนาดใหญ่ และมีความสำคัญทางด้านวัฒนธรรมมากที่สุดในภูมิภาคนี้ เชียงใหม่ตั้งอยู่บนหุบเขาริมแม่น้ำปิง ท่ามกลางภูเขาที่สูงที่สุดในประเทศไทย จึงส่งผลให้อุณหภูมิในฤดูหนาวลดลงต่ำมาก เมื่อเทียบกับภูมิภาคอื่นของประเทศไทยความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ก่อให้เกิดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่งดงามมากมาย ควบคู่ไปกับเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมพื้นเมืองที่หลากหลาย และประเพณีท้องถิ่นที่สะท้อนให้เห็นถึงเสน่ห์ของภูมิภาคนี้ ไม่ว่าจะเป็นภาษาถิ่นหลากหลาย อาหารการกิน งานฝีมือ งานเทศกาล ตลอดจนสถาปัตยกรรมอันงดงาม

การพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อสืบสานศิลปะพื้นถิ่น เป็นการตอบโจทย์การพัฒนาพิพิธภัณฑ์ชุมชนนั้น สิ่งที่เราควรทำที่สุด คือ การปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดแสดงสิ่งของในพิพิธภัณฑ์เพียงอย่างเดียว ให้เป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต (Living Community Museum)

มากขึ้น นั่นคือ มีการจัดกิจกรรมหรือนิทรรศการอย่างสม่ำเสมอ ไม่ใช้อยู่กับที่โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลง การปรับปรุงอาคารพิพิธภัณฑ์เป็นสิ่งที่สาธารณชนจะเห็นได้ถึงการพัฒนาด้านสถาปัตยกรรมที่มีความสวยงามและมีความร่มรื่น เป็นจุดท่องเที่ยวที่น่าสนใจ (land-mark) โดยเฉพาะการเป็นพิพิธภัณฑ์ทางศิลปะ โดยการพัฒนาปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณโดยรอบพระอุโบสถ และพระวิหาร มีขนาดพื้นที่ 201 x 360 เมตร ให้มีความเป็นระเบียบสวยงามโดยเน้นการจัดแต่งภูมิทัศน์แบบร่วมสมัย เพื่อพัฒนาให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าดึงดูดใจและเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมและศิลปะ

วัดท่าข้าม (ชัยชนะ) อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

เขียนศิลป์ใจของอาจารย์ลิปกร มาแก้ว

การพัฒนาการท่องเที่ยวของพิพิธภัณฑ์ชุมชนนั้น จะมีการผลิตเปลี่ยนแปลงผลงานทางศิลปะต่างๆ มาจัดแสดงทั้งด้านจิตรกรรม ประติมากรรม และการสร้างให้มีบรรยากาศที่มีชีวิตชีวา มีการจัด Workshop ให้มีศิลปินต่างๆ แวะเวียนเข้ามาให้ความรู้แก่เด็กนักเรียนเยาวชนและประชาชนชาวบ้าน การจัดประกวดด้านศิลปกรรม และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้านศิลปะ ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษาสำรวจแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจในบริเวณใกล้เคียง เส้นทาง ร้านอาหาร ที่พัก และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ รวมไปถึงการสำรวจความต้องการและความพึงพอใจและการทำวิจัยตลาดกับกลุ่มองค์กรทางการเมืองและวัฒนธรรม กลุ่มชาวบ้านในชุมชน และกลุ่มนักท่องเที่ยว ทั้งในด้านแหล่งท่องเที่ยวและสินค้าของที่ระลึกที่น่าสนใจ เพื่อนำไปสู่การต่อยอดการพัฒนาปรับปรุงภูมิทัศน์ของแหล่งท่องเที่ยวและการผลิตสินค้าของที่ระลึกเพื่อส่งเสริมอาชีพให้กับชาวบ้านในชุมชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อสำรวจเส้นทางและแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่
- 2) เพื่อศึกษาสำรวจความต้องการและความพึงพอใจของการท่องเที่ยวในอำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่
- 3) เพื่อพัฒนาภูมิทัศน์ของพิพิธภัณฑ์ศิลปะชุมชนวัดท่าข้าม (ชัยชนะ) อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่
- 4) การจัดทำภูมิสารสนเทศการท่องเที่ยวในอำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) ขอบเขตเนื้อหาเกี่ยวข้องกับแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและเส้นทางการท่องเที่ยว ความต้องการและความพึงพอใจของการท่องเที่ยวในอำเภอฮอด การพัฒนาภูมิทัศน์ของพิพิธภัณฑสถานศิลปะชุมชนวัดท่าข้าม (ชัยชนะ) อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ และการจัดทำภูมิสารสนเทศการท่องเที่ยวในอำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีประเด็นในการศึกษา ดังนี้

1) แหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจในบริเวณใกล้เคียง เส้นทาง ร้านอาหาร ที่พัก และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ ในอำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

2) ความต้องการและความพึงพอใจของการท่องเที่ยวในอำเภอฮอดกับกลุ่มองค์กรทางการเมืองและวัฒนธรรม กลุ่มชาวบ้านในชุมชน และกลุ่มนักท่องเที่ยว

3) ภูมิทัศน์ของพิพิธภัณฑสถานศิลปะชุมชนวัดท่าข้าม อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

4) ภูมิสารสนเทศการท่องเที่ยวในอำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

ขอบเขตพื้นที่ที่จะทำการศึกษา ได้แก่ พื้นที่ในอำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

กลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย (1) การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) และการสนทนากลุ่ม (focus group) กับกลุ่มประชากรเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อรวบรวมข้อมูลในเชิงกายภาพของชุมชนเป้าหมาย ได้แก่ อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ โดยการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มกับกลุ่มประชากรผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information) ได้แก่ พระสงฆ์ คณะกรรมการวัด ผู้นำชุมชน ผู้อาวุโสตัวแทนหน่วยงานภาครัฐและบริษัทเอกชนในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว รวมถึงผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศิลปวัตถุโบราณ ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว จากสถาบันการศึกษาและหน่วยงานภาครัฐ และกลุ่มชาวบ้านในชุมชน ในอำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

ผลการวิจัย

การสร้างภูมิทัศน์โดยรอบพิพิธภัณฑสถานด้านศิลปะ และการปรับปรุงหอสงฆ์ น้ำพระและศาลาบาตรเป็นพิพิธภัณฑสถานและการลงพื้นที่วัดขนาดอาคารศาลาบาตรเพื่อจะปรับปรุงเป็นพิพิธภัณฑสถานศิลปะชุมชน วัดท่าข้าม (ชัยชนะ) อ.ฮอด จ.เชียงใหม่ เช่นเดียวกับ เจษฎา สุภาศรี เลื่อนนำโครงการ “หอธรรมศิลป์ล้านนา” มาเป็นกรณีศึกษา เพื่อเป็นสถาน

ที่ส่งเสริมกิจกรรมและช่องทางที่เกิดขึ้นดังกล่าว ในเขตพื้นที่ภาคเหนือของไทย ผู้วิจัยจึงได้ตระหนักถึง “การจัดแสง” ว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง ต่อลักษณะและเนื้อหาของโครงการตลอดจนการก่อรูปของงานสถาปัตยกรรม (เจษฎา สุภาศรี, 2556: ง) วิรุจ ถิ่นนคร นำผลการวิเคราะห์ทางด้านกายภาพในแต่ด้าน ซึ่งประกอบด้วย การใช้ประโยชน์ที่ดิน เส้นทางสัญจร ที่เปิดโล่ง มุมมอง และรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อนำไปสู่แนวทางในการปรับปรุงภูมิทัศน์และการกำหนดมาตรการควบคุมในด้านต่างๆ (วิรุจ ถิ่นนคร, 2558: 155 – 170) และ เบญจพล บุญญาภิสิทธิ์ และ ทิพวรรณ ทั้งมั่งมี พบว่า พิพิธภัณฑ์ศิลปะและ ห้องแสดงศิลปะร่วมสมัย เป็นสถานที่จัดแสดงงานศิลปะ ไม่ได้มีเป้าหมายเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ทางศิลปะ แต่เป็นแหล่งธุรกิจจำหน่ายงานศิลปะ ประเภทงานจิตรกรรมร่วมสมัย ซึ่งไม่สามารถเลี้ยงตนเองได้ ดังนั้นรูปแบบและวิธีการจัดการ ห้องแสดงศิลปะร่วมสมัยที่เหมาะสม จึงควรจัดแสดงผลงานทางศิลปะให้มีสื่อเรียนรู้เพิ่มเติม เช่น ป้ายอธิบายและสื่อข้อมูลอื่นๆ รวมถึงการทำให้ห้องแสดงศิลปะร่วมสมัย ในจังหวัดเชียงใหม่สามารถตั้งมั่น อยู่ได้ควมมีการเปิดธุรกิจเสริมเพื่อเพิ่มเติมรายได้ให้สามารถเลี้ยงตนเองได้ เช่น การเปิดร้านกาแฟ และการขายของที่ระลึกควบคู่กันไป (เบญจพล บุญญาภิสิทธิ์ และ ทิพวรรณ ทั้งมั่งมี, 2014: 2245 – 2251)

จากผลการพัฒนาภูมิทัศน์ของพิพิธภัณฑ์ศิลปะชุมชนวัดท่าข้าม อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม มีแผนการปฏิบัติงานดังนี้ การสร้างโมเดลและร่างแบบแปลนเพื่อปรับปรุงภูมิทัศน์โดยรอบพิพิธภัณฑ์ชุมชนด้านศิลปะด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ การศึกษาและการสร้างแผนการท่องเที่ยวในชุมชน และการพัฒนาภูมิทัศน์เพื่อการท่องเที่ยวในวัด โดยการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของชาวบ้านในชุมชนและศิลปินเกี่ยวกับแนวทางในการจัดสร้างพิพิธภัณฑ์ศิลปะชุมชนในด้านรูปแบบ เนื้อหา หลักการ และการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม เนื่องจากการวิจัยนี้ ต้องใช้ทุนทรัพย์ค่อนข้างสูง เพราะเป็นการบูรณะปรับปรุงอาคารและต้องการให้มีการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการช่วยกันบูรณปฏิสังขรณ์ศาลาบาตร ซึ่งเป็นศาสนสถานของชุมชน จึงได้จัดกิจกรรมร่วมสมทบทุนแผ่นกระเบื้องหลังคา ปูน และเหล็กจากศรัทธาประชาชนที่สนใจเข้าร่วมบำเพ็ญบุญบารมีร่วมกับทางวัด ทางคณะสงฆ์วัดท่าข้ามจึงได้จัดกิจกรรมนี้ขึ้น

การจัดระบบภูมิสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยวเมืองฮอดนี้ พัฒนาขึ้นมาให้เป็นระบบภูมิสารสนเทศกลางของการท่องเที่ยวเมืองฮอด (Geo-Informatics Portal : GI

Portal) เพื่อใช้เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ และเป็นระบบสืบค้นข้อมูล ให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว จังหวัดต่างๆ ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว ประชาชน นักศึกษา นักท่องเที่ยว และผู้ที่สนใจ ได้นำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ในการท่องเที่ยว ตลอดจนการวางแผน บริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ระบบฯ ยังเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวและประชาชน ได้ปิกหมุด บอกเล่าความประทับใจในสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ ของประเทศไทยที่ได้ไปเยี่ยมชมหรือได้ท่องเที่ยวมาแล้ว เพื่อเป็นข้อมูลให้นักท่องเที่ยว ได้นำไปใช้ในการวางแผนประกอบการตัดสินใจในการเดินทางท่องเที่ยวต่อไป

ผู้วิจัยได้เลือกแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงในอำเภอฮอด จำนวน 20 แห่ง โดยแบ่งเป็น แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม จำนวน 10 แห่ง และแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ จำนวน 10 แห่ง ผู้วิจัยได้ประยุกต์แนวคิดวงจรพัฒนาระบบ (SDLC) มาใช้ในการจัดทำข้อมูลและพัฒนาเว็บแอปพลิเคชันเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ด้วยการประยุกต์เทคโนโลยีภูมิสารสนเทศ ที่สามารถรวบรวมและจัดการข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว และสิ่งอำนวยความสะดวก ร่วมกับการสร้างเว็บแอปพลิเคชัน (Web Application) ที่จะสามารถบูรณาการข้อมูลการท่องเที่ยวด้านต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีสถานที่ท่องเที่ยวเมืองฮอด ดังต่อไปนี้

แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม 10 แห่ง ได้แก่ 1) วัดท่าข้าม (ชัยชนะ) 2) วัดสันปู่ 3) วัดลัฏฐิวัน 4) วัดพระพุทธรูปแก้วขาว 5) เสาหลักพิสดารนคร วัดดอกเงิน 6) วัดพระเจ้าไท้ 7) วัดพระธาตุอุปแก้วจามเทวี 8) เจดีย์เวียงฮอดเก่า 9) ผาวิ่งขู 10) พระธาตุดอยเกิ้ง

แหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ 10 แห่ง ได้แก่ 1) ทะเลสาบดอยเต่า 2) ผาสิงห์ เหลียว 3) พัทยาเมืองฮอด ลำน้ำแม่แจ่ม 4) อุทยานแห่งชาติออบหลวง 5) สวนสนบ่อแก้ว 6) ผานางน้อย 7) สวนพนาวัฒน์ 8) สวนป่าดอยบ่อหลวง 9) น้ำตกแม่ลิด 10) โครงการหลวงแม่โถ

ที่พัก 10 แห่ง ได้แก่ 1) Hip Home at Hod 2) เอือนฮักฮอด เดอะ รีสอร์ท 3) ภูอันนา อีโค เฮาส์ 4) Gardum House 5) โรสเฮาส์ 6) Rong Tiam Hod 7) Tiwson Resort 8) สวนสนบ่อแก้ว 9) สวนป่าดอยบ่อหลวง 10) โครงการหลวงแม่โถ

ร้านอาหาร 10 ร้าน ได้แก่ 1) ร้านอาหารระเบียงไม้ 2) ร้านอาหารน้องแบ้ง 3) ร้านยิ้มหวาน 4) ร้านอาหารวิไลพร 5) โกข้าวมันไก่ สาขาฮอด 6) ลาบบ้านเด่น 7) ครวัจากร 8) ร้านครัวแต้มตาล 9) ร้านครัวเมืองทอง 10) ร้านอาหารเอือนกรแก้ว

พิพิธภัณฑ์ศิลปะชุมชนวัดท่าข้าม อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

ผลการศึกษา พบว่า ได้ฐานข้อมูลการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวอำเภอฮอดที่มีชื่อเสียง และมาจากการต้องการของนักท่องเที่ยวทั้งข้อมูลคำบรรยายแหล่งท่องเที่ยว ข้อมูลภาพถ่ายมุมมองต่างๆ ของแหล่งท่องเที่ยว และจัดทำคลิปวิดีโอแนะนำแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 20 แห่ง และสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ โรงแรมที่พักและจุดกางเต็นท์ 10 แห่ง และร้านอาหาร 10 ร้าน จากนั้นพัฒนาเว็บแอปพลิเคชันที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวใช้งานผ่านโปรแกรม Web Browser ที่สามารถทำงานได้ทั้งในคอมพิวเตอร์และโทรศัพท์สมาร์ตโฟน โดยเว็บแอปพลิเคชันแสดงข้อมูลท่องเที่ยวเมืองฮอด ประกอบด้วย ภาพถ่ายของแหล่งท่องเที่ยว หน้าแผนที่จะแสดงข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งอำนวยความสะดวกเป็นตำแหน่งบนแผนที่ฐานจาก Google Map สามารถระบุตำแหน่งของผู้ใช้งานทำให้สามารถค้นหาตำแหน่งของข้อมูลในรัศมีที่ต้องการ คำนวณเส้นทางการเดินทางไปยังตำแหน่งที่ค้นหา ผลจากการ

พัฒนาได้เว็บไซต์แอปพลิเคชันที่สามารถตอบสนองความต้องการด้านการสืบค้นข้อมูลของนักท่องเที่ยวทำงานด้วยโปรแกรม Web Browser ทั้งในคอมพิวเตอร์และโทรศัพท์สมาร์ตโฟน (Smart Phone) ทั้งในระบบปฏิบัติการ IOS และ Android โดยเว็บไซต์แอปพลิเคชัน มีหน้าหลักแสดงภาพรวมของข้อมูลท่องเที่ยวเมืองฮอด ประกอบด้วย ภาพถ่ายของแหล่งท่องเที่ยวแสดง แผนที่แผนที่จะแสดงข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งอำนวยความสะดวกเป็นตำแหน่ง แทนด้วยสัญลักษณ์ที่ดูเข้าใจง่าย แสดงบนแผนที่ฐานจาก Google Map สามารถระบุตำแหน่งของผู้ใช้งานผ่าน Smart Phone ที่มีระบบ GPS ทำให้สามารถค้นหาตำแหน่งของข้อมูลในรัศมีที่ต้องการ สามารถสืบค้นข้อมูลรายละเอียด จากตำแหน่งของแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งอำนวยความสะดวกสามารถคำนวณเส้นทางการเดินทางไปยังตำแหน่งที่ค้นหาเพื่อการวางแผนการท่องเที่ยวให้ยั่งยืน

อภิปรายผล

การจัดทำภูมิสารสนเทศการท่องเที่ยวในอำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อพัฒนาภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape) โดยการจัดระบบภูมิสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยวเมืองฮอดนี้ พัฒนาขึ้นมาให้เป็นระบบภูมิสารสนเทศกลางของการท่องเที่ยวเมืองฮอด (Geo-Informatics Portal : GI Portal) เพื่อใช้เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ และเป็นระบบสืบค้นข้อมูลให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว โดยผู้วิจัยได้เลือกแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงในอำเภอฮอด จำนวน 20 แห่ง โดยแบ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม จำนวน 10 แห่ง และแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ จำนวน 10 แห่ง ผู้วิจัยได้ประยุกต์แนวคิดวงจรพัฒนาระบบ (SDLC) มาใช้ในการจัดทำข้อมูลและพัฒนาเว็บไซต์แอปพลิเคชันเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ด้วยการประยุกต์เทคโนโลยีภูมิสารสนเทศ ที่สามารถรวบรวมและจัดการข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว และสิ่งอำนวยความสะดวก ร่วมกับการสร้างเว็บไซต์แอปพลิเคชัน (Web Application) ที่จะสามารถบูรณาการข้อมูลการท่องเที่ยวด้านต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การจัดทำคลิปวิดีโอแนะนำแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 20 แห่ง และสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ โรงแรมที่พักและจุดกางเต็นท์ 10 แห่ง และร้านอาหาร 10 ร้าน โดยเว็บไซต์แอปพลิเคชันแสดงข้อมูลท่องเที่ยวเมืองฮอด ประกอบด้วย ภาพถ่ายของแหล่งท่องเที่ยว แผนที่แผนที่จะแสดงข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งอำนวยความสะดวกเป็นตำแหน่งบนแผนที่ฐานจาก Google Map ด้วยโปรแกรม Web Browser ทั้งในคอมพิวเตอร์และโทรศัพท์สมาร์ตโฟน (Smart Phone) ทั้งในระบบปฏิบัติการ IOS และ Android ภายใต้อินเทอร์เน็ต เช่นเดียวกับ รุ่งกาญจน์ แสงกาญจน์ พบว่า ปัจจัยที่ตัดสินใจของนักท่องเที่ยว พบว่า นักท่องเที่ยวจะเข้ามาท่องเที่ยวภายในวัด ระยะทางในการท่องเที่ยวไม่มีผลต่อการท่องเที่ยว

เพราะต้องการให้วัดพระและเดินทางสะดวก กิจกรรมที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยว นั่น คือ มีความสะดวกสบายและง่ายในการเดินทาง (รุ่งกาญจน์ แสงกาญจน์, 255: บทคัดย่อ) ดังนั้น การจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจในบริเวณใกล้เคียง เส้นทาง ร้านอาหาร ที่พัก และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ ในอำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ การปรับภูมิทัศน์วัดให้สวยงามด้วยศิลปกรรมให้แหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจก่อให้เกิดรายได้แก่ชาวบ้านในชุมชนทั้งในด้านการท่องเที่ยวและการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนที่เป็นงานผลิตภัณฑ์ทางศิลปะ ผลิตภัณฑ์ชุมชนต่างๆ และผลิตภัณฑ์อาหารเครื่องดื่ม เพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนต่อไป

องค์ความรู้จากการวิจัย

การรวบรวมข้อมูลของการท่องเที่ยว โดยรวบรวมข้อมูลเชิงบรรยายและข้อมูลเชิงพื้นที่ แยกประเภทข้อมูลออกเป็นประเภทต่างๆ ดังนี้

1) ข้อมูลเชิงพื้นที่ (Spatial Data) มีข้อมูลดังนี้

1.1) สถานที่แหล่งท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ออกสำรวจภาคสนามเพื่อเก็บตำแหน่งของแหล่งท่องเที่ยว โดยใช้เครื่องกำหนดตำแหน่งพิกัดบนพื้นโลกกำหนดตำแหน่งสถานที่ท่องเที่ยวและการค้นคว้าจากอินเทอร์เน็ตซึ่งเป็นข้อมูลที่แสดงตำแหน่งของแหล่งท่องเที่ยวในเว็บไซต์ที่ให้บริการแผนที่อาทิ Google Earth Bing map เป็นต้น

1.2) แผนที่เส้นทางคมนาคม ผู้วิจัยได้ขอใช้บริการแผนที่จากเว็บไซต์กูเกิล โดยวิธีการส่วนต่อประสานโปรแกรมประยุกต์ (Application Programming Interface: API) และใช้เขียนโค้ดเพื่อดึงข้อมูลเส้นทางคมนาคม

1.3 แผนที่โรงแรม แผนที่ร้านอาหาร ผู้วิจัยได้ออกสำรวจภาคสนามเพื่อเก็บตำแหน่งสถานที่ดังกล่าว ด้วยเครื่องกำหนดตำแหน่งพิกัดบนพื้นโลก (GPS) และการค้นคว้าข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต (Internet)

1.4) ข้อมูลภาพถ่ายดาวเทียม ผู้วิจัยใช้บริการข้อมูลจากเว็บกูเกิล (Google)

2. ข้อมูลเชิงบรรยาย (Non-spatial Data) มีข้อมูลดังนี้

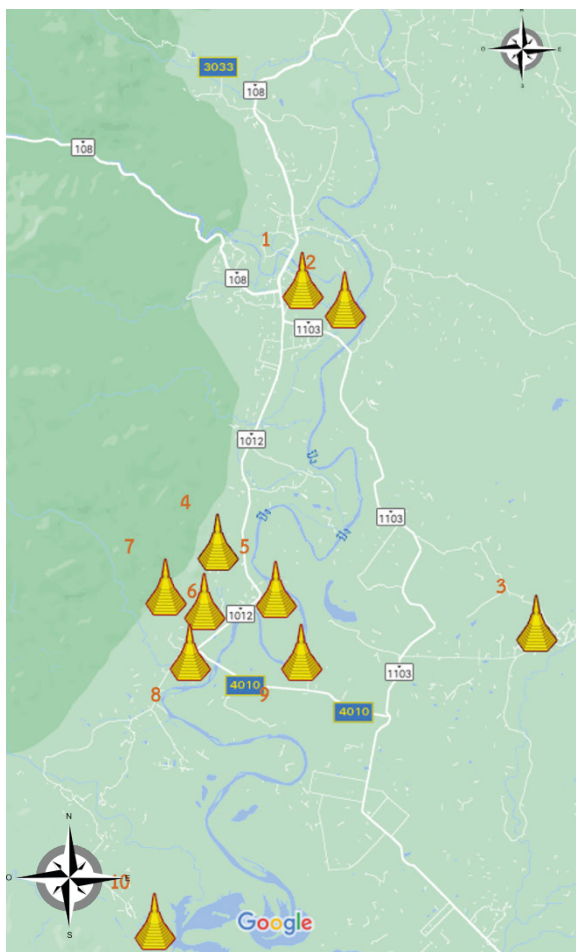
2.1) ข้อมูลของสถานที่ท่องเที่ยว อาทิประวัติแหล่งท่องเที่ยว ข้อมูลทั่วไปของแหล่งท่องเที่ยว รูปภาพสถานที่ท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งได้ค้นคว้าข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต (Internet) และออกสำรวจภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลในส่วนที่ไม่สามารถค้นคว้าจากอินเทอร์เน็ต โดยการสัมภาษณ์กับเจ้าหน้าที่ๆดูแลสถานที่ท่องเที่ยว หรือบุคคลที่อาศัยอยู่รอบๆบริเวณสถานที่ท่องเที่ยว ให้ครอบคลุมในหัวข้อต่างๆ เช่น ประวัติแหล่งท่องเที่ยว

ข้อมูลทั่วไปของแหล่งท่องเที่ยว โครงสร้างของแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น เพื่อให้ได้ข้อมูลเป็นจริงและมีความถูกต้องมากที่สุด

2.2) ข้อมูลภาพเคลื่อนไหวแหล่งท่องเที่ยว (Video: VDO) ได้จากการใช้อากาศยานไร้คนขับ (Drone) ในการถ่ายภาพมุมสูง เพื่อนำมาตัดต่อเป็น VDO

2.3) ข้อมูลโรงแรม ร้านอาหาร เป็นข้อมูลทั่วไปที่บอกรายละเอียดเกี่ยวกับโรงแรม ร้านอาหาร อาทิตีชื่อจุดเด่น รูปภาพ เป็นต้น ซึ่งได้ค้นคว้าข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต (Internet) และออกสำรวจภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลในส่วนที่ไม่สามารถค้นคว้าจากอินเทอร์เน็ตได้

แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม 10 แห่ง

1) วัดท่าข้าม (ชัยชนะ)	2) วัดสันกู่
3) วัดลัญจิวิน	4) วัดพระพุทธบาทแก้วขาว
5) เสาหลักพิสดารนคร วัดดอกเงิน	6) วัดพระเจ้าโทะ
7) วัดพระธาตุอุปแก้วจามเทวี	8) เจดีย์เวียงฮอดเก่า
9) ผาอิงซู้	10) พระธาตุตอดอยเก็ง

สรุป

โดยสรุป พบว่า เส้นทางและแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอฮอด จำนวน 20 แห่ง แบ่งเป็น แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม จำนวน 10 แห่ง แหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ จำนวน 10 แห่ง โรงแรมที่พักและจุดกางเต็นท์ 10 แห่ง และร้านอาหาร 10 ร้าน นักท่องเที่ยวมีความต้องการและความพึงพอใจของการท่องเที่ยวในอำเภอฮอด อยู่ในระดับมาก การสร้างภูมิทัศน์ของพิพิธภัณฑ์ศิลปะชุมชนวัดท่าข้าม อำเภอฮอด โดยการปรับปรุงศาลาบาตรรอบหอรบั้ง เพื่อจัดเป็น พิพิธภัณฑ์ศิลปะชุมชนเมืองฮอด และการสร้างภูมิทัศน์โดยรอบ และการสร้างภูมิสารสนเทศการท่องเที่ยวในอำเภอฮอดเพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ เป็นระบบสืบค้นข้อมูลให้กับนักท่องเที่ยว ในเว็บแอปพลิเคชัน ด้วยโปรแกรม Web Browser สามารถเข้าถึงได้จากโทรศัพท์สมาร์ทโฟน (Smart Phone) ในระบบปฏิบัติการ IOS และ Android ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บรรณานุกรม

- กาญจนา แสงลัมสุวรรณ และศรัณยา แสงลัมสุวรรณ. (2012). “การท่องเที่ยวเชิงมรดก วัฒนธรรมอย่างยั่งยืน”. *Executive Journal*. 32(4), 142.
- คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ. (2554). *แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2555 – 2559*. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- เจษฎา สุภาศรี. (2556). *หอธรรมศิลป์ล้านนา*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เบญจพล บุญญาวิสันต์ และ ทิพวรรณ ทังมั่งมี. (2557). “การศึกษาแนวคิดและวิธีการจัดการพิพิธภัณฑ์และห้องแสดงศิลปะร่วมสมัยในจังหวัดเชียงใหม่”. การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา ครั้งที่ 15 : The 15th Graduate Research Conferences. ณ มหาวิทยาลัยขอนแก่น วันที่ 28 มีนาคม.
- รัฐกาญจน์ แสงกาญจน์. (2551) *ปัจจัยที่ตัดสินใจมาท่องเที่ยวและความพึงพอใจของ*

นักท่องเที่ยวที่มีผลต่อการท่องเที่ยว ณ วัดไชโยวรวิหาร จังหวัดอ่างทอง.

อยุธยา: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.

วิรุจ ถิ่นนคร. “แนวทางการปรับปรุงภูมิทัศน์เพื่อส่งเสริมคุณค่าและความสำคัญด้านมรดกทางวัฒนธรรม วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช สู่อการเสนอชื่อเป็นแหล่งมรดกโลก”. วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 64, 155 – 170.

ความเชื่อทางศาสนาของชาวม้ง

The Religious Beliefs of the Hmong people

พระครูใบฎีกาทิพย์พนาภรณ์ ขยาภินนุโท (เลาลี)

Phrakhrubhaidikha Thippanakorn Laolee

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author, E-mail: Joelee102@gmail.com

บทคัดย่อ

ชาวม้งส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่ในเขตประเทศเอเชียยังรักษาความเชื่อดั้งเดิมของตนไว้เหนียวแน่น เนื่องจากความเชื่อทางศาสนาดั้งเดิมแฝงอยู่ในวิถีวัฒนธรรมทั้งหมดของตนตั้งแต่ในครอบครัว สังคม จนถึงสภาพแวดล้อม และคติความเชื่อดั้งเดิมตั้งแต่เกิดจนตาย รวมถึงวิถีการทำเกษตร ประเพณีพิธีกรรม ดังนั้น ความเชื่อดั้งเดิมยังมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของชาวม้ง แต่ส่วนหนึ่งได้รับเอาความเชื่อทางศาสนาอื่นๆ เช่น ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ โดยมีวัตถุประสงค์แตกต่างกัน คือ การนับถือศาสนาพุทธ กรณีประเทศไทยเกิดขึ้นจากปัญหาความมั่นคงทางการเมืองจากภัยคอมมิวนิสต์ รัฐบาลไทยได้จัดตั้งโครงการพระธรรมจาริกให้เป็นแกนนำสำคัญในการหล่อหลอมให้ชาวม้งนับถือศาสนา เพื่อลดปัญหาการเมืองและเป็นหนึ่งเดียวกับพลเมืองไทย ในขณะที่ศาสนาคริสต์ได้เข้ามาเผยแพร่ในกลุ่มชาวม้งตั้งแต่คริสต์ทศวรรษที่ 18 ในประเทศจีน และได้ขยายตัวเพิ่มขึ้นจากการอพยพเข้ามาในประเทศไทย ลาว เวียดนาม และพม่า มีเป้าหมายหลักเพื่อขยายศาสนิกชนผ่านการช่วยเหลือในด้านการรักษาพยาบาล

อย่างไรก็ตาม ศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่สามารถผสมกลมกลืนกับความเชื่อดั้งเดิมของชาวม้งได้เป็นอย่างดี ไม่ได้มีแนวคิดที่ขัดแย้งกับความเชื่อเรื่องผี การแบ่งแยกพื้นที่ทางสังคมในการประกอบพิธีกรรมกันอย่างชัดเจน ทำให้ศาสนาพุทธมีลักษณะกลมกลืนกับวิถีวัฒนธรรมของชาวม้ง ส่วนศาสนาคริสต์มีแนวคิดที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ในหมู่ชาวม้งส่วนใหญ่ในเอเชียก็ยังคงนับถือศาสนาแบบดั้งเดิม บางส่วนได้เปลี่ยนไปนับถือศาสนาพุทธก็นำความเชื่อดั้งเดิมไปผสมผสานเข้าด้วยกัน ในขณะที่ชาวม้งจำนวนหนึ่งในต่างประเทศ ได้เปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์

คำสำคัญ: ความเชื่อ, มั่ง, ศาสนา, พิธีกรรม

Abstract

Most Hmong people living in Asian countries, still maintain their traditional beliefs. This is because the traditional religious beliefs are inherent in the entire cultural way of the Hmong people, from family, society, environment, and beliefs that exist in the way of life since birth until the end of life as well as including the way of farming, Ritual traditions. Therefore, traditional beliefs also have an influence on the life of the Hmong people but some Hmong people have adopted other religious beliefs, such as Buddhism, and Christianity for different purposes. They followed Buddhism in the case of Thailand arising from political security problems from the communist disaster. The Thai government provided various social work and the establishment of the Phra Dharmarajika Project to be the main lead in shaping the Hmong people to practice religion. This is because of reduced feelings of political paranoia and so that the Hmong people are united with the Thai citizens. While Christianity has been spread to the Hmong people since the 18th century in China and has grown from immigration into Thailand, Laos, Vietnam, and Burma. The main goal is to expand the religion and providing medical assistance and education. However, Buddhism is a religion that can blend well with the traditional Hmong beliefs because Buddhism does not have a concept that contradicts the belief in ghosts and there is a clear separation of social space in performing rituals. This is making Buddhism look harmonious with the Hmong culture while Christianity has a completely different concept. However, the religion among the majority of Hmong in Asia is still a traditional Hmong religion. There are some of those who were converted to Buddhism and were incorporated into the traditional beliefs. While many Hmong people abroad, such as the United States, Australia, have increasingly converted to Christianity and Buddhism.

Keywords: Belief, Hmong, Religion, Ritual

บทนำ

ประวัติศาสตร์กำเนิดและเส้นทางอพยพเข้าสู่ประเทศไทย ตามประวัติศาสตร์จีน ขนชาติเหมียว มีความสัมพันธ์กับ “ซานเหมียว” และ “หนานหนาน” ในยุคดึกดำบรรพ์ คือ ตั้งแต่ประมาณ 5,000 ปีก่อน นักประวัติศาสตร์จีนสันนิษฐานว่า บรรพบุรุษชาวเหมียวหรือม้งน่าจะมาจากชนเผ่าที่เรียกตัวเองว่า “จิ่วลี่” ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ราบภาคตะวันออกเฉียงเหนือของจีน บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเหลือง และแม่น้ำแยงซี โดยมีจิ่ว (Chi You/ Txiv Wawg) เป็นหัวหน้า แต่จิ่วถูกหวางตี้ (Huang Di) ผู้นำสัมพันธมิตรชนเผ่าอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเข้าใจกันในปัจจุบันว่าเป็นบรรพบุรุษของคนจีน นำกองกำลังมาจากตอนบนของกลุ่มน้ำเหลือง เข้าโจมตีและเข้าครอบครองพื้นที่ดังกล่าว จากนั้นชาวเหมียวหรือม้งจึงอพยพลงทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ เข้าสู่บริเวณทะเลสาบต่งถิน (Dong Ting) ของรัฐยูนนานในที่สุด

คำว่า “เหมียว” เริ่มปรากฏในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของจีนเมื่อประมาณ ศตวรรษที่ 27 ก่อนคริสต์ศักราช เมื่อชนกลุ่มนี้อาศัยอยู่ในพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำเหลือง หลังจากนั้นจึงได้อพยพสู่ทางใต้ ซึ่งเป็นผลมาจากการถูกชาวจิน (ฮั่น) เข้าบุกรุกพื้นที่ทำกินและขับไล่ให้ออกจากบริเวณดังกล่าว ในยุคของการสร้างรัฐชาติในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น กลุ่มชาติพันธุ์ม้งได้ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณรอยต่อระหว่างประเทศจีน เวียดนาม พม่า ลาว และไทย (ปณณดา ทรงอิทธิสุข และสุจิตา หับทิมศร, 2561: 1111-1112)

ม้ง เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่ปัจจุบันตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ทั้งในหลากหลายพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นทางตะวันตกเฉียงใต้ของจีน ภาคเหนือของพม่า ลาว เวียดนาม ไทย และแถบประเทศทางตะวันตก สำหรับม้งในประเทศไทยนั้น กล่าวกันว่าน่าจะอพยพมาจากทางตอนใต้ของจีนเข้ามาในช่วง พ.ศ. 2390 – 2420 และต่อมาได้ตั้งรกรากกระจายอยู่ทางตอนเหนือของประเทศไทย ปัจจุบันมีหมู่บ้านม้งกระจายอยู่ตามพื้นที่สูง ที่ราบเชิงเขาหรือพื้นที่รอบนอกเมืองของจังหวัดต่างๆ ได้แก่ อุดรดิตถ์ เพชรบูรณ์ น่าน พะเยา ตาก แพร่ แม่ฮ่องสอน เชียงราย เชียงใหม่ เป็นต้น

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีภาษาเป็นของตนเองเช่นกัน ซึ่งภาษาม้งจัดว่าเป็นหนึ่งในภาษาที่อยู่ในตระกูลภาษาม้ง-เมี่ยน หรือภาษาแม้ว-เย้า (Hmong-Mien or Meo-Yao Language Family) ภาษาตระกูลนี้เดิมใช้ในประเทศจีน แต่ต่อมาผู้ใช้ภาษานี้ได้อพยพย้ายถิ่นฐานไปทางตอนใต้ และเข้ามายังแถบประเทศลาว เวียดนาม ไทย ดังนั้นภาษาม้งจึง

มีปรากฏใช้อยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และทางตอนใต้ของจีน ซึ่งในประเทศไทยนั้นแบ่งภาษาหม้อออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ภาษาหม้อเขียวหรือหม้อจั่ว (Hmong Njua) และภาษาหม้อขาวหรือหม้อเตี๋ย (Hmong Daw) ซึ่งภาษาหม้อทั้งสองกลุ่มนี้โดยส่วนใหญ่จะคล้ายคลึงกัน เช่น รากศัพท์ ไวยากรณ์ จะมีการออกเสียง สำเนียงและคำศัพท์บางส่วนที่ต่างกันเล็กน้อย ดังนั้นชาวหม้อในไทยแม้จะต่างเผ่ากันก็ยังสามารถติดต่อสื่อสารระหว่างกันได้ (ดารณี พลอยจั่น, 2559: 12) ไม่มีภาษาเขียน แต่ยืมตัวอักษรภาษาโรมันมาใช้ แม้ไม่มีภาษาที่แน่นอน ส่วนใหญ่มักจะรับภาษาอื่นมาใช้พูดกัน เช่น ภาษาจีนยูนนาน ภาษาลาว ภาษาไทยภาคเหนือ เป็นต้น ซึ่งทั้ง 3 เผ่าพูดภาษาคคล้ายๆ กัน คือ มีรากศัพท์ และไวยากรณ์ที่เหมือนกัน แต่การออกเสียงหรือสำเนียง จะแตกต่างกันเล็กน้อย มักสามารถใช้ภาษาเผ่าของตนเอง พูดคุยกับเผ่าเผ่าอื่นเข้าใจได้เป็นอย่างดี แต่แม้ไม่มีภาษาเขียนหรือตัวหนังสือ อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันชาวหม้อได้เขียน และอ่านหนังสือภาษาหม้อ โดยการใช้ตัวอักษรหนังสือละติน (Hmong RPA) เรื่องราวความเป็นมาต่างๆ ของหม้อ จึงอาศัยวิธีการจำและเล่าสืบต่อกันมาเพียงเท่านั้น

การออกเสียงของคำศัพท์ในภาษาหม้อและภาษาจีน ทำให้เห็นว่าคำศัพท์ในชีวิตประจำวันของภาษาหม้อและภาษาจีนที่มีความหมายเหมือนกันนั้นโดยส่วนใหญ่มีเสียงพยัญชนะและสระแตกต่างกัน แต่อย่างไรก็ตามยังคงมีคำศัพท์ภาษาหม้อและภาษาจีนบางส่วนที่ไม่เพียงแต่มีความหมายเหมือนกันเท่านั้น เสียงพยัญชนะและสระก็ยังคล้ายกันอีกด้วย ทั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่าการที่คำศัพท์บางส่วนในภาษาจีนและภาษาหม้อ มีเสียงพยัญชนะและสระคล้ายกัน อาจเนื่องมาจากชนชาวหม้อในประเทศไทยมีเชื้อสายมาจากชาวหม้อในประเทศจีนที่เมื่ออดีตได้อพยพเข้ามาตั้งรกรากถิ่นฐานในประเทศไทย ด้วยเหตุนี้ความคล้ายกันของทั้งสองภาษา จึงยังพอปรากฏให้เห็นอยู่ในคำศัพท์บางส่วนและการที่คำศัพท์ส่วนใหญ่ในสองภาษามีเสียงพยัญชนะและสระ ที่แตกต่างกัน ผู้วิจัยเห็นว่าอาจมีสาเหตุที่สำคัญ 2 ประการ กล่าวคือ ประการแรก ภาษาหม้อและภาษาจีนนั้นเป็นภาษาต่างตระกูลกัน ภาษาหม้อจัดอยู่ในตระกูลภาษาหม้อ-เมี่ยน (Hmong-Mien) ในขณะที่ภาษาจีนเป็นภาษาที่อยู่ในตระกูลจีน-ทิเบต (Sino-Tibetan) เนื่องจากเป็นภาษาคนละตระกูล ดังนั้นความแตกต่างที่ปรากฏจึงค่อนข้างชัดเจน ประการที่สอง ถึงแม้จะมีหลักฐานปรากฏว่าชนชาวหม้อในประเทศไทยมีเชื้อสายชาวจีน แต่เมื่อมีการอพยพย้ายถิ่นฐานออกมาจากจีนตอนใต้ เข้ามาตั้งรกรากในพื้นที่ใหม่เป็นเวลานาน วัฒนธรรมและภาษาดั้งเดิมก็ถูกหล่อหลอมเข้ากับวัฒนธรรมและภาษาในถิ่นฐานใหม่ จึงทำให้ภาษาหม้อกับภาษาจีนแตกต่างกันมากยิ่งขึ้น (ชนัญญา พวงทอง และกฤตตานนท์ ท้าววัฒนากุล, 2562: 37)

ความเชื่อดั้งเดิม

ศาสนาพื้นเมืองม้ง หรือศาสนาหม้ง (Hmongism) หรือ เก็ด้าซั่ว (kev dab qhuas “การบูชาผีบ้าน” (Gary Y. Lee, Nicholas Tapp, 2010: 36) เป็นศาสนาที่ชาวอเมริกันเชื้อสายหม้งจัดตั้งขึ้นใน พ.ศ. 2555 เพื่อจัดระเบียบการนับถือศาสนาดั้งเดิมของชาวหม้งในสหรัฐ (Hmongism.org, 2013) กล่าวกันว่าชาวอเมริกันเชื้อสายหม้งนับถือศาสนาพื้นเมืองมากถึงร้อยละ 75 (The College of St. Scholastica, 1996) ศาสนาหม้งมีความเชื่อแบบสรรพเทวนิยม (Tapp, N., 2009: 59) มีเทพเจ้าและผีบรรพบุรุษเป็นศูนย์กลาง โดยคติความเชื่อและพิธีกรรมที่ได้อิทธิพลจากลัทธิเต๋าและโหราศาสตร์รวมทั้งอิทธิพลจากศาสนาพื้นบ้านจีนที่ซับซ้อนเน้นความสมดุลกันระหว่างธรรมชาติและความต้องการของมนุษย์ (Gary Y. Lee, Nicholas Tapp, Ibid., 2010: 38)

ความเชื่อถือดั้งเดิมของหม้งยึดมั่นในจารีตประเพณีและที่ปฏิบัติกันมาอย่างเคร่งครัด ความเชื่อถือต่างๆเกี่ยวข้องกับวิญญาณหรือพวกภูตผีต่างๆ ซึ่งจะดลบันดาลให้บังเกิดความสุขสมหวังหรือเกิดโรคร้ายไข้เจ็บหรือภัยพิบัติ หรือความเดือดร้อนต่างๆ วิญญาณและผีที่หม้งนับถือมีทั้งผีบรรพบุรุษและผีที่เกิดตามสภาพธรรมชาติแวดล้อม เช่น ผีท้องฟ้า ลำน้ำ ต้นไม้ ภูเขา ไร่นา บ้านเรือน (สมัย สุทธิธรรม และสมชาย แสงเดช, 2530: 11)

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่หม้งนับถือล้วนเกี่ยวข้องกับเรื่องผีและวิญญาณทั้งสิ้น แม้แต่ในบ้านหม้งก็มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่ 5 แห่ง คือ ประตูหน้าบ้าน เสาเอก (หรือเสากลาง) ฝาผนังที่มีหิ้งผีบรรพบุรุษ เตาไฟใหญ่ และเตาไฟเล็ก บริเวณเหล่านี้มีข้อห้ามกระทำการต่างๆ

เรื่องความเชื่อถือในสิ่งศักดิ์สิทธิ์และผีนี้ เกาะแน่นอยู่ในชีวิตความเป็นอยู่เกือบทุกแง่มุมของพวกหม้ง นับตั้งแต่เกิดจนสิ้นชีวิต หม้งเชื่อว่าพวกเขาได้รับวิญญาณมาจากผีพ่อแม่(นะสิือกั้ง) แต่ผู้ที่กำหนดเวลาให้เขาเกิดและให้มีชีวิตอยู่นานเพียงใดนั้น เป็นเทวดา

พิธีกรรมเพื่อเซ่นสรวงผีของพวกหม้งเริ่มทำตั้งแต่การรับเด็กทารกเข้าสู่โลกมนุษย์ วงศ์ตระกูลและครัวเรือนของบิดา ซึ่งเรื่องนี้นั้นเน้นให้เห็นถึงหลักทางสังคมเกี่ยวกับการสืบเชื้อสายของฝ่ายชาย การเปลี่ยนแปลงใดๆที่จะมีขึ้นในครัวเรือนของพวกหม้งมักจะให้ผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์รับรู้เห็นด้วยเสียก่อน หากผีไม่เห็นด้วยพวกหม้งจะไม่ทำการนั้นลงไป ผีของหม้งแบ่งเป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ คือ

- 1) ผีฟ้า (ตัวป่าตี) ผีพระเจ้าหรือผีฟ้าซึ่งสิงสถิตอยู่บนฟ้า เป็นพวกผีที่มีอิทธิพลมากกว่าผีประเภทอื่นๆ ผีพระเจ้าโดยปกติไม่เป็นผู้ก่อวุ่นให้พวกหม้งเกิดความเจ็บป่วย แต่กลับช่วยเหลือให้หายจากโรคร้ายไข้เจ็บ พวกหม้งเชื่อว่าผีพระเจ้ามีแต่เจตนาดีต่อพวกเขาและ

ผีพระเจ้าที่สำคัญที่พวกม้งมักกล่าวถึงอยู่เสมอ คือ ยงโหล่ว โยวโชีว และญะว่าง ม้งบางคนกล่าวว่าโยวโชีวเป็นหัวหน้าของผีพระเจ้า แต่บางคนก็ว่ายงโหล่วเป็นหัวหน้า เรียกต่างกันไปในแต่ละกลุ่ม โดยรวมก็คือเป็นชื่อเรียกของผีฟ้าทั้งหมด ส่วนผีอื่นๆมักจะก่อความทำให้เกิดความเจ็บป่วยอยู่เสมอ เมื่อไม่พอใจใครมันก็จะทำให้คนนั้นเจ็บป่วยและหมอผีเท่านั้นที่จะรู้ว่าผีเหล่านั้นต้องการอะไร

2) ผีบรรพบุรุษ (ต๊ับปอด้าญะอู) หรือผีเรือน (ซื่อเก๊ะ) คือผีปู่ตายายที่สิ้นชีวิตไปแล้ว การเซ่นสรวงผีนี้มีทุกปีในโอกาสวันขึ้นปีใหม่ เพื่อให้ผีเหล่านั้นช่วยคุ้มครองลูกหลานและทรัพย์สิน ผีบรรพบุรุษจะได้รับการเซ่นด้วยพืชผลที่ผลิตได้ใหม่ทุกครั้งก่อนลูกหลานจะบริโภค

ผีเรือนมีอยู่หลายตนได้แก่ ผีสือกั้ง ผีประตู่ ผีเส้า ผีเตาไฟใหญ่และเตาไฟเล็ก ผีเหล่านี้ช่วยดูแลสัตว์เลี้ยงให้ขยายพันธุ์อย่างรวดเร็วและทั้งยังดูแลสมาชิกในครัวเรือนให้ปลอดภัยจากการก่อความของผีอื่นๆอีกด้วย พวกม้งเชื่อว่าถ้าผีบ้านอ่อนแอหรือโกรธเจ้าของบ้าน ผีอื่นจะมีโอกาสมาทำให้สมาชิกในบ้านเจ็บป่วยและสัตว์เลี้ยงล้มตายได้ง่าย ดังนั้นเจ้าของบ้านจึงต้องทำการเซ่นไหว้ให้ผีบ้านพอใจอยู่เสมอ

คนม้งมีความเชื่อในเรื่องของวิญญาณบรรพบุรุษ (ผี) ที่สิงสถิตอยู่ภายในบ้านเรือน เป็นผีประจำตระกูล จำนวน 5 ตน ได้แก่ ผีสือกั้ง ผีเส้ากลางบ้าน ผีประตู่หน้าบ้าน ผีเตาไฟเล็ก และผีเตาไฟใหญ่ เพื่อปกป้องรักษา คุ้มครอง ดูแลคนในชุมชน และคนในครอบครัวให้มีความสุข มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยอาหาร และสัตว์เลี้ยงตลอดรวมถึงความปลอดภัยจากภัยอันตราย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

2.1) ผีสือกั้ง (xwm kab) จะอาศัยอยู่บริเวณฝาบ้านด้านที่อยู่ตรงข้ามกับประตูทางออก ลักษณะทั่วไปจะเป็นกระดาดเงินกระดาดทองสีเหลี่ยมจัตุรัสขนาดไม่เกิน 12 นิ้ว จะมีขนไก่ติดอยู่บนกระดาด เป็นตัวแทนวิญญาณบรรพบุรุษที่ถูกเชิญมาประจำบ้าน และมีหิ้งสำหรับวางเครื่องบูชา เป็นผีที่ช่วยปกป้องรักษาสมาชิกในครัวเรือนให้มีความสุข อยู่ดีกินดี ช่วยลดบันดาลให้ทรัพย์สินต่างๆ เข้ามาภายในบ้าน

2.2) ผีเส้ากลางบ้าน (ncij daab) จะตั้งอยู่กลางบ้าน มีลักษณะเป็นเสาสี่เหลี่ยมหรือกลมมีความคงทน คนม้งเชื่อกันว่าเป็นสัญลักษณ์ของ “เสาเอกของบ้าน” ช่วงของการประกอบพิธีกรรมวันขึ้นปีใหม่ เจ้าของบ้านจะทำการบูชาด้วยกระดาดขาวเจาะรูซึ่งจะต้องเปลี่ยนทุกปี เปรียบเสมือนการให้เงินทอง เพื่อเป็นการตอบแทนที่วิญญาณของพ่อมาปกป้องคุ้มครองลูกหลานทุกคนที่อาศัยอยู่ในบ้าน

2.3) ฝิประตุน้ำบ้าน (khov rooj tas) จะสิงสถิตอยู่ที่บานประตูหลักของบ้านเท่านั้น เพื่อคอยคุ้มครองดูแลมิให้สิ่งไม่ดีเข้ามาภายในบ้านได้ และช่วยป้องกันเงินทองไหลออกจากบ้าน และนอกจากนี้แล้วการประกอบพิธีกรรมใดๆ ต้องกราบไหว้ขออนุญาตฝิประตุน้ำบ้านก่อน จึงจะเริ่มพิธีกรรมอื่นๆ ภายในบ้านได้ จากคำบอกเล่าที่ว่า

2.4) ฝิเตาไฟเล็ก (dab ghov cub) จะอาศัยอยู่บริเวณพื้นดินที่ตั้งเตาไฟสำหรับหุงหาอาหาร และจะอยู่บริเวณประตุน้ำบ้านเมื่อเดินเข้าไปแล้วจะอยู่ทางขวามือเป็นเตาสำหรับเป็นที่หุงหาอาหารเลี้ยงในครัวเรือนหรือกล่าวอีกในหนึ่ง คือ เป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ สุขภาพร่างกายแข็งแรง ไม่เจ็บ ไม่จน มีกินตลอดจะต้องหมั่นดูแลรักษาความสะอาดอยู่เสมอ

2.5) ฝิเตาไฟใหญ่ (dab ghov txug) จะตั้งอยู่บริเวณพื้นดินเป็นที่ตั้งของเตาไฟขนาดใหญ่ สำหรับทำอาหารเลี้ยงสัตว์ เป็นสัญลักษณ์แทนความอุดมสมบูรณ์ในสัตว์เลี้ยง ได้แก่ หมู และไก่ เพื่อจะได้มีสัตว์เหล่านี้ไว้เพียงพอสำหรับการประกอบอาหาร และเพียงพอสำหรับใช้ประกอบพิธีกรรมมิให้ขาดแคลน

3) ฝิป่า ฝิภูเขา (เข็นเต้เข็นญ่อ) ฝิลำธาร (เข็นโหว่เต้เข็นโหว่หา) พวกมันเชื่อว่าฝิฝินี้อาศัยอยู่ทุกหนทุกแห่ง ไม่ว่าบนภูเขา ในป่าหรือตามลำธาร สำหรับฝิภูเขานั้นมีความสำคัญอยู่มาก เพราะพวกมันมีอาชีพทำไร่เลื่อนลอย ถางป่าปล่อยไว้ให้แห้งแล้วเผาเพื่อปลูกพืชเป็นประจำทุกปี ดังนั้นจึงเห็นว่าการกระทำดังกล่าวเสี่ยงต่อการทำให้เขาโกรธอยู่เสมอ (ปัทมาพร เอี่ยมสังวาลย์, 2554: 37-38)

การจัดลำดับของฝิฝินั้น เทวดาจะอยู่สูงสุดในบรรดาของฝิทั้งปวง เทวดาเปรียบเสมือนผู้สร้างชีวิตคนม้งให้ลงมาเกิดยังโลกมนุษย์ กล่าวได้ว่าเป็นศาสดาของฝิฝิที่มีอำนาจเหนือฝิฝิอีกที เพราะเทวดาเองเป็นผู้กำหนดทุกอย่าง ฝิฝิฝิมีหน้าที่ดูแลความเรียบร้อยความเป็นอยู่ของคนม้งแทนเทวดา ฝิฝิฝิจึงสามารถช่วยคนม้งได้หากคนม้งเกิดอาการเจ็บป่วย ซึ่งฝิฝิคนอื่นๆ เป็นผู้กระทำ รองลงมาคือฝิบ้าน ฝิเรือน และฝิบรรพบุรุษจะมีตำแหน่งที่เสมอเท่าเทียมกัน หรือกล่าวได้ว่ามีอำนาจเท่ากันนั่นเอง ฝิบ้าน ฝิเรือน จะคอยดูแลความเรียบร้อยภายในบ้าน จะประจำตำแหน่งอยู่ในที่ต่างๆ ภายในบ้านของคนม้ง ส่วนฝิบรรพบุรุษจะเป็นบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว คอยดูแลลูกหลานประจำตระกูล สามารถให้คุณประโยชน์กับลูกหลานได้ แต่ในขณะเดียวกันหากลูกหลานเลี้ยงฝิบรรพบุรุษไม่ดีก็สามารถให้โทษแก่ลูกหลานได้เช่นกัน ส่วนฝิภูเขาฝิลำธารเป็นฝิฝิฝิที่คอยให้โทษแก่ชาวม้งเมื่อชาวม้งทำอะไรผิดฝิ หรือผิดที่ผิดทาง ทั้งนี้รวมไปถึงเมื่อชาวม้งจะทำอะไรทำนาก็ต้องทำ

พิธีเลี้ยงผีเพื่อให้ผีเปิดทางช่วยให้เรานาได้พืชผลอุดมสมบูรณ์

มั้งให้ความนับถือผีไม่เท่ากัน ผีที่นับถือสูงสุดได้แก่ ผีฟ้า “ต๋รังคู้” แต่ถ้าเป็นผีฟ้า เป็นผีผู้สร้างโลก มีอำนาจให้คุณ ให้โทษแก่มนุษย์ ผู้ใดทำดี ตายไปแล้วจะขึ้นสวรรค์ ส่วน ผู้ทำชั่วต้องตกนรก ผีที่นับถือรองลงมาได้แก่ “ผีบรรพบุรุษหรือผีเรือน” ซึ่งเป็นผีสมาชิก ครอบครัวที่ล่วงลับไปแล้ว ผีนี้จะปกป้องดูแลคนในครัวเรือน ให้มีความสุข ผีเรือนมีหลายคน ได้แก่ ผีใหญ่ของบ้าน ซึ่งอยู่ตรงเสาเอกหรือเสาเหนี่ยววิญญาณและผีดูแลส่วนต่างๆ ของบ้านเรือน เช่น ผีประตูหน้าบ้าน ผีครัว ผีสุนัขเฝ้าบ้าน เป็นต้น ยังมีผีอีกประเภทหนึ่ง ที่ มั้งนับถือมาก คือ ผีไร่ ผีน้ำ เป็นต้น ผีเหล่านี้มีหน้าที่ลงโทษผู้กระทำความผิดจารีตประเพณีต่างๆ ที่ “ผีฟ้า” เป็นผู้กำหนดไว้

ผู้ประกอบการพิธีกรรม คือคนที่มีความรู้พิเศษในเรื่องพิธีกรรมและสามารถที่จะ ใช้ผีหมอของตนไปติดต่อกับผีต่างๆได้ สามารถที่จะรู้ว่าผีต้องการอะไรและทำการติดต่อ เพื่อสนองความต้องการของผีนั่นๆได้ แต่อย่างไรก็ตาม นอกเหนือไปจากผู้มีความรู้ความ ชำนาญพิเศษดังกล่าวแล้ว คนอื่นๆบางคนก็มีความรู้ในการประกอบพิธีกรรมเหมือนกัน ดัง นั้นจึงอาจจัดแบ่งผู้ประกอบการพิธีกรรมของพวกม้งออกเป็น 3 ประเภท คือ หมอคาถา (กลิ้ง เกลอ) หมอยา (กลิ้งซ่อ) และหมอผี (อั่วเน้ง)

1) หมอผีคาถา (กลิ้งเกลอ) และหมอผียา (กลิ้งซ่อ) หมอประเภทนี้ไม่มีความ สามารถในการเข้าทรงเพื่อส่งผีหมอไปติดต่อกับผีต่างๆเหมือนหมอผี (อั่วเน้ง) แต่สามารถ รักษาใช้ด้วยวิธีการสวดคาถาและใช้ยาจำพวกพืช อย่งไรก็ตามพวกม้งให้ความมั่นใจใน ความสำเร็จจากการรักษาด้วยหมอผี (อั่วเน้ง) มากกว่าหมอผีคาถาและหมอผียา โดยปกติ คนที่เป็นหมอผีคาถาและหมอผียามักเป็นผู้ชายและเข้าดำรงตำแหน่งดังกล่าวได้ด้วยการ เรียนจากผู้ที่มีความรู้มาก่อน

2) หมอผี (อั่วเน้ง) คนที่เป็นหมอประเภทนี้สามารถเข้าทรงได้ เมื่อเวลาเข้าทรง ผีจะพูดผ่านหมอผี คนที่เป็นหมอผีไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นชายหรือหญิง หมอผีผู้ชายบางคน อาจจะเป็นทั้งหมอผีคาถาและหมอผียา การเป็นหมอผีเข้าทรงนั้นเป็นได้ 2 ทาง คือ

(1) โดยทางฝัน คือ มีม้งบางคนอาจจะฝันว่ามีผีหมอยาจะมาอยู่กับตน หากฝันเช่นนี้แล้วเขาก็จะทำพิธีอัญเชิญผีหมอให้มาอยู่ด้วย เมื่อทำพิธีเสร็จคนนั้นก็กลายเป็นหมอผีไป

(2) โดยการป่วยเป็นระยะเวลานาน ตามที่ได้สอบถามมา พวกหมอผีที่ได้ พบมาด้วยตนเอง ส่วนมากเป็นหมอผีตามข้อ 2 นี้ คือ เมื่อม้งป่วยนานๆ รักษาด้วยวิธีใดก็

ไม่หาย ต่อมาหมอผีบอกว่าผีต้องการมาอยู่กับผู้ป่วยเพื่อรักษาคนไข้ ดังนั้น หมอผีก็จัดทำพิธีเพื่อเรียกผีมาอยู่กับคนป่วยนั้น เมื่อคนป่วยมีอาการดีเป็นปกติ ก็เป็นหมอผีรักษาคนป่วยต่อไปได้เลย

(3) โดยการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นภายในวงศ์ตระกูล แต่ไม่จำเป็นเสมอไปที่ทุกรุ่นจะต้องมีอ้วนเง้ง การเป็นอ้วนเง้งลักษณะนี้ บรรพบุรุษที่เป็นอ้วนเง้งในตระกูลและเสียชีวิตไปแล้วจะเป็นผู้ที่เลือกและมาเข้าสิงให้คนที่จะเป็นอ้วนเง้งรุ่นต่อไป

สำหรับผู้ที่เป็นอ้วนเง้งไม่มีข้อปฏิบัติอะไรอย่างเคร่งครัด ดำรงชีวิตเหมือนคนธรรมดาทั่วไป แต่มีบางตระกูลเท่านั้นที่เคร่งครัดโดยการที่มีข้อห้าม คือ ห้ามลับมีด ห้ามกระทำการอะไรที่ก่อให้เกิดการส่งเสียงดัง เพราะผีบรรพบุรุษของอ้วนเง้งตระกูลนั้นไม่ชอบ แต่ส่วนมากไม่ค่อยมีตระกูลไหนถือกันสักเท่าไรนัก

ตามความเชื่อแบบดั้งเดิม เพื่อให้วิญญาณบรรพบุรุษ (ผี) ดลบันดาลให้พืชพรรณธัญญาหาร และสัตว์เลี้ยง (วัวและหมู) อุดมสมบูรณ์ และมีการยอมรับในอิทธิฤทธิ์อำนาจจากสิ่งที่มีได้เกิดจากการกระทำของมนุษย์ ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับวิญญาณบรรพบุรุษ ดังนี้

1) พิธีกินข้าวโพด คนม้งมีความเชื่อว่า ถ้านำข้าวโพดในไร่มาเลี้ยงวิญญาณบรรพบุรุษของตนที่บ้านก่อน (ผี 5 ตน) เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่คนในครอบครัว และเพื่อผลผลิตจะได้มีความอุดมสมบูรณ์ ดังนั้น หัวหน้าครัวเรือน และหรือผู้นำสายตระกูลแซ่ จะเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม กล่าวคือ จะนำข้าวโพดมาต้ม จำนวน 1 หม้อ และเมื่อเสร็จพิธีกรรมแล้ว ก็จะแจกจ่ายและบริโภคกันในครัวเรือน

2) พิธีกินข้าวใหม่ “น้อหมอเบ้ชะ” เป็นพิธีกรรมระดับครอบครัวและระดับชุมชน โดยคนม้งมีความเชื่อในเรื่องของความกตัญญู ถ้าได้นำข้าวมาประกอบพิธีเลี้ยงวิญญาณบรรพบุรุษที่บ้าน จะทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหาร กล่าวคือมีความเพียงพอต่อการบริโภคตลอดปี เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูผนวกเข้ากับ ความเชื่อในวิญญาณบรรพบุรุษ (ผี) อันมีผลต่อการจัดระเบียบของความสัมพันธ์ผ่านแบบแผนการประกอบพิธีกรรมต่างๆ จากรุ่นสู่รุ่น ที่เกิดจากความเชื่อดั้งเดิมผ่านตำนาน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

2.1) การทำผี “อ้วนเง้ง” (ua neeb) กรณีที่มีคนไม่สบาย (ป่วย) เกิดขึ้นในครัวเรือน ผู้นำครัวเรือนจะเชิญผู้ประกอบพิธี (หมอผีประจำหมู่บ้าน) มาทำพิธี ต่อหน้า ผีสื่อ ก้าง ซึ่งเป็นตัวแทนในการสะเดาะเคราะห์ โดยวิธีเฝ้ากระตาดขเงินกระตาดทองขดใช้ หรือ

ชดเชยด้วยหมูหรือไก่ โดยวิธีการฆ่า เพื่อให้เป็นสิ่งที่แทนคนที่เจ็บไข้ หลังจากเสร็จพิธีก็จะร่วมกันอาหารด้วยกัน และการทำผี ยังมีสาเหตุอีกประการ คือ การสร้างขวัญ และกำลังใจ เพื่อมิให้เจ็บป่วย หรือให้ปลอดภัยจากภัยอันตรายที่อาจเกิดขึ้น

2.2) พิธี “ตุ๋ ซู่” (tus xub) “ตำนาน” เกี่ยวกับพิธี “ตุ๋ ซู่” (tus xub) มีความเกี่ยวข้องกับสายสกุลแซ่ และการประกอบพิธีกรรม จะตรงกับข้างแรม 29 ค่ำ เดือน 9 ของทุกปี เป็นระบบคุณค่าที่ให้ความสำคัญกับความมั่นคงทางด้านจิตใจ เป็นการรื้อยรัดสายสกุลแซ่ของตนเองให้เป็นหนึ่งเดียว เพื่อฟันฝ่าอุปสรรคร่วมกัน เป็นการแสดงออกถึงการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปันส่วนซึ่งกันและกัน บนพื้นฐานของความรัก และความผูกพัน

2.3) งานประจำปี (ปีใหม่ม้ง หรือ น่อเป้เจ้า Noa peb caug) ตามคำบอกเล่าของบรรพบุรุษ นั้นจะแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่หนึ่ง เป็นส่วนของพิธีกรรมความเชื่อ คือ การระลึกถึง “ฉียี้” ที่ต่อสู้กับปีศาจ หลังจากที่ชนะแล้วจึงได้ทำการหยุดพัก 3 วัน กินข้าว 10 ถ้วย ใน 1 วัน 30 ถ้วย ใน 3 วัน นั่นคือการขึ้นปีใหม่ จะมีแค่ 3 วันเท่านั้น คือวันขึ้น 1-3 ค่ำ เดือน 1 ซึ่งจะมีพิธีอ้วด้าคว (dab quas) ฆ่าไก่เช่นไหว้วิญญาณบรรพบุรุษ ผีสงฆ์ เทวดา จุดตะเกียงไว้ 3 วัน (ตลอดทั้งกลางวันและกลางคืน) พิธีกรรมนี้เพื่อความเป็นสิริมงคลกับคนในบ้านตลอดปีใหม่ (วันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 1 จะตรงกับปฏิทินไทย ขึ้น 1 ค่ำ เดือน 2) และส่วนที่สอง เป็นส่วนของการจัดกิจกรรมการเล่นและการเฉลิมฉลอง คือ การระลึกถึงเหล่าทหารกล้าที่เสียชีวิตระหว่างการทำสงคราม เป็นกิจกรรมภาคสนาม จะมีการร้องรำทำเพลง การเล่นเกมช่วง การเล่นเกมช่วง และการยิงหน้าไม้ เพื่อสร้างสายใยความสัมพันธ์ระหว่างสายตระกูลแซ่

2.4) พิธีเซี่ยเม้ง (Txhij Meej) เป็นผีบรรพบุรุษของสายตระกูลแซ่ การประกอบพิธีกรรมคนม้งจะใช้เครื่องเช่นไหว้ ได้แก่ ข้าว ผลไม้ ไก่ต้ม 1 ตัว กระดาษเงิน กระดาษทอง รูปเทียน และผลไม้ต่างๆ ก่อนที่จะไหว้บรรพบุรุษ ต้องแบ่งอาหาร ผลไม้ และกระดาษเงินกระดาษทองส่วนหนึ่งเผาให้กับเจ้าที่ เจ้าทาง เจ้าป่า เจ้าน้ำ และเจ้าเขา ตลอดจนถึงผีไร้ญาติที่อาศัยอยู่ตรงบริเวณนั้นก่อน และจึงทำพิธีบูชาวิญญาณบรรพบุรุษด้วยเครื่องเช่นไว้ที่เตรียมมา “เป” (เป คือ ลักษณะเฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง สำหรับการเคารพวิญญาณบรรพบุรุษ)

ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของคนม้งเริ่มตั้งแต่พิธีแต่งงาน พิธีเกิด พิธีตายและการทำพิธีกรรมเลี้ยงผี เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับอำนาจเหนือธรรมชาติ (ผี) ผ่านกระบวนการทางพิธีกรรม/ความเชื่อ เชื่อมโยงทางจิตวิญญาณให้

คนมั่งมีความผูกพัน มีความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียว เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นพี่เป็นน้อง เป็นมิตรเป็นเครือญาติ และเป็นเพื่อนบ้าน ส่งผลต่อการช่วยเหลือเกื้อกูล เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการแบ่งปันปันส่วน ตลอดจนรวมถึงการดูแลทุกข์สุขซึ่งกันและกัน (บุญผดุง ทรงแธิติสุข และสุธิดา ทับทิมศร, 2561: 1114-1116)

ศาสนาพุทธ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาวม้งของประเทศไทย เริ่มต้นจากการที่ภาครัฐเริ่มให้ความสนใจกลุ่มชนบนพื้นที่สูงมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2478 โดยกระทรวงศึกษาธิการได้จัดตั้งโรงเรียนในหมู่บ้านนายเลาตา อ.อุ้มผาง จ.ตาก และหมู่บ้านบ่อหลวง อ.ฮอด จ.เชียงใหม่ ต่อมา พ.ศ.2494 ได้เริ่มจัดส่งตำรวจตระเวนชายแดนเข้าไปสร้างความสัมพันธ์ในพื้นที่ และมีกรมประชาสัมพันธ์เป็นหน่วยสนับสนุน พ.ศ.2498 ความสนใจกลุ่มชนบนพื้นที่สูงมีความชัดเจนมากขึ้น โดยเมื่อปี พ.ศ.2495 กระทรวงมหาดไทยพิจารณาเห็นความสำคัญในการสงเคราะห์และพัฒนาหมู่บ้านในพื้นที่สูง เช่นเดียวกับหมู่บ้านในพื้นที่ราบ อย่างไรก็ตามความสนใจของรัฐบาลดังกล่าวยังเป็นรูปแบบความคิดเท่านั้น จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2499 รัฐบาลสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นชุดหนึ่งเรียกว่า “คณะกรรมการสงเคราะห์ประชาชนไกลคมนาคม” คณะกรรมการชุดนี้มีปลัดกระทรวงมหาดไทยเป็นประธานกรรมการมีหน้าที่พิจารณาดำเนินการพัฒนาชาวเขาทางภาคเหนือ การให้ความช่วยเหลือเป็นไปในลักษณะการส่งคนสงเคราะห์เป็นส่วนใหญ่ เช่น แจกเครื่องนุ่งห่ม อาหาร และยารักษาโรค ประกอบกับในขณะนั้นปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นยังไม่ชัดเจนมากนัก

ต่อมา ในปี พ.ศ. 2501 รัฐบาลสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ประกาศยกเลิกการเสฟผืนและการจำหน่ายผืนทั่วราชอาณาจักรพร้อมกับได้นำมาตรการป้องกันและปราบปรามการปลูกฝิ่นออกมาใช้ ในขณะนั้นแหล่งปลูกฝิ่นที่สำคัญ คือ บริเวณภูเขาทางภาคเหนือที่มีประชาชนส่วนหนึ่งอาศัยและปลูกฝิ่นอยู่ ประกอบกับมีการแทรกซึมของลัทธิคอมมิวนิสต์ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากขึ้น ดังนั้นในปี พ.ศ. 2502 รัฐบาลชุดเดียวกันนี้จึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการสงเคราะห์ชาวเขาขึ้น โดยมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเป็นประธานกรรมการ คณะกรรมการชุดนี้มีหน้าที่วางแผนและควบคุมการดำเนินงานพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และนโยบายของรัฐบาล คณะกรรมการสงเคราะห์ชาวเขาพิจารณาแล้วเห็นว่าควรจะได้รวบรวม

ประชาชนที่กระจัดกระจายให้รวมกันเป็นหลักแหล่งในพื้นที่ที่กำหนดโดยดำเนินการในรูปนิคมสร้างตนเอง และเพื่อให้การสงเคราะห์ในด้านอื่นๆ ควบคู่กันไป คณะกรรมการชุดนี้จึงได้อนุมัติให้จัดตั้งนิคมสร้างตนเองและสงเคราะห์ชาวเขาขึ้นในท้องที่จังหวัดต่างๆ 4 แห่ง คือ ดอยมูเซอ จังหวัดตาก ดอยเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ดอยภูลมโล จังหวัดเพชรบูรณ์ พิษณุโลก และเลย และที่ม่อนแสนใจ จังหวัดเชียงราย ทั้งนี้เพื่อต้องการรวบรวมชาวเขาให้มาอยู่ทีเดียวกันจะได้สะดวกต่อการให้การสงเคราะห์และพัฒนาด้านอาชีพ ป้องกันการอพยพโยกย้าย และที่สำคัญคือเพื่อควบคุมการปลูกฝิ่นของชาวเขา แต่การดำเนินงานในระยะแรกไม่ประสบผลสำเร็จเนื่องจากไม่สามารถนำมาอยู่รวมกันได้ เพราะแต่ละกลุ่มก็มีวัฒนธรรมและประเพณีที่แตกต่างกันออกไป และที่สำคัญคือกลุ่มต่างๆ ต้องการแยกกันอยู่เป็นอิสระ นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานเองก็ยังไม่มีความรู้เกี่ยวกับชาวเขาอย่างเพียงพอ ทำให้การติดต่อสื่อสารมีความยากลำบาก

วันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ.2502 ได้เริ่มมีการใช้คำว่า “ชาวเขา” เป็นครั้งแรก รัฐบาลเริ่มให้ความสนใจต่อประชาชนในพื้นที่สูงอย่างจริงจังในระดับชาติ โดยจัดตั้ง “คณะกรรมการสงเคราะห์ชาวเขา” เพื่อดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหาลึก 4 ประการคือ ปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบนพื้นที่สูง ปัญหาการปลูกฝิ่น ปัญหาความมั่นคง และปัญหามาตรฐานการครองชีพต่ำ โดยมอบหมายให้กรมประชาสงเคราะห์ เป็นหน่วยงานหลักเข้าไปดำเนินงานในพื้นที่ที่มีการจัดตั้งนิคมสร้างตนเองชาวเขา และต่อมามีการจัดตั้งคณะอนุกรรมการสงเคราะห์ชาวเขาในระดับจังหวัดที่มีชาวเขาอาศัยอยู่

ในช่วงประมาณ พ.ศ.2503 ชาวเขาได้กลายเป็นผู้ก่อปัญหา 4 ข้อหาสำคัญคือ เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มพรรคคอมมิวนิสต์ การทำลายป่าไม้ และตัวการสำคัญของปัญหายาเสพติด เนื่องจากชาวเขาหลายพื้นที่ปลูกฝิ่น เป็นผู้ไม่มีการศึกษา เนื่องจากพูดอ่านเขียนภาษาไทยไม่ได้ และไม่ใช้ผู้นับถือศาสนาพุทธ (ปนัดดา บุญยสาระนัย, 2544: 134)

การทำงานของคณะสงฆ์ในชุมชนพื้นที่สูงเริ่มปรากฏความชัดเจนมากขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2507 โดยนายประสิทธิ์ ติศวัฒน์ หัวหน้ากองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ได้นำแนวคิดการนำพระสงฆ์ไปพัฒนาชาวเขาไปปรึกษาหารือกับพระธรรมกิตติโสภณ (สมเด็จพระพุทธชินวงศ์) เจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตร เจ้าคณะภาค 6 และประธานอนุกรรมการสาขาวัฒนธรรมทางจิตใจ ท่านได้มอบหมายให้พระศรีวิสุทธิวงศ์ เป็นผู้ประสานงานกับนายประสิทธิ์ ติศวัฒน์ เพื่อวางหลักการเกี่ยวกับการดำเนินงานในรูปแบบขั้นทดลองเสร็จแล้วนำโครงการเสนอกรมประชาสัมพันธเพื่ออนุมัติในหลักการ และต่อมา

พระธรรมกิตติโสภณจึงได้นำโครงการนี้เข้าสู่ที่ประชุมคณะกรรมการสาขาวัฒนธรรมทางจิตใจและมหาเถรสมาคม

กรมประชาสัมพันธ์ไม่ได้มองว่าการจัดส่งพระธรรมจาริกขึ้นไปปฏิบัติงานอยู่ในหมู่บ้านชาวเขานั้นเป็นเรื่องของการเผยแผ่ศาสนา แต่มองเห็นการสร้างความสัมพันธ์ทางจิตใจกับชนกลุ่มน้อยเป็นสำคัญ กรมประชาสัมพันธ์จึงได้มีมติพระภิกษุขึ้นไปปฏิบัติงานตามหมู่บ้านชาวเขา ซึ่งเป็นนโยบายของรัฐบาลที่เน้นความรู้สึกเป็นชาติเดียวกันกับคนไทย แต่ผลพลอยได้ของพระสงฆ์คือการประกาศศาสนา

พ.ศ. 2508 นับว่าเป็นการเริ่มต้นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่กลุ่มชาวเขา ซึ่งตั้งอาศัยอยู่บนภูเขาสูงในภาคเหนือและภาคตะวันตกของประเทศภายใต้ชื่อโครงการว่า “โครงการพระธรรมจาริก” คณะพระสงฆ์ที่ออกไปเผยแผ่ถูกเรียกว่า “คณะพระธรรมจาริก” (สถาบันวิจัยชาวเขา, 2532: 59-61) โดยเฉพาะกลุ่มชาวเขาที่พระพุทธศาสนายังเข้าไม่ถึงทางจิตใจ ได้แก่ ม้ง เย้า มูเซอ ลีซอ และอีก้อ เป็นต้น กลุ่มนี้มีระบบการเกษตรแบบโค่น-เผา แล้วเคลื่อนย้าย อันเป็นการทำลายป่า ต้นน้ำลำธาร ปลูกฝิ่นเป็นพืชเงินสด ยังยึดมั่นในความเชื่อถือประเพณีดั้งเดิม และแยกตัวเอง กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ต้องส่งพระธรรมจาริกที่ได้รับการอบรมเป็นพิเศษขึ้นไปปฏิบัติงาน

โครงการนำร่องปี พ.ศ.2508 จึงเกิดขึ้นเพื่อทดลองสร้างความสัมพันธ์ทางด้านจิตใจกับชาวเขา โดยให้สอดคล้องกับการดำเนินงานตามโครงการพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา และเพื่อรวบรวมข้อมูลและข้อสนเทศ ในการศึกษาหาวิธีที่จะดำเนินการเป็นโครงการระยะยาวต่อไป

ในช่วงปี พ.ศ. 2509 - 2529 นับได้ว่าโครงการพระธรรมจาริก ได้ก้าวเข้าสู่ “มิติใหม่” ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ซึ่งนอกจากจะทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นภารกิจหลักแล้วพระธรรมจาริกยังได้ปฏิบัติหน้าที่คล้ายๆ กับเป็น “นักพัฒนา” พระธรรมจาริกได้เข้าไปมีบทบาทหลายๆ ด้านในการพัฒนา กล่าวได้ว่าเป็นการเผยแผ่ศาสนาเชิงรุก เพราะแทนที่พระสงฆ์จะประจำอยู่ที่วัดหรืออาศรมรอให้ชาวบ้านมาหาตามที่พระภิกษุพื้นราบส่วนหนึ่งถือปฏิบัติอยู่ แต่พระธรรมจาริกกลับปฏิบัติแตกต่างออกไป เพราะได้ออกไปหาชาวบ้านและร่วมกับชาวบ้านในการแก้ไขปัญหาชุมชนจึงทำให้พระธรรมจาริกมีบทบาทโดดเด่นในกิจกรรมการพัฒนาด้านอื่น ๆ เช่น การศึกษา การสาธารณสุข การอนามัย การพัฒนาชุมชน นอกเหนือจากภารกิจทางด้านการพัฒนาจิตใจ โดยใช้หลักธรรมทางศาสนา

กิจกรรมที่สำคัญประการหนึ่งของพระธรรมจาริก ได้แก่ การผสมผสานระหว่าง คติความเชื่อดั้งเดิมของชาวเขากับพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้จากการที่พิธีกรรมหลายพิธีกรรม ของชาวเขาได้เริ่มมีพระภิกษุเข้าไปมีส่วนร่วมโดยพระภิกษุจะเป็นผู้สวดมนต์ในพิธีขึ้นบ้าน ใหม่ พิธีแต่งงาน พิธีศพ พิธีเลี้ยงผีหมู่บ้าน เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ชาวเขาได้ยอมรับ เอาพระพุทธศาสนาเข้าไปผสมผสานกับพิธีกรรมตามคติความเชื่อดั้งเดิม

นอกจากการผสมผสานระหว่างคติความเชื่อดั้งเดิมกับพระพุทธศาสนาแล้ว กิจกรรมทางด้านการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม โดยการนำผู้นำหมู่บ้านพื้นราบ ผู้นำเยาวชน และชาวบ้านทั่วไปขึ้นไปร่วมพิธีกรรมที่สำคัญประจำปีของชาวเขาแต่ละเผ่า และการนำผู้นำ ชาวเขา ผู้นำเยาวชน และชาวเขาลงจากเขา มาร่วมในกิจกรรมของพิธีกรรมที่สำคัญของ ชาวบ้านพื้นราบ ทำให้เห็นความแตกต่างระหว่างพิธีกรรมของแต่ละพื้นที่และกลุ่มชาติพันธุ์ ที่แตกต่างกัน พระธรรมจาริกจึงได้ริเริ่มกิจกรรมที่เรียกว่า “การตัดผี” ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ส่ง ผลให้ชาวเขาตัดขาดจากคติความเชื่อดั้งเดิมอย่างสิ้นเชิง ในเรื่องการนับถือผีต่าง ๆ ซึ่งจะต้องมีการเซ่นไหว้ประจำปี หรือมีการเซ่นไหว้ทุกครั้งที่มีเหตุการณ์ผิดปกติเกิดขึ้น

ชุมชนบนพื้นที่สูงในอดีตมีความเชื่อในเรื่องผี (Animism) หรือเทพเจ้าที่ปก ปกรักษารักรักษาชาติ ประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ ก็จะเชื่อมโยงสัมพันธ์กับความเชื่อเดิมเหล่านี้ ไม่ว่าจะเป็นประเพณีวิถีชีวิตในรอบปี ประเพณีในการรักษาพยาบาลตามแบบภูมิปัญญา เดิม เช่น การรักษาการเจ็บป่วยด้วยยาสมุนไพรและการเลี้ยงผี เมื่อการพัฒนาเริ่มเข้าไปใน ชุมชน มีการนำศาสนาอื่นๆ เข้าไปเผยแพร่มากขึ้น ทำให้ชาวเขาจำนวนมากเปลี่ยนแปลง ความเชื่อเดิม มีคนจำนวนน้อยที่ยังยึดถือความเชื่อเดิมอย่างเหนียวแน่น ส่วนใหญ่ได้ปรับ ตัวและผสมผสานความเชื่อเดิมเข้ากับศาสนาใหม่ที่เข้ามาในชุมชน ปัจจัยส่วนหนึ่งเกิดขึ้น จากนโยบายรวมพวกของภาครัฐและการได้รับประโยชน์และโอกาสทางสังคมที่องค์กร ทางศาสนาหยิบยื่นให้ ส่งผลต่อประเพณีพิธีกรรมตามความเชื่อบางอย่างที่เลือนหาย และ ในบางชุมชนได้เกิดข้อขัดแย้งทางความเชื่อที่มีอยู่อย่างหลากหลายในชุมชน วัฒนธรรมบาง อย่าง เช่น การแต่งกาย ซึ่งเคยเป็นเอกลักษณ์ประจำเผ่า ภูมิปัญญาในการผลิตสิ่งทอ และ การประดับเครื่องเงิน เป็นต้น ซึ่งมีความสัมพันธ์กับความเชื่อและตำนานของชนเผ่าก็เริ่ม ลดน้อยลงในปัจจุบัน คนรุ่นใหม่หันไปนิยมนุ่งห่มตามแบบสังคมเมืองมากขึ้น ทำให้ศิลป วัฒนธรรมในการแต่งกายที่สืบทอดมาในอดีตค่อยๆ เลือนหายไปจากชุมชน แต่อาจพบเห็น ได้จากงานประเพณีพิธีกรรมประจำปีหรือการแสดงเท่านั้น เช่นเดียวกับโครงสร้างบ้านที่เป็น เอกลักษณ์ประจำเผ่าก็ปรับเปลี่ยนสู่รูปทรงบ้านแบบสมัยใหม่ และใช้วัสดุอุปกรณ์ที่สั่งมา

จากภายนอก จากสภาพปัจจุบันร่องรอยเอกลักษณ์ของบ้านเรือนในอดีตได้ค่อยๆ หายไป (ปนัดดา บุญยสารนัย, 2544: 147-150)

ดังได้กล่าวมาทั้งหมดนี้เป็นประเด็นแนวคิดและอรรถาธิบายปรากฏการณ์ที่จะนำไปสู่การศึกษาทำความเข้าใจต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงในชุมชนพื้นที่สูงให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น เพื่อนำผลการศึกษานี้ไปสู่การวางแผนการพัฒนาที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของชุมชน และการพัฒนาที่ไม่ละเลยต่อศักดิ์ศรี สิทธิและอัตลักษณ์ของชุมชนที่สั่งสมสืบทอดกันมา และอีกประเด็นหนึ่งนั้นคือการสนับสนุนการปฏิบัติงานของพระสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้น ในฐานะพระนักเผยแผ่และพระนักพัฒนาที่อยู่ใกล้ชิดและเคียงข้างชุมชนอย่างแท้จริง

ศาสนาคริสต์

การเผยแพร่ศาสนาคริสต์โดยมิชชันนารีที่เข้าไปถึงชุมชนม้ง (เหมียว) แห่งแรกคือที่เมืองเซากง (Zhaotong) ในมณฑลยูนนานซึ่งอยู่ติดกับเขตมณฑลกุ้ยโจว ปี ค.ศ.1750โดยมิชชันนารีนิกายโรมันคาทอลิก แต่ไม่มีคนเปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ในยุคนั้น อีกประมาณหนึ่งร้อยปีถัดมาจึงมีมิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์เข้าไปเผยแพร่ศาสนาคริสต์กับชาวเหมียวในพื้นที่ดังกล่าวอีกครั้ง และประสบความสำเร็จจนมีคริสตชนิกชนมาจนถึงปัจจุบัน (Tapp, 2009) ส่วนในประเทศเวียดนาม เริ่มจากการที่มิชชันนารีนิกายโรมันคาทอลิกเข้าไปเผยแพร่ศาสนากับชาวม้งใน เขตภูเขาสูงภาคเหนือของเวียดนามระหว่างปลายศตวรรษที่ 19 ต่อดันศตวรรษที่ 20 ขณะที่ประเทศลาวนั้นเริ่มขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1950 และในประเทศไทย เมื่อ ค.ศ. 1951 ตามลำดับ ทั้งนี้ การเพิ่มขึ้นของม้งคริสเตียนในประเทศไทย ลาว เวียดนาม จีนและพม่า เริ่มมีมากขึ้นในช่วงทศวรรษ 1990 เป็นต้นมา ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการที่ม้งคริสเตียนจากประเทศลาวที่กลายเป็นผู้ลี้ภัยสงครามไปอยู่ในต่างประเทศ กลับเข้ามาทำงานเผยแพร่ศาสนาในภูมิภาคนี้ โดยเมืองเชียงใหม่ได้กลายเป็นศูนย์กลางของมิชชันนารีชาวม้งคณะต่าง ๆ ที่เข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์แก่ชาวม้งทั้งในประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งหนึ่งในนั้นก็คือกลุ่ม Christian and Missions Alliance (C&MA) ของนิกายโปรเตสแตนต์ นอกเหนือจากมิชชันนารีชาวม้งจากสหรัฐอเมริกาแล้ว ยังมีฝรั่งชาวตะวันตกที่เข้ามาทำงานอยู่ในเมืองเชียงใหม่อีกเป็นจำนวนมาก มีบทบาททั้งด้านการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ การรักษาพยาบาลและการศึกษาของเมืองเชียงใหม่ยาวนานกว่าสองศตวรรษ การเป็นม้งโปรเตสแตนต์ในเมืองเชียงใหม่จึงได้มีความ

หมายเหตุเฉพาะด้านความเชื่อ หากแต่ด้านเครือข่ายทางสังคมและความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เชื่อมโยงและแนบแน่นกับคริสเตียนจากตะวันตกด้วย (ประสิทธิ์ ลิปรีชา และรัตนดา ด้วยดี, 2563: 102-103)

การเผยแพร่ศาสนาโดยมิชชันนารีชาวม้งจากประเทศไทยและอเมริกาเข้าไปแก่ชาวม้งในลาว เวียดนามและจีน (รวมทั้งพม่าด้วย) เป็นการผลิตซ้ำ และตอกย้ำแนวคิดวิวัฒนาการที่มองว่าศาสนาคริสต์และวัฒนธรรมแบบตะวันตกมีความทันสมัยกว่าลัทธิบูชาบรรพบุรุษและประเพณีนิยมของชาวม้ง โดยมองว่าความเชื่อและพิธีกรรมเหล่านี้ เป็นลัทธิชาตान นอกรีตและล้าหลัง การเผยแพร่ศาสนาให้แก่คนม้งโดยมิชชันนารี ชาวม้งจึงเป็นการหยิบบั่นความเจริญแบบตะวันตกเพื่อชาวม้งจะได้มีพระผู้ช่วยให้รอด กับทั้งรับเอาสิ่งที่ถือว่าเป็นความทันสมัย ซึ่งรวมถึงการไม่มีภรรยามากกว่าหนึ่งคนและการไม่ดื่มสุรา เป็นต้น (ประสิทธิ์ ลิปรีชา, 2564: ออนไลน์)

สรุป

สรุปได้ว่า ความเชื่อทางศาสนาของชาวม้งนั้น ส่วนใหญ่ชาวม้งที่อาศัยอยู่ในเขตประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และจีนตอนล่างยังรักษาความเชื่อดั้งเดิมของตนไว้เหนียวแน่น เนื่องจากความเชื่อทางศาสนาดั้งเดิมได้เคลือบแฝงอยู่ในวิถีวัฒนธรรมต่างๆ ตั้งแต่ความเชื่อเรื่องผีบนเรือนจนถึงผีที่สิงสถิตอยู่ในสภาพแวดล้อมรอบตัว และคติความเชื่อที่มีอยู่ในวิถีชีวิตตั้งแต่แรกเกิด เจ็บป่วยไข้ จนถึงสิ้นชีวิต รวมไปถึงวิถีการทำเกษตรกรรม ซึ่งยังเป็นอาชีพหลักของชาวม้งที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูง ประเพณีพิธีกรรม เช่น งานประจำปีหรือปีใหม่ม้ง พิธีแต่งงาน ดังนั้น ความเชื่อดั้งเดิมก็ยังมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของชาวม้ง แต่ส่วนหนึ่งชาวม้งก็จะรับเอาความเชื่อทางศาสนาอื่นๆ เช่น ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์เข้ามา โดยมีวัตถุประสงค์ต่างกัน คือ การรับศาสนาพุทธ กรณีประเทศไทยจากปัจจัยสำคัญคือ ความมั่นคงทางการเมืองในขณะนั้น ตั้งแต่ปี พ.ศ.2478 เนื่องจากรัฐบาลไทยมีทัศนคติว่า ภัยคอมมิวนิสต์จะเป็นภัยที่คุกคามความมั่นคงของประเทศ จึงมีนโยบายเชิงรุกในการนำศาสนาพุทธเข้าไปเผยแพร่พร้อมกับการให้การสงเคราะห์ต่างๆ โดยมีการจัดตั้งโครงการพระธรรมจาริก ตั้งแต่ พ.ศ.2507 ให้เป็นแกนนำสำคัญในการยกระดับทางจิตใจ เพื่อหล่อหลอมให้ชาวม้งเคารพนับถือศาสนา หรืออย่างน้อยที่สุด คือ การลดความรู้สึกหวาดระแวงต่อกัน และเพื่อให้ชาวม้งเกิดความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกันกับประชาชนคนไทยส่วนใหญ่ที่นับถือพระพุทธศาสนา ในขณะที่ศาสนาคริสต์ได้เข้ามาเผยแพร่ในกลุ่มชาวม้งตั้งแต่คริสต์ศตวรรษ

ที่ 18 ในประเทศจีน โดยมีมิชชันนารีทั้งนิกายโรมันคาทอลิกและโปรเตสแตนต์จนประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง และมั่งคริสเตียนเหล่านี้ได้ขยายตัวเพิ่มขึ้นจากการอพยพเข้ามาในประเทศไทย ลาว เวียดนาม และพม่า ตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1990 เป็นต้นมา มีเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของมิชชันนารีชาวม้งคณะต่าง ๆ ที่เข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์แก่ชาวม้งทั้งในประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งหนึ่งในนั้นก็คือกลุ่ม Christian and Missions Alliance (C&MA) ของนิกายโปรเตสแตนต์ นอกเหนือจากนั้น ยังมีมิชชันนารี ซึ่งเป็นชาวม้งจากสหรัฐอเมริกาเข้ามามีบทบาทในการเผยแพร่ การศึกษาพยาบาล และการให้การศึกษามีเป้าหมายเพื่อการขยายศาสนิกชนและการให้ความช่วยเหลือเป็นหลัก

บรรณานุกรม

- คณะทำงานโครงการบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา (พระธรรมจาริก). (2544). **สรุปการสัมมนาพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา (ธรรมจาริก) ครั้งที่ 1/2543**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่.
- ชนัญญา พวงทอง และกฤตยานนท์ ท้าววัฒนากุล. (2562). “การศึกษาเปรียบเทียบการออกเสียงคำศัพท์ในภาษาจีนกลางและภาษาม้ง”. **วารสารมังรายสาร**. 7(1), 37.
- ดารณี พลอยจัน. (2559). “ทุนทางวัฒนธรรมของชาวเขาเผ่าม้งกับกลยุทธ์ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์”. **วารสารวิชาการนวัตกรรมสื่อสารสังคม**. 4(1), 12.
- ปนัดดา บุญยสาระนัย. (2544). **กลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อยในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์**. เชียงใหม่: โชตนาพริน จำกัด.
- ปัทมาพร เอี่ยมสังวาลย์. (2554). **ความเชื่อเรื่องผีกับการรักษาความเจ็บป่วยของชาวม้ง: กรณีศึกษา หมู่บ้านเข็กน้อย อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์**. ศิลปศาสตรบัณฑิต. คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ประสิทธิ์ ลีปรีชา และรัตนา ด้วยดี. (2563). “ม้งโปรเตสแตนต์กับความทันสมัยในเมืองเชียงใหม่”. **วารสารมานุษยวิทยา**. 3(2), 102-103
- ประสิทธิ์ ลีปรีชา. (2564). **โครงการวิจัย ศิวิไลซ์ข้ามพรมแดน : การเผยแพร่ศาสนาคริสต์ข้ามชาติของชาวม้งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้**. Retrieved 28 มกราคม 2564. http://www.cesd.soc.cmu.ac.th/wordpress/researches/researches_action/โครงการวิจัย-ศิวิไลซ์

- ปยุตตดา ทรงอิทธิสุข และสุจิตา ทับทิมศร. (2561). “ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าสู่ตำนาน
ในวิถีวัฒนธรรมชุมชนม้ง”. รายงานสืบเนื่องการประชุมระดับชาติ ครั้งที่ 5.
สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, 16 กันยายน 2561.
- พระไพศาล วิสาโล. (2546). พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต.
กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.
- รัตนา ด้วยดี. (2560). ม้งคริสเตียนกับความทันสมัย. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สถาบันวิจัยชาวเขา. (2532). 30 ปีพระธรรมจาริก. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิเผยแผ่
พระพุทธศาสนาแก่ชนถิ่นกันดาร.
- สมัย สุทธิธรรม และสมชาย แสงเดช. (2530). หนังสือสารคดีชุดคนบนดอย เรื่องม้งหรือ
มั่ว. กรุงเทพมหานคร: เลิฟ. แลนด์ลิฟเพรส.
- Hmongism.org. (2013). *Bylaws of the Temple of Hmongism*. (published March 3). Gary Y.
Lee, Nicholas Tapp. (2010). *Culture and Customs of the Hmong*. California: ABC-CLIO, LLC.
- Tapp, N.. (2009). “Plologue” in Clarke, S. R. (author). *Among the tribes in south-west
China*. (Caravan Press).
- The College of St. Scholastica. (1996). “Hmong Americans”. *Cultural Aspects of Healthcare*.
(The College of St. Scholastica).

บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review) ดูแลด้วยหัวใจ จากไป ด้วยความรัก Palliative Care

โดย

พระอธิวัฒน์ รตนวณโณ

Phra Athiwat Ratanavanno

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

Corresponding Author, E-mail: athiwat.tham@mcu.ac.th

ผู้แต่ง : แพทย์หญิงดาริน จตุรภัทรพร
ISBN : 978-616-393-232-7
สำนักพิมพ์ : บริษัท มิชชั่น อินเตอร์ พรินท์
ปีที่พิมพ์ : 2562
จำนวนหน้า : 136

บทนำ

หนังสือที่นำมาวิจารณ์ในครั้งนี้ชื่อหนังสือ “ดูแลด้วยหัวใจ จากไป ด้วยความรัก Palliative Care” ของแพทย์หญิงดาริน จตุรภัทรพร มาร้อยเรียงใหม่ผ่านกรณีศึกษา เพื่อนำเสนอการดูแลผู้ป่วยแบบ Palliative Care ซึ่งเป็นการดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคอง โดยเป็นการดูแลที่ไม่ได้มุ่งให้ผู้ป่วยหายจากโรค แต่เป็นการดูแลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยและครอบครัว ที่มีปัญหาเกี่ยวกับความเจ็บป่วยที่คุกคามชีวิต รวมถึงการป้องกันและ

บรรเทาความทุกข์ทรมานแบบองค์รวม ครอบคลุมมิติกาย ใจ สังคม และจิตวิญญาณของทั้งผู้ป่วย ครอบครัว และผู้ดูแล โดยอยู่บนเป้าหมายหลักคือการเพิ่มคุณภาพชีวิตของทั้งผู้ป่วยและครอบครัว ช่วยให้ผู้ป่วยได้เสียชีวิตอย่างสงบ สมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ตลอดจนการดูแลครอบครัวและญาติภายหลังการจากไปของผู้ป่วย เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ได้แบ่งเนื้อหาสาระออกเป็น 6 บท แต่มีละบทนั้นมีเนื้อหาดังนี้ บทที่ 1 Palliative Care ดูแลอย่างเข้าใจ บทที่ 2 สื่อสารให้เข้าใจ (ถึง) ใจ บทที่ 3 การดูแล...ก่อนจากไป บทที่ 4 “ความเข้าใจ” กุญแจหลักสู่การรักษา บทที่ 5 แลดูผู้ดูแล และ บทที่ 6 จากไปอย่างที่ใจต้องการ

ส่วนที่ 1 เนื้อหา

เนื้อหาของหนังสือ ดูแลด้วยหัวใจ จากไป ด้วยความรัก Palliative Care นี้ได้แบ่งเนื้อหาสาระออกเป็น 6 บท แต่มีละบทนั้นมีเนื้อหาดังนี้

บทที่ 1 Palliative Care ดูแลอย่างเข้าใจ

บทแรกผู้เขียนได้นำเสนอ การดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคองหรือผู้ป่วยที่เป็นโรคที่รักษาไม่หาย สิ่งสำคัญไม่ได้อยู่ที่การยืดระยะเวลาชีวิต แต่สำคัญที่จะทำอย่างไรถึงจะได้ใช้เวลาที่เหลือร่วมกันอย่างมีคุณภาพที่สุด ช่วยให้ผู้ป่วยไม่ทุกข์ทรมานจากอาการของโรค หรือ ทุกข์ทรมานน้อยที่สุดและช่วยให้ผู้ป่วยได้เสียชีวิตอย่างสงบหรือ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ตายดี” ผู้ป่วยที่ต้องการดูแลแบบ Palliative Care ประกอบด้วย 1) โรคเรื้อรัง โรคที่รักษาไม่หาย เช่น โรคหัวใจ โรคมะเร็ง โรคความดัน โลหิตสูง โรคปอดเรื้อรัง โรคเบาหวาน โรคหลอดเลือดสมองที่ทำให้เกิดภาวะอัมพฤกษ์อัมพาต หรือ โรคสมองเสื่อม 2) โรครุนแรง เช่น โรคมะเร็งระยะลุกลาม นอกจากนั้นกราฟชีวิตของผู้ป่วยแบบประคับประคองจำแนกได้ 4 แบบ ดังนี้

แบบที่ 1 สาเหตุโรคแบบปัจจุบันทันด่วน เช่น อุบัติเหตุ เส้นเลือดในสมองแตก หรืออุบัติเหตุจากสมองตาย

แบบที่ 2 โรครุนแรงและรวดเร็ว ได้แก่ ผู้ป่วยมะเร็ง ที่มีการดำเนินโรคค่อนข้างเร็วและอันตราย เช่น พบโรคที่ไม่สามารถให้การผ่าตัดฉายแสงหรือให้เคมีได้แล้ว

แบบที่ 3 โรคเรื้อรังที่ไม่มีภาวะแทรกซ้อนรุนแรง เช่น เบาหวาน ความดันโลหิตสูง โรคสมองเสื่อม หรือเป็นภาวะการเสื่อมถอยของร่างกายตามธรรมชาติ เช่น ชั่วเข้าเสื่อม กระดูกหักเส้นประสาท

แบบที่ 4 โรคเรื้อรังที่มีภาวะแทรกซ้อนรุนแรงเป็นระยะ เช่น โรคเบาหวาน หรือ โรคไต ผู้ป่วยกินยาและคุมอาหารจนดีขึ้น อาจมีภาวะแทรกซ้อนและอาการทรุดลงเล็กน้อย นานๆ ครั้งส่วนการดูแลผู้ป่วยแบบ Palliative Care แตกต่างจากการดูแลผู้ป่วยทั่วไป คือ การดูแลแบบทั่วไปจะเน้นการดูแลรักษาเพื่อยืดชีวิตเป็นหลักให้มากที่สุด แต่การดูแลแบบ Palliative Care เน้นดูแลแบบประคับประคอง รักษาผู้ป่วยจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต โดยมีเป้าหมายสำคัญในเรื่องคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยและครอบครัว

บทที่ 2 สื่อสารให้เข้าใจ (ถึง)ใจ

ผู้เขียนได้แนะนำเกี่ยวกับเทคนิคการสื่อสาร การสื่อสารทั้งทางภาษาพูด ภาษา กาย การรับฟัง การรับรู้ และความเข้าใจของผู้ป่วย การสื่อสารเป็นสิ่งเดียวที่จะเชื่อมโยงผู้ป่วย คนใกล้ชิด และบุคลากรทางการแพทย์ เพื่อช่วยให้ทุกคนเข้าใจความรู้สึกของทุกฝ่ายที่ดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคอง ในการรักษาผู้ป่วยมีสิทธิ์ที่จะรับรู้ความจริงในเรื่องอาการเจ็บป่วยของตนเองตาม คำประกาศสิทธิ์และข้อพึงปฏิบัติของผู้ป่วย ซึ่งการบอกความจริงมีประโยชน์ ทั้งตัวผู้ป่วยและคนดูแล เช่น เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ป่วยและครอบครัวได้เตรียมตัววางแผนการรักษาและรับมือกับความเปลี่ยนแปลงที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งทางดีและทางร้าย สำหรับ เทคนิคการแจ้งข่าวร้ายกับผู้ป่วย ควรทำเป็นขั้นตอนอย่างมีหลักการวิธีที่ถูกต้องคือ เลือกบอก ในช่วงที่ผู้ป่วยอยู่สถานะที่พร้อมรับข้อมูล เช่น ไม่ได้มีอาการเจ็บปวด หรืออาการไม่สบายทาง กายอื่นๆ และควรจะมีการติดตามดูแลสภาพจิตใจของผู้ป่วยอย่างต่อเนื่อง หลีกเลี่ยงการการ ใช้คำพูดต่อผู้ป่วยเช่น คำว่า “น่ากลัว” เป็นต้น ส่วนเทคนิคการพูดคุยกับญาติที่ไม่ต้องการให้ บอกความจริงกับผู้ป่วย อาจจะใช้วิธีลองให้เขาคิดไปด้วยกันทั้งสองทางว่า ถ้าบอกว่าป่วยไป จริงๆ จะมีข้อดีข้อเสียอย่างไร และถ้าไม่บอกผู้ป่วยจะมีข้อดีและข้อเสียอย่างไร

บทที่ 3 การดูแล...ก่อนจากไป

บทนี้ผู้เขียนได้แนะนำ การช่วยเหลือผู้ป่วยแบบประคับประคองให้จากไปอย่าง สงบ ซึ่งอาการที่มักพบแก่ผู้ป่วยแบบประคับประคอง ได้แก่ อาการปวด อ่อนเพลียเพลียแรง เบื่ออาหาร ร่างกายชอุ่ม รวบรวมถึงอาการต่างๆที่ทำให้ผู้ป่วยไม่สุขสบายและเข้าใจหลัก การดูแลด้วย ดังนั้นผู้ดูแลควรสังเกตอาการและให้ผู้ป่วยได้กินยาต่างๆ ครบถ้วน ตรงเวลา ที่แพทย์แนะนำ ซึ่งมีหลายปัจจัยที่สนับสนุนให้เกิดอาการเจ็บปวด ทางกาย อารมณ์ของผู้ป่วย บุคลิกภาพของผู้ป่วย ประสบการณ์ของผู้ป่วย ครอบครัวและการเข้าถึงสุขภาพ ในช่วง เวลาสุดท้าย ผู้ป่วยและครอบครัวเลือกที่จะคงมีสติไว้ให้มากที่สุด เพื่อไม่ให้เกิดความเครียด วิตกกังวล กับสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

บทที่ 4 “ความเข้าใจ” ญะแหลลัฏฐการรักษ

ผู้เขียนได้กล่าวถึงว การเข้าใจผู้ป่วยถือเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ระหว่างแพทย์ ผู้ป่วย และญาติ ในการตกลงแนวทางในการรักษา คือความเข้าใจที่ตรงกัน ในการรักษาแต่ละแบบ ในการรักษาผู้ป่วยที่เป็นโรคร้ายแรง มีวิธีจัดการการเจ็บปวด 3 วิธีหลักๆ คือ 1) การรักษา ด้านจิตใจ คือ การพูดคุยให้กำลังใจกับผู้ป่วยโดยไม่แสดงอาการเศร้าโศกหรือวิตกกังวล 2) การรักษาด้วยวิธีทางกายภาพ เช่น การใช้ความร้อนความเย็นในการประคบ 3) การรักษา ด้วยยาระงับปวด โดยมีวิธีเลือกใช้ชนิดยาตามความรุนแรง

บทที่ 5 แลดูผู้ดูแล

ผู้เขียนได้นำวิธีการการดูแลผู้ป่วย การดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคอง โดย เฉพาะผู้ป่วยเรื้อรังที่มีปัญหาสุขภาพที่ซับซ้อน เช่น โรคหัวใจวายเรื้อรัง โรคมะเร็ง โรค ไตวายเรื้อรัง โรคสมองเสื่อม นับเป็นหน้าที่ที่ยิ่งใหญ่ เนื่องจากเป็นงานที่ไม่มีวันหยุด ไม่มีเวลาเป็นของตัวเอง ผู้ทำหน้าที่ดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคองส่วนใหญ่เป็นคนใน ครอบครัว ลูกหลาน หรือญาติพี่น้องของผู้ป่วย ดังนั้นปัญหาที่ผู้ดูแลส่วนใหญ่ต้องเผชิญ ได้ 1) ด้านจิตใจ รู้สึกผิด เพราะคิดว่าการดูแลผู้ป่วยได้ไม่ดีพอ รู้สึกทุกข์ เศร้าโศกกับ การเจ็บป่วยของผู้ป่วย มีความกดดัน อึดอัดใจต้องการระบายความทุกข์ และมีความ ลำบากสับสนในการเลือกแนวทางการรักษา 2) ด้านสังคม อาจเกิดความขัดแย้งกับคนใน ครอบครัว ตลอดถึงขัดแย้งกับทีมรักษา เนื่องจากความไม่เข้าใจในการรักษา และเกิด ความขัดแย้งกับผู้ดูแลเรื่องปัญหาการดูแลสุขภาพของผู้ป่วย 3) ด้านการดูแลผู้ป่วย ต้อง รับภาระหนักในการดูแลรักษา ไม่มีความมั่นใจในการดูแลผู้ป่วยเองที่บ้าน และความไม่ พร้อมในการดูแลผู้ป่วย 4) ด้านเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิต การดูแลผู้ป่วยทำให้กระทบ ต่อค่าใช้จ่ายในครอบครัวและเสียโอกาสในการประกอบอาชีพ และสุขภาพของผู้ดูแลแย่ ลง เนื่องจากต้องใช้เวลากับการดูแลผู้ป่วยจนขาดการพักผ่อน ดังนั้นบุคคลรอบข้างช่วย เยียวยาผู้ดูแลผู้ป่วยดังนี้ 1) สร้างสัมพันธ์ภาพอย่างจริงจัง บุคคลรอบข้างต้องเปิดใจให้ กว้าง เอาใจใส่ แสดงความจริงใจ เพื่อสร้างและรักษาสัมพันธ์ภาพกับผู้ดูแล 2) ทำความ เข้าใจตัวตนของตนเอง บุคคลรอบข้างจะต้องระมัดระวังคำพูด การตัดสินใจในการก ระทำของผู้ดูแล หลีกเลี่ยงคำพูดวิพากษ์วิจารณ์ที่ไม่สร้างสรรค์ต่อแนวทางการรักษาผู้ ป่วย 3) พูดคุยให้คำปรึกษา แสดงออกถึงความใส่ใจ การยอมรับความคิด ความรู้สึกและ เป็นที่พึ่งให้ผู้รับคำปรึกษา 4) ช่วยเยียวยาจิตใจของผู้ดูแล ต้องให้กำลังใจ ดูแลเอาใจ ใส่ แสดงความเป็นห่วงเป็นใย การเปิดโอกาสให้ระบายอารมณ์ เมื่อมีความรู้สึกไม่สบายใจ

บทที่ 6 จากไปอย่างที่ใจต้องการ

บทสุดท้าย ผู้เขียนได้กล่าวถึง ความตายเป็นสิ่งที่ทุกคนปฏิเสธไม่ได้ แต่การทำ ความเข้าใจเรื่องของความตายอย่างยอมรับและปล่อยวาง ก็ไม่ได้ทำให้เกิดความรู้สึก หม่นหมองหรือเศร้าโศกเสียดายทีเดียว ตรงกันข้าม มันทำให้เข้าใจชีวิต เห็นคุณค่าของ ชีวิต สามารถเป็นผู้ตายที่ดี และจากไปอย่างมีความสุขได้ ดังนั้นช่วงสุดท้ายของชีวิต จะมี การทำพินัยกรรมชีวิต เป็นเอกสารที่แสดงเจตนาล่วงหน้าเกี่ยวกับการเลือกรักษาสุขภาพ ช่วงสุดท้าย เป็นการสื่อสารความต้องการให้ครอบครัวได้รับรู้ เพื่อจะได้จัดแนวทางในการ รักษาให้ตรงกับความต้องการของผู้แสดงเจตนาให้มากที่สุด

ส่วนที่ 2 ทศนวิจารณ์

จุดเด่นในการวิจารณ์ : ดูแลด้วยหัวใจ จากไป ด้วยความรัก Palliative Care

1) รูปแบบทางวรรณกรรม

หนังสือเล่มนี้รูปแบบของคู่มือการดูแลผู้ป่วยแบบ Palliative Care โดยผู้เขียน ได้นำเสนอเทคนิคจากประสบการณ์จริง เป็นความรู้ที่ตกผลึกจากการดูแลผู้ป่วย Palliative Care ทั้งชาวไทยและต่างประเทศ แล้วนำมาถ่ายทอดเป็นตัวหนังสือ โดยแนะนำวิธีและ แนวทางในการดูแลผู้ป่วย การให้กำลังใจ ตลอดถึงการดูแลสุขภาพกายและใจของผู้ป่วย

2) ภาษาและการนำเสนอ

เนื่องด้วยหนังสือเรื่อง ดูแลด้วยหัวใจ จากไป ด้วยความรัก Palliative Care ผู้นำเสนอเป็นแพทย์หญิงที่มีความเชี่ยวชาญในศาสตร์นี้โดยเฉพาะ ดังนั้นภาษาที่ใช้ใน หนังสือเล่มนี้อ่านเข้าใจง่าย มีภาพและกราฟมาประกอบในการอธิบาย อีกทั้งการนำเสนอ จะตั้งเป็นประโยคคำถาม เพื่อดึงดูดความสนใจของผู้อ่าน อยากไปหาคำตอบ ยกตัวอย่าง เช่น ผู้ป่วยที่ต้องการการดูแลแบบ Palliative Careคือใครบ้าง (หน้า22) หรือ ควรบอกข่าวร้ายแก่ผู้ป่วยดีหรือไม่ (หน้า 37) โดยส่วนท้ายของแต่ละบท ผู้เขียนได้นำกรณีศึกษาเป็นยก เป็นตัวอย่างให้ผู้อ่านได้เห็นภาพหรือประสบการณ์จริงมาสอดแทรกให้เกิดความเข้าใจยิ่ง ขึ้น นอกจากนั้นบทสุดท้ายของหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนยังมีการแนะนำตัวอย่างของการเขียน พินัยกรรมและตัวอย่างหนังสือแสดงเจตนาไม่ประสงค์จะรับบริการสาธารณสุข มาให้ผู้อ่าน ได้นำไปเป็นแบบอย่างในการเขียนอีกด้วย

3) การออกแบบเนื้อหา

หนังสือเล่มนี้ เป็นเสมือนคู่มือการดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคอง ผู้เขียนได้เสนอข้อมูลทั้งด้านวิชาการและยกตัวอย่างมาประกอบให้เห็นภาพ มีเนื้อหาทั้งหมด 6 บท โดยเนื้อหาแต่ละบทจะประกอบด้วย ส่วนที่เป็นข้อมูลจากประสบการณ์จริง ความรู้ทางวิชาการ มีกราฟมาแสดง และกรณีศึกษายกมาเป็นตัวอย่าง นอกจากนี้มีเทคนิคการดูแลผู้ป่วยมาสอดแทรกในเนื้อหาของแต่ละบท ยกตัวอย่างเช่น เทคนิคการแจ้งข่าวร้ายกับผู้ป่วย (หน้า 41)

4) ความทันสมัย

เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ นอกจากผู้เขียนจะได้นำเสนอเกี่ยวกับความรู้ด้านทางแพทย์ที่มีความทันสมัยแล้ว โดยเฉพาะเทคนิคการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย ไม่เพียงแต่เขียนให้เป็นคู่มือการผู้ดูแลเท่านั้น ยังนำเสนอให้ญาติของผู้ป่วยให้ความสำคัญและเอาใจใส่ผู้ดูแลผู้ป่วยด้วย

ส่วนที่ 3 ด้านคุณค่าของหนังสือ

1) คุณค่าด้านสังคม

คุณค่าด้านสังคมนั้น หนังสือเล่มนี้ได้นำเสนอให้เห็นความสำคัญของชีวิตมนุษย์ เมื่อยามต้องล้มป่วยด้วยโรคร้ายไข้เจ็บ คนในครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นลูก หลาน ญาติพี่น้อง ต้องเสียสละเวลามาดูแลผู้ป่วย โดยไม่มีความรังเกียจ หรือปฏิเสธในการนำผู้ป่วยไปดูแลรักษา บุคคลที่ทำหน้าที่ดูแลผู้ป่วยต้องมีจิตใจที่มีเมตตาและอดทนเป็นอย่างมาก ต้องรู้จักข่มจิต ข่มใจและค่อยให้กำลังใจแก่ผู้ป่วยจนวาระสุดท้ายของชีวิต

2) คุณค่าด้านเศรษฐกิจ

การดูแลผู้ป่วยทำให้กระทบต่อค่าใช้จ่ายในครอบครัวและเสียโอกาสในการประกอบอาชีพของผู้ที่ดูแล ดังนั้นคนในครอบครัวต้องมีการวางแผนและช่วยเหลือเยียวยาคนที่ดูแลผู้ป่วย และค่อยช่วยสนับสนุนค่าเดินทาง ค่ารักษา ตลอดถึงค่าดำรงชีพในแต่วัน เพื่อความเครียด ความกดดัน และปัญหาชีวิตด้านอื่นๆที่เป็นผลมาจากสถานการณ์ที่ต้องดูแลผู้ป่วย

3) คุณค่าด้านการศึกษา

การดูแลผู้ป่วยสิ่งที่สำคัญที่สุดคือผู้ดูแล ถือเป็นบุคคลที่ต้องมีความรู้ ความเชี่ยวชาญและมีความอดทนเป็นอย่างมาก หนังสือเล่มนี้ถือเป็นคู่มือสำหรับคนไข้และครอบครัวสามารถนำมาเป็นข้อมูลพร้อมนำมาใช้ได้ถูกต้องและเป็นแนวทางสำหรับการดูแลแบบประคับประคองในผู้ป่วยแบบ Palliative Care ได้เป็นอย่างดี

ส่วนที่ 4 หลักธรรมที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้

หนังสือเล่มนี้เสมือนเป็นคู่มือในการดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคองหรือผู้ป่วยระยะสุดท้าย ดังนั้นผู้ดูแลคนป่วยต้องนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ในการดูแลผู้ป่วยดังนี้

1) หลักพรหมวิหารธรรม 4

ผู้ดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคองส่วนใหญ่จะเป็นญาติ พี่น้อง หรือลูกหลาน ผู้ป่วยใหญ่จะเป็นผู้มีพระคุณที่เคยเลี้ยงดูและอุปการะ ดังนี้ การแสดงออกของคนในครอบครัวต้องยึดหลักพรหมวิหารธรรมได้แก่ เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข พ้นจากความทุกข์ทรมานจากโรคร้ายไข้เจ็บ ดังนั้นการแสดงออกทางกาย วาจา และใจ ต้องแสดงด้วยความรัก เอื้ออาทรไม่ว่าจะทำให้อาการของผู้ป่วยรู้สึกไม่สบายใจ กรูณา ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ พยายามพูดหรือปลอบใจให้คิดในทางดีที่เป็นกุศล มุทิตา คือ ความยินดีรับใช้ เพื่อเป็นกำลังใจให้ผู้ป่วยมีความสุขทางกายและใจ อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง ผู้ดูแลไม่ควรตำหนิหรือโกรธผู้ป่วย เมื่อผู้ป่วยไม่ยอมพักหรือไม่ยอมทายา ควรทำใจเป็นกลาง ดูแลท่านอย่างเสมอต้น เสมอปลายไม่ทิ้งท่านไว้ให้โดดเดี่ยว

2) หลักสังคหวัตถุ 4

การดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคอง ผู้ดูแลจะมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละเวลาที่เป็นความสุขส่วนตัวเอง เพื่มาดูแลผู้ป่วย เพื่อให้เขามีความสุขหรือมีความสุขที่น้อยลง จากอาการป่วย ดังนั้นคุณธรรมของผู้ดูแลผู้ป่วยมีดังนี้

ผู้ดูแลจะต้องมีจิตใจที่รู้จัก การให้ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละสิ่งที่ตนมีเพื่อประโยชน์ต่อผู้ป่วย การสงเคราะห์ด้วย อาหารที่มีประโยชน์ ที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมแก่ผู้ป่วย จัดยาตามที่หมอสั่ง และยามเมื่อผู้ป่วยไม่สบายหนัก ต้องหาเครื่องนุ่มห่มมาให้อย่าได้ขัดสน หรือเป็นการสงเคราะห์ด้วยปัจจัย 4 อย่างสมบูรณ์

ผู้ดูแลผู้ป่วย จะต้องมีจิตใจประกอบด้วย ปิยวาจา คือ วาจาอันเป็นที่รัก หมายถึง การพูดอย่างคนที่รักกัน ใช้คำสุภาพ ไพเราะน่าฟัง ชี้แจง แนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุมีผล พูดชักจูงไปในทางที่ดี การแสดงความเห็นอกเห็นใจแก่ผู้ป่วยเมื่อผู้ดูแลผู้ป่วยจะต้องมีจิตใจประกอบด้วย อตถจริยา การช่วยเหลือด้วยแรงกาย การเอาใจใส่ดูแลผู้ป่วย สงเคราะห์ให้ผู้ป่วยได้รับประโยชน์สุขตามอัตภาพ และให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ป่วยโดยไม่ย่อท้อต่อปัญหาและอุปสรรคต่างๆที่จะผ่านเข้ามา ผู้ดูแลผู้ป่วยจะต้องมีจิตใจประกอบด้วย สมานัตตตา การรู้จักวางตนให้เหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์ และสิ่งแวดล้อม

ไม่ยกตนข่มท่าน รวมทั้งแก้ไขปัญหาเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน ไม่ทิ้งธุระให้เป็นภาระให้กับผู้อื่น ทำตัวเสมอต้นเสมอปลาย

3) หลักมรณสติ

การดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคอง โดยเป็นการดูแลที่ไม่ได้มุ่งให้ผู้ป่วยหายจากโรค แต่เป็นการดูแลโดยอยู่บนเป้าหมายหลักคือการเพิ่มคุณภาพชีวิตของทั้งผู้ป่วยและครอบครัว ช่วยให้ผู้ป่วยได้เสียชีวิตอย่างสงบ สมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ดังนั้นการใช้หลักมรณสติ เป็นการย้าเตือนตัวเองให้ อยู่อย่างมีคุณค่า สิ้นชีพอย่างไรกังวล นอกจากนั้นในหนังสือเล่มนี้ ได้กล่าวถึงการทำความเข้าใจเรื่องของความตายอย่างยอมรับและปล่อยวาง (หน้า 103) โดยมีการวางแผนชีวิตที่เหลืออยู่ ก่อนที่จากโลกใบนี้ โดยการเขียนพินัยกรรมและการทำหนังสือแสดงเจตนาไม่ประสงค์จะรับบริการสาธารณสุข โดยให้ผู้ป่วยมีสติกับการใช้ชีวิตที่เหลืออยู่อย่างมีคุณค่ามากที่สุด

อ้างอิง

ดาริน จตุรภัทรพร .(2562). “ดูแลด้วยหัวใจ จากไปด้วยความรัก”. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์เรียนรู้สุขภาวะ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการศึกษากการสร้างความเสริมสุขภาพ